

KOROŠKI

svižinar

Ravenski
železarji
čestitamo
za
Dan
republike

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXVIII

Ravne na Koroškem, 27. november 1978

Št. 4

Kotlje

Edo Kričej

9. KONGRES ZVEZE SINDIKATOV SLOVENIJE

Že dolgo pred napovedanim začetkom kongresa, ki je sklenil daljše obdobje povečanih aktivnosti v organizacijah Zveze sindikatov, si je mesto — gostitelj nadelo slavnostna oblačila in čakalo na goste, ki jih je gostilo v času kongresa.

Številne zastave, gesla in simboli so nas na vsakem koraku opozarjali, da je Maribor gostitelj 9. kongresa Zveze sindikatov Slovenije, najbolj množične delavske organizacije pri nas.

Tak je bil Maribor v dneh, ko so začeli prihajati delegati in gostje, tak je bil ves čas, kar je potekalo delo kongresa.

Naša občinska sindikalna konferenca je izvolila štiri delegate, ki so na tem delovnem dogovoru v Mariboru predstavljali delavce občine Ravne; železarje je zastopal Rajko Paradiž iz osnovne organizacije sindikata ETS. Vseh delegatov in gostov je bilo 500 in tudi sam sem bil med njimi.

25. oktobra ob 9. uri so pevci zapeli Internacionalno, ki je označila pričetek dela in novo obdobje — predvsem akcijsko delovanje osnovnih organizacij sindikata.

Pozdravne besede predsednika republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije Vinka Hafnerja so veljale predstavnikom sveta Zveze sindikatov Jugoslavije, republiškim svetom Zveze sindikatov, predstavnikom republik in pokrajin, predstavnikom slovenske narodnostne skupnosti iz Avstrije in Italije, predstavnikom naših delavcev, ki so na začasnem delu v tujini, delegacijam prijateljskih sindikalnih organizacij iz Španije, Italije, Madžarske, Avstrije in Zvezne republike Nemčije, zaslužnim revolucionarjem, predsednikom organov in organizacij, predstavnikom družbenopolitičnih organizacij mesta gostitelja.

S prisrčnim aplavzom so vsi navzoči pozdravili mlade delavce vseh poklicev, ki so v delovnih oblekah stopili na oder obnovljene Unionske dvorane in pozdravili kongres.

Izvolitvi delovnega predsedstva kongresa in sprejema poslovnika o delu, dnevnega reda in izvolitvi kongresnih komisij ter sekretariata kongresa je sledil referat predsednika republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije Vinka Hafnerja. V referatu je podrobneje obdelal področja delovanja sindikatov in izpostavil probleme, ki so v tem trenutku najbolj pereči.

Obseg te informacije ne dovoljuje, da bi se spuščal v podrobnosti govora predsednika Vinka Hafnerja, pravtako tudi ne v podrobnosti govorov Franca Popita, predsednika CK ZKS in Mika Špiljaka, predsednika ZSJ, ki sta na plenarnem zasedanju pozdravila delo kongresa in potrdila pravilno usmeritev slovenskih sindikatov.

V imenu tujih delegacij je kongres pozdravil predstavnik delavskih komisij iz Katalonije, ki je v ognjevitem govoru orisal težaven položaj delavcev Katalonije in njihovo borbo za demokratične pravice ter posebno boj za delo, saj imajo mnogo brezposelnih delavcev.

S tem se je tudi končalo dopoldansko plenarno zasedanje kongresa in se nadaljevalo popoldan ob 15. uri po komisijah, in sicer:

- v komisiji za samoupravljanje in politični sistem,
- v komisiji za razvoj samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in materialne podlage dela in stabilizacije,
- v komisiji za izobraževanje in kulturo,
- v komisiji za socialno politiko in družbeni standard ter
- v komisiji za organiziranost in kadrovske politike Zveze sindikatov.

V teh komisijah je delovalo 525 delegatov in gostov. Dobra polovica jih je tudi razpravljala.

Prvi dan so komisije končale delo ob 19.30 in ob 20.30 so se delegati in gostje udeležili sprejema pri predsedniku občinskega sindikalnega sveta Maribor, ki je bil obogaten s priložnostnim kulturnim programom.

Drugi dan se je delo nadaljevalo od 8. do 12. ure v komisijah, za popoldan ob 14. uri pa je bilo napovedano drugo plenarno zasedanje kongresa.

Dopoldanskemu delu v komisiji za razvoj družbenoekonomskih odnosov in materialne podlage dela, kjer sem prejšnji dan sodeloval, nisem prisostvoval, ker je železarno Ravne obiskal predsednik sindikatov Jugoslavije Mika Špiljak.

PREDSEDNIK ZVEZE SINDIKATOV JUGOSLAVIJE NA RAVNAH

Konec oktobra je Ravne in še posebej železarno obiskal predsednik zveze sindikatov Jugoslavije Mika Špiljak. Obiskal nas je v času 9. kongresa zveze sindikatov Slovenije v Mariboru. Po ogledu železarne Ravne je bil v železarni organiziran pogovor o aktualnih nalogah sindikata ter o nekaterih vprašanjih, ki zadevajo položaj delavca v temeljni organizaciji. Tega poveseta so se udeležili tudi predstavniki družbenopolitičnih organizacij, še posebej sindikata iz železarne in kraja.

Predsednik zveze sindikatov Jugoslavije je govoril o nagrajevanju delavcev, o problemu družbenega standarda in podobno. Zlasti veliko je bilo govora o uvajanju novih načinov nagrajevanja, kjer bi prišel do izraza dejanski prispevek delavčevega dela in prispevek delovne sredine, kjer je delavec zaposlen.

Mika Špiljak je v zvezi z nagrajevanjem poudaril, da je še zlasti škodljiva uravnilovka po posameznih poklicih ali kvalifikacijah. Ta pojav je pogost pri nagrajevanju strokovnjakov in umskih delavcev nasploh. Taka uravnilovka terja enak osebni dohodek za vse delavce istega poklica, strokovno izobrazbo in delovno dobo, ne glede na njihov resnični delovni prispevek.

Nedvomno je to priznanje naši delovni skupnosti, in povem lahko, da je bil predsednik s tem, kar je videl in slišal pri nas, zelo zadovoljen, kar pa sploh ne pomeni, da smo lahko samozadovoljni in da bi nas smelo doseženo tudi uspavati.

Popoldan se je točno po urniku nadaljevala plenarna seja kongresa, kjer so delegati sklepali o kandidatnih listah ter sprejeli poročila o delu petih kongresnih komisij. Sprejeli so tudi poročilo o delu med 8. in 9. kongresom ter statut Zveze sindikatov Slovenije.

Po volitvah v nove organe Zveze sindikatov Slovenije, to je v republiški svet in nadzorni odbor in drugo, smo razpravljali o predlogu sklepov 9. kongresa in jih tudi sprejeli. Pozdravno pismo tovarišu Titu je prečitala najmlajša delegatka 9. kongresa.

Po sklepnih besedah Vinka Hafnerja so pevski zbori zapeli pesem o Titu, delegati in gostje so jo poslušali stoje, kot da bi bila himna. S tem so spontano izkazali ljubezen do našega predsednika in voditelja.

Niso še izzveneli zadnji akordi, ko je nebo nad Mariborom razsvetlil veličastni ognjemet v odsevajočih mavričnih barvah. Delegatje in gostje smo si zaželeli plodno delo v svojih sredinah ter za marsikakšno spoznanje bogatejši in polni vtisov odšli domov, v delovne organizacije. Tam bomo uresničevali sklepe, ki smo jih sprejeli.

Po drugi strani pa te vrste uravnilovka otežuje stimulatивно in pravično nagrajevanje res ustvarjalnih strokovnih delavcev, ki prispevajo bistveno več kot ostali in na ta način pripomorejo k boljšim gospodarskim uspehom.

V zvezi z nagrajevanjem delavcev v proizvodnji, ki delajo po normi, je ponovil in poudaril že znano resnico, da je delavec, ki dela po normi, še vedno v mezdnem odnosu.

Ko je govoril o politiki nagrajevanja, je med drugim menil, da moramo pri iskanju novih rešitev preveriti tudi nekatere stare sisteme nagrajevanja, ki so bili nekoč v veljavi in smo jih opustili, vsebovali pa so mnoge pozitivne elemente. Obsodil pa je limite, ki jih za posamezne strukture in kategorije delavcev še zmeraj določamo in z njimi določamo najvišje oziroma najnižje možne osebne dohodke. Taka politika je destimulativna; limiti ovirajo posamezne delavce, da si ne prizadevajo za večji osebni ali skupni dohodek, za večje delovne uspehe nasploh. Mika Špiljak je tudi kritično ugotovil, da je v družbi še vedno čutili strah pred nagrajevanjem po individualnem učinku posameznika in učinku njegove delovne okolice. Ko je govoril o

Z obiska predsednika Zveze sindikatov Jugoslavije v ravenski železarni

sistemih nagrajevanja nasploh, je dejal, da ne smemo iskati kompliciranih meril, temveč takšna, ki bodo vsakemu delavcu razumljiva.

Omenil je tudi racionalizatorsko in inovacijsko dejavnost ter nagrajevanje te de-

javnosti. Menil je, da jo je potrebno vsestransko spodbujati, tudi v primerih, ko gre za vidna prizadevanja, ki pa sicer ne rodijo posebnih sadov. Poseben poudarek pa moramo dati tudi najrazličnejšim oblikam moralne stimulacije.

de-ja

V počastitev hotuljskega tabora

Kotlje imajo svoj praznik zadnjo nedeljo v oktobru.

Letos je bilo posebno svečano.

Slavnostno so počastili 35-letnico hotuljskega tabora.

Ob tej priložnosti je Pavle Žaucer-Majžal povedal naslednje:

»pod mogočno, zgodovinsko lipo praznujemo sredi naših partizanskih Kotelj!

Izteka se leto velikih in pomembnih kongresov ter proslav ob obletnicah različnih dogodkov iz naše revolucionarne preteklosti in obdobja NOB.

Danes pa smo se tu zbrali, da bi Korošci, ne samo Hotuljci, proslavili 35. obletnico znamenitega hotuljskega tabora. Sredi okupacije, zadnjo oktobrsko nedeljo 1943. leta, smo se zbrali Hotuljci in partizani tu pod lipo in se zakleli: Smrt fašizmu, svoboda narodu! Tako piše na tem vašem mogočnem spomeniku.

Da bi počastili ta dan prijetnih spominov, ste Hotuljci proglasili za svoj krajevni praznik zadnjo oktobrsko nedeljo. Ob slovesnem praznovanju vam vsem toplo in iskreno čestitam! Obenem čestitam družbenopolitičnim organizacijam in društvom Kotelj za tako skrbno pripravljen in široko zasnovan program prireditve ob krajevnem praznovanju!

Prazniki nas navadno spominjajo na prijetne dogodke iz življenja posameznika,

družine, kraja ali družbene skupnosti. Dobri in veseli ljudje iz krajev pod Goro pa so se že od nekdaj radi veselili in praznovali, tudi v hudih časih. Vaš krajevni praznik je drag in prijeten vsem, posebno koroškimi partizanom. Pred 35 leti je bila tu zares izjemna, svojevrstna svečanost.

Tiste prelepe, sončne, tople in nepozabne oktobrske nedelje smo na svojstven način doživljali naš partizanski miting, občutki, ki jih je težko izreči ali opisati. Vsi zbrani smo se čutili povezani v trdno občestvo krajanov in partizanov v prijetno omamenem razpoloženju svobode, zmagoslavja in prazničnosti, v sicer kratki, vendar opojni pozabi na vse hudo in gorje, ki nas je obkrožalo. Taki spomini ne morejo zbledeti, zato se ob tem vašem, našem prazniku vedno tako radi srečujemo in ga skupno praznujemo. Vedno mi je toplo pri sreči, kadar prihajam v te kraje, med vas, med naše zveste partizanske soborce. Zavest skupne borbe, veselih in bridkih dni, skupnih hotenj in želja, večkrat močno idealiziranih in poenostavljenih pogledov v prihodnost, vse to je skovalo tovarištvo, ki ga tudi povojne trde preizkušnje niso mogle skrhati ali zlomiti.

Pomen hotuljskega tabora pa seveda ni le v tem, kar smo mi, ki smo ga doživljali in občutili, spravili v skrivne predalčke našega spomina in srca.

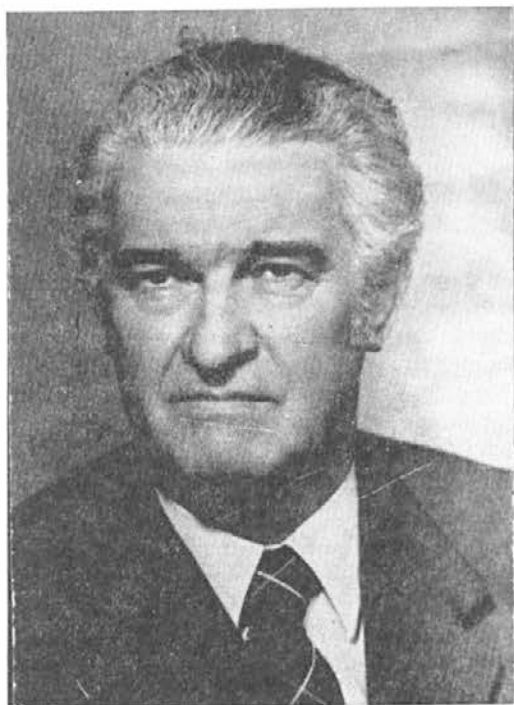
Hotuljski tabor v svoji zgodovinski razsežnosti nosi v sebi več pomembnih obeležij. Na ta dan je bila skoraj koledarska obletnica dneva, ko je PK KPS za severno Slovenijo v Dobrovljah ustanovil koroško okrožje, imenoval sekretarja in ga poslal na Koroško. Pregled enoletnega obdobja rasti, razvoja, uspehov, pomanjkljivosti in napak pri narodnoosvobodilnem delu na območju vzhodne Koroške, v Mežiški dolini in v Podjuni, je vsekakor pester in zanimiv. Zgodovina partizanstva iz tega časa bo morala rešiti kočljiva vprašanja, še posebno iz kratkega obdobja po hotuljskem taboru do povezave z novim PK KPS za Koroško.

Prav hotuljski tabor se s svojo partizansko izpovednostjo kaže kot vrh plime NOB, ki je v letu 1943 nenehno naraščala, se razraščala in se bogatila po svoji širini in globini. V Kotljah je bilo javno, jasno in slovesno izpričano, kako je na Koroškem partizanska vojska rasla iz ljudstva, kako se je razvijala ob širjenju politične zavesti in ob organizacijski povezanosti v OF ter je postala resnično ljudska, slovenska vojska, ki so jo delovni ljudje šteli za svojo, ki so jo podpirali v vsakem pogledu, moralno in materialno. Kakor je nedvomno, da brez OF ne bi bilo oborožene vstaje na Slovenskem, tako je prav hotuljski tabor izpričal, da je tudi na Koroškem OF bila nosilec vstaje in oboroženega odpora proti okupatorju. V letu 1943, ko so se na Štajerskem in Koroškem mnogi začeli osveščati in se osvobajati Hitlerjeve socialne demagogije ter se uvrščati v partizanske vrste, je treba povedati, da se je prav na Koroškem precej čutila dejavnost »londonske sredine«, ki je skušala ljudi odvrniti od OF in je skušala s pozivi na čakanje omrtvičiti bojne vrste in pripravljenost slovenskega človeka za boj.

Hotuljci pa ste že spomladi in poleti 1943. leta dokazali svojo borbeno pripravljenost, ko ste se začeli množično organizirati v OF in se vključevati v partizanske vrste.

Zgodovinsko je potrjeno, da je bila na Koroškem KP vodilna sila, da so njeni člani stali v prvih bojnih vrstah oborožene vstaje. Ni bilo člana KP, ki ne bi bil s svojim zgledom in delom na čelu akcije — bodisi pri ilegalnem političnem delu na terenu ali v enotah I. koroškega bataljona, v vojaških akcijah po Mežiški dolini in v Podjuni. KP je postala splošno priznana vodilna sila osvobodilnega in partizanskega gibanja na Koroškem. Organizacije OF niso bile nikdar sestavljene po nekakem paritetnem pravilu, ampak so predstavljale vseljudsko, enotno bojno fronto vseh, ki so se bili pripravljeni boriti, ne glede na njihovo prejšnjo politično pripadnost ali svetovnonazorsko opredelitev. Okrog Železne Kaple in v Podjuni je ponovno prebujena, sicer vedno tlačena in zatirana, pa nikdar ubita, narodna zavest odigravala odločilno vlogo pri vključevanju koroških Slovencev v vrste NOB. Ustanavljanje odborov OF, širitev upora, krepitev in udarnost enot I. koroškega bataljona so bile v neposrednem sorazmerju z naraščanjem narodne in politične osveščenosti koroškega človeka.

Kakor je belopeška konferenca pomenila prelomnico v prvem obdobju širšega raz-

Pavle Žavcer — Matjaž

maha NOB na vzhodu Koroške, tako je konferenca političnih aktivistov Mežiškega in dela šaleško-mislinskega okrožja v Podkrajju nad Kotljami oktobra 1943. leta pomnila pomemben dogodek za obe dolini. Na konferenci so ocenili, da so v Mežiški dolini ustvarjeni pogoji za formiranje OO OF za Mežiško dolino ne le iz vrst partizanov in ilegalcev, ampak tudi s člani iz vrst aktivistov — ilegalcev. S tem naj bi uresničevali sklepe kočevskega zbora odposlancev, ki se ga zaradi posebnih pogojev zvez ni mogel udeležiti noben odposlanec s Koroške. Pogovarjali smo se že z vidnimi osebnostmi iz doline. Hotuljski tabor naj bi množično pripravil prebivalstvo in dvignil razpoloženje za uresničitev tega zgodovinskega sklepa. Na žalost so tragični dogodki v novembru preprečili formiranje OO OF za Mežiško okrožno dolino.

Kako so bili naši ljudje pod Goro zraščeni s svojo vojsko, kaže tale primer. Ko se je iz Rožankove domačije umikal bataljon pred nastopajočimi Nemci v gozd, in ko smo zadnji partizani zapuščali hišo, je prišla za nami s hlebom kruha pod pazduho Rožankova mama in nam je skoraj očitajoče rekla: »Vzemite vendar s seboj, saj ne veste, kdaj boste lahko prišli spet do kruha! Fantje pa v lesu ne smejo biti lačni.«

Rožankovo mamo je bolj skrbelo, kaj bodo jedli »njeni fantje v lesu«, kakor je bila zaskrbljena za usodo lastnih otrok pred grozečo nemško nevarnostjo. Tako je zvesta koroška mati izpričala svojo povezanost s partizansko vojsko in dokazala duhovno prisotnost koroških žena na I. kongresu AFŽ, ki je bil prav tiste dni v Dobrnju.

Kapitulacija Italije in množična soška fronta se na Koroškem nista posebno odražali. V večji meri se je odražal v negativnem smislu odpoklic koroškega bataljona, žive in udarne sile na Koroškem! Koroška je ostala spet brez svojih partizanov. Kmalu po septembrskih dogodkih pa je sledil 16. oktobra 1943. leta pomemben sklep CK o formiranju PK KPS za Koroško in o ustanovitvi koroškega odreda. Na žalost je bil ta, za Koroško tako pomemben sklep,

sprejet mimo vednosti PK KPS za severno Slovenijo, ki v tem času ni več užival zaupanja CK.

Velja pa posebej opozoriti, da so se pomembni dogodki koroškega partizanstva, katerih 35. obletnico smo letos proslavljali, zvrstili v letu 1943, torej v času, ko je bila Avstrija kot »Ostmarka« združena s »tisočletnim Rajhom«, ko je Hitler z napadom na Jugoslavijo odpravil mejo na Karavankah, na Peci in na Strojni in ko je bila Mežiška dolina upravno vključena v Gau Kärnten. Torej smo se koroški partizani več kot leto dni borili znotraj meja velikega Rajha. V mednarodnem merilu je bila Avstrija prvič omenjena šele na teheranski konferenci (28. XI.—1. XII. 1943. leta).

Znano nam je, kako so bili za svoje pravice opeharjeni koroški Slovenci. Z avstrijsko državno pogodbo so sicer dobili zagotovila za narodnostni obstoj (7. člen). Kako je danes na Koroškem, pa značilno nakazuje letošnje izjave predsednika ZSO dr. F. Zwitterja: »Na Koroškem se glede obravnavanja manjšine in ravnanja z njo ni nič spremenilo: kakor pred 40 leti strežejo po življenju slovenski narodni skupnosti nemške nacionalistične sile ob toleranci, če že ne asistenci merodajnih dejavnikov v deželi in državi.«

Koroški Slovenci bomo ostali zvesti tradiciji NOB

(Pozdravni govor predsednika Zveze koroških partizanov v Celovcu Karla Prušnika-Gašperja na HOTULJSKEM TABORU v Kotljah, 29. X. 1978)

Pozdravljam Hotuljski tabor! Pozdravljam petintridesetletnico, jubilej, namenjen nadvse prijetnemu spominu, ko je koroško narodnoprofitašistično oboroženo gibanje na Koroškem dozorelo in napredovalo do lastnega vodstva. Pri tem imam v mislih predvsem Koroško na avstrijskem ozemlju, ker je slej ko prej treba poudarjati in biti na to ponosen, da nam je s skupnimi močmi v najtežjih razmerah uspelo razplamteti narodnoosvobodilni, organizirani, oboroženi protifašistični boj v mejah Hitlerjevega samozvanega tisočletnega rajha. Znano je, da se partizansko gibanje lahko razširi in se drži samo na ozemlju, kjer ga podpira ljudstvo, kmet, delavec in delovna inteligenca. Ti pogoji pa so na avstrijskem Koroškem obstajali, predvsem tam, kjer živimo koroški Slovenci. Drugo zelo pomembno vprašanje, da se je na Koroškem med drugo svetovno vojno razmeroma hitro razvijalo protifašistično gibanje, pa je bilo vprašanje vodstva. In na današnjem petintridesetem jubileju moram jasno povedati, da se imamo koroški Slovenci za vodenje zmagovitega partizanskega boja na avstrijskem Koroškem zahvaliti komunistični partiji Slovenije, ki nam je pomagala in poslala na naš teritorij preizkušenega in modrega političnega delavca, ki je prinesel med nas polno mero ljubezni in spoštovanja do delovnega ljudstva koroških Slovencev, tovariša Pavla Žavcerja-Matjaža. Njemu gre najlepša zahvala in globoko priznanje za njegovo nad-

Boj koroških Slovencev v Avstriji za njihove narodnostne in socialne pravice ni končan. Tega dejstva koroški partizani ne moremo in ne smemo nikdar pozabiti!

Mi v Jugoslaviji pa lahko s ponosom gledamo na prehojeno pot naše revolucije — v času NOB in v povojni graditvi: pod vodstvom KP oziroma ZK in našega legendarnega voditelja Tita. Ponosni smo, da se uvršča naša domovina med najbolj odločne pobornike miru v svetu, za prijateljsko sodelovanje med ljudmi in narodi, pa za enakopravno in pravično razdelitev dobrin, ki jih ustvarja delo in znanje ljudi na vsej zemeljski obli.

Mežiška dolina je doživela v povojnih letih pravi gospodarski in kulturni razcvet. Kongresni sklepi — ZK, ZZB NOV, mladine in sindikatov obvezujejo naše delovne ljudi, da morajo še bolj odločno razvijati in utrjevati samoupravljanje, dosledno uresničevati kongresne sklepe za rast blagostanja, za vedno bolj trdno razredno zavest, za pravico, da neposredno razpolagajo in odločajo o svojem delu in o delu ožje in širše družbe.

Naj nas dejanja iz slavne preteklosti navdihujejo tudi pri delu za lepšo prihodnost!

vse požrtvovalno delo v času NOB pa tudi še po vojni, ki ga opravlja z globoko človečansko ljubeznijo vse do današnjega dne — za Koroško in njeno delovno prebivalstvo.

Zveza koroških partizanov, v imenu katere pozdravljam današnje srečanje, ima že tudi 32 let svoje zgodovine. Uveljavljanje in ureditev le-te na avstrijskem Koroškem ni bilo lahko. Že med vojnim časom je zgodovina zapisala, da so bili nacisti prav na Koroškem najbolj aktivni. Odskočna deska za njihovo surovost je bila že med vojno miselnost desetega oktobra. Koroški nacisti so že med vojno v duhu desetega oktobra ščuvali z močno propagando proti slovenskemu »boljševizmu« in v ta namen tiskali tudi brošuro z imenom »Heimatuft«, v kateri so imensko oblatili in diskriminirali najvidnejše predstavnike koroškega in slovenskega protifašističnega boja. Današnja koroška stvarnost se hudo istoveti s preteklostjo med vojno. Danes, ko se koroški Slovenci borimo za izvedbo — z ogromnimi človeškimi žrtvami priborenega člana sedem avstrijske državne pogodbe — nastopa KHD proti Slovincem z istimi demagoškimi in sovražnimi frazami, kot smo jih doživljali od nacistov med vojno. Mitteilungsblatt des Kärntner Heimatdienstes »Ruf der Heimat« je samo obrnil besede z nezadno korekturo. Duh je ostal enak kot v tistem listu med vojno, ki se je imenoval »Heimatuft« in bil glasilo NSDAP. Ko smo se v letih 1942, 1943, 1944 borili za svobodo bojevali proti fašistom na Koroškem in vodili boj do zmagovitega konca, nismo niti najmanj nasedali sovražni propagandi in ji tudi danes ne naseda-

Olga Kastelic-Marjetka

Streli v pomladnem jutru

OB ODKRITJU SPOMINSKEGA OBELEŽJA PADLEMU BORCU ALOJZU ŠTAJNERJU-TESARJU 28. oktobra 1978 (padel na Janečih ridah 5. maja 1944)

Karkoli bi že povedala o njem, o Tesarju, Štajnerjevem Alojzu — ne bo dovolj. Prav gotovo bo ostalo mnogo, preveč — tistega najboljšega, čisto njemu lastnega, o njem neizrečenega. Neizrečeno bo ostalo to, kar se z besedo ne da povedati, pač pa globoko v sebi občutimo z vsem bistvom, kadar srečamo pravega človeka. To je bil Tesar: pravi človek, resničen tovariš in najboljši partizan.

Njegova življenjska pot se je začela 13. maja 1908 v Kotljah. Sin nezakonske matere Katarine in očeta Ivana Metarnika-Šratneškega je bil s svojima prav tako nezakonskima bratoma Andrejem in Jožo pravi samorastnik. Ko je hodil v šolo v Kotlje, je služil za pastirja pri Svetnetu.

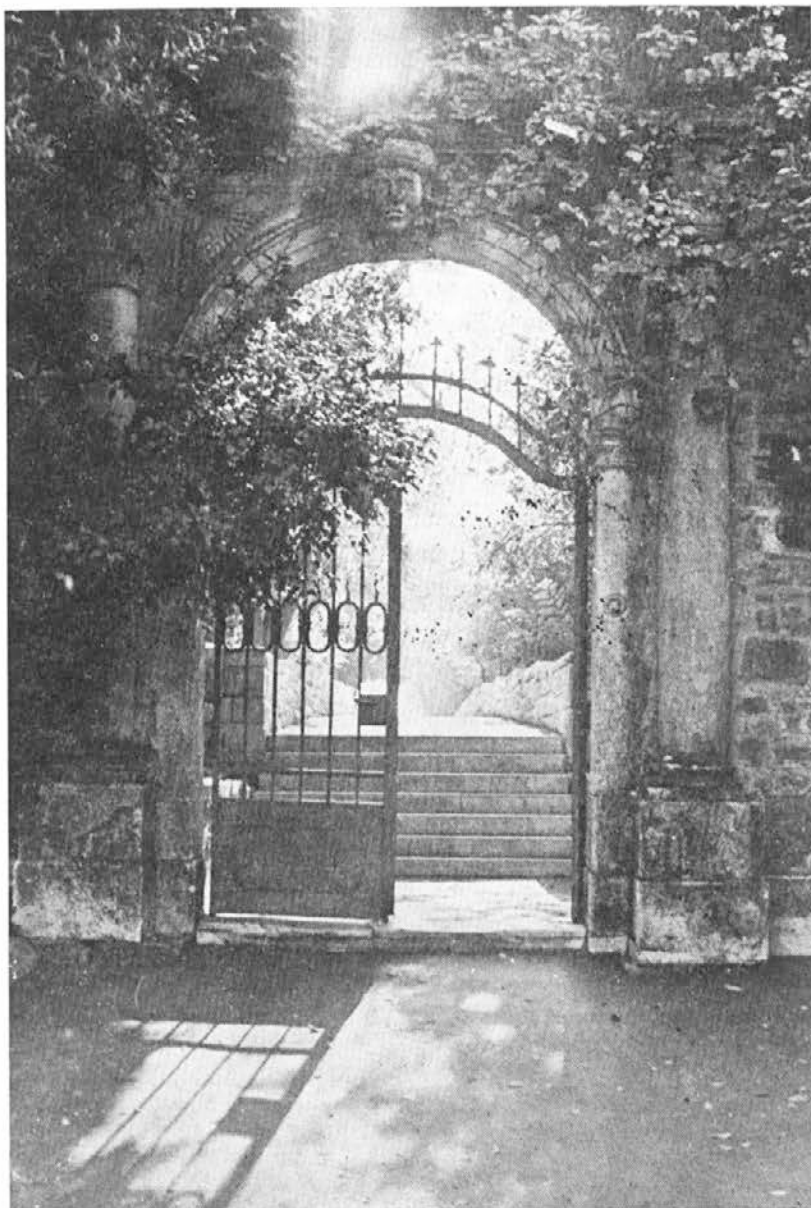
Po končanem šolanju se je za nekaj časa zaposlil v železarni v Guštanju, vendar ga je narava preveč privlačila, da bi zdržal med industrijskimi dimniki. Dalj časa je nato delal na kmetiji pri Janetu v Podgori, pri takratnem gospodarju Martinu Goštenčniku, kasneje pa je bil gozdni delavec v gozdovih grofa Thurna do služenja vojaškega roka v bivši jugoslovanski vojski. Ko se je vrnil, je še nekaj časa delal kot gozdni delavec, potem pa se je, ker se je bil priučil za tesarja, lotil del pri postavljanju gospodarskih poslopij, kozolcev, hlevov pa tudi lesenih hiš. Tako je zgradil leseno hišo Leni in Ivanu Brezniku ter Alojzu Vinklerju — ta še zdaj stoji na Ravnah Ob Suhi. Pri Matevžu v Kotljah je izdelal ostrežje za gospodarsko poslopje, ki je pred tem pogorelo, pri Mihevu in Lubasu pa kozolca. Njegove pridne roke so tesale tostran in onstran Uršlje gore — pa tudi onstran Meže, v Libeličah, ljudem in

no. Zakaj tudi? Kot med vojno, tako nas tudi danes krepi zavest, da smo na svoji zemlji, med svojimi ljudmi. Če so se med vojno nacisti bali slovenskih partizanov, ker niso nikoli vedeli, kje smo, koliko nas je in kako smo oboroženi, ko so pred nami trepetali, ker so bili na tuji zemlji, so živeli v »prastrahu« in vedeli, da nas ljudstvo obvešča, da nam daje hrano in zavetje. Zavedali so se, da je partizane o vsem obveščalo domače prebivalstvo: kje so nacistične enote, kako so oborožene in koliko jih je. Ta prastrah je danes prevzel KHD in ga demokratsko tolmači in širi med koroško večinsko prebivalstvo.

Koroški Slovenci pa smo ostali optimisti, kot smo bili med vojno. Vemo in prepričani smo, da bo tudi nemškimi nacionalistom na čelu KHD, ravno tako minil čas, kot je Hitlerjevi Nemčiji. Nismo politično osveščeni, in zato samozavestni, le koroški Slovenci, politično se osvešča že tudi naš naravni zavestnik, nemško govoreči sodeželan na Koroškem in v celi Avstriji. Čistka demokracije se že vrši. Vrši se od spodaj navzgor. Danes se že marsikdo od naših nemško-govorečih sodeželanov zaveda, da je odrekanje pravic koroškim Slovencem krivica in kršitev demokracije. Demokracija pa je nedeljiva napredna pridobitev za vsakogar kateregakoli jezika je in katerikoli narodnosti pripada. Demagogom iz nemško nacionalističnih krogov in tistim, ki na Koroškem ščuvajo človeka nemškega jezika proti človeku slovenske narodnosti, bo kmalu odklenkalo. Saj se bo pri nas človek obeh narodnosti kmalu dokopal do zavesti, da taka politika pelje v sovraštvo; kjer pa vlada med narodi sovraštvo, je ogrožen mir. Kjer pa je ogrožen mir, tam so prve stopenje za vojno. Da pa je vojna največje zlo človeštva, vemo najbolj tisti, ki smo jo občutili na lastni koži.

Zaradi tega je boj, ki ga vodimo koroški Slovenci za svoje narodne pravice, za izvedbo člena sedem, gledano iz zornega kota boja za mir, še toliko dragocenejši in nam ni žal osebnega žrtvovanja v tem prizadevanju. Z zadovoljstvom pa vam lahko tudi zatrdim, da se naša mladina tega dobro zaveda in prevzema z vso svojo mladostno zagnanostjo in odločnostjo, kot mi med NOB, odgovornost za izvedbo člena sedem v boju proti vojnim hujskačem, v boju za pravični mir. Naša slovenska in nemško govoreča mladina že ustvarjata enotnost protifašističnega boja na našem ozemlju, in to ne samo z besedo. Tudi organizirana delanja pričajo o skupnem boju za pravo, neoskrunjeno demokracijo.

Pr eden končam, pa ne morem mimo tega, da se vam slovenskemu delovnemu ljudstvu, ki živite v svobodni domovini, ne bi najlepše zahvalil za pozorno spremljanje dogajanja na našem Koroškem. Močno se zavedamo, da je ta vaša pozornost velika moralna pomoč nam, koroškim Slovencem. Zahvaljujem se tudi za gmotno pomoč, ki jo nudite za naše narodne organizacije. Bodite prepričani, da se koroški Slovenci zavedamo, da je vsak dinar, ki ga porabite nam v korist, vam v žrtvovanje. S to zavestjo še toliko bolj upoštevamo vašo gmotno pomoč, nam koroškim Slovencem v Avstriji nam to vaše odrekanje za nas trka na našo vest, zato koroški Slovenci nikoli ne bomo zapustili temeljnih pridobitev in tradicije NOB, ki nas tako silovito družijo.

Jutro

živini zavetja, od katerih še danes nekateri kljubujejo času.

Lojz je z materjo najdlje, do konca prve svetovne vojne, ko je izgubil očeta, stanoval v Janetovi bajti v Podgori. Preselili so se nato v Gačnikovo bajto blizu Gačnikove kmetije. Kasneje so živeli še v Kiselakovi bajti in na Kogovski žagi. Ko je odrasel, se je naselil v Zdovčevem mlinu blizu Tonija.

Že ko je bil zelo mlad, je rad prebiral knjige. To ga je tudi tesneje povežalo z Lovrom Kuharjem-Prežihom. Poznal je prenekatero brošuro napredne politične vsebine — saj njegovo samorastništvo pač ni moglo skreniti s prave poti. Napredne misli je širil med gozdnimi delavci in vrstniki.

Poročil se je januarja 1939 z Ano Plešivčnik, ki je živela kot rejenka pri kmetu Janetu v Podgori in sta se poznala že od tedaj, ko je bil Lojz pastir pri Svetnetu. Kupila sta staro Šuštarjevo ali Tolstojevo bajto na Brdinjah z nekaj zemlje. Lojz je bajto obnovil, zgradil je novo ostrešje in majhno gospodarsko poslopje. To je bila od tedaj Štajnerjeva bajta. Za gospodarskim poslopjem je pripravil prostor, kamor so shranjevali orožje in strelivo. Od Kuharja ga je prinašal Pratkanarjev sin, z Brdinj pa cestar Ivan Slivnik.

Nemška okupacija je Štajnerjeve brate Lojza, Andreja in Jožo, ki so bili vsi trije zelo zavedni Slovenci in antifašisti, močno prizadela. Misel na odpor proti okupatorju je pomagala netiti tudi zveza s Prežihom in bratom Anzonom. Brata Andrej-Rigo in Jože-Gogo, sta zato odšla v partizane že s prvimi hotuljskimi fanti februarja 1943. Lojz, ki je skrbel za družino: bolno mater, dveinpolletnega sinčka Alojza in ženo, ki je decembra 1943 rodila drugega otroka, zaenkrat še ni mogel v ilegalo.

Ko je 6. maja 1943 delal tesarska dela Vinku Gostečniku pri Zofni bajti v Kotljah, mu je Lužnikov sin, Ivan Gorenšek, ki mu je Cehnerjeva mati v trgovini Avgusta Štehnerja v Šalekarjevi hiši to naročila

— prišel povedat, naj ne hodi več domov. Gestapo in policija sta namreč močno zastražila njegov dom, Štajnerjevo bajto. Tako Lojz legalno ni šel več domov. 7. maja 1943 se je zadrževal v bližini kmetov Podpečnika in Gradišnika v Podgori — že kot partizan, z imenom Tesar. Nekaj časa je bil borec 1. čete 1. koroškega bataljona, zatem pa je bil zaradi izredne predanosti in zanesljivosti dodeljen okrožnemu komiteju Mežica.

Zasede, ki jih je imela nemška policija okrog Štajnerjeve bajte, tako niso imele uspeha. Tudi njegova mati Katarina je bila previdna in je ob tem prvem zasledovanju ni bilo doma. Pač pa je bila 6. maja 1943 aretirana Lojzova žena Ančka. Odpeljali so jo v Kotlje do Cehnerjeve trgovine, kjer so jo več ur zasliševali. Verjetno so jo izpustili le zato, ker je bil doma tedaj sam dveinpolletni sinček.

Po posredovanju Markučevega Maksa s Sel sta mati Katarina in žena Ančka dan po aretaciji zbrali vso potrebno opremo in jo nesli Tesarju v Gradišnikov gozd. Tedaj so se tudi dogovorili, da bo prišla Gradišnikova Ančka po tisto, za gospodarskim poslopjem skrito orožje in strelivo. Morali so ravnati skrajno previdno, kajti Štajnerjevo bajto so Nemci ves čas opazovali. Pogumna Gradišnikova je nalogo kljub temu uspešno opravila.

10. maja 1943 pa so žandarji iz Guštanja ter gestapo s Prevalj, ki sta jih vodila domača izdajalca, zopet aretirali ženo Ančko in mater Katarino. Ančka je bila zaprta v celovških zaporih in po šestih tednih izpuščena, ker je bila noseča. Sina Kristijana je namreč rodila 21. decembra 1943. Po izpustu iz zapora ni smela domov. Z otrokom je živela pri Kolovi domačiji na Brdinjah in bila nenehno pod policijskim nadzorstvom.

Mati Katarina Štajner je bila aretirana istega dne, zaprta prav tako v celovških

zaporih, kmalu pa poslana v koncentracijsko taborišče Auschwitz. Že 20. decembra 1943, dan preden se ji je rodil drugi vnuk, pa je v taborišču podlegla trpljenju. Tesar, ki je tako skrbel za svojo družino in jo je tako neizmerno ljubil, je za vse to vedel. Težko je bilo njegovo trpljenje, vendar nikdar ni tožil.

Ko sem ga prvič videla — bilo je zgodaj poleti 1943 — je nosil velik nahrbtnik in se je dobrodušno smejal izpod mogočnih brkov. Takoj sem vedela, in mi vsi: to je človek, ki ni in ne bo v vsem svojem življenju storil ničesar nepoštenega. Preudaren, zanesljiv, miren, močan in zvest je stopal pred nami. Vodil nas je brez ugovora, kamorkoli je bilo potrebno.

Kot politični delavec je hodil po mežiškem okrožju s sekretarjem Poldetom Eberlom-Jamskim, s Franjem Kastelicem-Džonom in drugimi: to in onstran Uršlje gore in Meže — po Razborju, Javorju, Podgori, Brdinjah, Selah in drugod.

Ponoči 5. maja 1944 se je s svojim bratom, kurirjem Jakobom Plešivčnikom-Dorisom, sestal pri Podhovniku in skupaj sta nadaljevala pot do Rožanka. Ko sta se vračala po poti nad Janetom, se je Lojz namenil po opravih še k Pokrovu. Rekel je, da bo prišel za Borisom k Podhovniku. Tako sta se razšla.

V globači pa je bila nemška zaseda, s katero se je Lojz spopadel. V neenakem boju je bil na tem kraju, imenovanem Janeče ride, ob rani zori smrtno zadet.

Za Tesarjevo ženo Ančko se je začel že dan po njegovi smrti, 6. maja 1944, nov križev pot. Ponovno so jo aretirali ter poslali za pet mesecev v Auschwitz, nato pa v Rawensbrück, kjer je v živinskih vagonih z drugimi internirankami dočakala osvoboditev.

Oba otroka, triletnega Alojza in šestmesečnega Kristijana, so ji vzeli. Najprej so ju dali Kolovi družini, dan po njeni aretaciji pa ju je domači izdajalec Šrobov Edi izročil v okupatorjevo vzgajališče v bližino Velikovca. Oddali so ju nato vsakega k drugemu kmetu v Šmartno pri Velikovcu. Šele januarja 1947 je nesrečna mati Ančka s pomočjo mednarodnega RK uspela otroka dobiti nazaj.

Tedaj, ko so Tesarja v tistem zgodnjem pomladnem jutru, 5. maja 1944 pokosili sovražni strelji, je bilo za vse nas neskončno bridko in boleče. Povezava z njim je bila tako močna, da smo tisti trenutek, čeprav za njegovo smrt še nismo vedeli, z nenadno, ostro telesno bolečino začutili, da ga ni več. Nekaj neskončno dobrega, varnega, pravičnega in poštenega je odšlo z njim v nepovrat. Bilo nam je kot operirancu, ki po težki operaciji v stiski in bolečini kliče bolniško sestro, ki je je vaje, in ki vanjo neomajno zaupa, pa je ne more priklicati.

Zdaj, po tolikih letih — je ostal nepozaben spominj nanj: lep, neomadeževan in blag, kot je bil dober, pošten, pravičen in plemenit Tesar.

Slava mu!

Kotlje v soncu za svoj krajevni praznik '78

Filip Mlinar — Vuk

EN DAN SVOBODE

Čeprav letos poteka 35 let od enodnevnega osvoboditve Kotelja in partizanskega mitinga, mi je ta akcija do danes ostala živo v spominu. Naj ob tem jubileju v pisemni obliki oživim spomin na zadnje oktobrsko nedeljo leta 1943.

Bil sem prostovoljec, doma iz Črne na Koroškem. 20. oktobra 1943 me je štab koroškega bataljona poslal v III. četo, ki je takrat taborila v bližini Obretanovega vrha pod Uršljo goro. Temu taborišču smo pravili tudi »jopičevo« taborišče. Čete ni skoraj nihče imenoval po njenem pravem nazivu, temveč smo ji rekli samo Dušanova četa, saj je bil njen komandir po vsej Koroški znani in hrabri partizan Dušan — Benedikt Grabner.

Pri borcih je bil izredno priljubljen.

Po zadnji veliki akciji na železniške postaje v Mislinjski dolini v noči od 27. na 28. oktobra 1943, ko smo uničili lokomotive v Otiškem vrhu, je četa v taborišču počivala in se pripravljala na nove akcije. Zadnje oktobrsko soboto popoldne smo boreci čete dobili od komandirja nalogo, da si uredimo obleko, da se po potrebi ostrižemo in obrijemo, da očistimo čevlje in orožje. Torej, osebno se je bilo treba kar najlepše urediti. Te priprave so bile za nas prepričljivo znamenje, da bomo šli v novo, tokrat svečano akcijo, toda boreci nismo vedeli, kakšna bo. Zaradi stroge konspiracije je to vedelo le politično in vojaško vodstvo, ki je akcijo do najmanjše podrobnosti pripravilo.

Noč med soboto in nedeljo je bila dolga, saj nas je mučila misel na naslednji dan. Ob prvem svitu se ni dalo več dremati in spati. Izmotali smo se izpod odej, se umili in vsak na sebi še uredili, kar se je v takratnih razmerah še dalo. Kuharii so bili tudi zgodaj na nogah, imeli so nalogo, da nam pripravijo obilen zajtrk. Čeprav nismo vedeli, kam gremo, je v četi vladalo izredno svečano razpoloženje.

Dušan je prišel zgodaj v četo in postrojeno pregledal. Tudi on je bil dobro razpoložen. Takoj po zajtrku je določil večje število borcev z najboljšo oborožitvijo, med njimi mitraljezce in borce z brzostrelkami. Razvrstil jih je v skupine in vsaki posebej dal naloge, takoj nato so odšle na pot. To so bile zasede, ki so imele nalogo zavarovati Kotlje pred morebitnim presenečenjem sovražnika. Preostali borci smo se zbrali še enkrat v zbor in komandir je dal zadnja navodila za pohod. Še vedno nismo vedeli, kam gremo, na Kotlje pa niti pomislili nismo, saj smo vedeli, da ima sovražnik v bližnjem Guštanju močno postojanko. Določena je bila predhodnica in za njo smo krenili na pot v lep jesenski dan.

Predhodnica nas je vodila po gozdni poti, navzdol proti dolini in Kotljam. Ko smo v sončnem in ne premrzlem jutru zagledali vas, se je med borci slišalo šušljanje: »V Kotlje gremo.« Kolona je končno srečno, okrog 10. ure, prispela v dolino. V gosjem redu, z večjim presledkom med

borci, smo po poljski poti korakali proti vasi. Prvi borci iz kolone so bili že v vasi, večina pa še na poti in čistini, ko je manjše sovražno letalo, verjetno šolsko, v počasnem letu preletelo hotuljsko dolino. Bil sem v zadnjem delu kolone in takoj ko smo zaslišali letalski motor, smo plegli na zemljo. Letalo se je oddaljilo proti Dravogradu in mi smo veselo, ker nas ni opazilo, nadaljevali pot v vas. Zbrali smo se pred cerkvijo in vaščani so nas presenečeno gledali, saj mnogi med njimi tolikšne partizanske vojske še niso videli. Komandir čete Dušan je dal povelje za zbor. Iz postrojene čete je izbral deset borcev, med njimi tudi mene, in sicer z zadolžitvijo, da gremo v cerkev k maši. V sredini cerkve smo se postavili v vrsto po dva. Župnik je dobil ukaz, da bere mašo v slovenskem jeziku, cerkveni pevci prav tako, da naj pojejo slovensko.

Ni mogoče z besedami izraziti veličastnega trenutka, ko je po več kot dveh letih nemške okupacije glasno, prelepo in slavnostno zadonela v cerkvi slovenska beseda. Ob veličastnem vzdušju, ki je zavladalo med mašo, se je prenekatere vaščanka razjokala, tudi mnogi moški so potočili solze. To so bili res trenutki enkratnega doživetja in kaj takega človek ne more pozabiti.

Po maši smo se zbrali okrog lipe pri cerkvi, kjer so zbranim vaščanom spregovorili Matjaž, Jamski Polde in drugi politični ter vojaški partizanski voditelji. Govorili so o ciljih in nalogah narodnoosvobodilne borbe, KPJ in OF, o velikih zmagah naše NOB in o politični ter vojaški situaciji v državi ter v svetu. Navzoči smo z veliko

pozornostjo spremljali besede naših govornikov, saj so prepričljivo napovedovali uničenje okupatorja in našo zmago.

Ze pred začetkom zborovanja je naše vojaško vodstvo ukazalo okupatorjevi učiteljici, ki je potujčevala hotuljsko šolsko mladino, da mora po našem odhodu takoj zapustiti Kotlje.

Po končanem zborovanju smo se napotili na Rimski vrelc in med potjo že srečali okupatorjevo delavko — učiteljico, ki je s kovčki v roki korakala proti vasi. Za vedno je morala zapustiti to lepo koroško vas — Prežihove Kotlje. Na Rimskem vrelcu smo se odpočili, med tem časom pa v stavbi odstranili vse napise, slike in druge sledove, ki so spominjali na okupacijo kraja. Zgodaj popoldne smo se vsi zadovoljni napotili nazaj v Jopičevo taborišče. Bili smo bogatejši še za eno veliko zmago. Ta drzna partizanska akcija je vtila strah in trepet v kosti nemške soldateske po bližnjih postojankah, kar je potrdila čez nekaj dni velika, toda neuspešna nemška hajka na Uršljo goro in bližnje kraje.

Partizanska zasedba Kotelja je politično močno odmevala po koroških hribih in dolinah. Kakor sem pozneje zvedel, so ljudje tudi v Črni živahno komentirali ta dogodek, saj je bila v cerkvi neka Črnjanca, ki me je prepoznala.

Ob koncu tega zapisa naj še pojasnim, zakaj je bila v četi potrebna tako stroga konspiracija pred vsako akcijo. V neki četi smo imeli gestapovskega agenta, doma iz Prekmurja, ki ga je gestapo iz Gradca poslal v partizane na Koroško. Bil je v službi pri železnici in v partizane

Hotuljci so se zelo dobro pripravili za svoj krajevni praznik

Pavla Simčič

Veličastje oktobrske nedelje

Več dni pred pohodom v Kotlje — na hotuljski tabor — so se koroški partizani pripravljali na ta slovesni dan, pri nas doma in v taboru pod našo domačijo.

Naša hiša »pri Obretanu« je stala na samem, sredi gozda, zato je bila primerno zatočišče prvim koroškim partizanom. Zadnje dni oktobra 1943 pa je bilo pri nas še posebno živahno. Starejše sestre smo imele polne roke dela. Enako oče. Hodile smo okrog in poizvedovale, kam so nemški policisti in žandarmerijske patrole namenjeni konec tedna in kako so številčno močni. Teh dragocenih podatkov sicer ni bilo mogoče dobiti neposredno od Nemcev, pač pa so nam bili v veliko pomoč njihovi pomagači, ki smo jih dobro poznale in za njih vedele. Poleg očeta, sestre Ivanke, Štefke in mene, so seveda opravljali to delo tudi ostali, tudi sami partizani, vendar pa smo bile me dekleta za to še najbolj primerne in najmanj sumljive. Pokojni oče je imel kot državni gozdni uslužbenec to prednost, da je lahko hodil v Žerjav, Heleno in Črno. V Heleni je bila uprava, zato tudi njegova pot ni bila pretirano vpadljiva.

Spominjam se, da je prav ob tej priložnosti prinesel iz Žerjava od Tomšičevih mnogo dragocenih novic in tudi nekaj streliva. Sestra Štefka je šla v tistih dneh pred taborom poizvedovat v Mežico. Med

potjo je srečala nemško patrolo, vendar ni vzbudila pri njih nobenega sumu, zato jo pri njenem delu niso ovirali. Sestra Ivanka je morala na Prevalje po razne informacije, medtem ko sem jaz šla v Kotlje in Guštanj. Pri Alojzu Vinklerju v Guštanju sem dobila nekaj sanitetnega materiala in oblek za partizane.

Po vseh vaseh so bile nemške patrole na preži, verjetno nobeni ni prišlo na misel, po kakšnih poteh in nalogah me hodimo po dolini. Vedno korajžne in vesele, smo tudi to pot srečno in uspešno opravile svoje naloge in se po napornem dnevu vrnile domov.

Poleg obveščevalnega dela, ki je bilo potrebno za izvedbo akcije v Kotljah, smo bili pri nas zadolženi tudi za pripravo opreme in obleke, ki so jo partizani potrebovali za pohod. Treba je bilo šivati, prati, likati. Vsak partizan, ki naj bi se udeležil pohoda, je moral biti dostojno oblečen in urejen. Zraven opreme in zakrpane obleke je vsak dobil še rdečo ruto, ki sem jih sešila sama. Ko je sestra Ivanka med drugim sešila zastavo, se spominjam, da jo je nekdo izmed partizanov označil za »prvo slovensko zastavo na Koroškem«. Še danes imam živo sliko pred seboj. S kakšnim zanosom jo je potem dvignil in ponese na pot, mlad, vitek partizan z imenom »Dragorin«. Sestra Štefka pa je sešila temno

Tišina

je prišel v železničarski uniformi in s torbico, ki jo nosijo sprevodniki vlakov. Zaradi tega smo ga klicali, oziroma imenovali za »železničarja«. Na rokavih bluze je imel prišiti po dve zvezdici, ker je bil baje v stari jugoslovanski vojski podnadrednik. Tudi on se je udeležil pohoda na Kotlje. Dne 6. 11. 1943, na večer pred okupatorjevo hajko, sta terenca s selske strani pripeljala v četno taborišče še enega novince, prav tako doma iz Prekmurja. Pridel je k tabornemu ognju in kaj kmalu navezal pogovor z »železničarjem«. Iz razgovora je bilo mogoče razbrati, da se že dolgo poznata. Postala sta sumljiva, še posebno, ker je novinec na nekaj navadnih vprašanj borcev odgovoril precej zmedeno. O tem smo takoj obvestili bataljonsko poveljstvo, ki je bilo v bližini taborišča. Izdan je bil nalog za njuno aretacijo in razorožitev »železničarja«, čemur pa se je slednji močno upiral. Na zaslišanju sta priznala, da ju je poslal gestapo iz Gradca, in s kakšnimi subverznimi nalogami. Obsojena sta bila na smrt. Komisar Kijev je pred četo v zboru prebral sodbo, mi borci pa smo jo enoglasno potrdili.

Torej, ko bi »železničar« pred odhodom v Kotlje vedel za cilj akcije, bi lahko med pohodom kot agent dezertiral in s prijavo povzročil žrtve vaščanom, kakor tudi partizanom. Toda partizanska previdnost je tako morebitno namero preprečila in zato je akcija v splošno zadovoljstvo tudi popolnoma uspela.

Tega dogodka nisem opisal z namenom, da bi ga na proslavi prebrali, temveč predvsem z željo, da ne gre v pozabo in da ga v pisni obliki posredujem organizatorjem vsakoletnega praznovanja. O tem je bilo baje že veliko napisano, toda moj opis se nanaša na moje doživetje. Mogoče bo pripomogel k lažjemu razumevanju takratnega dogajanja, predvsem med mladimi.

Spomenik žrtvam NOB v Kotljah

zelene »triglavke« — poznejše »titovke« z rdečo zvezdo. Dobro se spominjam partizana Matjaža, ki si je posadil kapo na glavo, se obrnil k sestri Štefki in dejal: »Hvala ti, lepo dekle! Hvala vam vsem za veliko skrb in ljubezen, ki jo poklanjate nam partizanom.« Ta dan nam bo ostal vsem v trajnem spominu. Zelel bi, da bi jih skupaj dočakali še veliko podobnih, posebno pa tistega — najlepšega, ki nam bo prinesel svobodo.«

Čeprav je imel v tistih dneh vsakdo veliko dela in skrbi, pa so človeka spremljali različni občutki; od sreče, veselja, do žalosti in domotožja. Skoraj vsakdo je imel koga od svojih, za katerega pa ni vedel, ne kje je, ne kako se mu godi. Nekateri so bili prav v teh slovesnih dneh polni domotožja in hrepenenja. Med drugim se je to dogajalo tudi partizanu Alojzu ŠTAJNERU-Tesarju, ki je bil doma iz Kotelja. Spominjam se, kako se je v naši hiši ob krušni peči usedel k meni na klop in dejal: »Jutri bo nedelja. Pričakujemo nekaj velikega. Kako se bo to izteklo, še ne vem. Če bi moral prav jutri umreti — si želim še to, da bi še prej videl svojo ženo Ančko in otroka.« Take in podobne misli so spremljale vsakega posebej.

Vsak s svojimi mislimi in vsak po svojih močeh je hotel prispevati za lepo zadnjo oktobrsko nedeljo. Tako so tudi moje mlajše sestre hotele po svojih močeh prispevati k slavnosti in pomembnosti tega trenutka. Najmlajši moji sestri Zalki je bilo takrat pet let. Skupaj z ostalimi je odšla v soboto popoldan nabirat jesenskih cvetic, da bi z njimi okrasila partizanom gumbnice.

Noč, ki je sledila, smo skoraj vsi domači prebedeli skupaj z borci, vznemirjeni od pričakovanja, kaj bo prineslo naslednje jutro in kako bo načrtovana akcija uspela. Zdi se mi, da tudi sonce še ni nikoli tako lepo sijalo, kot je tisto jutro, zadnje oktobrsko nedeljo, ko smo šli skupaj s partizani od našega doma — Obretanove domačije — proti Kotljam.

Sprva smo hodili skupaj molče, na križpotju smo se razšli. Mi smo odhiteli proti Kotljam mimo Lubenčeve bajte, Pokrova, Janeta, Pavšerjeve bajte, Šratnekarja, mimo Ardela in Tonija v hotuljsko cerkev. Partizani pa so šli pod Godčevo frato, po samotni stezi, mimo Selišnikove bajte, nad Pokrovovim grabnom, po gozdu nad Janetom k Rožanku. Tam so malo počivali. Pot so nadaljevali nad Pavšerjevo bajto do Pavšerja, med Gačnikom in Šratnekarjem po skritih poteh — po globači do Kotelja. Poti, po katerih so šli partizani in mi domači, sta bili le malo oddaljeni druga od druge — v mislih pa smo bili vedno skupaj.

Hotuljci in okoličani so o nameravanem partizanskem pohodu v glavnem bili obveščeni; nekateri že prej, drugi pa na dan prihoda. Zato je bila hotuljska cerkev še toliko bolj polna ljudi. Tega trenutka nihče ni hotel zamuditi.

Bilo je ravno pred pridigo, ko je prikorakala v cerkev četa partizanov, po dva in dva skupaj, ki so se potem razvrstili pred glavnim oltarjem. Čudni občutki so spreletovali človeka v tistem trenutku, občutki zmagoslavja, obenem pa tudi občutki strahu, kaj se bo zgodilo. Bila sem tako pre-

sunjena — prevzeta, da sem nehote stopila k Dvornikovi klopi in sedla. Bala sem se, da se mi ne stemni pred očmi.

V cerkvi je najprej nastala popolna tišina. Potem pa je bilo kmalu vseprek slišati šušljanje, kako so partizani lepi in urejeni, da niso nekakšni »raztrganci«, kot so jih nekateri do takrat opisovali. Dvornikova mama si je mojo zmedenost očitno narobe razlagala, saj me je tolažila: »Ne boj se, saj so videti tako prijazni.«

Ko je župnik, ki se s prihodom partizanov očitno ni dal zmesi, začel pridigati v nemškem jeziku, se je oglasil zastavonoša tovariš Dragotin z naslednjimi besedami: »Prečastiti, govorite slovensko, da vas bo narod razumel!«

Na koru se je potem oglasila slovenska pesem. Zdelo se nam je, da je bila pesem zapeta tako od srca, kakor nikoli prej in verjetno tudi ne pozneje.

Po maši je bil pod vaško lipo tabor. Zbralo se je veliko ljudi, da bi prisluhnili, kaj jim imajo partizani povedati. Tedaj so govorili znani politični in vojaški funkcionarji. Boris ČIŽMEK — Bor, o sovražnem delovanju izdajalcev; Dušan (Benedikt GRABNER), komandir čete — o partizanskem gibanju; Marjetka (Olga KASTELIC), sekretarka mladine mežiškega področja — o delu in nalogah mladine in Polda (Polda EBERLE-Jamski) — o bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov.

Radost in smeh pa tudi solze v očeh, vse je bilo združeno, ko so Hotuljci in okoličani poslušali govore naših partizanov. Tega trenutka se ne da popisati na noben papir — s kakšnimi občutki si to poslušal in kako si to potem prenesel domov in v svet.

Po končanem sporedu je dal komandant odpoklicati vse stražarje, ki so bili na preži okrog vasi in partizani so odkorakali nazaj v Goro, oziroma proti gozdu v smeri Uršlje gore, pojoč: »Slovenci kremeniti, le stopite v korak...«

Iz gozda so šli in gozd jih je sprejel, od ljudi so šli in ljudje so jih sprejeli v svo-

je domovanje, nešteto krat jim je bil zatočišče tudi gozd.

Proti večeru so se potem zopet zbrali partizani — udeleženci hotuljskega tabora — pri nas doma. Na Obretanovem so analizirali uspeh akcije in potem imeli še miting.

Navedem naj nekaj imen udeležencev tega tabora; žal se vseh ne spominjam.

1. Ivan URANIČ — Drago, komandant bataljona
2. Ladislav GRAD — Kijev, komisar
3. inž. Pavle ŽAUCER — Matjaž
4. Polda EBERLE — Jamski
5. Olga KASTELIC — Marjetka
6. Boris ČIŽMEK — Bor
7. Rudolf HOHKRAUT — Dolf
8. Benedikt GRABNER — Dušan, komandir čete
9. Avgust SLEMNIK — Grega
10. Albert KONEČNIK — Modras
11. Franc GOLOB — Luka
12. Dragotin, zastavonoša
13. Andrej ŠTAJNER — Rigo
14. Alojz ŠTAJNER — Tesar
15. Tone OKROGAR — Nestl
16. Franjo KASTELIC — Džon
17. Lambert KOTNIK — Frank
18. Karel POLENIK — Don
19. Franc SADOVNIK — Jovo

Žal mi čas ne dopušča, da bi napisala kaj več v zvezi s hotuljskim taborom. Pa saj je verjetno še veliko takih, ki so bili takrat soudeleženi na tak ali drugačen način. Pa naj bi pomagali dopolniti resnični potek, ki je danes le še zgodba in za katero bi želela, da se nikoli več ne ponovi, čeprav je bilo v njej tudi veliko lepega.

Na koncu naj napišem še to, da je bila prav naša Obretanova hiša, oziroma Srebretova družina (z ilegalnim imenom »Pri mokrem jopiču«), med drugo svetovno vojno močno prizadeta. Že leta 1942 so se pojavili pri nas prvi partizani. Februarja 1943 pa so našo družino začeli redno obiskovati, saj je nekaj še živih — med nji-

V gozdu

Jurij Bojanovič

SPOMENIK NAJ BO ZNAMENJE MIRU IN SPRAVE

(govor ob ponovnem odkritju spomenika
NOV na Komelju pri Pliberku
28. maja 1978)

Minilo je 40 let, odkar je Hitler s svojimi sodelavci v Avstriji nasilno strmoglavil avstrijsko republiko in jo priključil rajhu. Minilo je tudi 37 let, ko so fašistični krvniki vseh vrst vdrlji čez meje Jugoslavije in jo kot sestradani volkovi raztrgali in si delili lahko pridobljeni plen. Naše ljudstvo je v teh dneh doživljalo še hujše strahote kot ob času turških vpadov.

Ob današnji slovesnosti vam želim kot eden izmed preživelih borcev opisati dogodek, ki sem ga doživel na tem mestu.

Moj rojstni kraj je daleč v bosanski pokrajini. Tam smo skromno in v miru živeli do aprila 1941. leta. Prihrameli so fašistični morilci, ropali, posiljevali, ubijali vse od dojenčkov do starčkov, požigali naše domove in žive ljudi metali v ogenj. Nekatere so polovili, jih mučili po zaporih in odpeljali v koncentracijska taborišča — tovarne smrti. Tudi mene so ujeli ter kot mladega in močnega odvlekli na delo v Nemčijo. Sreča mi je bila mila, da sem bil dodeljen skupini za gradnjo hidrocentrale v Dravogradu. Od delavcev domačinov sem kmalu zvedel, da so se koroški fantje in dekleta uprli Hitlerju, odšli v gozdove in da se borijo za svobodo, pravico in lepšo prihodnost. Ob prvi priložnosti sem pobegnil in tako našel med koroškimi partizani svoj novi dom. Skupaj smo se borili na ozemlju današnje Jugoslavije in Avstrije.

Po daljšem času moje partizanščine sem bil dodeljen Domnovi četi, ki jo je vodil naš nadvse spoštovani tovariš Ciril Šorli-Domen. Naša naloga je bila vzdrževati kurirske zveze na kurirski postaji TV-32 ter oskrbovati varen prehod partizanskih enot čez reko Dravo. Na Svinjski planini je že od pomladi operirala zelo uspešna partizanska enota in povzročila sovražniku resne skrbi. Zato so si silno prizadevali uničiti to partizansko skupino. Močno pa so zastražili tudi reko Dravo, da čez njo ne bi dobivali zveze in pomoči. V naše vrste so vedno v večjem številu prihajali ubežniki

iz nemške vojske. Partizanski kurirji pa smo bili iznajdljivi ter ponoči v gumijastih čolnih prevažali razne funkcionarje in skupine. V oktobru smo prepeljali cel bataljon pod vodstvom komandanta Jože Ulčarja-Mirka.

Ko sem prišel na kurirsko postajo, sem še slabo obvladal slovenščino, nisem poznal ne krajev in ne ljudi, zato mi je komandir dal v spremstvo 17-letnega Mirka Zdovca — Baštejevega z Lokavice pri Prevaljah.

12. oktobra sva se z Mirkom ob svitu vrnila s kurirske poti izpod Pece do Apovnikove domačije, kjer je naša četa počivala. Ko sva poročala komandirju Domnu o opravljeni nalogi, sva se, nič hudega sluteč, odpravila počivat in v toplem jesenskem jutru sva kmalu trdno zaspala na travniku ob hiši.

Okoli 9. ure naju je vrgel pokonci peklenški trušč strojníc in minometov. Vmes so se razlegali klici na pomoč ranjenih partizanov in divje vpitje podivjanih SS-ovcev, ki so nas pozivali k predaji. Ognjeni zublji so vzplamteli s streh, ki so jih zažgali z vžigalnimi bombami.

Komandir Domen tudi v tem brezupnem položaju ni izgubil duha prisotnosti. Hitro je organiziral juriš za preboj iz obroča, ki se je vedno bolj stiskal. Borci so nudili kljub iznenadenju odločen odpor ter se umikali po globeli proti gozdu. Sovražnik si je izbral dober položaj in srečen je bil tisti borec, ki mu je pravočasno uspelo preskočiti globel. Komandir Domen ni imel sreče. V Globeli je padel s prestreljeno glavo.

Z Mirkom naju je ta siloviti napad vrgel iz trdnega spanja, komaj sva utegnili pobrati orožje in bosa sva zdrvela proti gozdu. V globeli sva hotela rešiti komandirja,

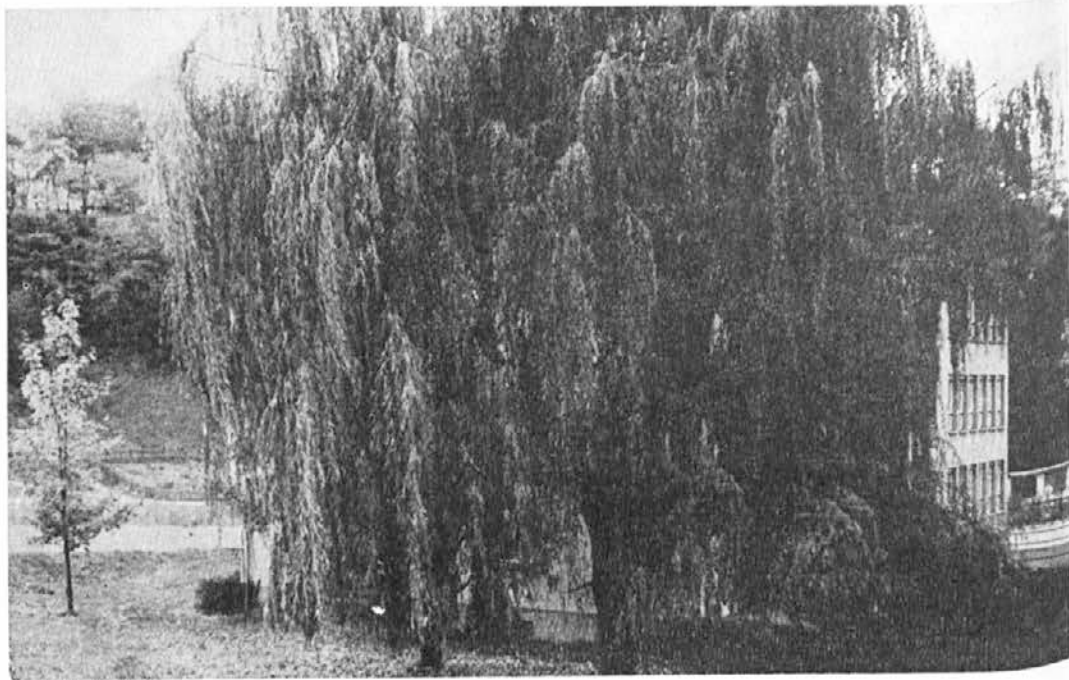
pa je Mirka zadelo več strelav v trebuh. Iz velike rane so mu lezla čreva. Kljub tako težki poškodbi se je še zavlekel v gosto smrečje, kjer je umrl in so ga našli domačini šele spomladi 1945. leta. Po svobodi pa je bil slovesno prekopan na pokopališče v Smarjeti.

SS-ovskim krvoločnežem še tega pokola ni bilo dosti. V svojem besu, da jim akcija ni uspela v celoti, so z noži parali ranjene partizane in še žive zmetali v goreča poslopja. Šele naslednji dan so domačinom dovolili na robu gozda pokopati posmrtno ostanke padlih junakov.

Ta zelo hud udarec po naši četi je sovražniku uspel samo zaradi izdajalčeve pomoči. Naša četa je pomenila za sovražnika zelo veliko, zato je zbral vse sile, da bi jo uničil. Kljub temu, da smo utrpeli hud udarec, nas sovražnik ni premagal. Na mesto padlih tovarišev so prišli novi borci in končno smo premagali fašistično zver, ki je tudi v zadnjih vzdihljajih povzročala v naših vrstah velike izgube.

Zelo sem bil vesel vašega vabila na to proslavo, da sem zopet med vami. Dragi vojni tovariši — koroški partizani in kmetje! Z vami sem v najtežjih dneh delil dobro in slabo. Prisrčna vam hvala za vse!

Vse nas je pretreslo sporočilo, da so ekstremistični elementi, ostanki fašizma, razstrelili spomenik, ki smo ga odkrili na današnji dan pred 6 leti. Silno smo ogorčeni nad tem, da storilcev tega gnusnega dejanja še danes niso našli in jih kaznovali. Ne morem razumeti tega, da se najdejo še danes, v času tako bogatega kulturnega napredka, v svetu ljudje, ki po Hitlerjevih metodah uničujejo kulturne spomenike — spomenike, posvečene padlim partizanom, ki so dali svoja življenja tudi za-

Vrba — žalujka

mi tudi Korošcevi, celo Hotuljcevi, ki so prav pri nas dobili zvezo za vstop k partizanom. Decembra 1943 so nas štiri sestre in očeta zaprli. Okupator nas je aretiral in preko zaporov poslal v koncentracijsko taborišče Dachau, Rawensbruck. Tu je oče umrl leta 1944, sestra Štefka pa leta 1945 v 22. letu starosti.

V oktobru 1944 nam je bil dom požgan. Okupator je mamo s šestimi majhnimi otroki pregnal iz Obretanove domačije v dolino. Težko je opisati bol, ki smo jo morali prestati, in žrtve, ki smo jih morali dati, tolažilne besede pa nismo dobili od nikogar.

da je republika Avstrija samostojna in neodvisna država.

Kot sem dejal že pri prvem odkritju tega spomenika, ponovno poudarjam, da naj bo spominski kamen — most miru in sožitja tako med slovensko in nemško govorečimi ljudmi ne samo v Avstriji, ampak v celotnem svetu. Ta spomenik naj vse ljudi zbližuje in ustvarja idejo o utrjevanju človeških pravic in pravic, za katere smo se

vsi skupaj borili in so jasno zapisane v avstrijski državni pogodbi.

Vse tukajšnje prebivalce prosim, predvsem pa vas, draga mladina, da bi videli v tem spomeniku simbol miru in sprave, simbol, ki naj pomaga odpraviti vse krivice, ki se komurkoli dogajajo. Spoštujemo drug drugega, ker le tako bomo mirno živeli.

Slava padlim junakom, ki so dali svoja življenja za lepšo prihodnost.

Zvonko Robar

PO POTEH KOROŠKIH PARTIZANOV

Zapečaten pismo

Bilo je 6. aprila 1941. leta. Osebe prevaljske železniške postaje je bilo nemirno, ko je zvedelo, da so nemška letala napadla Beograd. Šef postaje Hinko Fabiani je imel v blagajni strogo zaupno pismo, ki ga je smel odpreti šele po pristanku direktije v Ljubljani. Železniške uslužbenke je poslal v pisarno in pred njimi odprl zapečaten pismo, v katerem je pisalo:

»Demontirajte telefonske in telegrafске aparate, arhiv spravite v zavoje ter ga natožite na vagon!«

Železničarji so bili večinoma zavedni Slovenci, zato so navodila vestno izpolnili. To pa se jim je kasneje maščevalo. Najbolj vneto sta ves dan razbijala aparate prometnika Kolar in Brajevič — Bosanec. Nihče še takrat niti slutil ni, da sta bila med železničarji Kradnik in Wagner izdalca — nemška vohuna. Ves čas sta opazovala njihovo početje.

Do večera so napolnili tri vagona z arhivom in drugim materialom. Nato so celo noč čakali na lokomotivo, vendar je ni bilo od nikoder. Zjutraj so telefonirali v rudnik v Mežico, naj jim pošljejo tovornjak. Poslali so jim tatro. Arhiv so začeli iz vagonov pretovarjati na tovornjak. Takrat je od Dravograda prisopihala lokomotiva. Zdaj jim ni preostalo nič drugega, kot da so v naglici pretovorili arhiv nazaj na vagon.

Vlak je moral takoj odpeljati. V vagona so vstopili Fabiani, prometniki Lorenci, Brajevič, Kolar, šef tovarne postaje Šibenik, skladiščnik Hačin, Zvonar, Gajšek in Maks Sekol. Niti toliko časa niso imeli, da bi se poslovili od svojih domačih. Z vlakom so se odpeljali proti Dravogradu. Na prevaljski postaji sta ostala samo Kradnik in Wagner.

Vlak z arhivom

Vlak z arhivom je odpeljal na dravogradska postajo, kjer je bilo vse na nogah. Na postaji je bilo polno vojakov in oficirjev. Z druge strani Drave so nemčurji že streljali na postajo. Na postaji so bili vsi razdraženi kot osir. Na tehtnici se je zgrudil železničar. Krogla ga je zadela naravnost v prsi. Marsikateri železničar se je zgrozil, ko je zagledal prvo žrtev vojne.

Dravogradska uslužbenke so hitro priključili h kompoziciji svoj vagon z arhivom

in vlak je odpeljal proti Celju. Spotoma so na vsaki postaji priključevali vagona. V Celju so priključili še kompozicijo, ki je pripeljala z mariborske smeri. Proti Ljubljani se odpeljal izredno dolg vlak. V Ljubljani so priključili še vagona z gorenjske strani.

Po dolenski progi so se odpeljali nato proti Karlovcu. Tam se je voznja zataknila. Dva dni so čakali, preden so lahko odpeljali naprej. Potem so se ustavili v Capragu pri Sisku, kamor je že pridrla nemška motorizacija. Po zraku so hrumeli in krožili nemški avioni. Na vlak so prišli ustaši in ga dvakrat pregledali. Na njem so iskali mlade prostovoljce, ki bi šli v jugoslovansko vojsko. Od železničarjev so zahtevali, da snamejo s kap kraljeve kokarde, ker so na ozemlju neodvisne Hrvatske.

Vlak je potegnil nazaj proti Karlovcu. Bil je tako dolg, da so ga vlekli tri lokomotive. Hrvatje so jim odvzeli lokomotive, češ da so last neodvisne Hrvatske. Če hočejo potovati z vlakom nazaj, morajo dobiti lokomotive iz Slovenije. Dva dni so čakali na lokomotive v Karlovcu.

V bližini Karlovca so dobili železničarji plačo za štiri mesece vnaprej. Tako so imeli zdaj dovolj denarja. V Karlovcu so si kupili po več parov čevljev. S hrano na srečo niso imeli težav, ker so Mariborčani pripeljali s seboj dovolj hrane in pijače.

S ključi v rokah

Lokomotivi, ki sta pripeljali iz Ljubljane, sta jih potegnili v Novo mesto, kjer so na lastne oči videli razsulo jugoslovanske vojske: jugoslovanske oficirje, oblečene v pol civilne obleke, ki so hodili po gostilnah in pijančevali. Metliška postaja, kjer so se ustavili, je bila popolnoma razbita. Telegrafski trakovi so ležali okoli postaje in viseli po drevju.

V Ljubljano so se pripeljali ponoči. Zjutraj so presenečeni opazovali postajo, ki je bila razdejana: razbiti vagoni, po tleh na debelo raztresene moke, riža, fižola in drugih stvari. Na direkciji so dali železničarjem celo kosilo. Popoldan so videli Italijane, ki so v kolonah prihajali v Ljubljano z motoriziranimi enotami in peš.

V ponedeljek so se odpeljali proti Celju. Spotoma so na postajah odklapljali vagona. Na železničarje pa so na vseh postajah

čakali gestapovci v črnih uniformah, ki so jih takoj aretirali.

Mariborska postaja je bila polna gestapovcev, ki so železničarje takoj, ko so izstopili, aretirali. Vsi, ki so se odpeljali naprej, so dobro vedeli, kaj jih čaka. Vlak je obstal v Dravogradu, ker ni mogel naprej, saj so bili mostovi razrušeni. Železničarji so se odpravili peš na Prevalje. Na Ravnah so se ustavili v kantini in si privoščili dobro večerjo. Nato so se odpravili naravnost na prevaljsko postajo, kjer se je šopiril Krasnik s šopom ključev v roki:

»Kaj iščete tukaj? Zdaj sem jaz šef postaje! Tukaj nimate kaj iskati! Zdaj boste videli hudiča!« Odšel je k telefonu in poklical gestapo, ki se je nastanil na Prevaljah nad pošto. Kmalu je prišlo na postajo deset gestapovcev. Železničarje so postavili v vrsto in jih odgnali na gestapo, kjer so jih ponoči dve uri zasliševali:

»Zakaj ste razbili telefone? Zakaj ste odpeljali arhiv?« Večina železničarjev je znala nemški, zato so odgovarjali:

»To smo morali narediti, ker je bil takšen nalog. To smo naredili pod pritiskom, ker so nas nadzirali žandarji.« Po zaslišanju so jih spustili domov. Naslednjega dne so zaprli Hinka Fabianija, prometnika Kolarja in Brajeviča, ki ju je zatožil Kradnik. Poldnevi je šel Maks k zaporu. Oni so gledali skozi okno in mu naročali, kaj jim naj prinesejo žene. Iz stavbe je priteknel ječar Korglič in se začel kregati:

»Takoj izgini od tod, če ne, te bom zaprl!«

Maks je odšel k ženam in jim povedal, kaj so naročili njihovi možje skozi line celic. Iz zapora so izpustili Fabianija, Lorenčija, Valasa in Zvonarja. Zadržali so Kolarja in Brajeviča. Za njima je izginila vsaka sled. Od takrat ju nihče ni več videl.

Največje barabe

Železniška proga v Mežiški dolini je bila pokvarjena, da vlaki več mesecev niso mogli voziti. Železničarji so morali za Nemce popravljati progo. Maks Sekol je delal nekaj časa na Prevaljah, potem pa je bil premeščen kot pomožni uslužbenec na železniško postajo v Dravograd. Šef oddelka je bil Franc Uršnik, ki je bil doma iz Radelj. Do uslužbenecv ni bil hudoben, čeprav je imel rdečo izkaznico. Ni bil nemčur. Dobro je vedel, kakšnega mišljenja so njegovi uslužbeneci, ker so mu marsikaj zaupali, toda nikogar ni zatožil nemškimi oblastem. Njega so premestili v Celovec, na njegovo mesto pa je prišel zagrizeni nemčur Ciber, ki so se ga vsi bali, ker je bil pravi fanatik.

Maks je sovražil Nemce, ker je kmalu spoznal njihov pravi namen. Na Prevaljah so na položaje namestili največje barabe. Dobro je vedel, kam to vodi. Na Prevaljah so ljudje govorili, da gestapovci iščejo nekatere fante. Slučajno se je Maks peljal v nedeljo na Rimski vrec, kjer je bila zabava s plesom. Med veselo družbo je opazil Stanka Čopa, Vilija Trinkausa in Gustla Kompajerja z Leš. Opozoril jih je, da je slišal, da jih iščejo gestapovci. Njegovega opozorila niso vzeli resno, ker še niso vedeli, kakšna grozodejstva počenja Nemci.

»Stara sablja!«

Gajšek in Maks sta vsako nedeljo hodila na planine, da ne bi bila na očeh gestapovcev in članov SA.

Poleti 1942. leta sta odšla na Raduho. Nenadoma ju je na vrhu Raduhe zakrila gosta megla in začel je pihati mrzel veter, ki je prinašal dež in sodro (zmrzle dežne kapljice). Z vrha sta se počasi pomikala proti Durcam. Nepričakovano stopi izza grmovja partizan in zakriči:

»Stoj!« Z druge strani ju obstopi še več partizanov. Tako sta bila obkoljena.

»Kaj iščeta tod?« so ju začeli ostro zasliševati. »Ali sta nemška vohuna?« Sreča je bila, da je Maks spoznal komandirja, s katerim je bil pred leti skupaj pri vojakih.

»Vlado, ali me ne poznaš?« ga je ogoril Maks.

»O, glej ga, staro sabljo!« se je začudil in razveselil Vlado Letonja. Krepko sta si stisnila roke. Tako je bil led prebit. Začeli so se lepo pogovarjati. Gajšek in Sekol sta povedala, zakaj hodita po planinah, oni pa so jima povedali, zakaj so šli v partizane in za kaj se borijo. Sekol je partizanom povedal svoje mnenje o Nemcih. Partizani so spoznali, da sta zanesljiva, zato so ju spustili brez vsakih opozoril naprej. Do Durc so šli z njima, tam pa so se razšli vsak na svojo stran.

Maks Sekol je še dolgo razmišljal o tem nenavadnem srečanju na Raduhi. Z Vladom Letonjem ni prišel nikoli več skupaj. Kasneje je zvedel, da je bil komandir prve Savinjske čete. Doma je bil iz Šmartnega ob Paki.

»Ne potrebujemo denarja.«

V oddelku za vzdrževanje proge so v Dravogradu zaposlili učitelje, ki niso smeli opravljati svojega poklica: Pepco Krivograd, Gvida Stresa, Miro Stres in Kačevo, učiteljico, doma iz Šmartnega pri Slovenj Gradcu. V ta oddelek so prihajali prometniki: Skočir, Valas, Roškar, Ivan Kokol in Maks Sekol. Kadar ni bilo nikogar, ki bi se jim zdel sumljiv, so imeli sestanke, na katerih so debatirali, kako se bo vojna končala. Vsi so bili trdno prepričani, da bodo Nemci vojno izgubili.

Maks Sekol je večkrat odhajal na sestanke s partizani in tako je imel z njimi stalne stike. Največkrat so ga klicali partizani na sestanke k Pečniku, h Kurniku, k raznim domačijam na Breznici in drugam.

Nekega dne ga je poklicala na sestanek partizanka Franja, ki je bila nekaj časa knjigovodkinja pri Pečeju na Prevaljah. Z Maksom sta šla Janko Klun in Albert Murko. Partizanka Franja jim je pokazala mastno sliko, mastna je bila zaradi posebne vrste fotografskega papirja in dejala: »Ta je naš voditelj!« Takrat je Sekol prvič videl sliko tovariša Tita.

Največkrat ga je na sestanek klical Ferdo Flajmiš — Iztok. Navadno ga je vpraševal:

»Kdo v kraju izdaja? Kako se držijo posamezni ljudje?«

Na sestanke je prihajal tudi sekretar okrožja za Mežiško dolino Polde Jamski — Eberle. Ljudje so ga spoštovali, ker je znal tako lepo in prepričljivo govoriti kakor kakšen »fajmošter«.

V Dravogradu je bilo v blagajni ogromno denarja. Zato je Sekol predlagal Jamskemu, da lahko prinese partizanom denarja, kolikor hočejo, potem pa bi odšel sam z njimi v gozd. Polde je dejal:

»Ne potrebujemo denarja. Ti ostani na službenem mestu, ker nam lahko tako najbolj koristiš.« Tako je ostal Sekol še naprej v nemški službi v Dravogradu. Partizanom je redno pošiljal podatke o transportih, ki so podnevi in ponoči vozili skozi Dravograd.

Nekega dne je dobil nalogo, da jim pošlje načrt proge. Gvido Stres je načrt naredil in preslikal. Ernest Spanžel in Sekol sta ga nesla h Kurniku ter ga predala partizanom. Med njimi je bila tudi Pipka Živčeva.

Na postaji v Dravogradu so uslužbenci pomagali tudi ruskim ujetnikom, ki so lačni iskali hrano po vagonih. Skrivaj so jim nastavljali hrano na vagone. Ruski ujetniki so vpraševali Sekola:

»Kje so partizani?« On jim je povedal. Kasneje jih je odšlo precej v gozdove okoli Uršlje gore.

»Ivo, beži!«

Pepca Krivogradova je imela ves čas slutnje, da bodo prišli gestapovci nekega dne po njo, zato je dala radio minerva Maksu Sekolu, ki je stanoval pri Murku na Prevaljah. Vsak dan je potem poslušal tuje radijske postaje, čeprav je bilo to strogo prepovedano.

K njemu na stanovanje sta prihajala Ivo Janžekovič in Ferdo Flajmiš. Skupno so poslušali tuje radijske postaje in tako so si postali zaupni prijatelji.

Proti koncu februarja 1943. leta so dobili fantje na Prevaljah in v okolici pozive za nemško vojsko. Sekolu ni bilo treba iti, ker so bili železničarji oproščeni vojaške službe. Njega so fantje vprašali, kaj naj naredijo.

On jim je dejal: »Predlagam vam, da greste v partizane na Gorenjsko. Če hočete, vas že jutri spravim v partizane, ker imam zvezo. V Celovcu hodi v službo Miha Riglov, ki mi je dejal, naj spravim k njemu tiste, ki bi radi šli v partizane.«

Tako se je odločilo šest fantov, da odidejo na Gorenjsko: Ivo Janžekovič, Ferdo Flajmišev, Rajko Vutej, Rudi Bajc, Ivan Žunko in Slavko Gluk. Trije so si spotoma premislili. Preko zveze v Celovcu so odšli v partizane: Ivo Janžekovič, Ferdo Flajmišev in Rajko Vutej. Vsak, ki je hotel oditi, je moral imeti v žepu časopis. To je bil razpoznavni znak.

Ivo Janžekovič in Ferdo Flajmišev sta se čez dva meseca vrnila na Prevalje. Ker nista vedela, da so Nemci med tem časom uvedli ponoči na Prevaljah straže in patrolje, ki so jih sestavljali domačini in po en policist. To so bili »landvahovci«, sta prišla mimo Dobernika naravnost na Prevalje. V bližini Strojnika sta naletela na prvo patroljo in pri Kertu na drugo, ki je začela za njima streljati. Janžekovič je zbežal čez cesto k stari Križnikovi domačiji, kjer se je v zadnjem trenutku skrila v straniščno jamo. V njej je bil Ivo do jutra. Ko se je začelo svitati, je zlezal iz jame in odšel po nasipu do Šašeta, kjer je stanovala njegova teta. Potrkal je na okno.

Prosil jo je, naj mu da nekaj jesti. Hitro mu je prinesla pol hleba kruha in rekla:

»Beži, Ivo, Nemci te iščejo!« Od tam se je umaknil k Meži, kjer se je za silo umil in odšel v gozd pri Barbari. Čez dan je ležal v visokem žitu, kjer se je počutil najbolj varnega. V mraku je odšel čez dolino na Breznico. Pri Dervišu je prišel zopet skupaj s Ferdom. Naslednjega dne je dobil Maks Sekol pošto, naj pride k Dervišu. Tam se je sestel z Ivom in Ferdom ter jima razložil, kakšno stanje je na Prevaljah.

Odhod v partizane

1943. leta je bil Maks Sekol premeščen v Celovec. V ekspresni blagajni so opravljali službo štirje železničarji, dva Slovenca in dva Nemca. Nemca Veber in Helkel sta zaupala Maksu celo, da sta po prepričanju komunista. Čez pol leta bi moral Maks v službo v Hamburg. Tako daleč ni hotel. Svoje reči je poslal očetu, ki je stanoval v Ajbesvaldu in nahrbtnik skrila pri Marku v seno. Partizane je odšel iskat na Leše k Ladratu. Ravno takrat je imel SA vežbe v Leškem grabnu, zato se je počutil skrajno neprijetno, ko je šel mimo njih. Pri Ladratu ali pri Podrti peči je dobil zvezo in odšel je h Kranjcu nad Mežico, kjer so se zadrževali partizani. Med njimi je slučajno srečal Miha Riglovega in Ferda Flajmiševga. Ker je Ferdo Maksu dobro poznal, ga je vzel za svojega spremljevalca.

Kot spremljevalec

Ferdo je bil obveščevalec VDV bataljona, ki ga je vodil Pavel Grubelnik — Pajo. Maks je postal njegov spremljevalec. Največ obvestil sta dobila pri Ladratu, pri Pečniku, Ocvirku v Kotu, pri Papežu in Andreju na Platu. Andrejeva dekleta so bila stalno na tekočem, kaj se je kje dogajalo in so imela za partizane stalno pripravljene cigarete. Maks in Ferdo sta se zadrževala v okolici Kotelj, Leš in Brinjeve gore. Pošto iz Mežice, s Prevalj in Raven so jima prinašala dekleta, ki so imela zvezo z obveščevalci iz teh krajev.

Maks in Ferdo sta se večkrat ustavila pri Trobu na Breznici, kjer je bila zanesljiva partizanska postojanka. Ferdo je odšel v hišo po pošto, Maks pa je stražil zunaj. Nenadoma zasliši za hišo korake in nekdo je potrkal na okno. Že je mislil, da so Nemci in pripravil je puško na strel. V zadnjem trenutku je po govorjenju spoznal, da so partizani. Bili so mladinski aktivisti. Med njimi sta bila Rudi Španerjev in Micka Aulova.

V bližini Derviša na Stražišču so spali na mahu ob robu gozda. Bili so: Galeb, Greta Ocvirkova in deček Rudi, Lojz Španerjev — Rudi in Micka Aulova. Derviševa mama jim je prinesla zajtrk. Ko so pojedli, je odšla proti domu. Čez nekaj minut se je vrnila in zašepetala:

»Bežite! Nemci!« Posodo je skrila v grmovje in odšla proti domu. Partizani so tekli po gozdu. Ob robu gozda so presenečeni obstali, ker so zagledali kolono Nemcev, ki je prihajala z druge strani. Hitro so se potuhnil nad cesto, tako blizu, da so bili Nemci le nekaj korakov pod njimi. Nobeden ni smel niti zakašljati, ker bi lahko izdal vse. Na tem mestu so ostali do večera.

V politični šoli

Ferdo in Maks sta prišla v VDV bataljon. Borce so bili lepo urejeni in dobro oboroženi. Maksu se je zahotelo, da bi ostal v bataljonu, zato je dejal Iztoku:

»Jaz bom ostal v bataljonu, ki je borbena enota.« Iztok ni nasprotoval. Tako je Maks ostal v bataljonu. Komandant Pajo ga je kmalu poslal v politično šolo v Ljubno v Zgornjo Savinjsko dolino. Šola je bila pri kmetu Prazniku. Zbralo se je okoli 30 slušateljev z vseh strani. Predavala sta jim Ljubljčan Miran Bertol in Tončka Durjava, ki je predavala zgodovino VKPB. Glavno delo slušateljev je bilo obiskovati predavanja in študirati iz knjig, ki so jih dobili. Predavanja so bila v veliki kmečki sobi, ki je bila dovolj prostorna, spali pa so na senu. Za varnost šole je skrbel zaščitna četa, ki jo je vodil Korošec iz Zelenke. On sam je hodil prostovoljno na predavanja. Prostovoljno je hodil na predavanja tudi Viktor Krivec iz Guštanj, ki je v šoli igral na harmoniko in tako v prostem času zabaval slušatelje.

Slušatelji so pri okoliških kmetih priredili partizanske mitinge, na katerih so govorili, uprizarjali skeče, deklamirali in peeli partizanske borbene pesmi.

Na koncu tečaja so preverjali znanje slušateljev, toda niso jih ocenjevali, ker so vedeli, da se je vsak potrudil in obravnavano snov obvladal.

Maks se je s predavatelji tečaja kasneje srečal v ofenzivi na Zgornjo Savinjsko dolino. VDV bataljon je bil pri kmetu Knezu v Robanovem kotu. Bataljanske patrulje priženejo dva »skrivaja«. Nihče ni vedel, kdo sta, zato so ju gnali v hišo in postavili stražarja, da je pazil nanju.

V hišo stopi Maks. Presenečen je obšel, ko je v »skrivajih« spoznal svoja predavatelja.

»Kaj je z vama? Zakaj vaju straži stražar?« ju je vprašal. Onadva sta mu povedala, kaj se je zgodilo. Maks je odšel h komandantu Paju in povedal, da ju pozna in da sta predavatelja politične šole.

Takoj so ju spustili in jima dali patruljo, da ju je spremljala kamor sta hotela.

Politično šolo je obiskal tudi Franc Leskošek — Luka — glavni komandant slovenske partizanske vojske. Stal je med vrati in gledal slušatelje. Bil je tako velik, da so mu bila vrata komaj dovolj visoka.

Kolona z orožjem

Iz šole je odšel Maks na poveljstvo brigade VDV in povedal, da se vrača v svojo enoto. Dali so mu nekaj mitraljezov, brzo-strelk in precej streliva. Vse to je moral pravi v bataljon. Za nosače so mu dali seboj sedem fantov. Na poveljstvu je Maks videl komandante brigade — Antoneska — Toneta Vratnarja, ki je bil po poklicu mesar in prvoborec od 1941. leta, in komisarja brigade Korotana. V štabu je srečal tudi Brančurnika s Prevalj in Matija Kavtičnika.

»Kje je bataljon?« je vprašal na poveljstvu.

Niso mu vedeli povedati točnega položaja, ker je vsak dan menjal kraj bivanja. Tako ga je moral iti z obloženimi fanti iskati v okolico Uršlje gore kot edini poznavalec tamkajšnjega terena. Potovati so

Ravenski in prevaljski planinci na Komni

morali po kurirski poti od postojanke do postojanke. V Gornjem gradu so organizirali voznika, ki jim je peljal orožje do Solčave, od koder so ga morali nesti čez sedlo med Olševo in Raduho. Po naporni nošnji so prišli k Jakobu v Koprivno, kjer se je zadrževal Modrasov bataljon, ki se je pripravil za prehod čez Dravo. Zvečer se je bataljon odpravil na pohod. Borce so vlekli s seboj gumijast čoln.

Maks je z nosači celo noč čakal na kurirja, ki bi morali priti s Helene, a jih ni bilo, ker so Nemci enega ujeli. Ker kurirjev ni bilo, so odšli sami naprej. Maks je na domačem terenu dobro poznal vse poti.

Spustili so se v dolino. Nenadoma zaslišijo motor. V prvem hipu so vsi mislili, da prihajajo Nemci. Hitro so skočili s poti in se potuhnili za grmovje ob bregu. Nestrpnost nekaj minut čakali, kdo se bo pripeljal. Maks se je nasmejal ostalim borcem, ko je v motoristu spoznal prevaljskega »fajmoštra« Štiklerja, ki je sodeloval s partizani. Na zadnjem sedežu je sedel organist Lampret in držal pod pazduho veliko nabožno sliko. Skočili so na cesto in ju ustavili. Štiklerja so vprašali, če sta opazila kaj sumljivega. On jim je dejal, da so brez skrbi, da nikjer ni videl Nemcev. Potem so ju spustili naprej.

Kolona z orožjem je krenila po cesti in zavila v gozd na drugi strani ceste.

Kuštrava glavica

Maks je prišel s svojimi nosači do kmeta Šumaha. Zaradi varnosti so se ustavili v gozdu nad kmetijo. Nekaj časa so opazovali hišo, če morda niso Nemci tam. Ker ni bilo videti nič sumljivega, je Maks odšel v hišo in prosil gospodinjo, da jim pripravi kosilo. Ona mu je obljubila, da bo kosilo gotovo do dvanajste ure in da naj pridejo ponj.

Tako so čakali in počivali v gozdu. Kmalu so dobili od domačih obvestilo, naj bodo previdni, ker se približuje kmetiji velika skupina Nemcev. Umaknili so se više v skalovje, kjer so si na varnem mestu

uredili bivališče, polegli in čakali poldneva. Vedno več slin so imeli v ustih in v žledcih jim je vedno bolj krulilo, ker so pričakovali dobro kosilo. Nekaj časa so razmišljali, kaj bi naredili. Slast po kosilu je bila močnejša od nevarnosti, ki jim je pretila od Nemcev. Maks se je odpravil previdno z enim fantom proti hiši. Ob robu gozda nad domačijo sta se ustavila in izha smrek zrla proti poslopju. Nikjer ni bilo žive duše. Bila je popolna tišina. Maksu je bilo to malce sumljivo, a vseeno se je s spremljevalcem odpravil proti hiši. Previdno, z brzostrelko v roki, je stopal proti poslopju. Nekaj metrov za njim je šel fant. Tako sta prišla do hiše. Maks je mislil, da je vsa družina pri kosilu, ker ni bilo nikogar zunaj. Po stopnicah se je povzpela na »gan«. Takrat se pojavi izza vogala kuštrava glavica. Triletna deklica zakliče:

»Bežite! Nemci!«

Maks se požene po stopnicah proti gozdu. Za njim steče spremljevalec. Nihče ne strelja. Nemci čakajo v hiši za vrati, da ju zgrabijo z rokami, ko bosta stopila v hišo, toda partizanov ni bilo skozi vrata. Preden so se zavedli, sta bila že v gozdu.

Dva brata

Partizani niso čutili več lakote. Takoj so se odpravili naprej proti Mrhačevi bajti. Pot je vodila po hribu gor in dol. Ustavili so se šele v bližini glavne ceste nad Ledinkovim mostom v bližini Mežice. V skalovju so čakali noči. Ponoči so prekoračili cesto ter odšli po strmim skalnatem pobočju proti Kranjcu.

V gozdu je šklepnil zapirah. Stisnili so se k tlom in čakali nekaj minut negibno ter poslušali. Ker se ni ničesar več zganilo, so odšli naprej. Teško obloženi so preplezali skale in prišli do Kranjca na Platu, kjer je bila zanesljiva partizanska javka. Domačih niso budili. Polegli so v šupi. Postavili so stražo in zaspali. Šele naslednje jutro so se pokazali domačim. Za zajtrk

jim je gospodinja skuhala žgancev in mleka.

Dopoldne so se zadržali na kmetiji, se umivali, brili in urejali ter čistili orožje. Od soseda so dobili pošto, da prihajajo Nemci. Pravočasno so se umaknili v gozd, od koder so opazovali Nemce, ki so prišli k hiši in odšli naprej. Partizani so se kmalu zatem vrnili k domačiji.

Popoldne sta prišla od Obretana h Kranjcu dva partizana — brata. Pripovedovala sta, kako sta se slučajno našla v gozdu in kaj se jim je zgodilo.

V partizanih sta bila vsak v svoji enoti in nista vedela drug za drugega. Slučajno je prišel mlajši nad Obretanovo domačijo in iz gozda opazoval kmetijo, pred katero se je sprehajal nemški stražar. Po jami je prihajal proti Obretanu partizan, v katerem je spoznal starejšega brata. Nemški stražar pred hišo ga je opazil in pomeril proti njemu. Brat, ki je videl iz gozda, v kakšni nevarnosti je njegov brat, je hitro pomeril in ustrelil stražarja. Starejši brat je takoj vedel, da so Nemci pri Obretanu, zbežal je v gozd, kjer sta prišla skupaj. Nato sta prišla h Kranjcu. Po tem dogodku so Nemci Obretanovo domačijo zažgali.

Srečanje z domačini

Skupina partizanov je nesla orožje čez Jankove in mimo Obretana. Bila je gosta megla, da so komaj sledili pravo pot. Ko so šli mimo Obretana, so videli zažgano domačijo. Še se je kadilo iz tramovja. Od tam so se spustili na Kanca. Že od daleč so slišali smeh in glasno govorjenje. Poskrili so se v grmovje in čakali. Mimo je prišlo deset partizanov.

Maks in fantje so nepričakovano skočili iz grmovja. Partizani so jih začudeno pogledali, ker v prvem trenutku niso vedeli, kdo so. Potem so se začeli smejati, ko so spoznali Maksa. On jih je posvaril: »Obnašate se kot nedeljski jagri!«

Nekaj časa so se pogovarjali in nato so odšli vsak v svojo smer. Skupina, ki je nosila orožje, je odšla po poti proti Večku, kjer so v gozdu plegli in zaspali kot ubiti, ker so bili zmučeni od hoje in težke nošnje.

Ponoči se je razbesnela nevihta. Drevje v gozdu je ječalo od močnih sunkov vetra. Nato je začelo močno deževati. Maks je vstal in klical ostale, da bi se umaknili pod streho. Šest jih je zbudil, enega ni bilo nikjer. Že je mislil, da je ta obupal in dezertiral. Vseeno je še stopil nekaj korakov vstran v temo. Takrat je z nogu zadel ob nekaj mehkega. Takoj je vedel, da je to on. Fant je tako močno spal, da ni slišal njega in ni občutil dežja, čeprav je bil ves moker. Iz gozda so pohiteli proti Večkovi drvarnici, kjer so se naslonili drug na drugega in sede dremali do jutra. Zjutraj jim je Večkova mama skuhala žgance in mleko, kar jim je dalo novih moči.

Pot so nadaljevali proti Selam mimo (današnje) Smučarske kočice, mimo Rožanka, Ivartnikovega jezera, da so prišli do Šulerja, Zageršnika in Ravnjaka, kjer je bil razporejen VDV bataljon. Maks je raportiral komandantu Paju:

»Prispeli smo s poveljstva VDV brigade in prinesli orožje!« Komandant in bor-

ci so bili veseli novega orožja in streliva, ki ga ni bilo nikoli dovolj.

Rešil je ranjenca

Bataljon, ki ga je vodil komandant Pajo, je štel tri čete. Komisar bataljona je bil Sodnikar — Vasilij. Komandir prve čete je bil Viktor Slemnikov, komisar Fabiani iz Trbovelj, komandir druge čete je bil Anton Ahčin in komisar Maks Sekol, komandir tretje čete Cotman in komisar Dolenc. V bataljonu je bilo okoli 90 borcev. Bataljon je operiral med Peco in Uršljo goro, čez Kamniške planine do Sv. gore nad Trbovljami, v okolici Trojan, na Menini, v Šaleški dolini in na Graški gori.

Bilo je v pozni jeseni. Bataljon se je ustavil pri Kranjcu nad Mežico. Borci so se umivali, urejali in čistili orožje. Pajo je vedno skrbel za varnost bataljona, zato je postavil v bližini domačije straže in na nevarnih prihodih zasede. Nemci so verjetno po stranski poti prišli nepričakovano v neposredno bližino domačije. V zadnjem trenutku so se borci umaknili v gozd. Eden je bil ranjen v roko in je obležal na čistini. Komandant Pajo, ki je to videl, je takoj izdal povelje:

»Ščitite me!« Borci so začeli streljati na Nemce, ki so začeli iskati kričje. Med tem časom je na presenečenje borcev komandant stekel na čistino, dvignil ranjenega borca in ga pripeljal v gozd.

Borci so občudovali hrabrega komandanta in so se še dolgo pogovarjali o tem dogodku.

Bataljon se je v gozdu kmalu uredil in z jurišem napadel Nemce, ki so v paničnem begu zbežali proti Mežici. Zbali so se premoči partizanov, ker jih je bilo samo dvajset.

»Zdaj jih bo prišla cela rajda in se bomo morali umakniti,« je menil komandant Pajo. Nekdo ga je prepričal, da je bataljon dovolj močan, da odbije Nemce, zato se niso umaknili.

Popoldne so dobili obvestilo, da se pomika iz Mežice veliko Nemcev. Bataljon jim je šel nasproti, da bi jih nepričakovano napadel. Nekaj borcev, ki niso bili sposobni za boj, in kuhar so ostali v hiši, ker so partizani mislili, da se bodo po napadu vrnili na domačijo.

Pajo je naročil Maksu:

»Za vsak primer se umakni v gozd!« Kuharju pa je dejal:

»Ti kuhaj naprej!«

Bataljon je odšel v gozd. Borci so pri hiši nestrpno pričakovali, kdaj se bo začel boj. Vedno bolj so postajali vznemirjeni, ker nihče ni streljal. Nemci so se že približevali domačiji. Maks se je v zadnjem trenutku umaknil z ranjenci v gozd. Kuhar, ki je v kuhinji pripravljaval večerjo, niti opazil ni, da so k hiši prišli Nemci. Njega so ujeli.

V gozdu nad domačijo so se ranjenci pridružili bataljonu, ki se je umaknil h Godecu pod Uršljo goro.

Boji na Menini

Bilo je po ofenzivi na Zgornjo Savinjsko dolino. Na Menini so bile Tomšičeva, Šlandrova in Zidanškova brigada, ki je prišla čez Savo z Dolenjske. Tja je prišel

tudi VDV bataljon. Nemci so jih napadali z vseh strani. Ponoči so hoteli prodreti v dolino in se rešiti iz obroča, a so naleteli na močne nemške zasede, zato so se umaknili nazaj na Menino. Naslednji dan so trajali boji ves dan. Nemci so iz doline prodirali proti položajem brigad in ves dan z minometalci streljali na Menino. Na srečo so slabo merili in sami streljali na svoje v Gornjem gradu. Partizanom so prizadele največ izgub mine, ki so jih Nemci streljali kot povračilo iz Gornjega grada. Med borci je bilo že precej ranjenecov. Nemci so od vseh strani vedno bolj stiskali obroč. Komandanti so bili zaskrbljeni in so borce bodrili, da morajo vzdržati do noči. Vsak borec je vedel, da morajo vzdržati do noči, potem pa se bodo umaknili. Proti večeru se je VDV bataljon umaknil za vzpetino in ni več streljal. Strelivo so morali čuvati za najhujše. Od minute do minute so nestrpno čakali noči. Počasi se je mračilo in tema je legla čez bojišče in čez izmučene borce. V temi so se razvrstili v kolono, na čelu je šel domačin Ahčin, ki je bil doma iz Tuhinja in je dobro poznal poti. Kolono je vodil mimo prepadov, da so prišli v dolino tik ob nemški postojanki, kjer jih Nemci niso pričakovali. Drug za drugim so se pomikali v najstrožji tišini. Vse porcije so morali privezati, da jih ne bi z ropotom izdale. Mimo postojanke se je kolona umaknila v nasprotni hrib Šipek. Od tam so gledali na Menino, kjer so Nemci kurili ognje.

Jokajoči otroci

Za VDV bataljon se je začela ofenziva na Zgornjo Savinjsko dolino že 5. decembra 1944. leta, to je na Miklavževu zvečer. Od štaba 4. operativne cone je dobil nalog, da demonstrativno napade Črno, da bi olajšal pritisk Nemcev na Zgornjo Savinjsko dolino. Z Ludranskega vrha so se spustili proti Črni, jo ponoči napadli in se umaknili skozi Malo Črno v Javorje, kjer so jih nepričakovano napadli Nemci in bataljon razbili na tri dele. Načrt, da se umaknejo za Uršljo goro, so spremenili, ker so videli pri Križanu polno Nemcev, pri Krpuhu pa je visela bela rjuha, kar je pomenilo, da je nevarno. Čez Javorje pridejo na Ludranski vrh, ustavili so se pri neki bajti. Žena in otroci so začeli jokati, ko so jih zagledali. Partizani so jih vpraševali, kaj je, kaj se je zgodilo, toda vsi so molčali in jokali. Borci, potrebni počitka, so se začeli sezuvati in umivati. Maks je bil dežurni. Nekaj mu ni dalo miru. Obnašanje družine se mu je zdelo nerazumljivo. K sebi je poklical Marka Toplerja, ki je bil mitraljezec, in mu dejal:

»Meni se zdi okolica sumljiva, vzemi s seboj enega borca, pojdiva na krožni obhod in preiščita teren!«

Ne dolgo potem, ko sta odšla, je začelo pokati. Prvi se je oglasil Markov mitraljez. Iznenadil je Nemce, ki so se načrtno umaknili iz hiše, da bi partizane v hiši presenetili in jih napadli. Ženi in otrokom so pred odhodom zagrozili, da če povedo partizanom, da so bili v hiši, bodo vse postrelili in hišo zažgali.

Boj z Nemci je trajal ves popoldan. Ponoči se je bataljon umaknil v Koprivno k Jakobu.

Za skalo

VDV bataljon pride do Rogovilca in do Nastrana. Ustavijo se ob grabnu, čez katero vodi most. Bataljon je obiskal komisar Hacc in povedal, da se Nemci valijo v trumah proti Solčavi.

Komandant Pajo je poslal patroljo v smer, od koder je pričakoval sovražnika. V patrolji je bil Jelček Matvozov in še nekaj borcev. Enemu se je spotoma slučajno sprožila puška, tako se je patrolja izdala Nemcem, ki so začeli z vso silo streljati. Jelček Matvozov je bil ranjen v ramo. Odnegli so ga k Nastranu in od tam v bolnico, ki je bila nekje v Robanovem kotu.

Zvečer je odšel ves bataljon na položaje, ker so pričakovali vdor sovražnika. Borci so naložili na škarpno ob cesti kmetije in si uredili dobre položaje, na katerih so čakali celo noč. Od ure do ure so postajali bolj nestrpni, ker ni bilo Nemcev od nikoder. Komandantu Paju je bilo dovolj negotovega čakanja, zato je poslal zjutraj patroljo v izvidnico po stranski poti. V njej so bili Maks Sekol, vodja patrolje, mitraljezec s pomočnikom in terehec Svit, ki je bil slep na eno oko.

Patrulja je šla po ozki stezi nad dolino, da jih ne bi mogli opaziti z zgornje strani, proti Solčavi. Ustavili so se ob velikanski skali. Pod seboj v grabnu so videli bajto, v kateri je bil sedež Obkoma. Hiša je bila spodaj zidana in zgoraj lesena. Člani Obkoma in žena z otroki so se pravočasno umaknili na varno. Moža so družini Nemci ubili.

Ob skali, od koder je bil lep razgled, si je patrolja uredila svoj položaj. Zagledala je nemško predhodnico, ki se je ustavila pred hišo. Kmalu se je tam nagomililo polno Nemcev. Partizani so čakali še samo na povelje. Bili so nestrpni, ker so se bali, da se jim bodo umaknili. Maks je vedno čakal s poveljem. Nenadoma se je iz hiše pokadilo. Nemci so se vrnili iz hiše in občudovali svoje junaško dejanje. Med tem je za predhodnico prispela pred hišo tudi glavnina. Maks je ukazal:

»Streljaj!«

Rafali iz brzostrelk so presekali mirno dolino. Nemci spodaj so začeli padati, se valjati in bežati v zaklone. Toda kmalu so se uredili in z druge strani z vso silo začeli streljati na položaj patrolje, ki se je hitro umaknila za skalo, kjer jim sovražnikov ogenj ni prišel do živega. Mine so od vseh strani padale pred skalo in bi gotovo vse pobile, če ne bi pravočasno našli varnega kritja. Partizani nemcem niso več odgovarjali, ker so čuvali strelivo. Nemci so se naveličali streljati v prazno, zato so odšli naprej. Cesta je naredila več ovinikov. Patrolja je napeto čakala, kdaj jih bodo napadli borci s škarpe. Takrat bi zopet iznenada napadli Nemce s strani tudi oni. Toda vse je ostalo tiho.

Sneg je vedno močnejše naletaval. Borci v patrolji so bili lačni. Borca Svita, ki je imel kratko italijansko puško, je Maks poslal h kmetu Knezu po hrano. Kmalu pa se je vrnil in povedal, da je na kmetiji polno Nemcev. Z vrhov so rinili v Robanov kot.

Maks se je vrnil s patroljo h kmetu Nastranu. Nobenega borca ni bilo več tam. Bataljon se je umaknil proti Igli. Po jar-

ku, ki je bil zviti kot kača, so se hitro umaknili za bataljonom, ker so slutili, da jih sovražnik zasleduje.

Bataljon je bil pri mostu, ob katerem moli kvišku mogočna skala. Borci so do pasu gazili mrzlo Savinjo. Na drugem bregu je bila druga partizanska enota. Nemcev ni bilo za partizani, ker je Roland zaminiral skalo, da se je zrušila v dolino in Nemcem zaprla pot.

Na Kranjskem raku

Bataljon je odšel v Podvolovjek. Pri mostu je dobil obvestilo, da prihaja iz Luč veliko Nemcev. Z mosta se je umaknil nad kmeta Belšaka, kjer so prenočili. Na sosednjih hribih so bili pri kmetijah Nemci in streljali proti Belšaku. Posamič so borci s kmetije pretekli njivo in se brez izgub umaknili v gozd.

Bataljon je prispel v Podvolovjek. Vse kmetije so bile prazne, ker so vsi kmetje zbežali na planine. S seboj so odgnali celo živino, ker so imeli v planinah staje.

V neki hiši so našli partizani star gramofon, ki so ga celo noč navijali. Kljub težavam, ki so jih pestile iz dneva v dan, niso bili slabe volje. Celo med borbo so večkrat peli in izzivali sovražnika.

Zjutraj so se umaknili proti Kranjskemu raku. Na sedlu je bila v zasedi podoficirska šola. Vsi so bili na položajih in čakali sovražnika. Bataljon je odšel naprej z namenom, da se prebije na Kranjsko. Onstran Kranjskega raka so se približali vasi Črna. S cerkvenega zvonika je zaropotalo po koloni. Z obeh strani so pritiskali Nemci na bataljon. Neopazno so se potegnili iz boja in se vrnili na Kranjski rak, kjer so bili nato ves dan na položajih. Komandant Pajo je poslal na ogled patroljo, ki je bila napadena. Partizan Mon-di Tomažev s Prevalj je bil ranjen v stegno. Soborci so ga prinesli nazaj na Kranjski rak. Po nalogu komandanta bataljona so ga odnesli v bolnico, ki so jo Nemci naslednji dan odkrili in vse ranjence pobili.

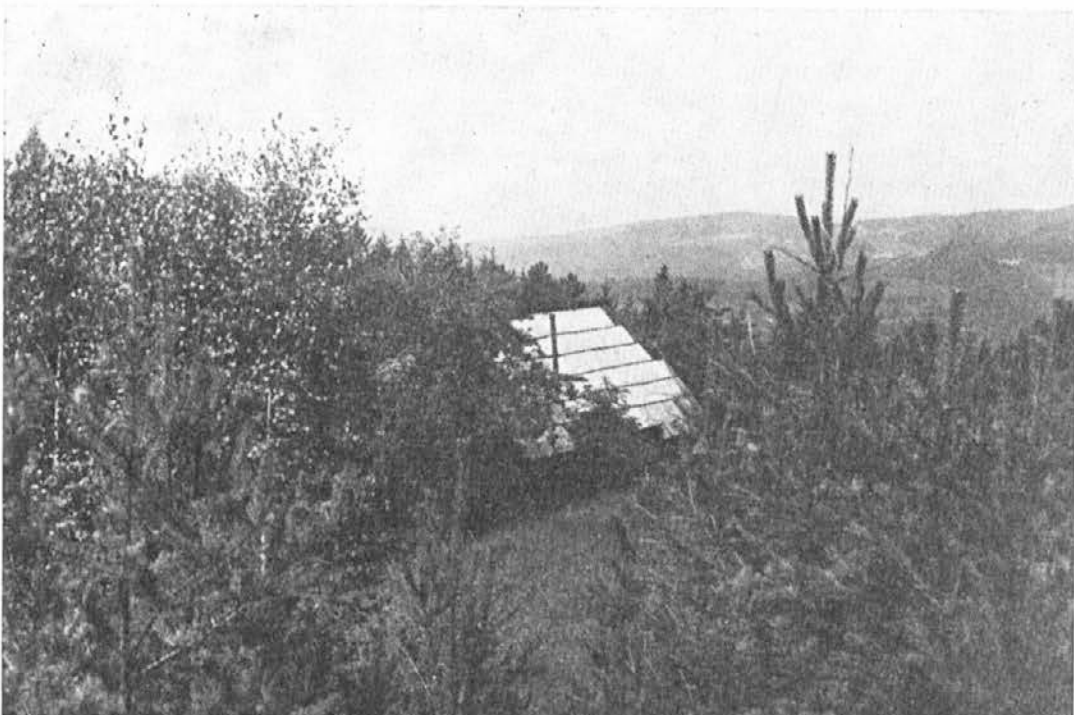
V snegu čez prepade

S Kranjskega raka se je bataljon umaknil na Podvolovjek. Komandant brigade Antonesko je izdal povelje, naj se razdelijo na manjše enote, da ne bo preveč žrtev, in se prebijejo čez dolino na drugo stran na določeno zborna mesto.

Maks je šel s skupino, ki se je prebijala čez Kamniške Alpe. Snega je bilo do ramen. S seboj so gnali težkega vola in so ga morali ubiti, ker je na poti omagal. Razsekali so ga na kose in vsak borec je dobil del ter ga spravil v svoj nahrbtnik.

Na Kamniških planinah so bile planšarske bajte nabito polne ljudi, ki so zbežali iz doline v gore. V teh kočah so si v porcijah pekli meso in si tako preganjali lakoto. Tam se niso mogli dolgo zadrževati, ker ni bilo prostora. V zadnji planšariji — Icmannovo je bila komanda mesta. Maks se je srečal z Operčanom in Čulkom iz Črne. Po vijugasti poti, ki se je vila nad prepadi in drčami, so se spuščali v Robanov kot. Nekemu borcu je zdrknilo in pred očmi drugih je izginil v prepad. Za trenutek so vsi obstali, zastal jim je dih, ker so bili trdno prepričani, da ga ne bodo nikoli več videli. Previdno so nadaljevali pot. Na veliko presenečenje jih je borec pod prepadom čakal in se jim smejal, ker so morali obhoditi tako dolgo pot, dokler niso prišli pod prepad. On je na srečo padel v globoki sneg in se mu ni nič zgodilo. Edino puška mu je odletela naprej po skalovju, da je ni dobil več nazaj.

Tako so prišli v Robanov kot, kjer je bilo zatišje. Celo noč so počivali in se nahranili. Zjutraj so odšli v Solčavo. Bila je popolnoma uničena in požgana. Borcem je bilo mrzlo pri srcu, ko so zrl na ožgano, mrtvo zidovje, ki je štrlelo proti nebu. Nikjer ni bilo žive duše in niti živine. Čez Koprivno so odšli do izvira reke Meže in čez Luče k Peršmanu, kjer so partizanom postregli, kot se spodobi. K bližnjim kmetijam so odšli v »žic patroljo« ter prinesli prašiča. Božič so obhajali pri Peršmanu. Na kmetiji so počivali nekaj dni in si na-

V bregu

brali novih moči. Nato so se odpravili proti Koprivni.

Grenka večerja

Čez Koprivno so pridrli Nemci v Solčavo. Nazaj so gnali nekaj ljudi in živine. Komandant Pajo je izbral nekaj prostovoljcev, da bi Nemce sledili in jim onemogočili umik, ko jih bo napadel bataljon. Med prostovoljce se je javil tudi Maks. Nemce so sledili čez sedlo med Olševo in Raduho do Bistre in čakali napada bataljona, toda vse je bilo tiho. Proti večeru so se Nemci ustavili pri Oderlapu in Prosenču. Borci, ki jih je poslal Pajo, so še vedno čakali na napad bataljona, toda zaman. Začelo se je mračiti. Partizane je jezilo, ker so šli tako daleč zastoj. Razmišljali so, kako bi Nemcem vseeno zagodli in kmalu so se odločili, da jih bodo napadli. Odšli so na sosednji hrib, od koder se je zelo lepo videlo h kmetijam in čakali ugodni trenutek, ki se jim je kmalu ponudil. Nemci so se zbrali pred kotlom in čakali večerjo, takrat so udarili po njih s

tremi mitraljezi. Pred kotlom je nastala zmeda. Pri tem je padlo precej nemških vojakov. Takoj po napadu so se umaknili in odšli v Robanov kot, kjer je bila njihova enota. Celo pot so poslušali, kako so Nemci streljali v prazno in tako preganjali strah, ki so jih ga zadali partizani.

Ptice so žvrgolele

Fric Kučejev z Leš je stal pod smreko in gledal v krošnjo, kjer so žvrgolele ptice, ki jih ni videl nihče. Borci so prihajali pod drevo, zrlji v krošnjo in napejali oči, da bi videli ptice. Toda ni jih bilo nikjer.

Kučej se je na tihem smejal in odšel izpod drevesa. Takrat so utihnile tudi ptice. Borci so se spogledali in ugotovili, da jih je sotovariš pošteno potegnil. Ko so rinili v njega, naj jim pokaže, kako je to naredil, se je nasmejal in začel z zobmi žvrgoleti. Borci so ga hoteli posnemati, toda tej umetnosti nobeden ni bil kos.

(Po pripovedovanju Maksa Sekala zapisal Zvonko Robar)

Lambert Kotnik-Frank

Doti in boji koroškega partizana

Nismo vedeli, kaj se kuje v glavah naših vodilnih tovarišev. Formirali so četo, ki naj bi bila prva koroška četa, za komandirja je bil imenovan Ivan Uranič (Drago), za komisarja pa Mile (za pravo ime ne vem). Četa je imela dva voda. Za komandirja prvega voda je bil imenovan Dolf, a za komandirja drugega Ciril. Tako smo postali že bolj vojaška enota.

Preden smo zapustili taborišče, smo bili na pustno soboto zvečer povabljeni h kmetu Florinu v Topli. Vabilu smo se z veseljem odzvali. Pri Florinu so nas lepo postregli in tudi harmonika je zapela, tako da smo še malo plesali, zadržali smo se kar precej čez polnoč. Naslednji dan, to je v nedeljo zvečer, smo se pripravili za pot. Šli smo čez hrib v Koprivno, mimo Ledrovca in Jekla, čez Luže na avstrijsko stran. Ustavili smo se pri kmetu Peršmanu, kjer sta nas že čakala terenska delavca Janez in Gašper. Tudi pri Peršmanu so nas lepo postregli. V sredo popoldne smo se podali globlje v Avstrijo, hodili smo podnevi, a po zelo skrivnih poteh, največ po gozdu. Malo mi je bilo čudno pri srcu, ker je morala biti takšna tišina. Še podnevi smo prispeli kakih 150 metrov v gozd nad neko kmetijo. Vodil nas je Gašper. Gašper, Bor in Drago so se še nekaj pogovarjali, nato je sledilo povelje za obkolitev domačije, tako da nam ne bi mogel nobeden pobegniti. Ko je bila domačija dobro zastražena, so Gašper, Bor in še ostali, kateri so bili za to določeni, preiskali poslopja. Gospodarja so našli skritega v slami, ker so ravno mlatili pšenico in je bil zraven svojih delavcev. Ko so spravili vse domače v hišo, smo ostali zunaj samo zaseda in nekaj stražarjev. Z Nestlom sva ostala v zasedi. Nestl mi je po-

vedal, da to niso naši ljudje, ampak da so Slovence izselili in naselili pravega, zagriženega hitlerjanca — Nemca. Moramo se ga rešiti, da nas in naših ljudi ne bo izdal. Ko sva z Nestlom dobila zamenjavo, sva tudi sama šla v hišo. Tu je Muri že pripravil nekaj hrane, saj smo bili pošteno lačni, a vseeno nismo mogli jesti kruha, ki je bil iz samih otrobov. Šele, ko smo našli kruh, ki ga je jedel gospodar (ta je bil pšeničen), smo se mogli nasititi.

Ko smo preiskali shrambe in kašče, smo šele videli, kaj so vse ti ljudje imeli. Bila je vojna, tam je bilo vsega v izobilju: mesa, sladkorja čez 300 kilogramov, žganja, moke in vsega drugega. Za delo na kmetiji je imel 3 moške in 2 ženski — Poljake. Oni so nam povedali, da mesa nikoli ne dobijo, razen če se že začne kvariti. Ko so Gašper, Bor, Matjaž in ostali preiskali hišo, so poleg gospodarja, gospodinje in dveh hčerk našli še moškega, zaročenca ene hčerke. Bil je madžarski kapetan, tu na dopustu. Tako smo imeli kar dva velika ptiča v kletki. Še tisti večer smo ju likvidirali. Madžarskega kapetana menda ne bi, če bi bil samo oficir redne madžarske vojske, pisal je tudi knjige in širil fašizem in s tem škodil narodnemu osvobodilnemu gibanju.

Po uspešno izvedeni akciji smo se podali v hribe na kapelski strani. Vedeli smo, da bo za nami precejšnja hajka, kar se je tudi zgodilo. Dva dni smo ostali kar na hribu, ker si nihče ne bi mogel misliti, da smo tam. Tretji večer smo krenili proti Solčavi. Šli smo pod Olševo in dospeli na sedlo pri sv. Duhu nad Solčavo. Tu smo doživeli vsi novinci prvi ognjeni krst. Prišli smo v nemško zasedo, a ko sta zaregljala oba naša mitraljeza in še puške, je zaseda

pobegnila. Tisti večer smo naleteli še na 6 zased in se tako razkropili, da nas je ostalo skupaj le deset. Mi smo se zatekli pod Raduho, kjer smo ostali štiri dni brez hrane in tudi brez tobaka. Četrty dan smo se spustili do kmetov, kjer smo zvedeli, da so se Nemci tisti popoldan umaknili in da so tudi iz Črne že odšli. Pri naših kmetih smo se spet pošteno najedli.

Čez nekaj dni smo se znašli spet vsi skupaj v taborišču nad kmetom Golobom v Koprivni. Tu smo se zadržali nekaj časa. Zvedeli smo, da bodo morali fantje iz tega kraja v nemško vojsko. Povezali smo se z njimi in tako je bilo dogovorjeno, da bodo v nedeljo zvečer (za datum ne vem) pripravili poslovljni večer v gostilni pri Šumelu, a mi naj bi prišli in jih na silo vzeli s seboj, tako da njihovi domači ne bi postali sumljivi.

Noč je bila oblačna in temna. Ko smo šli v bližino gostilne, smo morali mitraljeze Nestl, jaz in Rigo v zasedo na cesto proti Črni, ostali so šli na druga mesta na stražo, a nekaj jih je odšlo v gostilno. Ne vem, ali so žandarji zvedeli za veselico ali je bilo to slučajno, nismo namreč dolgo čakali, ko smo zagledali na cesti nekaj temnega. Nestl je glasno zaustavil. Sledil je rafal iz brzostrelke, a črna senca je izginila s ceste. Tudi mi nismo ostali tiho. Oglasil se je naš mitraljez in za njim dve puški, tako da Nemci niso mogli naprej. Naša zaseda je bila skrita za kupom hlobov. Naenkrat je priletela ročna bomba čisto pred nas. Meni je prestrelila klobuk na treh mestih in ostrigla nekaj las. Nestl je bil ranjen v pljuča, Rigo pa se je splazil malo naprej po hlohkih in videl pred seboj senco. Pomeril je in sprožil. V tem trenutku se je začel obupen krik. Nемец, ki se je približeval, je bil od Rigovega strela ranjen v trebuh in je pozneje umrl. Ostali Nemci so se začeli umikati, le enega smo še nekaj časa lovili, a se je v temi skrtil in ga nismo mogli najti.

Akcija je bila kar uspešna. Nemška patrrola je imela eno žrtev, a fantje, ki bi morali v nemško vojsko, so odšli z nami v taborišče.

Nisem vedel, kaj se pripravlja. Začeli smo zbirati hrano. Bor, Stane in še nekaj tovarišev je šlo iz taborišča, mi pa smo se bolj zavarovali, tako da smo imeli tudi podnevi zasedo. Mislim sem si, da je to pač zaradi akcije pri Šumelu in da verjetno krožijo okrog nemške patrolje.

Nekega večera nas je komandir Drago odbral kakih 15, z mitraljezom, in rekel: »Vi greste z mano!« Bili smo veseli, saj smo si vsi želeli iti med ljudi, toda nismo šli daleč. Ko smo dospeli do kmeta Goloba, smo postavili dva stražarja, ostali pa smo šli v hišo. Tu smo čakali do jutra. Bil sem ravno na straži, ko sem zagledal kolono. Skočil sem v zaklon in zaustavil: »Stoj! Kdo je!« Odgovor je bil: »Stane!« Kolono sem pustil naprej. V koloni so bili sami mladi, lepo oblečeni in dobro oboroženi tovariši. Z Borom pa je šel človek majhne postave, oblečen lovsko, imel je hubertus plašč in zelen klobuk. S to kolono je prišel tudi moj sošolec Anton Hudopisk, ki je študiral v Mariboru (moral bi postati duhovnik). Po prihodu kolone smo se vrnili v taborišče. Na mestu, kjer smo imeli podnevi zasedo, smo tudi ta dan ostali: Nestl, Rigo, Dolf in jaz.

Nisem spraševal kdo je prišel in kaj pomeni ta obisk. Ko smo se zvečer tudi mi vrnili v taborišče, sem si mislil, da bom vsaj ponoči spal. Kateri so bili čez dan v zasebi, navadno ponoči niso šli na stražo. A tokrat je bilo drugače. Okrog polnoči me je že prišel buditi dežurni, da moram na stražo. Malo sem se jezil, a sem šel. Vse to sem opazil, ker je bilo nekako nenavadno. Nazadnje sem videl, da hodijo na stražo vsi, celo Drago je šel, a stražarskih mest je bilo več kot prej. Opazoval sem človeka v hubertusu, z Borom sta bila največ skupaj. Zanimalo me je, zakaj ni šel na stražo in sem zato vprašal Draga: »Kaj tisti novinec ni zanesljiv, da ne gre na stražo? Samo Bora se drži.« Drago se mi je nasmejal in rekel: »Kaj ne veš, kdo je ta tovariš?« »Seveda ne vem,« sem mu odgovoril. Drago mi je povedal, da je to Franc Rozman (Stane), komandant Slovenije. Nerodno mi je bilo, ker sem imel tako misljenje o njem, jezil se pa zaradi straže nisem več. Čez nekaj dni je bil formiran I. koroški bataljon in izveden napad na Mežico, kar pa je že opisano. Zato bom opisal doživljaje po akciji na Mežico.

Po napadu na Mežico smo se vračali okrog Pece proti Lužam in Koprivni. Ustavili smo se na neki planoti, tu so nas razporedili. Dvajset tovarišev je odšlo na Pohorje. V bližini Luž smo zadeli ob močno enoto Nemcev, ki so nas nameravali obkoliti, a smo jih mi prej opazili in se prebili skozi že skoraj sklenjeni obroč. Pri kmetu Ledrovcu v Koprivni smo se razšli s tovariši, ki so odšli na Pohorje. Z njimi je odšel tudi komandant Stane.

Naša skupina, ki je ostala z Dragom — bilo nas je 13 — ni imela hrane, zato smo se dogovorili, da bodo pri Ledrovcu še ponoči spekli kruh in patrolja bo prišla ponj. Na nesrečo je proti jutru začelo močno snežiti in patrolja, ki je šla po kruh, je naredila močno sled do našega taborišča. Zato smo imeli okrog 10. ure že Nemce za seboj. Napadli so nas in morali smo se umakniti. Toda vprašanje je bilo, kam, ker je bilo vsepovsod polno Nemcev. Na vrhu Olševe smo se ustavili, da bi malo počili. Dobrih 20 metrov od nas je bila izstreljena raketa. Tako smo vedeli, da smo že spet z Nemci skupaj. Kratko rečeno — čeravno so veliki gozdovi, ni bilo prostora za nas. Tako nam je že drugič dala zavetje Raduha. Raduha nam je dala zavetje, ne pa tudi hrane. Ker smo bili vsi lačni, smo razmišljali, kako priti do hrane. Do kmetov zaradi nemških zased nismo mogli. Pa se je Muri spomnil, da imajo na Smrekovcu nad Bistrom zakopan meh ajdove moke in lonec masla. Podali smo se tja in res smo našli moko, samo da so se je že precej polastile miši in je bila polna mišnjakov. Najprej smo morali zbrati mišnjake, šele potem se je dalo kuhati. Maslo je bilo malo žarko, če je človek lačen, marsikaj poje. Tako smo tudi mi moko in maslo.

Čez nekaj dni so se Nemci spet umaknili in mi smo se ponovno začeli zbirati. Don, ki je bil ranjen v Mežici, je nekako prišel do Strukla. Tam smo se tudi zbrali in krenili proti Kotljah. Peljali smo Dona in Tarzana (kasneje so mu spremenili ime in so ga klicali Čapajev) na zdravljenje k Lubasu v Kotlje. Moram pa navesti, da so teren Kotelj že pred našim prihodom obiskali na-

ši politični (terenski) delavci: Matjaž, Stane, Gogo in Luka.

Ob prihodu na območje Kotelj smo se najprej zglasili pri planinskem kmetu Obretanu (naši predhodniki so imenovali hišo »Pri mokrem jopiču«). Naslednji dan zvečer, bilo je ravno na veliko noč, smo se zvedeli vsi k Lubasu. Tam so nas zelo prijazno sprejeli. Šel sem na stražo, prišel je Lubas in me opozoril, da moram biti oprezen, češ, da Kravtberger večkrat vohuni okrog njihove domačije. Rad bi našel vzrok, da bi jih spravil od tod. Od Lubasa smo šli proti Črnemu vrhu in se oglasili pri Rožanku; tudi tam so nas zelo lepo sprejeli. Čez dan pa smo bili v gozdu nad Ivartnikom. Proti večeru smo krenili proti Nacesniku, bilo je namreč dogovorjeno, da bodo tam fantje, ki bodo šli z nami. In res, ko smo se približevali Nacesnikovi domačiji, smo zaslišali rahlo petje. Bil sem med prvimi. Glasno sem vprašal: »Kdo je tam?« Odgovorili so: »Slovenski fantje.« Ker sem fantje dobro poznal, sem tudi takoj spoznal glas. Bil je Cehnerjev trgovski pomočnik Tonček. Odšli smo k Nacesniku v hišo. Tudi tu so nas zelo lepo sprejeli in niso vedeli s čim bi nam postregli.

Proti jutru smo se vrnili v gozd. Z nami so šli štirje novinci, in sicer Tonček Cehnerjev in Kristi Smonkerjev, oba sta padla, a drugih dveh ne bom imenoval, ker sta nam že naslednji dan ušla, a nista nič izdala. Njuni domači so ostali na naši strani.

Proti večeru je enota krenila proti Selam in Luka in jaz sva morala iti na javko k Donu in Čapajevu. Nisva ju našla, pustila sva jima samo sporočilo. Ko sva se vračala, sva se oglasila pri Janetu. Tinči nama je postregel z mesom, belim kruhom in jabolčnikom. Vprašal naju je, če ne mislimo iti po Hanzija Mihelega, češ da bi moral naslednji dan v nemško vojsko. Takoj smo šli vsi trije. Tinči je bil na straži, midva z Lukom pa sva šla v hišo. Minilo je dobrih 10 minut in že smo s Hanzijem (Pijem) šli

proti Selam. Tam smo se našli z ostalimi tovariši.

Bor je bil vesel, ker sva pripeljala Pija, posebno še zaradi tega, ker je bil njegov brat Tonček (Zvone) že pri nas in je vedel, da imamo spet poštenega fanta več. Naslednji dan smo se na Ravnjakovem vrhu razšli. Bor je namreč odredil, da ostanemo začasno v Kotljah: Kostja, Urh, Luka in jaz. Imeli smo nalogo pobrati orožje in municijo, za katero naj bi vedel Urh Cehnerjev Tonček. Šli smo do osebe, ki naj bi imela skrito strelivo in dve puški. Strelivo smo našli, oziroma nam ga je dal človek, ki ga je skrival, a pušk ni imel. Vedeli smo, da je resnica, saj je bil zaveden Slovenec.

Ko smo se vračali proti Kotljah, (strelivo smo dobili namreč blizu Šentjanža pri Dravogradu), smo spotoma obiskali lovskega čuvaja, ki nam ni bil preveč naklonjen. Vzeli smo mu lovsko puško, pištolo in tudi posvarili mu ga.

Ves čas bivanja naše skupine v Kotljah smo bili tesno povezani s Francijem Rožankovim (zadrževal se je pri Ivartniku). Pri njem smo dobili zvezo z dvema Selanoma, ki sta se sama skrivala. Tako smo se zadovoljni vrnili v enoto.

Nekaj dni smo ostali skupaj, nakar smo se razšli po skupinah. Spet sem bil dodeljen v skupino, ki se je vračala v Kotlje. Tu smo se takoj povezali z Donom in Čapajevom. Ko sem prišel do Trobijeve tepke, sem bil veselo presenečen, ker sem tam poleg Dona in Čapajeva našel še Borisa (Jakoba Plešivčnika), Tesarja (Lojza Štajnarjevega), Tinčija Janetovega, Marico Krivogradovo-Jelko in Micko Kamnikovo-Nelko. Naša skupina se je močno povečala. Imenovani so predstavljali drugo večjo skupino Hotuljcev, ki so se priključili NOB.

V Kotlje sem še prihajal, a stalno nisem bil na terenu. Z Dragom sem šel tudi v Šentanel in od tam smo se vračali v Kotlje. V Šentanelu smo imeli katastrofo. Padli so komisar Mile, Pavel Sekalo in še eden, Janko iz Luč pa je bil ranjen. Nemci so ga vrgli na voz med mrliča, misleč, da

Spominska plošča na šoli v Koprivni

je mrtev. Šele na Prevaljah so ugotovili, da je živ. (Ne vem natanko, kako, a Janko je ponovno prišel v partizane. Nemcem se ni dal.)

Naša skupina, s komandirjem Dragom na čelu je krenila proti Strojni. Spotoma smo nabrali nekaj lovskega orožja. Naslednji dan zvečer smo se oglasili pri nekem kmetu nad Črnečami. Tam smo našli v sobi spati človeka z lovske puško in tudi precej streliva, je imel pri sebi. Vprašali smo gospodarja, kdo je to, a on je odgovoril, da je domačin in da misli zjutraj iti na lov. Ker so bili odgovori na naša vprašanja nekako sumljivi, me je Drago poklical in mi rekel, da je šel Dušan malo niže k neki bajti in da naj grem ponj. Dušana sem našel in mu povedal, za kaj gre. Povedal sem mu, da se tisti človek piše Teuzelj. Takrat se je Dušan razburil, rekoč: »To je bil dravograjski župan in je velik hitlerjanec!« Predlagal je, da ga likvidiramo (če bi ga, bi menda bilo prav). Drago pa tega ni dovolil, ker je bila naša naloga pridobiti ljudi na svojo stran, tudi take, podobne Teuzlju.

Ko smo zjutraj zapustili kmetijo in spustili tudi Teuzlja, je ta seveda po najbližji poti tekel v Libeliče in nas prijavil policiji, tako da smo imeli kmalu Nemce za seboj. Umaknili smo se med dve cesti v grmovje. Gledali smo Nemce, kako so cel dan patrolirali po cestah. Nismo se smeli premikati, da nas ne bi opazili, celo svetle dele orožja smo morali pokriti, da se ne bi lesketali na soncu. Tako smo ostali v tem grmovju do večera, ko so se Nemci umaknili. Mi smo se premaknili na hrib in tam prenočili.

Naslednje jutro je do nas prisopihal Jager, terenski delavec, in nam sporočil, kaj se je zgodilo v Šentanelu. Do takrat nismo vedeli nič o tem. Povedal je tudi, da Nemci patrolirajo po celotnem območju Šentanela, Strojne in Tolstega vrha. Ker nismo vedeli, kako dolgo bo ta hajka trajala, smo se dogovorili, da se prebijemo na območje Kotelj.

Pričelo je deževati. To je bilo za nas po eni strani dobro, ker so se tudi Nemci dr-

žali zavetja. Krenili smo po gozdu proti Svetemu križu nad Dravogradom. Vodil nas je Dušan. Že skoraj v mraku smo prekoračili reko Mežo kakih 700 m niže od Jankove žage. Tu sem vlogo vodiča prevzel jaz. Med potjo smo se oglasili v Zadobravi pri kmetu Kotniku. Skuhali so nam večerjo, nato smo šli dalje in smo še ponoči prispeli v Kotlje k Nacesniku. Čez dan smo ostali v bližnjem gozdu. Zvečer smo krenili k Rožanku in tam poiskali zvezo s skupino, ki jo je vodil Stane. Dogovorili smo se, da bomo obiskali kmeta izdajalca Krautbergerja, da se z njim pogovorimo in ga po možnosti pridobimo za sodelovanje. Vedeli smo, da ima orožje, zato smo se odločili, da pošljemo k njemu tri, med njimi je bil tudi Don, oblečene v uniforme nemških vojakov. Tako smo ptička dobili brez žrtev. Trojka, oblečena v nemške uniforme, ga je zaustavila na dvorišču. Zavpil je šele, ko je med njimi spoznal Dona, a mu ni bilo več pomoči. V tem času smo ostali hišo obkolili. Drago in Stane sta se začela pogovarjati z njim, vendar je bil zelo redkobeseden. Vzele smo mu orožje, in to parabelo, pištolo in menda štiri ročne bombe. Toda Krautberger je ostal izdajalec, dokler ga niso naši drugič obiskali in vzeli s seboj, kar smo mu pri prvem obisku napovedali, če se ne bo poboljšal.

Tri dni po obisku pri Krautbergerju smo odšli na obisk še k izdajalcu, ki sicer ni bil toliko nevaren, vendar se je nagibal k Nemcem. To je bil Žerjav (Ivan Plešivčnik). Kakor ponavadi pri izdajalcih, smo tudi tu domačijo obkolili, domače z gospodarjem na čelu pa spravili v hišo in začeli z njimi pogovore. Nismo imeli namena, da bi gospodarja ali koga drugega kaznovali, namen našega obiska je bil pogovor, ker smo želeli kar največ ljudi pridobiti za sodelovanje. Nismo bili dolgo v gostih pri njih, ko je prisopihal iz zasede Kukavica (po partizanskem imenu) in povedal, da je prispela kolona, ki jo je zaseda zadržala, a oni trdijo, da so iz kamniškega bataljona. Drago je takoj vedel, da nekaj ni v

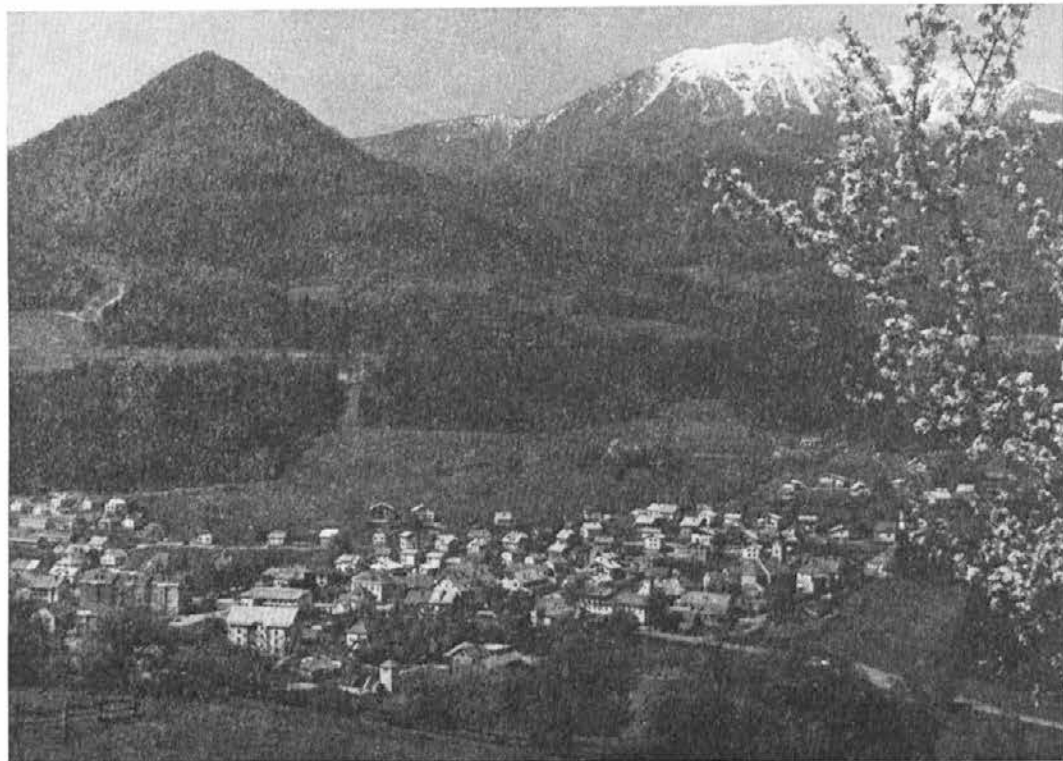
redu in na njegovo povelje smo vsi pohiteli v smeri zasede. Aleks je bil z mitraljezom pripravljen, da bi sprožil. Po našem prihodu se je začela zmešnjava. Začeli smo razoroževati in smo dobili 8 pušk, brzostrelko, puškomitraljez in zbrojevko.

Presenečenje je bilo tolikšno, da se Nemci (raztrganci) niso več znašli. Jaz sem se z enim zgrabil, ko sem zahteval od njega šaržerje za puško mitraljez. Bil je močan in oba sva se zavalila za neko hruško. Začel me je daviti, a na srečo sem prišel do pištolo in sprožil, takrat me je spustil. Ustrelil sem še s puško za njim, a menda ga nisem zadel. Zaradi te splošne zmešnjave smo se tudi mi umaknili. Izgubil se nam je Falent. Zgrabil je namreč preoblečenega policista in ga ni več izpustil. Vodil ga je zvezanega, zvezal mu je namreč roke z žico in to privezal k sebi za opasač, da mu ni mogel uiti. Vodil ga je čez Hom in zvečer prispel do Obretana (Mokrega jopiča). Tu v bližini so imeli kurirji svoje taborišče. Do našega prihoda se je Falent zadržal pri njih, svojega ujetnika je imel privezanega za sebe, na njegovo prošnjo in po zatrjevanju, da ne bo nikamor ušel, ga je Falent odvezal. A policist je samo čakal priložnost za pobeg in jo je tudi hotel izrabiti, ko se je Falent pogovarjal s kurirjem Jožetom. Skočil je in začel bežati po gozdu. Streljati se ni smelo, ker bi s tem lahko izdali taborišče, zato je Falent skočil za njim in ko ga je dosegel, ga je udaril s puškinim kopitom po glavi. Tako je policist končal, a Falent je ostal s puško brez kopita v roki. Ko smo čez dva dni prišli skupaj, se je na vso moč opravičeval. Zatrjeval je, da si bo v najkrajšem času priboril drugo puško. Tu sem prvič videl, da je Falent discipliniran in da zna ceniti orožje. Falent je bil avstrijski državljani, doma iz Šmarjete nad Pliberkom. Pisal se je Lipi Kolenik. Bil je v nemški vojski in ko je prišel na dopust, se ni več vrnil, ampak se je pridružil naši skupini, ki je bila takrat na območju Šentanela in sta jo vodila komisar Mile in Nestl.

Akcija pri Žerjavu je bila uspešna, čeravno ni potekala po naši zamisli, saj smo zaplenili zbrojevko z vsemi šaržerji, brzostrelko, osem pušk, pištolo in zajeli ujetnika, a z Žerjavom smo imeli toliko uspeha, da ni bil več tako nevaren za nas in za naše ljudi. Nemce pa je tudi izučilo, tako da niso pošiljali več podobnih skupin raztrganec na teren.

Ko smo dobili še Falenta, je bila naša skupina vsa in krenili smo proti Bistri in Koprivni. Pri Štruklu smo se našli z Borom. Že naslednji dan smo se razšli. Nekaj jih je odšlo z Dragom in Borom, a naša skupina dvanajstih borcev za katero sem bil nekako vojaško odgovoren, je dobila nalogo, da prinese s Pece deke, ki so jih ob požigu koč zadrževali, da priskrbi nekaj več hrane. Nismo vedeli, zakaj, a k delu smo z vso resnostjo pristopili. Za hrano je bil zadolžen Muri.

Najprej smo šli po deke in jih prinesli na Smrekovec, nakar smo pričeli z zbiranjem hrane. Imeli smo velike težave, kajti bilo je poleti v juniju, ko so pri kmetih zaloge potekle, a novih še ni bilo. Hrano smo morali priskrbeti, zato smo morali pomisliti na trgovine v krajih, kjer ni bilo policije. Pri kmetu na Konjskem vrhu nad Ljubnim smo zvedeli, da je neka trgovina

Mežica

skoraj pol ure oddaljena od Ljubnega in da bi se tam dalo kaj dobiti. Čez dan smo natanko pregledali okolico, a zvečer smo krenili. Imeli smo srečo, ker je bil trgovec na naši strani. Dobili smo kar precej: nekaj vreč moke, sladkorja, makaronov, masti, margarine in nekaj salame. Vse to nam je omenjeni kmet z volmi pripeljal precej visoko na Smrekovec. Od tam smo morali vse znesti v naše skladišče pod neko skalo, a nekaj moke smo odnesli h kmetu Lahu v Bistri, tako da so nam tam spekli kruh, kadar smo naročili.

Vsi smo bili zadovoljni, ker smo problem tako lepo rešili, manjkalo je samo krompirja, ker ga v tem letnem času nismo mogli nikjer dobiti. Ko je čez dva dni prišel Bor, je bil kar zadovoljen. Stražo smo morali okrepiti, tudi kurirji so se začeli vrstiti. Prihajali so tudi taki, ki jih nisem poznal. Naslednji dan, nekako sredi dopoldneva, je prispela večja skupina. Nisem jih poznal, a vedel sem, da morajo biti iz višjih štabov. Kasneje sem zvedel, da so bili iz štaba zone in še drugi politični delavci so prišli na sestanek. Kaj so na konferenci razpravljali, tega ne vem. Po končani konferenci so se vračali vsak na svojo dolžnost, mi smo ostali še na Smrekovcu. Pričele so prihajati še druge enote. Ko smo se zbrali, smo krenili čez Mozirske planine na Menino in naprej proti Moravčam, morali bi iti čez Savo na Dolenjsko. Preden smo prekopali Savo, smo dobili sporočilo, da je Italija kapitulirala, zato smo se vrnili. Dvajset so nas poslali v Gornjo Savinjsko dolino in tam smo ostali do oktobra, ko se nas je nekaj vrnilo na Koroško, nekaj pa jih je ostalo v Šlandrovi brigadi.

Po vrnitvi na Koroško smo se nekega večera zglasili pri kmetu Jurjevcu (pri Katrici) nad Zelezno Kaplo. Tu smo ostali do svitanja, nakar smo odšli nedaleč v hrib in se tam utaborili. Nič hudega sluteč smo postavili samo enega stražarja, ostali pa smo polegli in zaspali. Poročila o Nemcih so bila takšna, da jih pač nismo pričakovali. Okrog 9. ure pa so od vseh strani odjeknili strelji iz pušk, brzostrelk in šarcev. Poskakali smo, nismo imeli časa gledati, kam gre ta, kam drugi. Tako sem nekaj časa vedel samo za sebe, ker sem bil popolnoma sam. Ni mi kazalo drugega kot takoj se oddaljiti od kraja napada. Ni trajalo dolgo in našli smo se štirje: Don, Janez, Lipi in jaz. Krenili smo proti Koprivni, saj sta bila Janez in Lipi tam doma in smo vedeli, da bomo tam najlažje našli zvezo, kar je bilo tudi res. Že tisti večer smo se srečali s kurirjem Matijem, on nas je napotil k Janžkovi bajti. Čez dva dni smo bili spet vsi skupaj. Pri napadu na nas, ki nas je tako iznenadil, je ostalo nekaj opreme in tudi dve ali tri puške.

Da bi se ponovno opremili in dobili kar največ orožja, smo sklenili, da gremo v dolino in da tam razorožimo nekaj patrolj Landvahe. Nismo imeli sreče, ker patrolji ni bilo, zato smo krenili v vasico Sele. Tu je šel komisar Ivanov še z dvema borceva obiskat »šturmfirenja« z namenom, da ga razorožijo. Ker pa je bil predren in se je postavil v obrambo z orožjem, so tudi naši uporabili orožje in ga za zmeraj »razorožili«. Ostali smo šli v trgovino, da bi jo kar najbolj spraznili. Na drugi hiši sem zagledal napis Pošta. Pomislil sem, da bi mogoče tam bilo kaj koristnega. Imel sem srečo.

Čeravno je poštar zatrjeval, da nima na pošti nič, sem v posebni sobi videl nekaj zakrito z deskami. To je bilo 15 pušk in 2000 nabojev. Naša akcija je uspela. Dobili smo nekaj hrane, a važne so bile puške. Sedaj smo bili spet opremljeni.

Začeli smo razmišljati, kako bi se pripravili za zimo. Vse smo uredili, a prišlo je povelje, da čez zimo ne smemo biti zabiti, temveč da moramo biti med ljudmi.

Pozno v jeseni, že na zimo, je odšlo kar precejšnje število naših borcev, z njimi sta šla tudi Bor in Nestl, na Pohorje, kjer so formirali pohorsko brigado. Ostali smo se združili in se lotili akcij okrog Zelezna Kaple. Najprej smo šli prestrašiti kapelško policijo. Že skoraj v Kapli smo dvignili trafiko in trgovino ter odpeljali dva izdajalca. Čez tri dni smo napadli obirsko postojanko. Tam smo dobili pet pušk, dve brzostrelki, osem ročnih bomb, a šest policistov je šlo z nami. Znano je, da smo pri vsaki akciji morali zapenjene stvari naložiti v nahrbtnike in jih odnesti. Tako je bilo tudi pri dvigu trgovine in trafike v Zelezni Kapli. Vsak je moral nekaj nositi. Ko smo prišli na določeno mesto, kjer smo lahko stvari shranili, smo dali vse iz nahrbtnikov. Vse kar se je dalo, samo si razdelili, tako da je vsak enako dobil. Razdelili smo tudi cigarete. Čudno, kako je intendant vedel, nagnat je začel govoriti, da manjka škatla cigaret in to je hitro pripeljalo do tega, da smo naredili preiskavo. In res, cigarete so se našle pri Jošku. Sledilo je povelje, da ga je treba razorožiti, kar je bila za pratizane velika kazen. Povelje je bilo izvršeno, čeravno je Joško trdil, da za cigarete ni vedel.

Začeli so govoriti, da bo Joško zaradi cigaret ustreljen. Videl sem, da ne gre za šalo, zato sem kot star partizan stopil v obrambo, saj je moja beseda že tudi nekaj zalegla. Zagotavljal sem namreč, kar je bilo tudi res, da Joško za cigarete sploh ni vedel in da jih ni imel za kaj skrivati, saj sam ni kadil. Vesel sem bil, ko je Dolf rekel: »Verjamem, tudi jaz sem za to, da ga

pustimo, samo puške mu še ne bomo dali, ker malo kazni mora biti.« Ko sem videl, da sem uspel, sem stopil do Joška. Bil je seveda potr. Rekel sem mu, da se mu ni treba nič bati, a mi ni verjel. Potem je moral nositi stari jugoslovanski mitraljez »švarcloze«, ki smo ga prej zaplenili na postojanki Koroška Bela. Težak je bil 19 kg. Joško ga je nosil izpod Obirja v Solčavo. Večkrat sem mu rekel, da bi mu pomagal, a ni pustil. Rekel je, da je kaznovan, čeravno to ni bilo za kazen. V Solčavi so mu tudi vrnili puško. Takrat je prišel k meni in mi rekel, da mi šele sedaj verjame, da ne bo ustreljen. Ves čas je mislil, da jaz pazim na njega, da ne bi pobegnil. (Joško je bil Franci Kolov iz Kotelj.)

V Solčavi smo se razšli. Jaz sem šel z Dušanovo skupino v Kotlje. Tam smo ostali nekaj dni, sprejeli nekaj novincev, ki so bili pri naših ljudeh in so čakali na zvezo. Tako smo se vrnili proti Solčavi. Spet se nas je zbralo kar precej, a ker smo potrebovali hrano, smo se napotili v Globasnico. Tu smo blokirali policijsko postojanko in spraznili trgovino. Kasneje smo zvedeli, da se nas Nemci niso upali napasti, češ, da nas je bilo preveč (bilo nas je okrog 50).

Po tej akciji smo se napotili na Smrekovec, in sicer na pobočja med Lučami in Ljubnim. Tam je imel svojo skupino neki Revs, ki je bil leta 1942 z našimi, je pobegnil in živel na svojo roko. To je bila čisto posebna skupina, ki od začetka ni imela zveze z nikomer. Hodili so samo od kmeta do kmeta in se tako preživljali. Ker so bili sami domačini, so jih ljudje ščitili in jih je bilo težko najti. Vedeli so, da niso na na pravi poti, zato so se tudi pred nami skrivali. Nazadnje so vsi prišli k nam, samo Revs je šel k Nemcem.

Bili smo na Konjskem vrhu nad Ljubnim, ko me je poklical Dragotin (komandir čete) in rekel: »Frank, vzemi enega s seboj! Šel boš v Kotlje, se oglasil pri Starem (pri Podhovniku), tam se bo oglasil Drago, ko pride s Pohorja. Nadaljnja navodila boš

Partizanski tisk

Na prvem zborovanju po svobodi v Mariboru je tovarišu Kidriču predala zastavo Marija Čevnik (por. Kokal)

dobil od njega.« Naloge sem se kar razveselil, a po drugi strani me je le malo skrbelo. Snega je bilo več kot meter na debelo. Vedel sem, da se okrog Graške gore, Zarazborja in Belih vod zadržujejo enote Štirinajste divizije in da imajo Nemci povsod zasede. Kako priti skozi? Za spremljevalca sem si izbral Cirila iz Železne Kaple. Dragotin mi je dal še pismo za terence, oddam naj ga pri Petelinu na Ludranskem vrhu. Pri Petelinu (Jakob Adamič) sva našla tudi terence in pismo sva izročila njim, tu sva tudi prenočila.

Naslednji dan sva krenila na Kramarico. Tam sva ostala do enih popoldne. Ves čas

sva poslušala streljanje okrog Belih vod. Tu so se borile enote Štirinajste. Pot čez Kramarico sva gazila več kot meter visok sneg. Ko sva dospela do Križana, je bila že tema. Bila sva zmučena in tudi želodec je začel spraševati, če kaj misliva nanj. Od tod naprej je bila pot pregažena, do najinega cilja je bilo še daleč. Ciril me je venomer spraševal, kako daleč je še. Malo sem mu lagal, da bova čez dobre pol ure na mestu, čeravno je bilo še kar uro in pol hoda. Ko sva se začela spuščati na hotuljsko stran po stari cesti proti Ošvenu, kjer danes stoji spominska plošča Andreju Štajnarjevemu-Rigo, — Ciril skoraj ni mogel

več hoditi. Naenkrat zagledam pred seboj kolono. Opozoril sem Cirila, naj si najde zaklon, a jaz bom zaustavil. Ostro sem vprašal: »Kdo je tam?« Odgovor je bil: »Rigo.« Takrat sem videl, kako se človeku lahko vrnejo moči. Ciril je namreč eno nogo že samo vlekel za seboj, a ko sem jaz zaustavil, je skočil čez rob ceste, kot da sploh ni izmučen.

Srečali smo se s terenskimi delavci. Bili so: Džon (Franjo Kastelic), Karel Aberšek-Pero in drugi. V glavnem sem vse poznal. Šli so na neki sestanek. Midva s Cirilom sva krenila naprej in srečno prispela do Ošvena. Tu so me malo debelo pogledali, kajti dolgo že nisem bil pri njih. Prosil sem gospodinjo Trezo, naj da Cirilu nekaj za okrepčilo. Pri Ošvenu sva našla Borisa; malo sem bil hud, ker je bil brez straže, bil je sam.

Navečerjala sva se in počila. Naslednji dan smo šli vsi trije — tudi Boris je šel z nama — do Starega, kjer smo našli Drago in še več drugih. Drago je kmalu odšel, meni pa je pustil pet tovarišic. Bile so same domačinke, vse sem poznal in sem se bal, kako bo z disciplino. Pa je bilo vse dobro. Omenjene tovarišice so bile: Micka Perovska, Micka Avguštinova, Micka Kotnikova, Elčka Božankova, potem je prišla še Pepca Kamnikova. Tako je ostalo osem moških in pet žensk. Drago me je opozoril, da naj bomo oprezní. V globokem snegu bi nas lahko zahajkali in še koga ujeli. Čez nekaj dni nas je obiskal kurir Gogo, ki ga je pošlal Drago.

Tako smo ostali na tem terenu. Podnevi smo se držali v gozdu, zvečer pa smo šli kam v hiše. Vsak večer smo tudi pošiljali patrole po hrano.

Čez nekaj časa so se vrnili terenski delavci, a naposled tudi četa.

Marija Kokal

Spomini na narodnoosvobodilni boj v Mežiški dolini

Mežiška dolina je znana kot ena najbolj naprednih predelov naše ljubljene domovine. Od tod, kjer se že stoletja kuje svetleče in dragoceno jeklo, je izšla vrsta kremenitih očakov našega naprednega revolucionarnega gibanja. O vsem tem pričajo številni pomniki, ki so postavljeni po vsej dolini.

Ponosna sem, da sem hči prelepe koroške dežele izpod Uršlje gore in Pece. Ponosna sem na našo revolucionarno preteklost in junaški boj naših fantov-partizanov, ki so nam priborili zlato svobodo in mir.

Ko se je fašističnemu osvajalcu zahotelo osvojiti naše lepe kraje in iz nas napraviti janičarje, smo se mu oboroženi postavili v bran. Fantje so hiteli v gozdove, drugi pa smo na terenu vzpostavili zvezo z njimi in vsak po svoje pomagali, da bi čim prej pregnali okupatorja iz domovine. V pomoč v naše kraje so prišli partizani tudi iz drugih območij Slovenije. V letu 1943 sta se na tem teritoriju borila za-

hodni in vzhodni Kokrški odred, ki sta se kasneje združila. Prav tako so ojačili našo partizansko vojsko tudi napredni in zavedni Slovenci z onkraj meje. Znano je tudi, da naša partizanska vojska ni bila toliko lačna, kot je bila na Dolenjskem, Gorenjskem in Notranjskem. Hribovski kmetje tostran in onstran meje so skrbeli za naše fante s hrano in obleko ter sanitetnim materialom.

Na kratko želim opisati svoj prispevek narodnoosvobodilnemu gibanju v našem goratem predelu. Po obveščevalni liniji sem delovala na sektorju Šteharški vrh, Strojna, Holmec, Remšenik, Sele, Borovlje. Povezala sem se z našim zdravnikom dr. Eratom, ki je zdravil bolne in ranjene partizane. Dr. Erat mi je točno napisal kakšna zdravila potrebuje za zdravljenje. Kje in kako dobiti ta zdravila in sanitetni material, pa je prepustil moji iznajdljivosti. Šla sem v Celovec in v lekarni zahtevala nekaj zdravil, ki so bila trenutno najbolj potrebna. Toda za denar so mi da-

li le nekaj malega s pripombo, naj jim prinesem kake klobase, meso ipd. Ker sem se prav dobro poznala z mesarjem Sajevcem, sem takoj stopila v stik z njim in ga prosila, naj mi priskrbi kaj prekajenega mesa. Dobro sem vedela, da Sajevec kupuje po kmetih že napol »erknjeno« žival in jo tako strokovno predela in preka-di, da je užitna, seveda za tiste, ki tega ne vedo. Za to prekajeno Sajevečevo meso pa sem dobila vsa potrebna zdravila in sanitetni material po celovških lekarnah. Doktor Erat se je kar čudil moji iznajdljivosti in uspehu, saj je zdravila nujno potreboval.

Moj oče Franc Čevnik, je bil po poklicu železničar, po prepričanju pa je pripadal naprednemu gibanju. V letu 1943 je v Dobrih pred železniškim mostom, kjer je imel svojo postojanko, vodil partizane na drugo stran reke Meže. Ob teh akcijah pa sem morala stati na straži, saj je oče dobro vedel, da sodelujem v osvobodilnem gibanju in imam zvezo s partizani. Naš dom

toji visoko na hribu, obdan z gozdovi, zato je bila v njem partizanska javka.

Edinega brata, petnajstletnega Francija, ki bi moral v »Hitlerjugend«, sem leta 1943 odpeljala k partizanom, za kar mi je še danes zelo hvaležen.

V zmago naših hrabrih partizanov sem trdno verovala, saj sem bila o dogodkih seznanjena po kurirski obveščevalni liniji. Že nekaj dni pred svobodo sem po lastni zamisli sešila našo zmagooslavno zastavo. Šla sem v trgovino Veršnik in k Bevcu in si kupila tkanino za veliko trobojnico. Zastava je že vihrala na Tolstem vrhu, ko se je sovražnik še tolkel v trgu Guštanj — na današnjih Ravnah. Ko je vojska zagledala, da na vrhu hriba že plapolata naša zastava, ki simbolizira našo zmago, so iz Guštanja z

artilnerijo streljali na vrh, toda zaman! Granate so eksplodirale že pod hribom. Za kakršnokoli večjo vojaško akcijo pa že ni bilo več časa. Zastava je v vetru plapolala in oznanjala konec vojne.

Tako je bil sovražnik po štiriletni borbi premagan in prav v Mežiški dolini, na Poljani je general Lehr s svojo vojsko, četniki in ustaši dobil zadnji rafal naših junakov — partizanov.

In ko je bilo po osvoboditvi v Mariboru prvo zborovanje Osvobodilne fronte in je na njem govoril prvi predsednik slovenske vlade Boris Kidrič, sem kot predstavnica mladinske organizacije za Koroško prišla v Maribor prav s to mojo zastavo. Ob tej priložnosti je bila posneta slika, ki mi je dragocen spomin.

Nežka Pangerc

Trpljenje v taborišču

Leta 1942 sem se prvič srečala s partizani. Bila je pomlad. Oče je imel zvezo s partizani že pred mano. Ni jim bilo težko ugotoviti, da smo zavedna slovenska družina, zato so tudi mene z zaupanjem določili za kurirko. Našo kmečko domačijo so partizani krstili »Pri treh miškah«, ker smo s partizani delale tri sestre — vse do leta 1943. Prvo zvezo smo imeli s Pavletom Žavcarjem — Matjažem in Olgo Kastelic — Marjetko. Z njima smo bili v stalni zvezi do osmega novembra 1943, ko se je zgodil tragičen dogodek.

Pri nas v hiši so bili partizani. Nemški vohun je sredi noči neopaženo pripeljal sovražnika do naše kmetije. Z močnim strelnim ognjem, bombami ter granatami so pričeli obstreljevati hišo. Nekaterim partizanom se je posrečilo pobegniti. Srečo sem poskušala tudi sama, kar mi je tudi trenutno uspelo. Za menoj se je podala tudi sestra Micka, vendar je omahnila od strele, zadeta v prsi. Med begom so padli partizanka Nelka, borca Čapajev in Veronov. Beg sem nadaljevala sama. Med begom sem zašla v zasedo, pri čemer me je sovražnik s strelom iz puške zadel v ključnico. Imela sem še toliko moči, da sem se priplazila do kmeta Močivnika pod Uršljo goro. Prosila sem ga, da bi me skrtil pred sovražnikom. Poslal je sina Ivana Petriča in hlapca Kristla Odelapa, da sta me z nosili prinesla blizu Obretanove domačije, da bi se v bližnjem bunkerju skrila pred Nemci. Bilo pa je žal že prepozno, ker smo zagledali že drugi nemški obroč. Vrnili smo se h kmetu Močivniku, vendar nas je že opazila nemška policija in nas obkolila. Nemški gestapovci so me z nosili nesli do kmetije Čemernik, kjer je stanoval župnik Viternik. Tu so me nameravali ustreliti, vendar jih je župnik Viternik prepričal, da so me pustili pri življenju. S konjsko vprego so me odpeljali v Črno na po-

stajo gestapa. Zaslíševali so me sedem ur. Kljub popolni izčrpanosti nisem izdala niti besede. Šele vso onesveščeno so me prepeljali v bolnico, položili na hladen beton, kjer je ležalo že več ranjenih partizanov in partizank, med njimi se spominjam Francija Cvitanicevega. Tri dni bivanja v bolnici sem bila zastražena, da ne bi pobegnila.

Še isti dan po napadu na našo domačijo so v Črno pripeljali smrtno zadeto sestro Micko, ki je zvečer ob 9. uri v bolnici umrla. Pri napadu na našo domačijo so bili poleg partizanov doma še sestri Fanika in Angela ter brat Alojz. Uspelo jim je pobegniti k sorodnikom, vendar jim tudi pozneje niso prizanesli. Oče je tisti čas ravnal mlél žito za partizane v grapi v mlinu, ko je slišal, kaj se zgoraj dogaja. Ko je prišel do domačije, je našel samo še pogorišče. Dva dni sta se z mamo skrivala. Ko pa sta zvedela, da sem jaz še živa in da sestra Micka leži mrtva v veži v Črni, sta prišla v Črno, kar pa je bilo za nju usodno. Takoj po pogrebu ju je že na pokopališču čakal gestapo. Po mene so prišli zvečer ob 8. uri in vse tri so odpeljali v celovške zapore. V celovških zaporih so nas zaslíševali in pretepali. Očeta so mučili in mu pulili brke izpod nosa. Ker pa od nas niso izvedeli ničesar, so poklicali izdajalca, ki je imel ilegalno ime Kostja; ta se je predal Nemcem. Ta je povedal, da oče laže, da ni bilo pri nas partizanov, da smo poslušali tajno postajo in imeli stalne stike s partizani. Po tem zaslišanju je bil oče obsojen na smrt, poslali pa so ga v taborišče Dachau, ker tedaj v Celovcu niso izvrševali smrtnih kazni. Naju z mamo so z več drugimi Slovenkami odpeljali v živinskih vagonih v taborišče Ravensbrück. Bila sem politična jetnica za lagersko številko 26.472. Tu smo se srečale z več Slovenkami. Zaradi invalidnosti nisem bila sposob-

Nežka Pangerc, roj. Petrič. Posnetek narejen v letu 1942

na za nobeno delo. Ker s tem nisem preveč ugajala in koristila, so mi že takoj ob prihodu hoteli odrezati roko. Posrečilo se mi je zbežati k materi v drugi blok. Prijavila sem se v D-kolono, ker bi me drugače dali v krematorij. Avgusta 1944. leta pa so nas odpeljali v Hamburg, podružnico Auschwitz. Opravljal sem več težkih del, ker pa zaradi roke nisem zmogla vsega, mi je grozilo, da me ubijejo, a so mi ostale zapornice pomagale. V Ravensbrücku smo bile skupaj s tovarišicami: Julko Pandev iz Mežice, Nežko Burjak iz Podpece, Marijo Tomazin in Ivanko Plešnik, obe sta bili iz Mežice.

Opisala bom, kako so potekali poskusi, ki so jih opravljali z nami. Prve poizkuse so delali z nami že v taborišču Ravensbrück, kjer so nam Nemci iz nepojasnjenih vzrokov (nemške vojne medicine) vbrizgavali injekcije v notranjost spolnih organov, tako da smo imele dalj časa strašne bolečine.

Druga faza poskusov je bila od avgusta leta 1944 dalje, ko so nas odpeljali v Hamburg.

Skupino stotih so nas iz taborišča odpeljali v mesto. Po več urah hoda nas je ustavilo povelje v neki ulici ob stroju nemških vojakov. Ob naperjenih puškah smo korakale mimo njih, prepričane, da nas pokončajo. Vendar je bila to le igra in razdraževanje naših že itak slabih živcev. Zatem so nas priključili koloni 500 moških iz taborišča Neuengamme, ki so jih prve dni maja potopili v reko Kiel. S temi interniranci smo dolgo stali pred velikim bunkerjem brez oken. Bilo je strašno, če smo pomislili na govorice, da nas bodo zastrupili s plinom. Skoraj verjeli smo to ob spominu na besede vodja taborišča, ki je večkrat izjavljala, da bo dovolj časa, da nas uničijo, če bodo Nemci izgubili vojno. Nemci so nas nato vse živčne, izmučene in lačne strpali v bunker. Ni bilo prostora za normalno dihanje. Prišli so Nemci v belih haljah z aparaturjo, s katero se meri gostota zraka. V tem bunkerju, v katerem je zaradi prenatrpanosti komaj živih bitij primanjkovalo zraka, so z nami delali posku-

Oktober 1945 v taborišču Hamburg, ko smo čakale na transport. Na fotografiji so: Nežka Burjak iz Podpece, Nežka Pangere roj. Petrič iz Jazbine, Pavla Mlinar iz Žerjava, ostale iz okolice Ljubljane

se, koliko časa bi njihovi prebivalci vzdržali v bunkerju, če bi prišlo do plinske vojne, brez dovajanja kisika. Ta poskus je trajal več ur, pri čemer so mnoge tovarišice izgubljale zavest, strokovnjaki pa so brez obzirnosti in hladnokrvno ves čas beležili gostoto zraka, kot da bi bili zunaj pod svobodnim soncem.

Drugi poskus se je pričel štirinajst dni kasneje.

Vseh nas sto, lačnih so rano zjutraj zopet strpali v bunker. Stlačene smo bile v

posebnem prostoru brez oken, v katerem je bila množica aparatov. Pričel se je poskus. Nemški znanstveniki z dvema oficirjema so bili zaščiteni z maskami, za nas pa so namenili samo eno, ki so jo občasno dajali za nekaj minut tovarišicam, ki so se onesvestile. Zaradi gneče je nastala najprej strašna vročina, dokler ni postajal zrak redkejši. Hropenje zaradi pomanjkanja zraka se je stopnjevalo do nadčloveških muk in glasov. Obdajal nas je občutek smrti. Tudi v tem poskusu smo padale

v nezavest, se prebujale in zopet padala nazaj v temo.

Nemogoče je opisati, kako dolgo so trajale te grozote, ko človeka stiska in mu jemlje moč in krade pravico do življenja. Bledo se spominjam, da so oficirji ob opazovanju podaljševali naše trpljenje vsakokrat z besedo: »Še eno minuto.« Za njih je minuta pomenila le delček časa v dnevu. Za nas pa je predstavljala neskončno vprašanje, ali bomo še kdaj gledale sonce. Spominjam se tudi izjav znanstvenikov, ki so dejali, da smo vzdržale deset minut več kot vojaki. Razumljivo, saj smo skoraj popolnoma izgubile razum. Jok je bil grozen. Ni bil podoben niti najbolj kričeči živali, iz notranjosti pa se je izločevala neokusna slina. Nastopil je splošni glavobol, ki se je ponavljal in katerega posledice imam še danes.

Ranjeno so me odpeljali v taborišče, vrnila pa sem se še s težjo rano in telesnimi poškodbami.

Napisala sem toliko in tiste spomine, ki se jih zaradi nadčloveških muk in naporov še najbolj spominjam.

Resničnost podanih izjav lahko potrdijo tovarišice, s katerimi smo delile tiste dni trpljenje v taborišču, in sicer: Nežka Burjak, Dragica Mahorčič, Jožica Čokl in Pavla Mlinar.

Čeprav je bilo v taborišču nepopisno veselje, ko smo zvedeli, da je sovoboda, me je pri srcu stiskalo, kako je doma. Domov iz taborišča smo se vrnile šele oktobra 1945 leta, ker prej zaradi izčrpanosti nismo mogle na pot. Bila sem srečna, ko sem videla, da sta se iz taborišča vrnila tudi oče in mati in da so živi še sestre in brat. Ker so nam hišo požgali, smo se nekaj časa stiskali pri sosedih, dokler nismo dobili svojega doma.

Lambert Kotnik-Frank

Odhod prve skupine Hotuljcev v partizane

Bilo je okrog 15. februarja 1943. leta, ko sem približno ob 22. uri začel rahle klice in sneg je začel padati na okno sobe, v kateri sem spal. Prvi hip sem se prestrašil, strah je hitro minil, ko sem spoznal glas Pepija Štajnerja. Hitro sem vstal, se oblekel in šel odpret. Ko sem odprl vrata, sem se začudil, ko mi je Pepi Štajner potisnil pod nos cev stare avstrijske puške in rekel: »Stoj!« Z njim sta bila še Kančev hlapec Hanza in Karel Lubas. Rekli so mi, naj se takoj spravim, da gremo. Nisem dolgo premišljeval, saj je bilo dogovorjeno, da, čim bo moral kateri od naše skupine k Nemcem, gremo vsi skupaj v partizane. To skupino so takrat sestavljali: Pepi Štajnar, Karel Lubasov, Fridi Vastl, Tinči Janetov, Hanzi Mihelov ter jaz. Ker bi pa morali čez nekaj dni oditi v nemško vojsko, smo se odločili za odhod v gozd.

V ta namen smo si prej organizirali zvezo, tako da smo vedeli kam iti. Težava je bila v tem, da se še do tedaj v Kot-

ljah ali v bližini ni slišalo, da bi se pojavili partizani. Povezali smo se z Zarazborjem, kjer sem že prej poznal ljudi. S Pavlijem Radmanovim sva služila staro jugoslovansko vojsko v Kragujevcu. Njegovi bratje in sestre pa so bili bratrance Tinčija Janetovega (Martin Gostenčnik) in je tako to nekako laže šlo. Nismo vedeli, ali imajo pri Radmanu v Zarazborju kakšno zvezo s partizani, zato smo se dogovorili, da gresta poskusit srečo Tinči Janetov in Karel Lubasov. Za ta dva smo bili prepričani, da ne bo nobeden nič posumil, ker Tinči je šel na obisk, pri Lubasu so pa itak skrbeli za to, da bi čim več fantov šlo v partizane. Zaradi tega je Karel lahko šel, ne da bi kdo vprašal, zakaj in kam. Moram reči, da sta Tinči in Karel svojo nalogo uspešno opravila. Zveza je bila vzpostavljena. Prvič smo slišali, da se naša vojska imenuje partizanska vojska, ne komunisti, kakor smo jim mi prej pravili.

Da ne bi fantje šli k vojakom tako brez slovesa, kakor je bilo že v Kotljah navada, smo tudi za odhod Fridija in Karla napravili poslovilni večer »gavdo«, kakor smo rekli Hotuljci, pri Lužniku. Vedeli smo namreč, da so bili Lužnikovi zavedni Slovenci in so nas radi sprejeli. Težava je bila v tem, da nam je mošt preveč stopil v glavo in smo začeli govoriti: »Živijo partizani, živijo komunisti!« Tako me je Lužnik, Anton Gorenšek, posvaril. Rekel je, da nas je preveč, in da se zaradi tega lahko marsikaj zgodi. Gavda se je srečno končala, brez vsakih posledic, mene je bilo naslednji dan, to je v ponedeljek, cel dan strah, da se ne bi pojavili »zeleni«.

Ko sem se pripravil, smo se podali do Rožanka, kjer bi nas moral čakati Fridi Vastl. Ker ga še ni bilo, je moral Karel Lubasov po njega in ga je tudi pripeljal. Takoj po prihodu Fridija in Karla smo se podali na pot v Zarazbor. Pot je bila dosti težavna, bilo je še veliko snega in dobre

tri ure hoda. Pri Pavliju Radmanovem smo se oglašili. On nas je poslal na hlev. Pavli nas je hodil obiskovat in oskrboval nas je s hrano. Čez dan smo se na tiho pogovarjali, da se bomo zvečer, vrnili v Kotlje. Pepi Štajnarjev pa je rekel, da bo šel po puško. Takrat si nisem predstavljal, kako je moralo biti Pavliju, ko smo rekli, da gremo nazaj v Kotlje. Malo nam je brnil, potem je rekel: »Da boste ja gotovo prišli nazaj!« Šli smo do Obretana, tam sta nas zapustila Hanza Kančev in Pepi Štajnarjev, a smo se dogovorili, da morata biti do jutra nazaj. Mi trije smo ostali pri Obretanu. Naslednje jutro se Pepi in Hanza še nista vrnila. Zapustili smo Obretanovo domačijo in odšli nazaj proti Zarazborju. Med potjo smo srečali Šrotnekarjevega voznika Pavlija. Zabičali smo mu, da mora biti tiho. Odgovoril je: »Nikogar nisem videl.« Dodal je še: »Dobro se imejte.« Pot smo nadaljevali kar po gozdu, ker podnevi po cesti nismo smeli hoditi. Popoldne smo se oglašili pri kmetu Lorencu in prosili za mleko in kruh, kar so nam tudi dali. Gospodar me je poznal, to je bil mežnar na Uršlji, vprašal je, kaj vse to pomeni. Povedal sem mu in rekel, naj bo tiho. Zaželel nam je vse najboljše.

Ponoči smo se spet našli pri Radmanu in se mimogrede oglašili pri Pavliju. Skrbela sta nas Pepi in Hanza. Na vse veselje, ko smo se naslednje jutro zbudili, nas je bilo namesto pet, kar osem. Pepi je namreč pripeljal s seboj še brata Andreja, Jakija Plešučnika in Jožefa Kovačiča. Samo Hanza puške ni prinesel, pa nič zato, veselji smo bili mi in Pavli Radmanov, da smo vsi spet skupaj. Zato nas je tisti dan tudi večkrat obiskal, pogovarjali smo se glede zveze, oziroma prihoda partizanov, da se jim priključimo. Proti večeru je Pavli spet prišel k nam, prinesel nam je kruha, nekaj suhega svinjskega mesa in nam predlagal, da bi se preselili v staro Lapovčko bajto, ki je polna sena. Dejal je, da nihče ne hodi tam okrog, in da smo tam lahko brez skrbi. Naročil nam je, naj vsak večer pride eden spat k njim, da bo za zvezo.

Zvečer smo zaspali, pogledjmo, kaj naredi strah, oziroma domišljija. Zvečer je prišel domov starejši Pavlijev brat Tinč in hodil po štali. Naš Fridi se je od tega prebudil, slišal je ropotanje, govorjenje pa se mu je zdelo nemško. Prepričan je bil, da so pod nami Nemci, ki nas bodo naslednji dan polovili. Jaz sem spal ob Fridiju, prebudil me je in začel pripovedovati, prebudil sem soseda ob meni, tako da smo bili vsi zbujeni. Začeli smo se pogovarjati, kaj naj naredimo, če je to res. Fridi je namreč trdil, da je vse dobro slišal. Odločili smo se, da moramo še ponoči pobegniti, če bo mogoče. Poslušali smo, če se čuje kakšno dihanje. Nič sumljivega ni bilo čuti. Vzel sem svojo culo, zlezal do luknje, skozi katero smo hodili gor in dol, in opazil, da je takoj tam proti spodnji strani štale odtrgana planka, skozi katero se da skočiti. Tako sem tudi napravil, vrgel sem culo skozi planke in že sem bil sam za njo kot jastreb na piščancu in, kolikor sem le mogel, tekem proti gozdu. Drugi so videli, da pod nami ni nikogar, pa so lepo počasi šli za menoj v gozd. Sklenili smo, da bom hodil vsak večer na zvezo, oziroma spat k Radmanu zato, ker dobro tečem. Ker le ni

bilo nobenega partizana naokrog, je začelo tudi Pavlija skrbeti. V soboto zvečer mi je naročil, naj v nedeljo pridemo vsi k njemu, da bomo kaj toplega pojedli, in da se pogovorimo, kaj bomo, če zveze še ne bo. Po dobri večerji smo odšli spet na hlev. Pavli nam je rekel, da je skoraj prepričan, da tisti večer pridejo po nas. Okrog 22. ure nas je prišel Pavli klicat.

Šli smo v štalo, tam so nas že čakali. Bilo jih je pet, in sicer: Bor, Leon, Izak, Kristl in Grom. Tu smo se malo pogovarjali, zanimalo jih je namreč, kaj nas je vodilo, da smo odšli z doma. Ko smo jim vse obrazložili, so nas razumeli. Dejali so, da zjutraj okoli 4. ure pridejo po nas. Točno ob 4. uri so res prišli. Z veseljem smo šli z njimi, saj smo bili sedaj brez skrbi, ker so drugi prevzeli skrb za nas. Mislili smo, da gremo sedaj v te prijetne bunkerje o katerih so toliko govorili, kako so lepo urejeni, in da jih nihče ne more odkriti. Bili smo malce razočarani, ker je Bor sredi gozda rekel, da bomo kar tam ostali. Bilo je namreč mrzlo, saj je bilo sredi februarja. Ustavili smo se res na sončni strani, tako da se je našel tudi kakšen košček kopnega. Tudi mi smo si našli kopnico. Nekaj časa smo kar stali, šele ko sta Kristl in Grom prinesla nekaj odej, ne vem od kod, smo zaspali. Ko smo se prebudili, je Kristl že kuril ogenj. Mi smo se mu pridružili. Odšli smo po drva (suhe veje), nas je Kristl takoj opozoril, da bo na ogenj nalaagal sam. Sprva nismo vedeli, zakaj. Nasmeljal se je in začel razlagati, da partizani drugače kurijo kot drugi. Gledali smo in videli, da z vsake veje najprej odstrani skorjo, šele potem jo da na ogenj. Objasn timer nam je, da to dela zato, da se manj kadi, ker bi sicer Nemci takoj vedeli, kje smo, ter bi takoj poslali patrolo. Tako smo bili za izkušnjo bogatejši. Čudno smo pogledali, ko so začeli še ostali vstajati in prihajati k ognju. Vsak je stisnil pest, jo pritisnil na desno sence glave in izgovoril: »Smrt fašizmu, tovariši.« Sledil je odgovor: »Svoboda narodu.« Za nas je bilo to nekaj novega. Zato nam je Bor obrazložil, da je to partizanski pozdrav. Malo čudno se nam je tudi zdelo, da je vsak svoje stvari takoj pospravil v nahrbtnik. Po razdelitvi hrane, to je kruha in mesa, smo imeli vojaško in politično uro. Tam nas je Bor seznanil z načinom življenja v partizanih. Zvečer smo odšli na večerjo h kmetu Redečniku, od tam je šel z nami še njihov hlapec. Namenili smo se v Zavodno, da bi tam dvignili trafiko. Nemci pa so nekaj dni prej zaradi bojazni, da bi tobak prišel v roke partizanom, trafiko ukinili. Hodili smo celo noč, ustavljali smo se pri raznih kmetih. Mi smo ostajali kar zunaj, nismo vedeli, kaj delajo naši izkušeni tovariši v hišah, a kmalu smo izvedeli. Poskrbeli so za hrano in informacije, ki so nam bile potrebne. Zjutraj smo se znašli na cesti, ki vodi od Šentvida v Bele vode. Tu smo malo počivali in Bor je vsakomur dal iz zelenke požirek žganja; vedel je namreč, da smo izmučeni. Potem smo šli naprej na Kramarce, kjer smo ostali cel dan. Bil je lep sončen dan, tako da nas ni zeblo. Na straži smo se vsake pol ure menjali, da ne bi kateri zaspal. Dan je minil brez posebnosti.

Zvečer smo se napotili proti kmetu Permošku, partizani so rekli pri Srnjaku.

Micka Petrič, padla 4. 11. 1943 na pragu domačije. Posnetek iz leta 1942

Ko smo šli v koloni, je Bor naenkrat zavil proti smreki, izpod katere je izvelkel konzervno škatlo. V njej je bil listek. Prečital ga je. Takoj smo spoznali, da je to eden izmed načinov vzdrževanja zvez. Po večerji smo se napotili čez Ludranski vrh mimo kmeta Staneta. Od tam pa na cesto, ki pelje iz Črne proti Koprivni in Topli. Pri električni centrali smo se podali po cesti proti Topli in še pred dnem prispeli v zimsko taborišče pod Peco nad Končnikom ter Fajmutom. Tu smo se srečali še z ostalimi tovariši. Najbolj sta mi ostala v spominu Matjaž in Marjetka. Matjaž je imel brado, kar me je spominjalo na kralja Matjaža, a za Marjetko smo dejali, da je Alenka, žena kralja Matjaža. Dobro se spominjam, ko je Leon vprašal Matjaža, če imajo kaj bele garde. Odgovoril je: »Kaj misliš, ali ne veš, da kjer je puška, tam je tudi uška.« Malo smo se žalostno spogledali, a kaj hočemo. Za zajtrk smo dobili prežganko in kruh, poleg tega pa še vsak kos kruha za čez dan. Podnevi se namreč ni kurilo, da nas dim ne bi izdal. Po zajtrku so nam dejali, naj si naredimo bunker iz smrekovih vej, ker v zemljankah ni bilo več prostora. Tako smo si naredili bivak. Začelo se je partizansko življenje. Prišel je Mile, vzel vse potrebne podatke ter nam svetoval, naj si vsak izbere ilegalno ime. Tako smo si naredili imena, in sicer: Jaz sem bil Frank, Pepi Štajnarjev-Goga, Karel Lubasov-Don, Fridi Vastl-Božo, Andrej Štajnarjev-Rigo, Hanza Kancev-Tarzan, kasneje Čapajev, Jože Kavčič-Katar, a Redečnikov hlapec je ostal Miha. Vsak dan smo imeli vojaške in politične ure. Razporedili so nas. Jaz sem postal pomočnik pri mitraljevcu Nestlu, Andrej Štajnar (Rigo) drugi pomočnik. Dolg čas nam ni bilo, vedno je bilo kaj novega. Vsak večer je šla po ena skupina na teren, med ljudi. Odnášali smo jim propagandni material in radijska poročila, ki jih je Marjetka redno, vsak dan pisala in razmnoževala. Poleg tega smo po naših, že takrat vzpostavljenih zvezah, vedno dobivali poročila o številčnem stanju in gibanju Nemcev.

To je moj prispevek o odhodu prve skupine Hotuljcev v partizane.

Morda bo koga zanimalo, od kod pobude, oziroma če nas je kdo k temu nago-varjal. K temu je pripomogel nemški terorizem in »herenfolk«. Moram pa priznati, da je vsaj mene najbolj prizadejalo zapiranje, preseljevanje in uničevanje ljudi, telesno in duševno. Zato sem, kot tudi moji prijatelji, težil k temu, da čim prej dobim zvezo s partizani. Ne bom pozabil, ko mi je Albert Krautberger rekel, da imam ime dobro (Lambert), ali priimek je preveč slovenski (Kotnik), in tako sem bil tudi prepričan, da bi se uresničilo to, kar so Nemci govorili: da bodo Slovence izselili v Sibirijo, a v Slovenijo naselili Nemce. Moralno vzpodbudo smo pa največ dobivali od Lubasa, saj je Karel vedno vedel

povedati novice o gibanju Nemcev na fronti.

Vsakomur je jasno, da smo takšen režim zasovražili, ne samo mi, ampak večina Hotuljcev, naših somišljenikov. To se je najbolj odrazilo aprila 1943, ko smo se Hotuljci spet pojavili kot partizani v rojstnem kraju. Takrat smo videli, da so vsi za nas, in da so nam tudi radi pomagali. Večkrat smo dejali, da so Kotlje republika za sebe, a Nemci so jim pravili »Banditen Dorf«.

Toliko se spominjam iz svojih prvih partizanskih dni. Upam, da bodo še ostali moji preživeli tovariši kaj povedali, čeravno smo od osmih samo še štirje, oziroma trije, kajti Jakob Plešučnik se je tedaj že od Radmana vrnil domov, ker so ga preveč bolele noge. Ponovno je prišel v partizane aprila 1943.

jih je bilo treba tudi večkrat dnevno prevezovati, umivati, nahraniti in skrbeti zanje, kar v takratnih razmerah ni bilo lahko. Predvsem je bilo težko za prehrano, vendar smo ob pomoči tovariša Skale vedno našli rešitev, da smo prišli do hrane, tako da ranjenci niso bili lačni. Mogoče si je danes težko predstavljati, kako smo v hudi zimi 1944/45 nosili krompir in fižol v nahrbtnikih, ponoči in vedno v velikem strahu, da nas sovražnik ne bi zalotil. Vendar smo vse radi storili, samo da bi ranjeni tovariši laže prenašali hude bolečine. Vsak član ekipe je skušal pomagati trpečim po svojih najboljših močeh. Volje nam ni manjkalo in ranjeni tovariši so bili skromni ter zadovoljni z vsako malenkostjo. Še danes se s solznimi očmi spominjam, kako smo delili kos kruha na 10 delov, takšno tovarštvo je bilo med nami. Delo sem opravljala z veseljem in s srcem, zato nisem bila nikoli huda, če je kdo izmed ranjenih tovarišev ponoči potreboval pomoč. Vedno sem rada priskočila, če sem le lahko na kakšen način pomagala. Vsi skupaj smo se borili za lepši jutrišnji dan in tega se je vsak izmed nas dobro zavedal.

V začetku februarja 1945, mislim, da je bilo 6. februarja, nam je Skala sporočil, da moramo takoj preseliti ranjence. Bilo je kot strela z neba. Ena ekipa je bila določena, da najde in pripravi primeren prostor za novo nastanitev ranjencev, drugi pa smo začeli prenašati nepokretne ranjence začasno v neko hišo, ostale, ki so bili pokretni, pa na novo določeno mesto. Akcijo smo začeli pozno popoldne in jo nadaljevali vso noč, po mrazu, snegu, vodi, dokler nismo z zadnjim nepokretnim ranjencem Francem Mozganom-Ljubom — naslednjega dopoldne prispeli na cilj. Na novo okolje smo se težko privajali, kajti bilo je pod milim nebom, na mrazu in bili smo v strahu, pa tudi lačni.

Dne 8. februarja sta mi med prevezovanjem Miha Lorbek in Niko povedala, da se valijo oblaki dima iz naše bolnice in naj pridem pogledat to strašno sliko. Takoj smo posumili, da je bilo naše dotedanje skrivališče izdano. Ob tem prizoru smo se zamislili, kaj bi se lahko zgodilo z nami, če Skala in Pepca ne bi dala pravočasno povelje za premik. Sovražnik bi nas z veseljem odkril in celotno ekipo pripeljal v Črno, kjer bi se nad nami maščevali, kot je bila njihova navada in bi nas prav gotovo vse postrelili. Vendar so žalostnih obrazov in praznih rok odšli poraženi, ker smo jih kljub njihovim sposobnostim premagali mi — partizani. Še bolj jih je jezilo spoznanje, da so imeli prav nad našim skrivališčem na Beli peči svoj bunker, od koder smo jih slišali govoriti, sekati drva in se smejeti, oni pa vse do požiga niso vedeli za nas.

Zato ni čudno, ko so mi ob vrnitvi domov pripovedovali, da če nas ne bi izdali, Nemci ne bi nikoli zvedeli, kje smo oskrbovali naše ranjene tovariše.

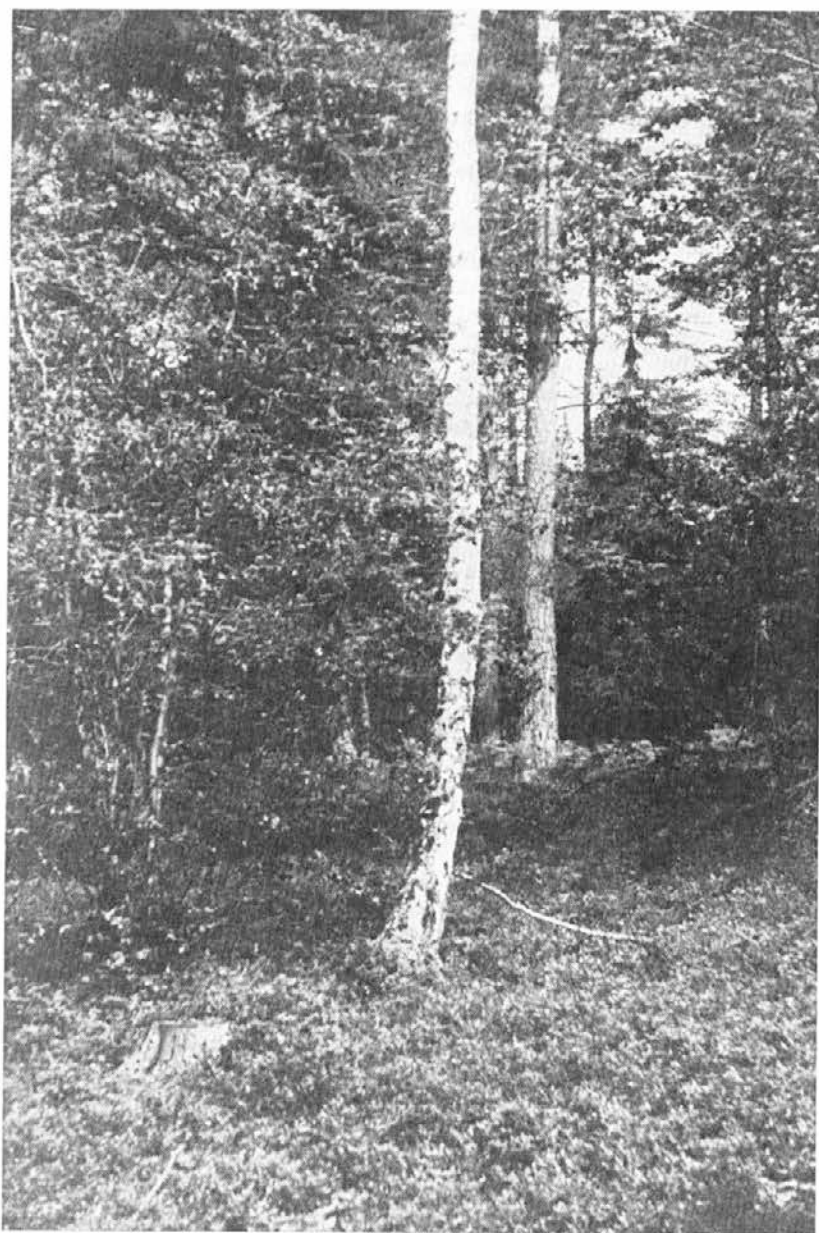
Rozka Strah

SPOMINI IZ BOLNICE B-11

Naj se za trenutek povrnem v leto 1944, ko sem bila v ekipi bolnice B-11 v Bistri.

Dohod do bolnice je bil skrit in zanj smo vedeli samo mi, člani ekipe. Tudi bolnica sama je bila tako dobro skrita, da je

ne bi tako zlahka odkril noben sovražnik. Toda kljub temu smo bili vsestransko previdni pri govorjenju, kurjavi, pri odhodu in prihodu v bolnico. V bolnici smo imeli težje ranjence, ki

Breze

Gustav Ladinik-Tabor

ODHOD V PARTIZANE

Pusta zimska noč od 9. na 10. februar 1944, ko smo prišli peš iz Pliberka mimo Rehta domov v Črno na dopust iz nemške vojske. Bilo nas je šest. Kristl Markovič-Mato, Ivan Šipek-Vanja, Ivček Eržen-Vojko, Albert Vodovnik-Mišo, Alojz Drvodol in jaz. Naslednji dan smo se morali po predpisih javiti na žandarmeriji. Že popoldan istega dne nam je Ortsgruppenleiter Pleiner prepovedal koriščenje dopusta v Črni. To pa nam ni šlo v račun, ker smo se namenili v partizane. Naslednji dan sva s Šipkom odšla na Prevalje na gestapo in pokazala »Urlaub-schein« — dopustnico, kjer je razločno pisalo, da je kraj koriščenja dopusta Črna. Gestapo je javil v Črno, da smo lahko doma, le da se moramo obvezno vsak dan javiti na žandarmeriji.

Dnevno smo se sestajali v gostilni »Rešer« ali pa pri »Rajtarju«. Markovič in Eržen sta bila zadolžena, da dobita zvezo s partizani. Ker se mi nismo smeli oddaljati iz vasi, je to storila Pavla Hercog in se kljub visokemu snegu napotila v Koprivno h kmetu Hedu-Golažu, da bi vzpostavila zvezo s komandirjem VOS čete Pajom. Dva ali tri dni za tem nam je Pajo poslal pošto, da se dobimo pri kmetu Kogelniku nad Črno, kjer se bomo o vsem pogovorili. Na ta sestanek sta odšla Markovič in Eržen. Na tem sestanku so določili dan akcije, in sicer 20. februar 1944 zvečer ob 20. uri. Ta dan je bila pustna nedelja. Vas je bila odeta v debelo snežno odejo. Tradicionalnega pustnega veseljačenja ni bilo. Mi pa smo ves popoldan proslavljali pri Rešerju novopečeno očetovstvo Šipkovega Ivana, saj je dobil hčerko. Jaz sem igral na harmoniko in dajali samo vtis brezskrbnosti. Vsi smo bili v uniformah in takorekoč že napol pripravljeni za odhod. Ura v zvoniku je odbila šest. Vodovnik in Eržen sta se poslovila od nas in se napotila na obisk k Elici Brumnovi, kjer, kot je bilo domenjeno, bosta počakala na nas. Ob sedmih je odšel Kristl, kmalu za njim Šipek, ki je šel še na obisk k svojemu dekletu v bolnico. Jaz sem odšel zadnji, in to domov. Kristl in jaz sva morala biti ob osmih pri Šipku, kjer nas bodo partizani mobilizirali. Nekaj minut pred osmo sem prišel v spremstvu svoje sestre k Šipku. Le nekaj korakov od hiše je bila nemška straža. Pred stražarjem sva se s sestro objela in poljubila. Stražar se je nasmejal in dejal »nur so weiter Kamerad«. Pod stopnicami, ki so vodile v Šipkovo stanovanje, sta stali dve senci. Ko sem se približal, je vprašal glas iz teme: »Gustl! Si ti?« Glas je bil Paiov. »Da,« sem odgovoril. On je rekel: »Daite, pohitite.« Toda Ivan se še ni vrnil iz bolnice. Kristl in jaz sva nestrpnost čakala v kuhinji. Kaj če stražar kaj posumi. Vstopil je partizan Džon s pištolo v roki. Pajo je čakal pod stopnicami. Nekaj minut po osmi uri je prišel tudi Ivan. Džon je uperil pištolo na nas s pripombo: »Dajmo, dajmo, mobilizirani ste v partizane.« V kuhinji je bil tudi Hubert Blajer, ki je stanoval pod Šipkovimi. Na moj mig je Džon stopil k mizi, kjer je ta sedel, in mu

rekel: »Ti pa glej, da eno uro po našem odhodu ne zapustiš kuhinje!« V drugem kotu kuhinje so se okrog Ivanove matere gnetli otroci. Strah na obrazih otrok je bil resničen, medtem ko je mati strah le hlinila, saj je bila na to že prej pripravljena. Z nekaj sunki nas je Džon zbežal iz kuhinje. Na »ganku« smo imeli nahrbtnike, hitro smo si jih optali in se s pritajenimi koraki spustili po stopnicah. Pajo je tiho dejal: »Hitro za menoj, ti, Džon, pa bodi zadnji.« S hitrimi koraki, kolikor je dopuščal visoki sneg, smo se vzpenjali po ozki gazi proti Uršni bajti, od tam smo se spustili proti Lamprečemu in po mostu čez Javorski potok k Brumenčni hiši. Pajo je pogledal v hišo, pa mu je že na pragu Elica dejala, da so Bertl in Ivčka že odpeljali. Krenili smo naprej proti gozdu nad hišo. Tam so nas čakali drugi iz Pajove čete, vsi odeti z belimi ogrinjali. »Smo vsi?« je vprašal Pajo, nekdo mu je odgovoril: »Vsi, razen onega od kmeta.« Ni smel iti, ker ga oče ni pustil, poleg tega pa je še grozil, da nas bo šel prijaviti.« Pajo je ukazal: »Gremo — smer Pristova.« V koloni smo pričeli gaziti sneg, ki nam je segel do pasu. Pri Pungračiču smo prišli na glavno cesto in zavili po njej proti Koprivni. Na mihevovi žagi nas je čakal Hedov sin Pavli, ki je imel nalogo, da nas pet pelje k njemu na dom.

Pajova četa je krenila proti Heleni s skopim pojasnilom, da gredo v akcijo, mi pa naj jih počakamo pri kmetu Haderlapu. Okrog polnoči smo prigazili k Hedu. Go-

Ivan Lačen

Gestapovske ovaduške metode

Prvič sem jih spoznal 21. 7. 1942, ko so prišli ob dveh ponoči na našo domačijo, k Cesniku, aretirat brata Franca (gospodarja) in mlajšega Pepija. Kljub temu da sem že videl, da od nacistov lahko pričakuješ najhujše, sem bil strašno prizadet.

Kako nam je bila nastavljena past, smo zvedeli pozneje. Brat Pepi je bil pri gestapu zapisan kot komunist že takoj po prihodu okupatorja; to je bilo v Koroškem fužinarju že napisano. Da so dobili dovolj dokazov, so najeli domačega izdajalca Antona Bavčeta, ki je bil v naši hiši precej domač. Le-ta je več mesecev delal po njihovih navodilih. Brat Pepi mu je zaupal, da zbira orožje za že začetni NOB, zato je Bavče bratu prinesel strelivo za revolver, dve puški stare jugoslovanske vojske in letake z antinacistično vsebino, ki naj bi bili od Voranca Prežihovega. V resnici pa je vse to poslal gestapo. Štirinajst dni pred aretacijo je prišel Bavče ponoči klicat Pepija. Naslednji dan mi je

spodar je bil moj stric. Pripravljena je bila topla večerja. Ko smo pojedli, je stric dejal: »Zdaj pa v večjo hišo in spat, zjutraj morate zgodaj k Haderlapu, kjer je bolj varno.« V »ta večji hiši« so bili na tla položeni »štrozaki«, na njih pa »kovtri«. Smeje smo se polegli in kaj kmalu zaspali, kot bi bili doma. Zjutraj nas je stric poklical k zajtrku in se zanimal, kako smo kaj spali. »Kot doma,« smo mu dejali. »Ja, ja,« je rekel, »samo nočoj ste tako spali, drugič vam ne bom več tako podenav,« in se hudomušno nasmejal. Po zajtrku smo se napotili k Haderlapu sami, saj nam je bila Koprivna dobro znana. O našem prihodu je bil obveščen že tudi Haderlap, ki nas je prijazno sprejel, saj nas je vse poznal. Dan je bil dolg. Krajšali smo si ga s kartanjem, pripovedovanjem vicev, pa spet smo poslušali Haderlapa, ki nam je pripovedoval kakšno je življenje v partizanih in tako nam je dan le minil. Pozno ponoči je prišla Pajova četa in po kratkem postanku smo krenili v temno noč proti Slemenu in se ustavili pri kmetu Robniku nad Solčavo.

Naslednji dan po našem odhodu, kot je bilo dogovorjeno, so šli na žandarmerijo moj oče, Ivanova in Kristlova mati javit, da so ponoči »pobe« odpeljali »banditi«, in da so nas po vsej verjetnosti odpeljali proti Javorju. Ravno takrat se je tudi XIV. divizija prebijala čez Št. Vid in Kramarico proti Bistvi in Koprivni. In tako je nemška patrolja šla za nami proti Javorju. Marsikdo bi rekel, zakaj takšno kompliciranje za odhod v partizane. To je bilo potrebno predvsem zaradi vsaj delne zaščite domačih pred maščevanjem okupatorja in njegovih podreptnikov.

Ta odhod sem opisal zaradi tega, ker je bil edinstven organiziran odhod v partizane v Mežiški dolini.

brat zaupno povedal, da ga je Bavče vodil v Kumrov gozd, kjer se je sestal z dvema partizanoma, da jima je častno prisegel in onadva sta obljubila, da pridejo čez 14 dni ponj. In tako so točno čez 14 dni ponoči prišli aretirat njega in brata Franca, ki je dal denar za puške.

Dan po aretaciji bratov so prišli delat hišno preiskavo. Eden izmed gestapovcev je iz svoje torbe potegnil defenzivno ročno bombo, jo pokazal meni in vprašal, če sem vedel, da je imel brat take bombe. Bila pa je zvijača, ker sem vedel, da je brat imel le ofenzivne bombe. Naslednji dan sem se šel po končanem delu v železarno kopat v kopaljšče. Za delo doma nisem imel volje, ker smo pričakovali, da nas bodo tako selili.

Naslednji dan me je v službi sodelavec Folti Stane vprašal, če kaj vem, kako je z brati. Rekel sem, kako naj bi zvedel, pa mi je dejal, da sem prejšnji dan imel priliko zvedeti, ko sem v kopaljšču sedel na

isti deski z gestapom. Takrat mi je postalo vroče. Prepričan sem, da me je sodelavec Stana hotel posvariti, naj se pazim. Spomnil sem se, da je v kopališču prvi prisedel k meni neki bivši krošnjar, po rodu Dalmatinec. Le-ta je pred vojno pri nas večkrat prenočil. Ko je prisedel še drugi, ki pa ga nisem poznal, me je prvi začel kot prijatelj spraševati vsemogoče o bratih in orožju. Govoril je, da sta imela brata prav, a žal, da se je tako izteklo. Nisem mu nasedel, prijavil pa ga tudi nisem, kar bi moral.

Ko so čez 14 dni zaprli tudi mene, sem na zaslišanju spoznal, da me brata nista v ničemer izdala. Pač pa je izdajalec vedel, da sem imel pred okupacijo razno prepovedano literaturo. Zasliševali so me dvakrat v teku enega tedna. Na drugem zaslišanju so me s pretepanjem silili, naj priznam, da sem na prvem zaslišanju govoril drugače, kar pa ni bilo res.

V mojo samico so neko noč pripeljali vklenjenega in raztrganega partizana in nama pustili luč, ki je sicer ni bilo. Ta namišljeni partizan se je neprestano praskal in se pretvarjal, da ima uši. Najprej sem

opazil, da ima negovane nohte na rokah. Kljub prizadevanju ni imel uspeha. Naslednji dopoldan so spet vklenjenega odpeljali, kakor so ga pripeljali.

Nekega dne sem zvedel, da je v zaporu tudi Ajtnik, v naši dolini znan ovaduh. Dan pozneje, ko so naju spustili na pohod na dvorišče, sem ga imel priliko spoznati. Povedal mi je, kdo je in da so ga zaprli, ker je mladino pregovarjal, naj ne vstopa v Hitlerjugend. Medtem pa me je vedno bolj spravljal proti dvoriščnemu izhodu. Pri vratih ni bilo videti straže. Šepnil mi je, naj beživa in stekel ven. Naslednji dan ga seveda nismo več videli. Kaj bi bilo z menoj, pa si lahko mislim. Ajtnika so pozneje ustrelili partizani.

V kazenskem taborišču Millstatt, kamor so me poslali iz prevaljskega zapora, se mi je na gradbišču tunela, kjer smo vsak dan delali pridružil, kot sointerniranec, neki Hrvat. Na rokavu je imel trak s številko, kot mi ostali. Začel mi je govoriti, da je v Bosni že vse v partizanih, in da se jim hoče sam na vsak način pridružiti. Pa ga nisem v naši skupini videl ne prej in ne pozneje.

visoko, na robu Svinjske planine. Tu sta izletnikom pripovedovala o doživljajih iz vojnih dni borca severnokoroškega bataljona — Roman Koglenik, namestnik komisarja tega bataljona, ter Ignac Zdovec. Severnokoroški bataljon se je namreč bojeval na območju Svinjske planine.

Nekaj više nad Djekšami stoji vas Golovica. Ob cerkvi stoji nekaj hiš in skromno pokopališče. Na tem pokopališču je skupni grob s spomenikom padlim borcem. Tu so pokopani: Albin Planinšek iz Luč v Savinjski dolini, Katarina Golob iz Bele pri Železni Kapli, borka Anka s Poljske in neznan borka iz Rusije.

Zatem so se prevaljski borci peljali na Gosposvetsko polje. Milan Ferik je izletnikom opisal zgodovino Gospe svete od leta 736, ko so zgradili to cerkev, do današnjih dni.

V Rožu so si borci ogledali velik živalski vrt, v Šentjakobu v Rožu pa so obiskali partizanski spomenik devetim padlim borkam in borcem. Tu je pokopanih sedem borcev iz bunkerja Okrajnega komiteja za Rož. Bunker je bil v Arihovi peči pod Jeko. Nekdo ga je izdal, napadla ga je policija in v srditem boju je padlo sedem borcev. Na spomeniku so zapisana naslednja imena: Franc Bogataj (Rok), Ludvik Primožič (Milan), nepoznan borec Rudi iz Žerjava, Mila Kmet (Andreja), Mira Živalic (Franja), Breda Markelj (Cirila), Cirila Kržišnik (Tona), Ivan Kordež in Ivan Bohinc (Džon). Spomenik na pokopališču v Šentjakobu zelo lepo oskrbujejo.

Ob reki Dravi so se borci peljali proti Borovljam in krenili na Sele, kjer so obiskali grobove borcev in se poklonili spominu trinajst selskih žrtev, ki so jih Nemci obglavili 29. aprila 1943 na Dunaju.

Na pokopališču v Železni Kapli so izletniki pričakali tamkajšnji borci. Prevaljčani so položili venec pred spomenik narodnega heroja, tamkajšnjega domačina Tavčmanovega Francija — Lenarta, ki je bil smrtno ranjen ob napadu na Mežico in je kmalu zatem umrl. Borcem s Prevalj je govoril član odbora Zveze koroških partizanov Peter Kuhar.

Med kosilom v hotelu Obir so se izletniki prisrčno pogovarjali s kapelskimi tovariši. Popoldne so se skupaj odpeljali k Peršmanovi domačiji pod Peco. To kmetijo so Nemci 25. aprila 1945 napadli in pobili sedem Sadovnikovih otrok od enega do dvanajstih let starosti. Pobili so tudi mater Ano in očeta Luko, osemdesetletno babico Frančiško ter teto Katarino. Požgali so hišo in gospodarsko poslopje. Žrtve so zmetali v ogenj. Iz goreče hiše sta se ranjeni rešili dve hčerki. Pri življenju je ostal tudi sin, ki ga tedaj ni bilo doma. O tem je borec pripovedoval Peter Kuhar iz Kaple. Izletniki so položili venec pred spominsko ploščo, ki je pritrjena na steno obnovljene Peršmanove hiše.

Borci iz Kaple so Prevaljčanom pripravili piknik na travniku pred Peršmanovo hišo in pesem borcev je donela v skale si ve Pece še dolgo v noč.

Koroški borci v Avstriji si želijo še več takšnih srečanj s tovariši iz Slovenije. Zato pojdimo med naše rojake in borce na avstrijsko Koroško kot nekdanj, v častu NOB.

Ignac Zdovec

NA OBISKU MED SOBORCI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Krajevno združenje borcev NOV Prevalje je na letni konferenci sklenilo, da se bo začelo še bolj povezovati z odborom koroških partizanov na avstrijskem Koroškem. V ta namen je bil v nedeljo, 20. avgusta 1978, organiziran enodnevni izlet na Koroško.

Zgodaj zjutraj sta s Prevalj odpeljala dva avtobusa s 85 člani — borci. V Pli-

berku je prevaljske borce pričakal član odbora zveze koroških partizanov v Celovcu in predsednik odbora koroških partizanov v Pliberku — Lipi Kolenik s soprogo. S prevaljskimi borci sta preživela ves dan. Izleta se je udeležil tudi predsednik odbora ZZB NOV Ivan Močnik.

Pot je vodila skozi Velikovec v znano partizansko vasico Djekše, ki leži 1152 m

TUKAJ SO 1944 HITLERJEVI POLICISTI
Z GLAVO NAVZDOL KRIŽALI
ROŽANKOVEGA ANZANA
OBESILI ROŽANKOVEGA ZEP
UBILI KOTNIKA AVGUSTA
IN APOHALJO MICO
USTRELILI ŠTAJNERJEVEGA LOJZNA
PLAZILI SE PO NAŠIH TIHIM GORAH -
KRVAVA ZVER -
KI BREZ SRCA MORI IN DAVI

Spominska plošča na Rimskem vrelcu

Ignac Zdovec

Pripoved partizanske mamice

(Po pripovedovanju Jožefe Srotič — zapisal Ignac Zdovec)

Težko postane človeku ko se sreča z junaško obveščevalko, kurirko, ki je z živim ter sanitetnim materialom oskrbovala bolne borce v Podpeci, ter borce — politične delavce v tem kraju.

Ko sem obiskal Jožefo Srotič, sem jo našel slonečo na dveh palicah, težko se je premikala in ubirala je polzevo pot. To je lista nekdanja junaška partizanska mamica tako so jo borci tudi imenovali. Bolezen jo je privezala ob dve palici in tako se danes premika po črnških ulicah. Vsak kdor jo je poznal, se danes vpraša, ali si človek, ki je svoj narod toliko žrtvoval, res na starost zasluži takšno bolezen in trpljenje.

»Rodila sem se,« mi je dejala, »13. 3. 1906 v Šentjanžu pri Dravogradu. Sem hčerka organista Vinkota in matere Elizabete Poplaza. V mladosti sem osem let obiskovala ljudsko šolo. Kot otrok sem morala iskati kruh na kmetih, najprej kot pasterica in pozneje kot dekla. Po 14 letih službe na kmetih sem zboleva zaradi prehlada. Še danes imam posledice tega — da ne slišim na eno uho. Moja mladostna trnjeva pot je bila obdarovana z neštevitimi klofutami od takratnega župnika v Šentjanžu, pri katerem sem nazadnje služila,« je obujala spomine in nadaljevala: »Spoznala sem se z mladim fantom iz Podpece, Filipom Srotičem, ki je bil že takrat zaposlen v jami Helena pri Mežiškem rudniku. Poročila sva se 29. 8. 1937. Z mojim sva si ustvarila lepo družinsko življenje, stanovala sva v nekdanjem samskem domu 'Trezka' v Podpeci. Za takratne razmere sva bila zelo srečna, samo da sva imela streho nad glavo. Po upokojitvi moža sva dobila stanovanje v Črni, ker sva bila oba že precej bolna. Mož Filip mi je letos umrl in smo ga pokopali prvega marca. Otroci so se razkropili po svetu, jaz pa samevam sama sva bolna in nepokretna,« mi je potožila s solznimi očmi.

Ko sem jo vprašal, kako je preživela čas druge svetovne vojne, se je nekam čudno zamislila. Videti je bilo, da brska po spominih in slednjič je le spregovorila.

»Kot sem ti že povedala, sem z družino tiste čase stanovala tam gori pod Peco v tistem starem samskem domu, ki smo mu pravili Trezka. Poleg nas so v tem domu stanovali še štiri stranke, in sicer: Peter Šteharnek z družino, Gabrijel Pungartnik z družino, Silvester Bizjak s sinom in Tomaž Bergine z materjo Lizo. Vsi so bili rudniški delavci in lepo smo se razumeli. Že leta 1942 so se pri nas oglasili prvi partizani. Vse pogosteje pa so se pojavljali spomladi 1943. Jaz sem se povezala z njimi v juniju leta 1943 in vseskozi sem jim po svojih močeh pomagala do konca vojne. Dobila sem nalogo, da moram iz Črne, ki je oddaljena več ko uro hoda v strm breg, vsak drugi dan prinesiti obvestilo, kaj je tam novega. Istočasno sem za bolne borce, ki so se zdravili v hribih pod Peco,

nosila zdravila iz črnske bolnice. Ta zdravila sem na skrivnem sprejemala od dr. Ramšakove in dr. Hofnerja (nemškega zdravnika), ki sta v tem času službovala v Črni. Vse te stvari sem si naložila za modrček ali še celo kam drugam in tako vedno srečno prinesla do borcev. Koš mi je takorekoč prirastel na hrbet, v njem sem iz Črne v Podpeco prenašala vse mogoče stvari.

Če že pišeš,« mi je rekla, »zapiši, da sem za partizane razen zdravil in sanitetnega materiala — tega sem dobila tudi takrat, ko ga za civile ni bilo — nosila v košu tudi hrano za borce. To hrano sem sprejemala iz bolniške kuhinje v Črni. Veliko mi je za partizane na skrivaj dala

Jožefa Srotič

tudi gospa Puncengruber, čeprav je bil njen sin pri gestapu. Seveda on tega ni smel vedeti. S kruhom pa sta me zalagala tudi Jernejev in Geršakova gospa, iz svojih pekarn. Ves ta material sem vsak drugi dan nosila mimo nešteto policistov iz Črne v Podpeco pozimi in poleti.

V Podpeci so bili tudi borci — politični delavci, sedem jih je bilo po številu. To so bili: Ančka Šumah, danes poročena Tomše, Ančka Gnamuš, danes poročena Pečovnik, Erna Burjak, Alojz Stanta, Mirko Sterže, danes pokojni Zdravko Pavlič in pokojni Franc Kordež.

Povedati moram, da so pretežno vsi delavci in njih družine, posebno še kmetje sodelovali s partizani. Zelo dobro je bila organizirana obveščevalna služba s pomočjo raznih signalizacij. Če se je sovražnik prikazal kjerkoli v Podpeci, je takoj bila obveščena vsa Podpeca in partizani, ne da bi Nemci opazili.

Vprašal sem jo, če se spominja kakšnega posebnega dogodka iz časa NOB v Podpeci ali v Črni.

»Opisala ti bom dva takšna dogodka, ki sta mi ostala najbolj v spominu. Jeseni leta 1944 sem dobila od Alojza Stante in Zdravka Pavliča nalogo, da moram pogledat na Najbrževo, koliko policistov je tam. Ko sem prišla na Najbrževo, sem ugotovila, da tam ni nobenih policistov, ter zvedela, da so odšli proti Štoparjevemu. Takoj sem vedela, da so borci v našem okolišju v nevarnosti. Pohitela sem domov in ob prihodu na dvorišče opazila nemškega stražarja. K sreči sem imela s seboj litrsko kanglico in v njej mleko. To mleko sem spotoma dobila pri kmetu Žačnu. Stražar me ni spustil v stanovanje in v tem trenutku je pristopil k meni drugi policist. Začel me je zasliševati, kje sem bila in če sem šla partizane obvestit, kje sem ga dobila. Takoj mi je nastavljal brzostrelko na prsi in rekel, da me bo takoj ustrelil, če ne povem, kje so partizani. Jaz pa sem razklenila mojo obleko, jim nastavlila gole prsi in rekla: »Če imate za kaj, me takoj ustrelite.«

Ker pa policisti pri hišni preiskavi niso našli ničesar, in ker niso imeli nobenih dokazov o mojem sodelovanju s partizani, so me čez nekaj časa izpustili. Od takrat je bila moja humana pot v Črno bolj nevarna, saj so Nemci venomer pazili name, a kljub temu sem do konca vojne srečno in vestno izpolnjevala svojo dolžnost.

Drugi tak primer se mi je pripetil 2. marca 1945. Partizanka Ančka Gnameževa me je prosila, da bi ji posodila deko. To deko bodo borci potrebovali, ker bodo na rudniškem nasipu (olmu) imeli politično uro. Jaz sem partizanom to deko posodila in jih prosila, da mi jo pozneje vrnejo. Ta stari rudniški nasip, domačini ga imenujejo olm, je nekje v sredini med našo hišo, kjer sem stanovala — Žačnovim ovčjim hlevom in Poličnikom.

Od Steržejevega Mirkota sem dobila nalogo, naj grem pogledat h kmetu Žačnu, če je tam kaj novega. Takoj sem vzela kanglico za mleko in se odpravila proti Žačnovi domačiji. Spotoma me sreča Peter Šteharnek, ki se je vračal iz službe domov. Videl je večjo nemško patrolo, ki je šla od kmeta Žačna v breg proti Poličniku in Žačnovemu hlevu. Takoj mi je postalo razumljivo, da nameravajo Nemci od zgoraj priti za hrbet našemu bloku, kjer sem stanovala in na ta način presenetiti morebitne partizane. Spotoma pa bi naleteli na skupino sedmih političnih delavcev na tem nasipu, kjer so ravno v tem trenutku imeli politično uro.

Po globokem snegu, ki je segal čez kolena, sem nemudoma zagazila v strm breg proti Peci. S težavo sem premagovala napor in srečno prispela do omenjenega nasipa. Ko sem na kopni jasi zagledala skupino partizanov, ki ni slutila nikakršne nevarnosti, sem močno zavpila: »Bežite!« Istočasno sem jim z roko pokazala, da Nemci prihajajo od zgoraj navzdol. Borci so me razumeli in se takoj pomaknili v gozd in na drugi hrib, kjer so bili na varnem.

Odhitela sem domov, misleč, da bom doma pred Nemci, da jim zopet ne bom sumljiva kot jeseni. Ob prihodu domov nisem opazila nič sumljivega, hitro sem sezula mokre čevlje in si nadela cikle, vzela posodo za vodo in odšla 15 metrov od hiše, kjer je tekla voda. Ko pridem do vode, vidim, da prihajajo Nemci naravnost k meni. Kot vedno, so me tudi tokrat najprej vprašali, če sem kje videla partizane. Poveda-

la sem jim, da stanujem na drugi strani hiše, od koder se ne vidi drugam kot v planino. Trije Nemci so šli z menoj v stanovanje, se napili sveže vode in nato odšli.

V tem primeru sem obvarovala življenjske sedmim borcem in nam vsem, ki smo stanovali v bloku Trezka.

Za sodelovanje v NOB sem prejela medaljo za zasluge za narod od predsedstva narodne skupščine iz Beograda.«

Ida Kolenbrand

Za kos kruha

Taborišče Rawensbrück je bilo ustanovljeno leta 1939. Kraj leži 90 km severno od Berlina ob reki Odri. Podatki govore, da je grozote tega taborišča doživljalo okoli 132.000 žensk in nekaj sto otrok. Med jetnicami so bile tudi Jugoslovanke. Od teh je bilo približno 2300 Slovenk, 100 Hrvatice, 270 Srbkinj in 40 Židinj. Mnoge od njih se niso vrstile domov. Največ jih je umrlo v taborišču, nekaj ob njegovi evakuaciji na tako imenovanem »mrtvaškem maršu«, pa tudi na poti domov jih je nekaj izginilo. S tega pohoda smrti se spominjam doživljajajo, ki ga ne bom nikdar pozabila. To je bil boj za štruco kruha.

Poseči moram nekoliko nazaj v zadnje tedne jetništva. V taborišču je bila zelo slaba hrana. Proti zadnjemu se je še poslabšala, ker so pohlepni SS-ovci našo že tako pičlo hrano odnašali iz kuhinje in jo preprodajali na črni borzi. Najhujši je bil zadnji teden. Že itak tanek kos kruha — največ 10 dkg na dan — in rumena kolera-

ba, ki sta bila dolgo časa naša glavna hrana, sta zginila z jedilnika. Enkrat dnevno, okoli poldneva, smo dobili le četrt litra »drotferhava«. To so bili naribani in posušeni ostanki sladkorne pese, polite s toplo vodo. Nečloveško smo stradali in to je marsikatero jetnico pobralo na pragu svobode.

Potem je prišel dan evakuacije. Bilo je konec aprila, ko so nas ponoči poklicali iz blokov in nas razvrstili v kolone, ki so štele po 200 jetnic. Spremljali so nas pazniki s psi, ki so bili naše največje zlo. Paznike so pred odhodom napojili, da so bili še bolj kruti kot ponavadi. Če se je kateri izmed paznikov v pijanosti le opotekel v naše vrste, je pes takoj zgrabil najbližjo žensko. Šele na poziv paznika je odnehal. Vsako jetnico, ki je med potjo omagala, so takoj ustrelili. Videla sem, kako je neka zelo mlada paznica ustrelila starejšo Slovenko, ki je kljub naši pomoči povsem omagala in ni hotela več naprej.

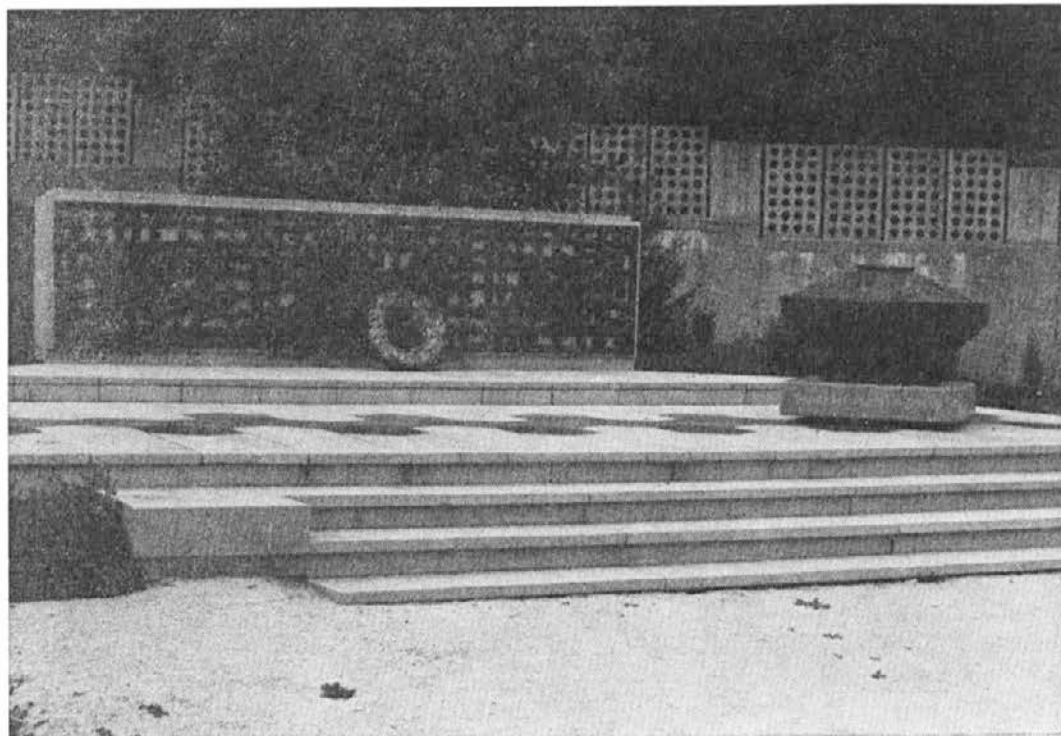
Tretjo noč tega strašnega marša smo prišli v podružnico Rawensbrücka, imenovano Melchow. Taborišče je bilo majhno, ker so bile tu samo ženske, ki so delale v tovarni orožja. Vendar je bilo tisti dan natrpano s kolonami jetnikov, ki so se pomikale proti Lübecku. Že zjutraj so začeli SS-ovci zganjati skupaj jetnice, da bi nadaljevali pohod. Ozračje pa je bilo polno neke napetosti, slutile smo, da se nekaj dogaja, da vrši v zraku upor. Zato smo bile kljub utrujenosti in onemoglosti še kar korajžne. Upale smo, da bo vsak trenutek konec trpljenja. Minila je noč, ko smo bežale tik pred umikajočo se fronto.

Naslednji dan proti poldnevu nas je majhna skupina jetnic sedela nekaj stran od barak. Čakale smo, kdaj nas bodo nagnali naprej. Nedaleč od nas so ob bodeči žici stražili oboroženi SS-ovci, ker elektrike ni bilo več in žična ograja ubežnikov ne bi ovirala pri pobegu. Mahoma smo zagledale, kako je ena izmed jetnic lezla skozi okno v SS-ovsko skladišče. Vedele smo namreč, da je v njem hrana za Nemce. Srečno je izginila in kmalu nato vrgla skozi okno štruco kruha. Več se ji ni posrečilo, nekdo jo je odrinil od okna in nismo je več videle. Kruh pa je ostal ženskam, ki so se natrpale pod oknom. Sedaj se je začel presunljiv boj za to štruco. Klobčič jetnic se je večal. Vest, da je neke kruh, je kot blisk šinila skozi barake. Vsaka bi rada imela vsaj majhen kos te dobrote, a ena sama majhna štruca je bila premalo za vse. Najbližje roke so dvignile kruh, ga med prerivanjem vrtele v zraku, za njim se je stegovalo še nešteto koščenih rok. Zdaj se je posrečilo eni, da ga je iztrgala, zoper drugi, a nobeni ni ostal dolgo. V tem je štruca padla mednje na tla. Klobčič živih okostnjakov se je sklonil, grabil po tleh, dokler prepletene roke niso kruha zopet dvignile v zrak in ga vrtele naprej.

Ta boj so opazovali tudi SS-ovci. Nekaj časa so se ob njem zabavali ter se od zadovoljstva tolkli po kolenih. Ko pa prerivanje le ni ponehalo, so nekajkrat ustrelili v zrak. Gruča je za trenutek nemo obstala. Takrat se je eni izmed ujetnic posrečilo ujeti kruh, toda ne za dolgo. Naredila je komaj nekaj korakov, ko so jo druge opazile in ji vso povaljano štruco iztrgale iz rok. Prizor se je ponovil. Sedaj pazniki niso več oklevali. Ustrelili so kar med gručo. Ženske so od groze zavpile in se med krikom umaknile za blok, a kruha niso izpustile. Na lagerski cesti je ostala mrtva jetnica, ena pa se je ranjena odvlekla za ostalimi.

Čez štiri dni smo bile osvobodjene.

Če sedaj vidim kos kruha, ki se valja po tleh ali v smetnjaku, se spominim jetnice, ki je morala na pragu svobode umreti, pa niti toliko sreče ni imela, da bi pred smrtjo okusila sladek grižljaj kruha. In premišljam, ali je dobro ali slabo, da danes marsikdo ne ve, kako dragocen je lahko tak kos kruha.

Spomenik na pokopališču na Barbari

dr. Skobir Anton-Drago

Nacesnikova domačija in njeni ljudje

Tako kot mnoge druge kmetije v Kotljah in bližnji okolici, spada tudi Nacesnikova kmetija med naše zveste partizanske domačije. Partizani so ji dali ilegalno ime pri »Svajcu«. To pa zaradi tega, ker so pri tej domačiji imeli ustaljene izraze za govejo živino — zlasti vole, ki so jih imenovali »jirs«, »bauh«, »švajc«.

Nacesnikova domačija leži na sončnem pobočju Brdinj nad cesto, ki vodi iz Kotelj proti kmetiji Dular in dalje na Sele, Stari trg in Slovenj Gradec. To pot so po zgodovinskih virih (verjetno po približno isti trasi) uporabljali že Rimljani, saj je povezovala rimski naselbini »Colatio« (pri današnjem Starem trgu) in Virunum na Gosposvetskem polju. In ker kmetija leži nad to cesto, je dobila ime Nad-cestnik.

Nacesnikova kmetija je ena najstarejših v kraju Brdinje in znana bližnji in daljni okolici. Čeprav nima posebno veliko obdelovalne zemlje, pa je bila že dolgo nazaj, odkar pomnijo ljudje tega kraja, znana po svojih mogočnih in bogatih gozdovih, ki so se razprostirali okoli nje. To gozdno bogastvo je dajalo kmetiji ugled, gospodarsko trdnost in varnost. Nacesnikovi gospodarji so iz roda v rod kar z neverjetno ljubeznijo in ponosom varovali te čudovite gozdove in bili so ponosni na to. Nikjer na Brdinjah ni bilo tako debelih, visokih in košatih smrek, borovcev in macesnov. Tudi pri sončnem dnevu je bil v tem gozdu polmrak, saj so bile visoke krošnje tako bujne in prepletene, da je skozi le slabo prodirala svetloba. Če si se sprehajal pod temi mogočnimi krošnjami, kjer je vladal mrak in tišina, so te vsega prevzeli tesnobni, skrivnostni občutki, kot da si prišel v čudežni svet pravljic, kjer se sprehajajo gozdne vile in škrafi. Dejansko pa je bilo tu kraljestvo in zatočišče ptic in druge divjadi; zlasti divjih petelinov, ki so v pomladnih jutranjih urah na visokih krošnjah borovcev izvajali svoje svatovske plese in z značilnimi glasovi (folcanjem) privabljali svoje izvoljenke — divje kure.

Na Nacesnikovi kmetiji prebiva rod Logarjev. Nihče v Kotljah in okolici ne ve, kdaj in od kod so se sem preselili prvi Logarji. Logarjevi rodovi so skrbno pazili, da je bil vedno zagotovljen moški potomec vse do današnjih dni, ko je izročilo in nadaljevanje tega rodu preneseno na Franja Logarja, starega 16 let.

Gospodarji te domačije so bili zelo ugledni, ponosni Slovenci v bližnji in daljni okolici. Zaradi zaupanja in spoštovanja, ki so ga uživali pri sovaščanih, so že ded Franc, praded Martin in prapraded Miha današnjega Franja bili često voljeni za župane.

Že pred prvo svetovno vojno je to domačijo prevzel po očetu Martinu Franc Logar, rojen 1866. leta. Poročil se je s kmečkim dekletom Ančko Dretnik, po domače Ajnz-

kovo, rojeno 1874. leta. V zakonu se jima je rodilo osmero otrok. Prvi dve hčerki sta umrli stari 7 in 8 let. Nato so se jima rodili še sinovi: Franci, Ivan, Gustl in hčerke: Pepca, Fanika, Roza.

Oče Nacesnik je bil v letih 1916—1919 župan v Kotljah — to je ostal še nekaj let tudi v bivši Jugoslaviji.

Nacesnikov rod je brez človeških žrtev preživel krvavo prvo svetovno vojno. Toda ravno ob koncu prve svetovne vojne — 25. maja leta 1919 — je Nacesnikovo domačijo zadela ena najbolj strahotnih tragedij, od katere se dolgo časa ni mogla opomoči.

Ker so v tem času bežali Nemci iz raznih krajev Slovenije, za njimi pa so prihajale srbske enote, so le-te s topovi streljale okrog kmetov, kjer so opazili, da se še zadržujejo Nemci.

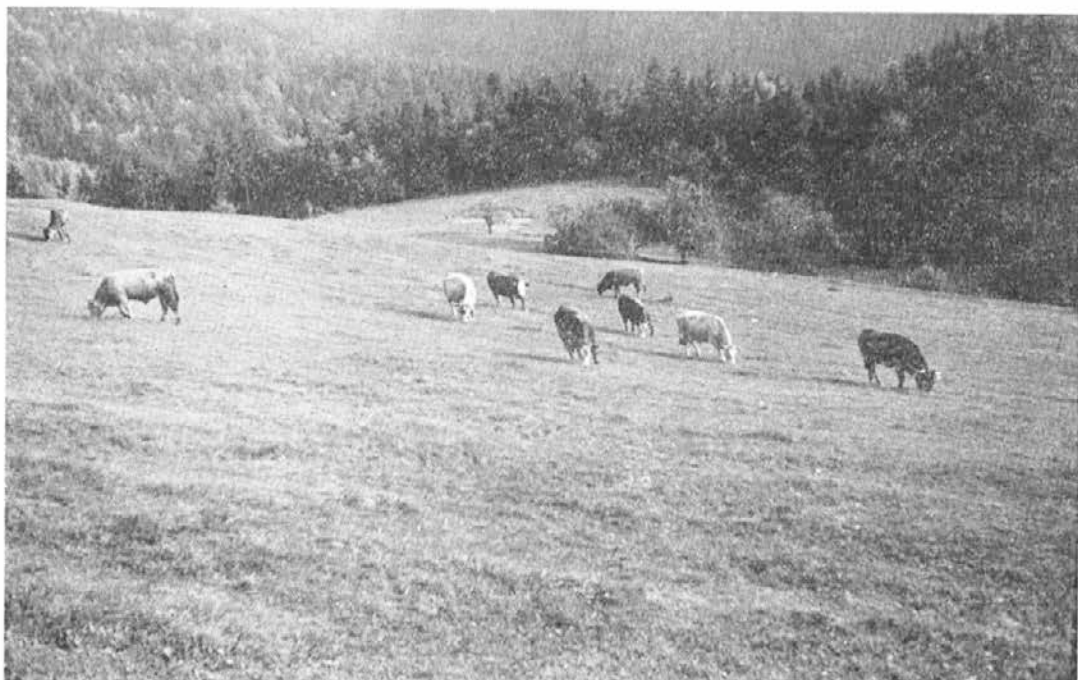
Tako je tudi okrog Nacesnikove domačije padlo nekaj granat, od katerih so nekatere eksplodirale (ena je v štali ubila vola), druge pa so ležale okrog hiše neeksplodirane. Pri Nacesniku se je tiste dni zadrževal Alojz Zagernik, star 22 let, z očetom Alojzom Zagernikom, starim 60 let. Bila sta podnajemnika na Muševi kmetiji, ki meji na Nacesnikovo in jo je Nacesnik zaradi pomanjkanja delovne sile že leta 1918 prodal Slovenjgraškemu notarju Prenarju; le-ta pa, ko je posekal gozd, Antonu Skobirju in Jožefi iz Podgorja. Alojz Zagernik ml. je ravnokar prišel iz vojne in se hvalil, kako pozna ustroj granate ter da jo lahko razstavi. Zbral je okrog sebe krog domačih fantov in deklet, da jim pokaže svojo spretnost. Prvi dan je najdeno neeksplodirano granato uspešno razstavil, ker v glavi ni imela vžigalno

kapice. Misli je, da bo tako šlo tudi v drugo. Vzel je kladivo in nagovoril domačega sina Francija, ki je ravnokar prihajal veselo razpoložen s harmoniko iz Kotelj, kjer so se veselili zaradi odhoda Nemcev — da je z obema rokama držal pokonci stoječo granato. Že po prvem udarcu po granati je strahovito počilo. Granato je razneslo. Pokosila je šest ljudi, in sicer: domačega sina Francija, starega 19 let, hčerko Pepco, staro 21 let, hčerko Faniko, staro 16 let. Poleg domačih pa je granata ubila še Alojza Zagernika, ki jo je razdiral, njegovega očeta Alojza Zagernika in Gampratovega preužitkarja Berložnika (starega 70 let). Smrti je ušel le pastorek Maks Filip, star 2 leti, čeprav je sedel na tleh tik zraven granate. Ko je eksplodirala granata, so Srbi mislili, da na njih streljajo Nemci in so ponovno užgali s topovi in z drugim orožjem proti Nacesnikovi domačiji. Ker so preostali domači hitro poskakali v jarke, so ušli smrti.

Nacesnikovo mater, ki je ravno takrat nabirala v gozdu praproto, je obšla zla slutnja, da je doma nekaj narobe in se je pogrnala proti domu. Ko je doumela tragedijo, je skoraj ponorela od strahotne žalosti in bolečine, še zlasti, ko je videla, da je mrtev tudi njen ljubljenc — sin Franci. Hodila je od enega do drugega, jih tresla, dvigala in jih klicala.

Pri Nacesnikovih je zavladal strahoten kaos. Po dvorišču so pobirali okrvavele koščke teles ubitih. V kmečki hiši je bilo prostora le za tri mrtvaške odre. Zaradi tega so ostale tri položili kar na skupen oder pod domačo lipo.

Nacesnikova sta ostala brez pridnih rok doraslega sina Francija in hčerke Pepce in

Na paši

Fanike. Ostali so jima le trije majhni otroci, sinova Anza in Gustl ter hčerka Roza.

Za časa bivše Jugoslavije, ko so gospodarske krize in slab ekonomski položaj pestile hribovske kmetije, je Nacesnikovo kmetijo reševalo ravno bogastvo gozda. Na Brdinjah je bil v tem času to najbolj mogočen sestoj smreke, bora in macesna. Nacesnik se tudi ni dal odirati spretnim in oderuškim lesnim trgovcem, ki so hitro bogateli na račun revnih in prezadolženih kmetov. Njegova sinova Anza in Gustl pa sta kljub temu, če sta hotela imeti nekaj denarja za svoje potrebe, morala tesariti po okoliških gozdovih. Nacesnik je v tem času igral v tem kraju pomembno vlogo tudi v političnem življenju, zlasti v prebujanju narodne zavesti in zastopanju naprednih stališč ob raznih manifestacijah, volitvah itd.

Ko so otroci ravno dorasli, je leta 1941 nastala druga svetovna vojna. Čim so se pojavili prvi partizani v tem kraju, so našli varno zatočišče tudi pri zavedni Nacesnikovi kmetiji, zlasti pa so postali njihovo zatočišče in skrivališče čudoviti Nacesnikovi gozdovi.

Sinova Anza in Gustl sta zaenkrat ostala na kmetiji in sodelovala s partizani. Toda kmalu sta zaradi izdaje nemških podreptnikov morala zapustiti domačijo in oditi v partizane. Sin Gustl se je medtem že oženil s Francko Gros iz okolice Kotelj in je v partizane z njim odšla tudi ona. Nista se več vrnila. Zadeta od krogle gestapovcev in SS-ovcev sta za vedno obležala na Svinjski planini.

Partizani so domačijo imenovali pri »Švajcu«, sinu Anziju so rekli »Blisk«, sinu Gustlno »Grom«, njegovi ženi Francki pa »strela« (Blisk-Grom-Strela).

Vsi Nacesnikovi: oče, mati, hčerka Roza, sinova Anza in Gustl ter njegova žena Francka so sodelovali s partizani od začetka marca 1943 dalje. Sinova sta si v domačem gozdu uredila bunker za primer, da se bo treba skriti pred Nemci. To se je kmalu zgodilo.

Prvi partizani, ki so prihajali k Nacesniku, so bili zlasti: Štajnarjev Pepi, Alojz in

Andrej (Bogo, Tesar in Rigo), Pavle Žaucer-Matjaž, Kastelic-Džon, Lojz Slemnik-Zvone, Olga Kastelic-Marjetka, Polde Eberle-Jamski, Jože Kavčič-Katr, Lamber Kotnik-Franc, Karel Polenik-Don in še mnogi drugi. Pri Nacesniku so dobivali hrano, obveščevalne podatke; tu so imeli »javko«, Nacesnikovi so oskrbovali, obvezovali in hranili ranjence.

V bližini Nacesnikove kmetije — pri Ravnjakovi bajti, so takrat stanovali Barlovi. Oče Polde in hčerka Marija sta bila nemškutarja in sodelavca nemške policije. Zaradi tega so partizani v začetku marca 1944 Marijo Barl ostrigli. Da bi se maščevala partizanom, je takoj odšla na gestapo v Guštanj in izdala Nacesnikove, da sodelujejo s partizani.

Medtem pa je nemška policija ujela tudi partizana Aga, ki je povedal, da je bil večkrat pri Nacesnikovih.

20. 4. 1944 je k Nacesnikovim prišla patrola gestapa in naročila, da se mora sin Anza drugi dan javiti na gestapo v Dravogradu. Ker so gestapovci zvedeli od Barlove, kje Nacesnikovi skrivajo prekajeno svinjsko meso in klobase, so jim pobrali vse do zadnjega koščka.

Takoj po tem dogodku sta se sinova Anza in Gustl skrila v bunker v domačem gozdu, medtem ko je Gustlova žena Francka ostala doma z njegovimi starši, ravno tako tudi hčerka Roza s sinom Jožetom.

V tem času so si SS-ovci utrdili postojanko na Rimskem vrelcu (blizu Kotelj). Polde Barl in njegova hči Marija sta budno pazila, kaj se dogaja pri Nacesnikovih. Vedela sta, da domača sinova prihajata domov in da se tam shajajo partizani. To sta tudi poročala posadki na Rimskem vrelcu. Komendant te posadke je že dalj časa nameraval poslati patrolo, da zaleze partizane, toda s tem je odlašal, ker ga je Francka Gros — Gustlova žena, ki je odlično obvladala nemški jezik — vedno spretno prepričala, da ljudje prijavljajo Nacesnikove samo iz hudobije in škodoželjnosti, oni pa v resnici sploh ne sodelujejo s partizani. Toda ker je nekega dne

Polde Barl slišal, da pri Nacesniku na skednju na rahlo igra na harmoniko domači sin Anza, je takoj teklen na Rimski vrelce prijaviti nemški policiji. Komendant pa mu tudi tokrat ni v celoti verjel.

Toda naslednji dan, 20. 6. 1944, je le poslal zvečer patrolo, da vidi, kaj se dogaja pri Nacesniku. Nemci so, misleč, da itak ne bo nič posebnega, prišli normalno po cesti z gornje strani hiše. Pri zadnjih vhodnih vratih so hoteli vstopiti v kuhinjo, kjer so videli luč. V kuhinji pri Nacesniku so takrat bili: sinova Anza in Gustl (ki sta sicer že bila v ilegali), partizan Jaka Plešivčnik in ostali domači: oče, mati, hčerka Roza s sinom, Francka, Gustlova žena in pastir Vili Gros. Sin Gustl je ravnokar čistil puško, tako da je bil s cevjo obrnjen k vratom. Ko je prvi Nемец iz patrole odprl vrata in zagledal proti sebi naperjeno puškino cev, se je tako prestrašil, da je odskočil nazaj in za seboj zaprl vrata. Vsi trije partizani so planili v nasprotno stran — na glavni vhod in poskakali kake dva do tri metre v globino, ker niso uspeli uporabiti stopnic. Anza je pri tem zgubil čevljev, ki ga je vzel Nемец ter si pri čevljarju Šmidu na Ravnah dal izdelati drugega. Toda ker je tudi Anza poslal svoj čevljev istemu čevljarju, da mu izdelata drugega, ga je Nемец zagledal in čevljar je imel velike težave, da se je izmotal.

Ko so partizani zbežali (z njimi sta odšla tudi Francka, Gustlova žena in pastir Vili Gros), so Nemci na Nacesnikovi domačiji uprizorili pravo pojedino. Izropali so vse, kar so mogli, pili in jedli so vse do ranega jutra. Vsi domači, ki jim ni uspelo zbežati (oče, mati, hčerka Roza s sinom) so morali vso noč mirno stati v večji sobi. Zjutraj so jih Nemci, ki jih je vodil domači izdajalec Edvard Pušnik — Šrobov Edi — odgnali v postojanko na Rimski vrelce, kjer so vse zaslišali. Mater so tako pretepal, da so ji polomili rebra. Od tod so jih odpeljali v Dravograd na gestapo; hčerko Rozo so zadržali v zaporu, starše pa izselili v Obdah na Oberštajersko v Avstriji. Kmalu za njimi je prišla tudi hčerka Roza s sinom. Toda oče Nacesnik tu ni zdržal. Vleklo ga je na domačijo na Brdinjah in lepega dne se je enostavno odpravil domov. Toda tam ni bilo nikogar razen opustošene in uničene domačije. Nemci so ga hoteli poslati nazaj, vendar je lahko ostal pri sorodniku Šmolaku nad Guštanjem. Ker sta imela z materjo tisto leto zlato poroko, so s pomočjo sorodnikov dosegli, da je prišla nazaj tudi ona. Toda težko sta ponovno pridobila živino, kmečko orodje in vse ostalo, kar je potrebno za kmetovanje. Trdo sta morala garati, vendar sta z voljo uspela. Vrnila se je tudi hčerka Roza, po osvoboditvi pa tudi sin Anza.

Vsi trije Nacesnikovi — Blisk, Grom in Strela — so bili v raznih partizanskih enotah na Koroškem in v Savinjski dolini. Sin Anza je bil na Kramarici ranjen v čeljust, ko je sodeloval v boju, ki ga je vodil Džokov bataljon. Odšel je v bolnico v Savinjsko dolino, zaradi ofenzive pa je krenil proti domu in se zdravil pri svojem sosedu Gampratu na Brdinjah. Po ozdravitvi je bil politični delavec na terenu do osvoboditve.

Ko je leta 1950 umrl oče Nacesnik, je prevzel posestvo in se oženil z Marijo La-

Brez vetra

POZDRAV BORCEM - ŽELEZARJEM

(Govor Pavla Žaucerja-Matjaža
v Šentanelu avgusta letos)

Dovolite, da vas vse, organizatorje, goste in domačine na 6. srečanju NOV — delavcev slovenskih železarn, prisrčno pozdravim v imenu napredne predvojnne mladine in v imenu osrednjega odbora koroških partizanov v Ljubljani.

Ne bi bilo prav, če bi prezrli dejstvo, da je bil pred 40 leti v Šentanelu eden prvih narodno-obrambnih taborov. Zadnja predvojnna leta je KP Slovenije dala pobudo za organiziranje študentskih narodno-obrambnih taborov ob naši severni meji. To nalogo smo člani partije in skojevci z velikim veseljem, zadovoljstvom pa tudi z uspehom opravili, ko smo pritegnili še druge demokratično misleče študente. Ob severni meji smo organizirali tabore kot

čen, ki mu je rodila dve hčerki in sina. Zaradi bolezni, ki si jo je nakopal v partizanih, je 31. 5. 1977 umrl in je pokopan na pokopališču v Kotljah.

Sin Gustl z ženo Francko pa je meseca oktobra 1944 odšel s partizansko enoto čez Dravo na Svinjško planino, kjer ga je dne 6. 12. 1944 skupaj z drugimi partizani v bunkerju obkolila nemška policija. Komandir je v bunkerju aktiviral bombo in Gustl je bil težko ranjen v trebuh. Na hitro so ga partizani zakopali v sneg in smrečje ter zbežali. Toda Nemci so ga našli in ustrelili. Njegova žena Francka pa je bila ranjena že kake 14 dni prej. Dobila je rafal v obe nogi. Mož Gustl jo je nekaj časa vlekel za seboj. Prosila ga je, naj jo ustrelji, kar pa ni zmožel. Nazadnje jo je moral pustiti nepokretno v snegu. Ker so jim bili Nemci za petami, so jo dobili in ustrelili okrog 20. novembra 1944. Oba sta danes pokopana v skupnem partizanskem grobu v Šentrupertu na Koroškem.

Nacesnikova mati Ana je zaradi grozotnega trpljenja umrla že takoj po vojni leta 1946. Njeno življenje je bilo skorajda mučeniško. Preživeti je morala dve vojni — v prvi ji je granata ubila na domačem dvorišču tri otroke (sina in dve hčeri), druga pa ji je vzela sina Gustlna. Bila je znana daleč naokrog kot plemenita in srčno neizmerno dobra skromna ženska. V vsem svojem življenju je samo pomagala drugim. Vse kmečke matere so jo klicale na svoje porode, saj je slovela kot izvrstna babica, ki ni samo pomagala, da so njihovi otroci zagledali luč sveta, ampak je revne tudi oskrbovala s pleniciami in vsem ostalim, zlasti pa z zdravstvenimi nasveti. Čeprav neuka, je odlično poznala vsa zdravilna zelišča in ostala domača zdravila ter s svojimi bogatimi izkušnjami nesebično pomagala vsem bolnim v svoji okolici, zlasti pa otrokom, saj ni bilo vedno denarja za zdravnika. Njene dobrote so bili izdatno deležni tudi partizani. Tega ne pozabimo nikoli.

Takšna je bila torej Nacesnikova domačija in njeni ljudje.

odgovor razbohoteni petokolonaški kulturbundovski agitaciji in kot pripravo na vsenarodni odpor pred grozečo nacistično nevarnostjo, kot opozorilo na bližajočo se drugo svetovno vojno.

Na študentskem taboru v Šentanelu so študentje ljubljanske univerze poleti 1938. leta utrjevali narodno zavest v tem kraju, obenem pa so z obiski čez mejo utrjevali vezi in stike s koroškimi Slovenci onstran meje, ko so le-ti že bili izpostavljeni pravi nacistični strahovladi.

Borce — železarje je pozdravil tudi predsednik ZKB NOV SR Slovenije Janez Vipotnik

Gotovo se še mnogi starejši Šentanelci spomnite simpatičnih obiskovalcev vaših domačij in dolgih, izčrpnih pogovorov z udeleženci tabora. Med njimi so bili Boris Kraigher, Stane Fajuk, Dušan Bravničar in drugi.

Istočasno je bil v Prežihovih Kotljah tudi tabor mariborskih brezposelnih učiteljskih, ki so prav tako opravljale pomembno narodno-obrambno delo. Tema dvema taboroma so sledili v naslednjih letih narodno-obrambni tabori na Lešah, v Libeličah in na Ojstrici na območju Meziške doline; na Kobanskem, na Kozjanskem pogorju, pa še na Kapli, v takratnem Marenbergu, današnjih Radljah, pri Treh krajlih in na Pernicah.

Ti tabori so bili prava kadrovska šola za organiziranje poznejše NOB, obenem pa so politično pripravili teren za vsenarodni odpor.

Kot eden od organizatorjev NOB na Koroškem lahko ugotovim to zgodovinsko dejstvo. Prav iz krajev pod Uršljo goro in Pe-

POZDRAV VRHOVNEMU KOMANDANTU

Dragi tovariš Tito!

Zbrani v Šentanelu na Koroškem ti borke in borci NOV slovenskih železarn pošiljamo iskrene pozdrave. Dolino Meže so pred šestdesetimi leti izbojevali borci za severno mejo, pred triintridesetimi leti pa je bila prizorišče zadnjih bojov druge svetovne vojne. Junaška jugoslovanska ljudska armada je na Poljani zadala smrtni udarec fašističnim osvajalcem in osvobodila celotno našo domovino.

Zavest, skovana v borbi pod tvojim genialnim vodstvom, dragi Tito, saj je spodbujala pri obnovi porušene domovine, pri industrializaciji in uspešni samoupravni gradnji socializma. Z jeklom naših fužin dajemo prispevek pri razvoju blaginje jugoslovanskih narodov in narodnosti. 677 nas je borcev NOV SŽ še na delovni fronti slovenskega jeklarstva.

Dragi Tito! Obljubljamo ti, da bomo tudi v prihodnje z ustvarjalnim delom in prenašanjem revolucionarnega duha na novi rod zvesto služili ljudstvu.

Šentanel, 26. avgusta 1978

**BORCI NOV
SLOVENSkih ŽELEZARN**

co se je širila odporniška misel in dejavnost med guštanjske železarje in meziške rudarje. Šentanel pa je postal žarišče NOB za ves predel severno od Meže, tja čez Strojno pa doli na Pliberško polje in se razvil v močno zaledje za partizanstvo na severni strani Drave.

Na Poljani in na teh obronkih so se vodile zadnje krvave bitke druge svetovne vojne v Evropi. Tu je bil sicer zlomljen nemški nacistični vojaški stroj. Na žalost pa danes vidimo in naši bratje onkraj meje na svoji koži bridko občutijo, da nacistična miselnost ni bila premagana in izkoreninjena, da je še živa in da se zadnje čase bohoti in razrašča.

Borci NOV — železarji ste kot nosilci revolucionarnih tradicij tudi danes vodilni ustvarjalci novih samoupravnih odnosov v bazičnih podjetjih slovenske industrije v Sloveniji. Prvi boste pri uresničevanju kongresnih sklepov za ustvarjanje in doseganje novih ukrepov naše socialistične izgradnje, za večjo in boljšo produktivnost ter za boljše gospodarjenje.

Želim vam še mnogo prodornih uspehov pri vašem delu in prijetno počutje na današnjem srečanju!

Franc Rotar

VLAK BRATSTVA IN ENOTNOSTI '78

Iz Maribora in z Jesenic je zopet popeljal vlak z lepim in toplim imenom »bratstvo in enotnost«. Slovenci iz mnogih krajev naše dežele so se znova podali na pot v Srbijo. Toda tokrat ne z grozo in strahom v srcu — kam gremo, se še kdaj vrnemo? — kakor pred 37 leti, ko je okupator prisilno izselil več kot 8000 slovenskih ljudi v daljnjo Šumadijo.

Okupator je bil prepričan, da se izseljenški vlak nikoli ne bo vrnil v Slovenijo. V srbskih mestih in vaseh so res ugasnila življenja mnogih slovenskih pregnancev. Večina pa se jih je po osvoboditvi le vrnila na svoje domove.

Letošnji šestnajsti — tradicionalni vlak bratstva in enotnosti je lepega oktobrskega dne pripeljal nekdanje slovenske izseljence prav tistim srbskim družinam, ki so v najtežjih časih nudile zavetje in gostoljubno domačnost pregnanim brezdomcem.

Letošnjega vlaka bratstva in enotnosti so se udeležili številni nekdanji izseljenci in njihovi ožji sorodniki ter uradne delegacije — tudi iz Mežiške doline.

Udeleženci vlaka bratstva in enotnosti smo odšli na dolgo pot 11. oktobra zvečer. Ker je malo pred tem na progi med Vuhredom in Vuzenico iztiril tovorni vlak, smo se morali do Vuhreda peljati z avtobusom, od tam pa smo nadaljevali pot z vlakom. V Mariboru nas je že čakala dolga kompozicija vlaka. Vsak udeleženec je že v naprej vedel, v katerem vagonu in razdelku bo sedel. Nikomur se ni bilo treba bati, da bo moral na vlakom vse do končne postaje stati.

Kakor se pri taki organizaciji spodobi (nad vlakom bratstva in enotnosti je imela letos pokroviteljstvo zvezna konferenca SZDL), je vlak točno ob določenem času krenil na pot proti SR Srbiji. Letošnji

vlak bratstva je imel velik pomen, saj so njegov prihod v SR Srbijo povezali s praznikom osvoboditve Beograda. Vse od Zagreba do Beograda, do železniške postaje Topčider, povsod, kamor je prispel vlak, ga je pozdravila tisočglava množica otrok, mladine in delovnih ljudi.

Nepozaben sprejem so nam priredili na topčiderski železniški postaji, kjer se je zgodaj zjutraj zbralo več kot 4000 pionirjev, mladincev, delovnih ljudi in občanov beograjskih občin. Tu so vlak bratstva in enotnosti pričakali predstavniki 30 pobratenih občin SR Srbije, ki so bratske vezi navezale na temeljih izpred 37 let.

Na topčiderski železniški postaji, blizu Titove rezidence na Dedinju, je vse udeležence bratskega vlaka v imenu občanov beograjskih občin pozdravil Uroš Bajič, predsednik mestnega odbora združenj borcev NOV Beograd. Govoril je o boju jugoslovanskih narodov med drugo svetovno vojno. Še posebej pa se je v svojem pozdravnem govoru spomnil tistih dni, ko je moralo nad 8000 slovenskih ljudi pod pritiskom okupatorja zapustiti svoje domove in iditi v daljnjo Srbijo.

»V tistih najhujših časih se je rodila vez bratstva in enotnosti, ki se iz leta v leto še pogloblja. Na temeljih izpred 37 let se bratstvo in prijateljstvo še dograjuje ob vsakem vlakom bratstva in enotnosti,« je ob koncu dejal Uroš Bajič.

Na topčiderski železniški postaji so mladi Beograjčani pripravili pester in bogat kulturni spored. Težko je v nekaj besedah povedati vse tisto, kar smo čutili in doživeli udeleženci letošnjega vlaka v SR Srbiji. Kamor smo prispeli, povsod smo bili toplo in pristrčno sprejeti. Še posebno se mi je vtisnil v spomin sprejem na železniški postaji v Čupriji. Malo je bilo tistih, ki so jim ob pozdravljanju z občani tega mesta oči ostale bistré.

Rojak iz Mežiške doline mi je dejal, da kaj takega še nikoli v življenju ni doživel. Tudi jaz nisem mogel ostati miren, ko sem ga videl, kako težko mu je pri srcu. Takih je bilo na vlakom precej. Skoraj bi lahko rekel, da ni bilo udeleženca, ki ne bi potočil solze veselja ob ponovnem snidenju.

Na železniški postaji Kraljevo so z vlaka izstopili nekdanji izseljenci, njihovi ožji sorodniki in uradna delegacija občine Ravne. Od tod so se z avtobusom odpeljali v Varvarin, s katerim je pobratena občina Ravne.

Ker sem moral z uradno delegacijo pot nadaljevati v pobrateni Čačak, se nisem udeležil svečanega sprejema v Varvarinu, ki je bil tokrat res enkrat in neponovljiv. Zato sem ob prihodu v Varvarin prosil profesorja ravenske gimnazije, Janeza Mrdavšiča, da pove nekaj o tem.

»Srbski gostitelji so nam tudi letos priredili svečan, topel, zelo pristrčen sprejem. Stari in mladi prebivalci naglo se razvijajočega mesteca ob Moravi so se zbrali na ulicah in v mestnem parku. Pionirji in mladi so pot dobesedno posuli z rožami,« je pripovedoval profesor Janez Mrdavšič. »Svečanost sprejema so povezali s komemoracijo ob spomeniku slovenskih izgnancev.

Tisti udeleženci vlaka bratstva in enotnosti, ki poznamo gostoljubnost naših srbskih gostiteljev, že vnaprej vemo, da nas bodo sprejeli toplo, pristrčno, veličastno, toda gostiteljem se vedno posreči, da obiskovalce vendarle spet in spet presenetijo z novimi domiselnimi nadrobnostmi, ki jih vključijo v program. Tudi letos je bilo tako in sprejem je tako prerastel v veličastno manifestacijo bratstva in enotnosti.

Z nepopisnim in nepozabnim doživetjem so srbski gostitelji obogatili program našega bivanja pri njih, ko so nas skupno popeljali skozi muzej in spominski park v Šumaricah pri Kragujevcu. Pretreslo nas je prizorišče »Krvave bajke«, presunila misel na sedem tisoč okrutno pretrganih človeških življenj, na kri, ki je 21. oktobra 1941 prepojila Šumarice.

Trenutki skupnih doživetij so se vse dni izmenjavali z drobnimi, pa zato nič manj pristrčnimi prizori in doživetji, ki so nam jih pripravljali naši gostitelji na svojih domovih.

Kot mnogi drugi nekdanji izseljenci, je tokrat v oddaljeno Srbijo, k nekdanjim in današnjim srbskim bratom in sestram, popeljal svojega sina tudi profesor Mrdavšič. Prav v tem je bila posebnost letošnjega vlaka bratstva. O tem takole pripoveduje:

»S prvim vlakom bratstva in enotnosti so pripotovali v kraje, kjer so preživeli vojno in najhujše zgodovinske čase jugoslovanskih narodov, očetje in matere družin, ki so bile pregnane v Srbijo. Z letošnjim vlakom so potovali pretežno njihovi sinovi in hčere. S seboj pa smo pripeljali tudi svoje otroke — njihove vnuke in vnu-

Sprejem nekdanjih izseljencev v Čupriji

Stisk rok in bratski poljub

kinje. Tudi tako se prenašajo ideje velike preteklosti na mlajše rodove, tudi v tem je pomen in zasluga vlaka bratstva in enotnosti. Menim pa, da bo vsekakor treba iskati tudi nove oblike sodelovanja, še zlasti na gospodarskem področju, da se tudi tu utrdi bratstvo, ki je bilo sklenjeno med drugo svetovno vojno.«

Vlak bratstva in enotnosti je nekdanje izseljence iz naše občine popeljal v pobrateno občino Varvarin. Zakaj potuje večina naših občanov v to srbsko občino, smo še vprašali profesorja ravenske gimnazije Janeza Mrdavšiča.

»Da potuje večina naših občanov, udeležencev vlaka bratstva in enotnosti, ravno v Varvarin, ni nobeno naključje, saj je tudi vsa leta vojne večina v Srbijo izgnanih Korošcev preživela prav v Varvarinu ter po vaseh današnje varvarinske občine. Tamkajšnji domačini so nas leta 1941 bratsko in toplo sprejeli in nam nudili zavetje po svojih močeh. Z njimi vred smo prenašali grozote vojne.

V štirih letih pregnanstva je umrlo v Varvarinu in okolici devet slovenskih izgnancev. Dva izmed njih sta bila iz Litijske, dva sta postala žrtvi četniške okrutnosti in nasilja. Tu v bratski srbski občini Varvarin, na varvarskem pokopališču, sta pokopana tudi moja babica in mlajši brat, ki sta umrla v bližnji vasi. Nikoli pa nismo zvedeli za grob starejšega brata, ki so ga okrutno ubili četniki in ga bojda vrgli v Moravo.

Pred štirimi leti, ko so v Varvarinu slavili tridesetletnico osvoboditve, sta predsednika borčevskih organizacij naše in njihove občine odkrila spomenik slovenskim izgnancem. Sestavlja ga šest kovinskih plošč na kamnitem podstavku. Na njih so izpisana imena v Srbiji umrlih in ubitih Slovencev:

— V ZAHVALO VAM, KI V DNEH GORJA STE BRATSKO NAS SPREJELI, NJIM V SPOMIN, KI ŽRTVE ZLA OMAHNILI SO V BRATSKO PRST, DA BRATSTVA VEZ BILA BI VEČNA — SLOVENSKI IZGNANCI 1941—1945 OO ZZZB Ravne na Koroškem — Litijska.

Ob otvoritvi se je zbralo v varvarinskem parku, kjer spomenik stoji, več sto domačinov in Slovencev — udeleženci tedanjega vlaka bratstva in enotnosti. Vse to nas nekdanje koroške izseljence, veže na pobrateno občino Varvarin, saj so tod globoko vkoreninjene vezi,« je povedal Janez Mrdavšič.

Naši nekdanji izseljenci in udeleženci letošnjega vlaka bratstva so v občini Varvarin obiskali vrsto delovnih organizacij ter se tu pogovarjali z delovnimi ljudmi in občani. Dnevi v Varvarinu so kar prehitro minili. Marsikaj je ostalo še nedorečenega, ni bilo časa za vse tisto, kar so za to srečanje pripravili srbski gostitelji. Vse prehitro je prišel čas slovesa, ki je bilo dokaj žalostno in boleče. Za vse, kar so gostitelji v teh dneh bivanja v SR Srbiji pripravili našim koroškimi izseljencem, se je v imenu vseh zahvalil Janez Mrdavšič. Med nami, niti med srbskimi brati in sestrami v Varvarinu ni bilo nobenega, ki bi ostal bistrih oči.

»Tovarišice in tovariši; dragi bratje!

Nepozaben sprejem na Topčiderski železniški postaji

Leta hitro minevajo; vsa naša dežela je temeljito spremenila svojo podobo in jo bo v prihodnosti še hitreje spreminjala, saj si z vsakim novim uspehom razširjamo možnosti razvoja in si odpiramo nove perspektive. Vseh teh velikih sprememb pa bi ne bilo in ne bi mogle biti, ko bi ne bili leta 1941 na smrt obsojeni izrekli svoj prvi, ne pa tudi zadnji zgodovinski »ne« in s tem dokazali svetu, da je ljudstvo, ki se bori za svobodo in ve, kaj hoče, nepremagljivo.

V temelje naše svobode je vzdano milijon sedemsto tisoč življenj naših slavnih herojev, a tudi neznanih junakov — borcev, nemočnih internirancev in izgnancev, starčkov in otrok, ki so umirali daleč od svojih domov — tudi tu: v Varvarinu, Obrežu, Tuljencu, Cernici...

Rastemo in še hitreje bomo rasli. To pa je možno samo zato, ker živimo in ustvarjamo v bratski skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. Prežeti smo z idejami in čustvi bratstva in enotnosti. Ta velika pridobitev NOB se je kalila v krvavih bojih, kjer so skupaj umirali sinovi vseh naših narodov in narodnosti, pa tudi v drobnih vsakdanjih dogodkih. Tudi takrat, ko je meščan vašega mesta in kmet iz okoliške vasi odlomil kos kruha in nalil skledo mleka lačnemu Slovincu, pregnanemu s svojega doma; pa celo takrat, ko sta drug drugemu izrekla prijazno, toplo besedo.

Naši pogledi so sicer res obrnjeni v prihodnost, toda dobro se zavedamo tudi tega, kaj pomenijo za naš današnji in jutrišnji dan naša preteklost in njeni dosežki. Zato skrbno prenašamo vrednote velike preteklosti na mlajše rodove, zato tudi vlak bratstva in enotnosti, zato smo pripeljali s seboj tudi svoje sinove in hčere.

Prišli smo s tem vlakom in vam prinesli prisrčne pozdrave naših rojakov izpod Pece, Uršlje gore in Pohorja, prinesli smo vam pozdrave vaših prijateljev v pobrateni občini Ravne na Koroškem.

Tovarišice in tovariši! Hvala vam za topli, nepopisen sprejem, ki ste nam ga priredili, hvala za vse velike in majhne pozornosti, s katerimi ste nas presenečali na vsakem koraku naše poti! Pridite k nam, pričakovali vas bomo in se veselili vsakega srečanja z vami!«

V pobrateni občini Čačak, kamor je z letošnjim vlakom bratstva in enotnosti prispela tudi uradna delegacija občine Ravne, je delovne ljudi in občane Čačka pozdravil Ferdo Medl, predsednik OK SZDL Ravne.

»Spoštovane tovarišice in tovariši, dragi bratje in sestre! Pozdravljam vas v imenu delegacije Ravne na Koroškem, v imenu vseh izseljencev iz Slovenije, ki so pred 37 leti pri vas dobili svoje nove domove.

Spomladi je minilo 37 let, odkar so se zgrnili nad našo domovino temni oblaki in teror fašističnih okupatorjev. Minilo je 37 let od tedaj, ko so bili naši narodi po vsej Jugoslaviji podvrženi zaničevanju, mučenju, uničevanju in preseljevanju v neznanje. Mnogo naših rojakov je moralo pod prisilo zapustiti rojstni kraj, svoj dom in rodno zemljo. Bilo je mnogo trpljenja in gorja, premagovanja in odrekovanja, vendar naš narod in izgnanci so pogumno prenašali vse tegobe.

Kljub temu, da je bila pot pregona iz domačega kraja otožna in trpka, še posebno neprijeten je bil občutek poti v neznanje, skozi številna zbirna taborišča, so naši izseljenci kmalu našli v bratski republiki Srbiji, v vseh njenih mestih in vaseh, tudi tukaj v Čačku in njeni okolici, svoje rešilno zatočišče in svoj novi dom. Prav pri vas, dragi bratje in sestre.

Četudi so izgubili svojce in prijatelje iz domačega kraja, so našli pri vas toplen in prisrčen sprejem, oskrbo, zavetje, zaščito in predvsem širokogrudno gostoljubnost — skratka, novi dom. Prav zaradi pristnih prijateljskih odnosov so naši izseljenci spoznali v vas najiskrenejše prijatelje in brate, zaradi česar vas nikdar ne morejo pozabiti in vas tudi nikdar ne bodo pozabili, saj velja pogovor, da iskrenega prijatelja človek spozna le v stiski.

Vsak obisk vlaka bratstva in enotnosti to vsakokrat vnovič potrjuje.

Ponosni smo na naše trdno prijateljstvo in sodelovanje na vseh področjih našega skupnega družbenega, političnega, gospodarskega in kulturnega življenja.

Naše prijateljstvo in bratstvo smo kalili v najtežjih dneh naše zgodovine. V vojni smo se z ramo ob rami borili za skupne cilje, in naše tradicije smo ohranili do današnjih dni. Gojili smo naše bratstvo in enotnost vseh naših narodov in narodnosti z željo, da bi naša mladina to tradicijo tudi ohranila in jo poglobljala.

Zahvaljujem se vam za prisrčen, prijateljski in bratski sprejem in upam, da bo imel vsak od vas v teh dneh dovolj priložnosti za izmenjavo izkušenj in mnenj, ter da se bo naše prijateljsko in bratsko sodelovanje nadaljevalo tudi v prihodnosti.

Vsi, ki smo bili te dni gostje naših skrbnih prijateljev, smo prepričani, da se bratstvo in prijateljstvo, ki se je tkalo v težkih dneh trpljenja in negotovosti in pod trdo peto okupatorjevega škornja, nikoli ne more pretrgati. Lahko samo raste in se razcveta v še lepšo skupno prihodnost naših narodov.

Miroslav Osojnik

KOROŠKO KNJIŽNIČARSTVO 1976—1980

I. DOBRA IN POTREBNA KNJIGA

Vz gib in tok časa sta taka: Dobra in potrebna knjiga pridobiva vedno bolj pomembno mesto in odločilno vlogo v našem samoupravnem socialističnem vzgojnoizobraževalnem sistemu in v družbi nasploh! Trdimo lahko, da postaja že skoraj nepogrešljiv sopotnik vsake sodobne družbe in vsakega posameznika v njej. Zato knjižničarstvo tudi slovi kot dejavnost posebnega družbenega pomena, kot dosedaj najbolj priznan hranitelj in posredovalec znanja, idej in informacij s svojimi najpomembnejšimi delovnimi sredstvi: s knjigami, časopisi in časniki.

Osnovni cilj vsake sodobne in zdrave družbe je nenehno iskanje in odkrivanje novih, koristnih in potrebnih zakonitosti in dognanj. Tudi knjižničarstvo dosledno stopa z njimi v korak in išče nove, koristne in potrebne poti, ki jih pogojuje razvoj sodobne družbe. Daleč so že tisti časi, ko smo gojili »čitalništvo«, ko je bila pomembna knjiga kot taka. Danes poudarjamo potrebo po *dobri in potrebni* knjigi. Dobra in potrebna knjiga je tista, ki nas bogati, plemeniti, daje osnove za naše osebno izpopolnjevanje in študij. Kakor hitro je knjiga dobra, je tudi potrebna, saj že znak kvalitete izraža tudi potrebnost take knjige. Sklep, ki se sam vsiljuje, je jasen: Prva in osnovna skrb in naloga knjižničnih delavcev in družbenopolitičnih ter kulturnih organizacij sta torej skrb in dolžnost, da bomo dosledno ponujali obiskovalcem res dobro in potrebno knjigo. Naše vsakoletne statistike torej še vedno nosijo v sebi kralji laži, saj ne povedo, koliko dobre in potrebne literature vsebujejo — in kakšen je odstotek tiste, ki jo lahko mirne vesti označimo za slabšo in slabo literaturo, ki služi ljudem za odtujitev in beg iz resničnosti.

Pot, ki so jo očrtale te misli, je zaenkrat še vizionarna! Zaobjema pač korenit preobrat v obeh izsekih kroga DRUŽBA — KNJIGA, ki ga ni mogoče doseči kar naenkrat, pač pa počasi, vztrajno in postopoma! Na eni strani: Družba kot celota in vsak posameznik v njej se bo moral osebno izgraditi do take stopnje, da bo sam toliko kritičen in osveščen, da bo iskal in uporabljal le dobro in potrebno literaturo. In na drugi strani: Knjižnični delavci se bodo šele tako lahko družbeno in osebno uveljavili. Postal: bodo priznani družbeni delavci, informatorji, vzgojitelji in svetovalci. Odpadla bo zgrešena (a še mnogokje prisotna) miselnost, da so zgolj delilci in registratorji izposoja! Torej le nekakšni posredniki v širokem krogu družbenega izobraževanja!

II. ŽEJA PO KNJIGI

Po oceni strokovnjakov so knjižnice take ustanove, ki naj bi imele vodilno vlogo pri širjenju knjige in razvijanju kulture branja, osebnojnega izpopolnjevanja, izobraževanja in tudi razvedrila ljudi.

Knjižnice so torej poklicane vzbujati *žejo po knjigi*, skupaj z njimi pa tudi druge delovne in kulturne ter družbenopolitične organizacije.

Te trditve potrjuje in uzakonja tudi UNESCOVA »Listina o knjigi« (1972):

I.

Vsak ima pravico do branja.

II.

Knjige so nujne za izobraževanje.

III.

Družba mora ustvariti možnosti, ki bodo spodbujale ustvarjalno dejavnost avtorjev.

IV.

Zdrava založniška dejavnost je nujna za razvoj naroda.

V.

Razvoj založništva potrebuje ugodne možnosti za proizvodnjo knjig.

VI.

Knjigarnarji so osnovna vez med založniki in bralci.

VII.

Knjižnice so narodno bogastvo za posredovanje informacij in znanja, za uživanje modrosti in lepote.

VIII.

Dokumentacija služi knjigam s tem, da ohranja in napravi dostopne potrebne izvirne materiale.

IX.

Svoboden pretok knjig iz dežele v deželo je nujno dopolnilo nacionalne proizvodnje in pospešuje mednarodno razumevanje.

X.

Knjige služijo mednarodnemu razumevanju in miroljubnemu sodelovanju.

SKLEP:

Koroško knjižničarstvo je torej svoje poslanstvo in svojo dejavnost posebnega družbenega pomena v veliki meri že upravičilo in uresničilo (in ju še uresničuje) z naslednjimi akcijami:

a) prva skrb koroških splošnoizobraževalnih knjižnic je *smotrno izgrajevanje knjižnega fonda*;

b) druga in poglobilna skrb je *razvidnost knjižničnega gradiva*: na kataložnih listkih se vse gradivo razvrsti v mednarodno določenih deset skupin (vsaka skupina zopet na svojih deset skupin in po potrebi dalje) — desetstisoči listkov so to, ki odpirajo vrata do vsega bogastva v knjigah in revijah;

c) *lokalna bibliografija* je dragocena dejavnost študijske knjižnice: na kataložnih listkih je razvid vsega, kar je tiskanega o zadevah našega območja, zlasti v časnikih in časopisih (gradivo je dobrodošlo za kulturno in politično zgodovino naših krajev in za kulturne in politične delavce);

č) glede *informiranja* je študijska knjižnica na voljo vsakemu občanu, ki išče podatke za svoj študij ali za službeno uporabo (na voljo je tudi po telefonu — opravlja vlogo informativnega centra v občini);

d) *skupinsko uvajanje mladih delavcev*: z upravami organizacij združenega dela — zlasti z ravensko železarno — ima študijska knjižnica urejeno skupinsko uvajanje mladih delavcev v knjižnico in v uporabljanje knjižnega gradiva;

e) *skupinsko uvajanje šolske mladine*: redni gostje študijske knjižnice so dijaki gimnazije in šolskega centra, pa tudi osnovnošolci se vse bolj pogosto uvajajo v uporabo gradiva in knjižničarsko prakso;

f) *kulturna in politična reprezentacija*: predvideni obiski Ravnam — bodisi poslovnih partnerjev železarne bodisi izletniških skupin bodisi študentov in znanstvenikov — vsaki skupini ena ura predavanja o Mežiški dolini;

g) *razstave in prireditve*: dve kulturni prireditvi (ena spomladi, druga jeseni), vezani na zgodovinske datume in vsakomesečne komentirane knjižne in časopisne razstave (vmes priložnostne manjše razstave v vitrinah);

h) v letih 1979 in 1980 predvidevamo *mesečne razgovore z bralci* ob večerih določenega dne (referati ob novih knjigah in s problematiko študija in knjižnične službe in strežbe);

i) *publikacije*: v letu 1978 je doživel vodič »Voranceva pot« svoj drugi (dopolnjeni) natis; v letu 1979 bo izšla spominska publikacija ob 30-letnici študijske knjižnice Ravne.

Taka je široko zasnovana dejavnost koroškega knjižničarstva — z eno samo in bistveno željo: da bi vzbudila še globljo in *pristnejšo* žejo po knjigi!

III. MESTO IN VLOGA ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE RAVNE V SLOVENSKEM KNJIŽNIČARSTVU

Glavni knjižnični centri SRS so:

- LJUBLJANA (Narodna in univerzitetna knjižnica),
- MARIBOR (Univerzitetna in študijska knjižnica),
- CELJE (Osrednja knjižnica),
- KOPER (Osrednja knjižnica),
- KRANJ (Osrednja knjižnica),
- MURSKA SOBOTA (Pohorska in študijska knjižnica),
- NOVA GORICA (Študijska knjižnica),
- NOVO MESTO (Študijska knjižnica),
- PTUJ (Ljudska in študijska knjižnica),
- RAVNE (Koroška osrednja knjižnica — Študijska knjižnica).

Ravne na Koroškem so glede knjižnic in knjižničarstva razmeroma razvita občina SRS, saj je:

— v Koroški osrednji knjižnici	85.000 knjig,
— v mreži krajevnih knjižnic	36.000 knjig,
— na šolah	45.000 knjig,
— v strokovnih knjižnicah organizacij	25.000 knjig,
skupaj torej:	191.000 knjig.

Strokovnega knjižničarskega kadra ni dovolj! Naša študijska knjižnica ima med vsemi »študijskimi knjižnicami« v Sloveniji najmanj strokovnih delavcev, vendar se je že od začetka (1949) strokovno uveljavila, tako da ji je bil priznan položaj »študijske knjižnice« in po zakonu prejema avtomatično en izvod vseh tiskov v SRS. (Glej skico Slovenije z vrisanimi kraji, kjer so »študijske knjižnice«!) Veljava naših knjižničnih delavcev se kaže tudi v tem, da jih več aktivno deluje tudi v republiških knjižničarskih organih. To veljavo si želimo ohraniti s krepitvijo in strokovnim dvigom knjižničnih delavcev.

Zmotno je mnenje, da smo storili vse, če smo dali knjižnici denar, potem pa od nje zahtevali izobraževalnih in vzgojnih čudežev! Nedavna akcija in pobuda sveta za kulturo pri predsedstvu RK SZDL Slovenije, imenovana »Akcija SZDL za izboljšanje družbenega in ekonomskega položaja knjige«, kaže začetek smotrni prižadevanj, ki se tičejo tudi pomenljive vloge knjižničarjev: — Na relaciji »pisatelj — založba — bralec« ni knjižničar zgolj tisti, ki navzdol posreduje knjige bralcem, marveč je tudi kritičen glas navzgor v imenu izobraževalnega načrta!

IV. MREŽA KOROŠKIH SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNIH KNJIŽNIC

Naš namen je tudi služiti dvigu knjižničarjev v krajevnih splošnoizobraževalnih knjižnicah, da se te dokončno izkopljejo iz minulega čitalništva, ki je v knjižnicah videlo le omare s knjigami (romani), ne

pa medija osnovnega splošnega izobraževanja krajanov!

Takšna je mreža splošnoizobraževalnih knjižnic v naši občini:

a) **KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA** — Študijska knjižnica — Ravne na Koroškem;

— *matična služba* študijske knjižnice skrbi za strokovno in organizacijsko vodstvo knjižnične mreže v občini:

b) **4 krajevne knjižnice**:

Ravne, Prevalje, Mežica, Črna;

c) **6 podružničnih enot**:

Kotlje, Strojnska Reka, Leše, Šentanel, Žerjav, Podpeca;

č) **3 izposojevališča**:

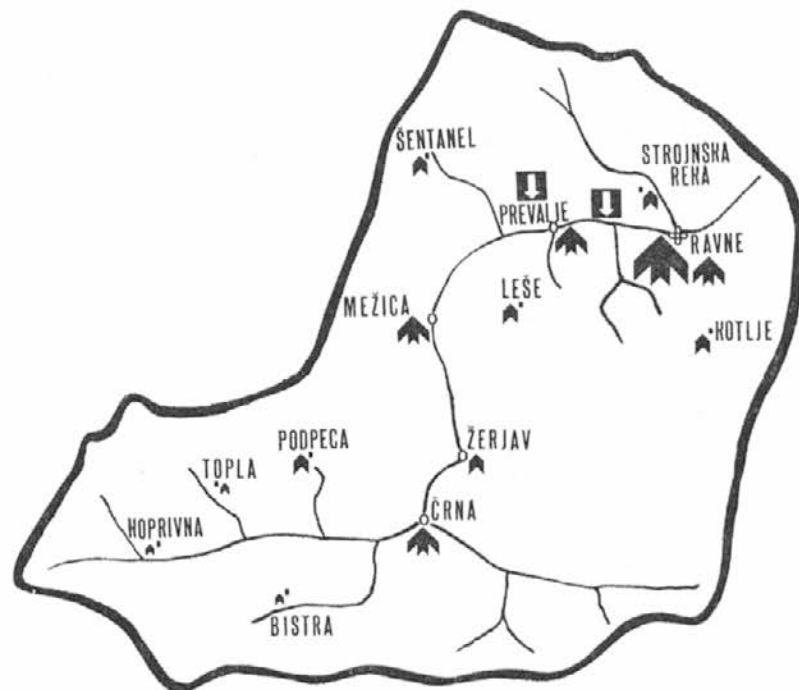
Bistra, Koprivna, Topla; načrtovano izposojevališče — Javorje;

d) **2 izposojevališči bratstva**:

v domovih delavcev iz južnih republik — Gradis Dobja vas, Stavbenik Prevalje (glej skico mreže koroških splošnoizobraževalnih knjižnic!). Otvoritev prvih knjižnic bratstva načrtujemo v obdobju 1979—1980.

Skrb za strokovni kader v krajevnih splošnoizobraževalnih knjižnicah je še bolj utemeljena. Sedaj vodijo vse krajevne knjižnice izkušeni volonterji — ljubitelji knjig, ki jim entuziazem in velika ljubezen do svoje prostovoljne dejavnosti pomagata prebroditi vse napore pri delu z bralci, pri organizaciji priložnostnih knjižnih razstav in pri številnih internih opravilih v knjižnicah.

MREŽA SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNIH KNJIŽNIC

LEGENDA:

- KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
- KRAJEVNE SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNICE
- PODRUŽNE ENOTE
- IZPOSJEVALIŠČA
- NAČRTOVANA IZPOSJEVALIŠČA BRATSTVA

Kako bo v teh knjižnicah po letu 2000!? Raven splošne izobrazbe naših občanov, uspešen študij na osnovnih in srednjih šolah (krajevne knjižnice — tako je pokazala praksa — v veliki meri nadomeščajo vlogo šolskih knjižnic!), študij ob delu, družbeno izobraževanje in razvedrilo občanov so sad tudi krajevnih splošnoizobraževalnih knjižnic!

Vsakoletni meseci knjige, ki so sledili letu knjige (1972), povečano zanimanje celotne družbe za probleme knjig in knjižničarstva (akcije Komunistična in SZDL!) krepijo upanje, da vzgib in tok današnjega časa tudi po letu 2000 ne bosta obstala — in da knjig, teh naših žlahtnih znanilk znanosti in umetnosti, osveščevalk in informatork, še dolgo ne bosta prekrila prah in patina pozabe.

Skupaj z njimi pa bo dejavno živela tudi koroška knjižničarska skupnost!

V. SLOVENSKA POTUJOČA KNJIŽNICA V ZAMEJSKI KOROŠKI

Akcijo financira Kulturna skupnost Slovenije (spočetka 1972 Republiški svet za kulturo), operativce je Študijska knjižnica Ravne na Koroškem, sprva delegirana od Skupnosti študijskih knjižnic Slove-

nije, potem v okviru občinske kulturne skupnosti Ravne na Koroškem.

To so potujoče enote Slovenske potujoče knjižnice v zamejski Koroški: Pliberk, Šmihel pri Pliberku, Dobrla vas, Železna Kapla, Sele, trije dijaški domovi v Celovcu. Izposojevališč je kakih 20 do 22.

4500 knjig, skrbno izbranih in pretehtanih, je sedaj na Koroškem v potujoči knjižnici. Največ je seveda knjig za mladino, za vse starostne stopnje. Otroci naj bodo prvi, ki bodo segli po dobri knjigi v materinem jeziku! Veliko je tudi knjig za odrasle: — Ponujajo se domači in svetovni klasiki v skoraj neomejenem številu. Prava knjiga naj gre k pravemu človeku! Knjižnico so popestrile enciklopedične izdaje, precej je tudi strokovnih in še več poljudnoznanstvenih, dostopno napisanih knjig. Slovenski knjižni trg slovi po velikosti in bogati knjižni produkciji. Knjige so lepo opremljene, bogate z vsebino.

Akcijo na Koroškem složno in družno uravnava obe kulturni organizaciji: Slovenska prosvetna zveza in Krščanska kulturna zveza. Ne manjka jim navdušenih knjižničarjev — prostovoljcev, bolj težko je s prostori. Nekje je izposojevalnica kar v gospodarski zadrugi, drugje v farnem

domu, pa spet kar na domu kakega vnetega knjižničarja...

SKLEP:

Akcijo je vredno nadaljevati po najboljših močeh. Saj: — le kje se lahko mlad (in še tako zaveden) zamejski Slovenec nauči lepe knjižne jezikovne izreke, ko pa je prisiljen čepeti v nemških šolah, in se (ko pa zna le »mornvat svovenje«!) zavestno počuti manjvrednega in neveščega lepega in pravilnega knjižnega jezika! Hkrati pa se morda niti ne zaveda, da je njegovo narečje živ vir, studenec materinega jezika. Čudovite, enkratne so te narečne starine živih vrelcev, speljane v žlahtne bazene knjižnega jezika! Učiteljica pa je knjiga. Knjiga to dediščino kultivira in kje drugje, če ne zamejskemu Slovencu, naj spregovori pravemu človeku, da ji prisluhne...

Konec leta 1980 bo na zamejskem Koroškem prek 5000 skrbno izbranih in lepo opremljenih knjig.

VI. KOLIKO JE V NAŠI OBČINI VREDEN KULTURNI DINAR

Finančni načrt Kulturne skupnosti Ravne na Koroškem za leto 1978 zagotavlja za nakup knjig:

a) študijski knjižnici . . .	316.000,00 din,
b) krajevnim splošnoizobraževalnim knjižnicam	288.000,00 din,
— skupaj:	604.000,00 din.

Povprečna cena knjige v SRS v letu 1978 je 180,00 din.

V letu 1978 bomo za ta sredstva lahko kupili:

a) študijska knjižnica . . .	1.755 knjig,
b) krajevne splošnoizobraževalne knjižnice	1.600 knjig,
— skupaj:	3.355 knjig.

Iz namenskih sredstev (»kulturnega dinarja«) bomo torej v letu 1978 kupili samo 1 KNJIGO NA SEDEM PREBIVALCEV OBČINE (3355 knjig).

Če prištejemo:

- obvezne primerke, ki jih študijska knjižnica prejema po zakonu,
- darove Kulturne skupnosti Slovenije krajevnim knjižnicam, bo v občini Ravne na Koroškem v letu 1978 znašal prirastek 1 KNJIGO NA ŠTIRI PREBIVALCEV OBČINE (6355 knjig).

Za ilustracijo obeh podatkov navajamo republiški normativ, ki naj bi ga po petletnem planu 1976—1980 dosegle vse knjižnice v Sloveniji:

1 KNJIGA NA PET PREBIVALCEV OBČINE!

SKLEP:

Nazorne številke verjetno ne potrebujejo komentarja! Knjižnični delavci pa ostajajo zaposleni s skrbjo in dolžnostjo, da bodo za svojo neokrnjeno dejavnost morali iskati dodatne vire sredstev in se vedno znova samoupravno dogovarjati in ponujati uporabnikom tehtne, konkretne in stalno aktualne dobrine svoje dejavnosti posebnega družbenega pomena.

SLOVENSKE „ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE“

LEGENDA:

- UNIVERZITETNI KNJIŽNICI
 „ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE“

VII. NAČRTI ZA NAPREJ

O »teži« kulturnega dinarja v naši občini je bila beseda v prejšnjem poglavju, pred nami pa je še toliko tehtnih in zahtevnih nalog, ki jih ni mogoče udejaniti brez zadostnega strokovnega kadra, ki ga koroškimi knjižničarjem še kako manjka!

Poleg splošnega bibliotekarskega dela, ki ga knjižnični delavci morajo spriti opraviti, je v našem načrtu za naprej predvideno *znanstveno raziskovalno delo*:

a) glede *izobraževalne vloge knjige in tiska* v koroški krajini

(npr.: — statistična in znanstvena obdelava individualnih naročnikov periodike (časnikov in časopisov) v občini Ravne,

— statistična in znanstvena obdelava individualnih naročnikov stalnih in občasnih knjižnih zbirk v naši občini,

— primerjalna obdelava izposoje po strokah v občini Ravne (npr.: primerjava med izposajo beletristike in družboslovne literature ipd.),

b) *domoznanstvene in dialektološke naloge z bibliografijo*

(npr.: — bibliografija koroške domoznanstvene literature,

— bibliografija lokalnih domoznanstvenih člankov v časnikih in časopisih,

— znanstvena naloga o dialektu mežiških rudarjev,

— znanstvena naloga o dialektu ravnenskih železarjev,

— zbiranje in strokovna obdelava gradiva za slovar koroškega narečja ipd.

c) *vprašanje našega knjižnega jezika*: —

Pred široko slovensko javnost so slovenski slavisti in njihovo društvo postavili vprašanje našega knjižnega jezika (glej »Jezik in slovstvo« 1978, števil. 6!). To je revolucionarna stvar — velja krepko premisliti, kako se bomo knjižnični delavci vključili v to akcijo!

VIII. TRENUTEK KULTURE NA KOROŠKEM

Teško je z nekaj besedami pravično soditi in označevati (pretirano hvaliti in spet pretirano grajati) kulturo, njen odsev, vpliv in udejanjenje v njenih številnih pojavnih oblikah na določenem območju. Tako je s tem »trenutkom kulture« tudi na Koroškem. Vseposod je navzoča v številnih pojavnih oblikah, v številnih izsekih iz velikega kroga umetnosti. Ravenski kulturni skupnosti gre zahvala in vzpodbuda za neumorno delo in vzpodbujanje kulture v naši občini; v ravnenski železarni, največjevalnem kolektivu na Koroškem, je našla kultura vedno ljudi odprtih rok in srca; v hramih študijske knjižnice so se rojevale včasih skromne, pa spet velike in dalekovidne akcije; delavski muzej in likovni salon v ravnenskem gradu sta z majhnimi sredstvi in veliko dobre volje ohranjela tradicijo in budila v ljudeh zanimanje za svoji dejavnosti; gimnazija-samorastnica je ob svoji družici študijski knjižnici uokvirjala široke kulturne akcije v osebnosti mladih, doraščajočih ljudi, in jih vodila k edinemu in globokemu smislu, da celotna kultura pripada ljudstvu, širokim množicam.

Če hočemo hvaliti: lep trenutek kulture, utrgan s stoletij gneče in bega večkrat

utrujenega in nezadovoljnega zmehaniziranega človeka, ki drvi atomskemu veku v nenasično žrelo. Saj lahko še naštevamo: pevski zbori rastejo na Koroškem »kot gobe po dežju«, vedno več je slikarjev-samoukov, amaterska gledališča se vedno bolj uveljavljajo tudi pri nas, ravenski godbeniki so ponesli naš sloves daleč prek nacionalnih meja, ko so na letošnjem VIII. svetovnem prvenstvu pihalnih orkestrrov v mestu Kerkrade na Nizozemskem osvojili zlato kolajno! In še in še ...

Pa vendar: Včasih se zgodi, da zaboli površno in nepremišljeno postavljeno vprašanje o smislu neke kulturne dejavnosti: »Ali nam je to sploh potrebno? Ali bomo morali spet iz svojih žepov dajati v nenasitni »strgani žep kulture«? ...

Pa vseeno: Tak je ta naš trenutek kulture. Dovolj elementaren in široko zasnovan z ene strani, da nam je lahko (in mora nam biti!) v čast, pa je morda le še ne-

koliko preveč dvomljiv, še ne čisto prepričan v svojo globino in težo z druge strani, ki jo vodijo večni skeptiki in omahljivci. Ampak tudi to je sestavni del vsake družbe, ki jo vodijo in razvijajo prav nasprotja in revolucionarne spremembe. In prav je tako! Saj nam ostane vedno in povsod rod, ki nas bo nasledil: v njem pa je obet in obljuba, da ostane visoko mesto kulture — in v njenem jedru tudi knjižnične dejavnosti — na Koroškem tudi v prihodnjih obdobjih upravičeno v lokalnem in slovenskem merilu.

Literatura in viri:

1. Listina o knjigi, UNESCO 1972.
2. Razvojni načrt koroškega knjižničarstva za obdobje 1976—1980.
3. Napoved programov koroškega knjižničarstva 1978—1979—1980.
4. Ravenski, P.: »Potujoča« na Koroškem, Knjižnica XIX/1975 št. 1—4, str.

Rok Gorenšek

BESEDA KNJIŽNIČARJEM

V dneh 29. in 30. 5. 1978 je bilo v študijski knjižnici na Ravnah vsakoletno srečanje študijskih knjižničarjev Slovenije, na katerem so sodelovali knjižničarji Narodne univerzitetne knjižnice iz Ljubljane in študijskih knjižnic Kranja, Nove Gorice, Kopra, Novega mesta, Ptujja, Murske Sobotne, Celja, Maribora in Ravn na Koroškem. Dne 30. maja 1978 so prišli na Prežihov grob v Kotlje. Tam se je na željo dr. Franca Sušnika, ravnatelja študijske knjižnice Ravne, predstavila Justa Kostvajc, »Treza« iz Prežihove Jamnice in jim po domače orisala in opisala Voranca ter naše Kotlje. Mene pa je dr. Sušnik zadolžil, da sem zbrane goste pod hotuljskimi lipami pozdravil s krajšim govorom.

Povedal sem jim tole:

Hotuljci si štejemo še v prav posebno veliko čast, da ste nas obiskali, da ste si letos za svoje srečanje izbrali prav naše koroške Ravne in prišli obiskat tudi našega velikega slovenskega pisatelja in revolucionarja Prežihovega Voranca, čigar grob — zadnja postaja na njegovih brezkončnih romanjih od živahnega Pariza do zadržane Moskve, od hladne severne Skandinavije, do sončnih južnih Aten, leži prav za tem zidom, pod temi stoletnimi lipami, simbo-

lom slovenstva in slovanstva, na tem našem skromnem hotuljskem pokopališču.

In kaj naj vam povemo o Vorancu mi, Hotuljci?! Prepričani smo, da bi Voranc, če bi vstal iz groba in vas videl tako zbrane okrog sebe, kakor so bili zbrani okrog Hudabivške Mete njeni otroci, njeni pankrti, tam na Karniških ozarah, da bi vam tako zbranim knjižničarjem, mojstrom slovenske književnosti in jezika, Voranc povedal in položil na srce in zabičal le to: »Ljubite in radi imejte našo slovensko govorico, svoj slovenski jezik! Ohranite ga čistega, slovenskega in slovanskega. Vključite vanj stare slovenske besede, besede, ki jih govori ljudstvo, in ki so doma na vseh koncih Slovenije, pa so naše. Ne dovolite in ne dajte, da bi tujci — Germani — danes v miru in celo z našo pomočjo dosegli brez boja to, česar ni mogel doseči niti Hitler z vojsko in terorjem, in česar ne more doseči avstrijski Heimat Dienst z lažmi, klevetami, nasiljem in rušenjem po Koroškem. Poskrbite, naj ostanejo naša mesta slovenska, naj izginejo tuji napis in tujke, ki nas na vsakem koraku bodejo v oči in ušesa, kar nam, tako majhnemu narodu, kot smo in s tako kulturo, kot jo imamo, prav zares ne more biti v čast.«

To bi vam danes prav gotovo povedal Prežihov Voranc in to vam v njegovem imenu sporočamo in polagamo na srce Hotuljci.

Študijska knjižnica

Miroslav Osojnik

150 LET — ANTON JANEŽIČ (1828—1978)

ROJAKU V SPOMIN

19. decembra pred 150 leti se je na Lešah pri Sv. Jakobu v Rožu rodil Anton Janežič, najuspešnejši organizator slovstvene ustvarjalnosti v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja.

Danes, ko velik del sodobnih slovstvenih ustvarjalcev sledi hermetičnemu in aharmoničnemu načelu, ki ga »odlikujejo« izrazito subjektivistična spoznanja, abstrakcija in zanikanje doslej veljavnih meril in občečloveških problemov, in se potaplja v nekakšno moderno idejno dekadenco, se za klasično slovstvo zelo značilni črti skladnosti in jasnosti popolnoma izgubita. Janežičevo preporoditeljsko slovstveno in slovničarsko dejavnost pa krasita prav ti dve odliki!

Naš zaslužni rojak je z veliko prizadevanostjo snoval slovenske slovstvene publikacije:

- *Slovenska bčela* (1850—1853),
- *Glasnik slovenskega slovstva* (1854),
- *Slovenski glasnik* (1858—1868). (Glasnik slovenski, Glasnik za literaturo in umetnost).

Njegovo neumorno in vztrajno slovstveno snovanje je rodilo našo prvo knjižno zbirko »Cvetje iz domačih in tujih logov« (1860—1868), da so lahko v njej objavljali slovenski pisatelji v jasni in čisti slovenščini dela iz slovenske sedanjosti in tako požlahtnili tudi slovstveni prispevek malega slovenskega naroda.

V celotnem Janežičevem ustvarjalnem delu je čutiti tisto veliko željo po naravno preprostem, čutom neposredno odprtem, jasnem in tradicionalnem svetu, ki je že tisočletja opajal svetovno slovstvo in iskal nove poti iz utesjenosti trenutne politične in gospodarske vsakdanjosti. Popolnoma razumljivo je, da je bil Janežičev slovstveni program preveč idealističen, da bi po njem lahko ustvarjale tudi vse številne nadaljnje slovenske slovstvene generacije, vendar je očitno, da Antonu Janežiču dandanes nismo posvetili toliko priznanja, kolikor si ga je za svoje delo brez dvoma zaslužil. Slovskemu knjižnemu jeziku in slovenskemu izročilu nasploh je prav Janežič s slovarjem, slovnico in s prvim Pregledom slovenskega slovstva (1854), z vzornim uredništvom prej omenjenih književnih časopisov in naše prve knjižne zbirke dajal in dal možnost in sposobnost, da postaneta živa in neposredna vez med slovstvenim izvajalcem in jezikovnim uporabnikom. In če pomislimo, da je neumorni slovničar, urednik in profesor slovenščine na celovski gimnaziji opravil pionirsko delo v takratni dobi narodnega in kulturnega prerajanja našega ljudstva, ki mu je takoj nato marčna revolucija dala novo strugo za obliko, vsebino in izraz, sta vrednost in pomen njegovega dela še toliko večja in zlahnejša; v ponos sta Slovencem in še toliko bolj njegovim

koroškim in primorskim rojakom onkraj meje!

JANEŽIČ V OČEH SODOBNIKOV

Če pričujoče misli niso mogle prepričati o Janežičevi vrednosti in zaslugah, naj prepričajo besede njegovih sodobnikov:

Anton UMEK — *Okiški* (1838—1871) — slovenski pesnik in pisatelj, gimnazijski profesor v Celovcu, marljiv slovstveni delavec, sodelavec v Janežičevem Glasniku.

»Žalostno, prežalostno novico ima danes razglasiti 'Besednik', ki tako rekoč še ves objokan pojémlje: Antona Janežiča ni več!... Veže nas sveta dolžnost, da vsaj v najpoglavitnejših načrtih narišemo sliko preblega moža, ki je priméroma živel le malo časa, storil pa neizmerno veliko; bil je Slovenec po rodu in je vse svoje djanje in nehanje posvečeval najpred Slovencem, poznan pa je tudi po vsem slovanškem svetu...«

Anton Umek — »Besednik« 1869.

Davorin TRSTENJAK (1817—1890) — narodopisec, profesor v Mariboru, pötem župnik v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu, gostoljubno središče štajersko-koroških rodoljubov in narodnjakov.

»Slovenski narod je izgubil moža preobilnih zaslug. On je učil mladeže pravilno pisati, starosti pa je s svojimi knjigami dajal blage dušne hrane. Posebno posestrima naša Koroška izgubi neskončno važne pomoči. V njem je živel Jarnikov duh in tudi Jarnikova poštenost. Kdo bo de sedaj slovenski mladeži odpiral ule, v ktere bi nosila méd svojega duha. Janežič je s svojim Glasnikom, Cvetjem, Berilami zbudil marsikatero bistro glavico, in vse to brez sebičnosti z velikim trudom in požrtvovanjem... Janežič je bil v malem slovstvena Matica — on je bil v malem znanstvena akademija... Proti temu možu ne sme slovenski narod biti nepravičen...«

Davorin Trstenjak
»Slovenski narod« 1869.

Janez MAJCIGER (1829—1909) — narodopisni pisatelj, prof. klasične in slovanške filologije v Mariboru. Za slovenščino ga je ogrel Janežič, njegov učitelj in prijatelj.

»Kedar se na ponočnem obnebjú zvezda vtrne, potnikovo oko še dolgo časa strmi in zre mudeče se na mestu, na katerem se mu je zadnji žarek mile lučice izgubil v nočno tmíno težko pogrešajočemu vodilnih žarkov. Tako se godi nam, kterim je vgasnila svetla zvezda na obzorju slovenskega rodoljubja in slovstvene delavnosti. Antona Janežiča zvesto za rod in dom bi joče srce se je vstavilo in spretni roki jegovi je izpal izurjen pisec slovenski tako vspešno vodjen na slavo slovenskemu narodu...«

Janez Majciger
»Slovenski narod« 1869.

»...Razvidno je, da je bil rajnki silno marna čebelica in je, čeravno nij dosegel visoke starosti (bil je šele v 41. letu) s svojim trudom namestoval mnogo let. Zguba nad vse bridka je bila njegova smrt in žaloval je vsak izobraženec pri tužni vesti, da Janežiča nij več — a on živi na veke v našem spominu in hvaležni narod mu hoče prijetno znamenje visokošтовanja pokloniti, kajti neumrljivi Tone je prava dika slovenskega naroda, kojemu v omiko, razvoj in napredek je posvetil um in delo!

-m- — »Slovenski narod« 1876.

Veliki slovenski ustvarjalec, njegov sodobnik Josip Stritar mu je leta 1876 posvetil tale sonet:

V SPOMIN ANTONA JANEŽIČA

Vrtnar od zore trudi se do mraka:
Sadi, presaja, cépi in priliva;
Cvetice mraza brani in pokriva,
Kadar preti jim toča iz oblaka.

Ves dan po vrtu v soncu pot pretaka;
Da pride bela zima, ne počiva;
In vendar sam sadú on malo uživa,
Gospod je prvi, naj družina čaka!

Vrtnar si nam rodil se v Rožnem doli:
Sadil, gojil cvetice poezije
Nam po dobri, pusti prej in goli.

Zdaj, ko zelena te gomila krije,
Žaluje dom, na zabi te nikoli;
Hvaležen zdaj ti slave venec vije!

Tak je odlomek iz objave odbora Mohorjeve družbe leta 1869:

»Zasluge Janežičeve so nepopisliive za ves narod — ves narod naj mu tudi postavi spodoben spominek... Od leta 1852 do leta 1868 je brez vse plače čisto zastoj spolnjeval težavne dolžnosti tainika Družbe sv. Mohorja. Časniki, ki jih je tako marljivo in skrbno na svetlo dajal, niso si dobili nikoli toliko naročnikov, da bi si bil rajni kaj mogel na stran dejati za svojo družino. Bolehal je leta in leta in tako veliko denarja potrosil za zdravnike in zdravlila. Mladim pisateljem, ki so mu pošiljali rokopisov, je plačeval njihove izdelke čez mero dobro, da bi jim veselja narejal in jih v nemal za daljše delovanje na področju narodnem...«

JANEŽIČ V OČEH LITERARNIH ZGODOVINARJEV

Anton SLODNJAK (1899) — slovenski literarni zgodovinar, esejist in pripovednik, član SAZU, pisec Slovenske trilogije.

»Iz Slomškovega in Majarjevega koroškega kroga je izšel največji slovstveni organizator naše dobe, ki ni ustvaril s svojimi časopisi in publikacijami samo prostora za pesniško in znanstveno oblikova-

Anton Janežič

nje svoje generacije, temveč je dal tudi Levstiku, Vajevcem in celo drugi generaciji mladoslovenske dobe slovstvena glasila. Janežiča je za to delo usposabljal tih, miren in objektivni značaj, ki se je družil z nenavadno požrtvovalno ljubeznijo do slovenske knjige. Ti lastnosti sta mu dajali možnost, da je mogel neprestano snovati nove publicistične načrte ter si vedno umel pridobiti najboljših sodelavcev. Janežič ni bil ideolog nekega novega duhovnega in slovstvenega gibanja, kar bi ga celo pri njegovem organizatoričnem delu morebiti bolj oviralo, kakor mu pomagalo, temveč je bil resničen prijatelj lepega slovstva ter založniški talent, ki je umel zbrati v svojih časopisih vse pomembne pesnike in pisatelje svoje dobe.«

Anton Slodnjak,

Pregled slovenskega slovstva 1934.

Marja BORŠNIK (1906) — zgodovinarica književnosti, esejistka in urednica. Uredila je tudi Prežihov zbornik.

»... Janežiču se je posrečilo osredotočiti vse tedanje napredne pisateljske sile v Celovec in s tem zmanjšati vlogo ljubljanskih »Novic«. V tem času postane Koroška tudi središče naprednega političnega gibanja, ki ga vodi odlični organizator Andrej Einspieler v duhu vseslovenske usmerjenosti. Na Slomškovo pobudo sta Einspieler in Janežič že 1851 osnovala izdajanje nabožno vzgojnih ljudskih knjig »Mohorjevo družbo«, skozi desetletja edino in najbolj razširjeno ljudsko knjižno

organizacijo, od 1860—67 pa ji je Janežič pridružil še knjižnico za izobraževanje »Cvetje iz domačih in tujih logov«.

Marja Bršnik,

Pregled slovenskega slovstva 1948

Helena STUPAN (1900) — šolnica, dr. slavistike. Spisala učbenike za pouk nemščine in pregled slovenske književnosti.

»(Janežičeva) zasluga je, da je kot organizator in urednik skrbel za kvalitetno literaturo in dosegel, da so tudi nasprotniki leposlovja začeli priznavati njegovo pomembnost za narodni razvoj. Z izdajanjem Glasnika je omogočil delo mlademu nadarjenemu pisateljskemu rodu. Njegovi glavni sotrudniki so bili Trdina, Valjavec, Levstik, vajeveci in njihov mlajši tovariš Mencinger, a tudi Gregorčič in Stritar se ob koncu še javita.«

Helena Stupan,

Od Prešerna do Cankarja 1955.

JANEŽIČ V ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI NA RAVNAH:

JANEŽIČ Anton: Deutsche-slowenisches Hand-Wörterbuch (von Anton Bartel. — 5., umgearb. und vermehrte Aufl. des Anton Janežič'schen Deutsch-slowenischen Hand-Wörterbuches. — 1921.

JANEŽIČ Anton: Glasnik slovenskega slovstva. Izdal Anton Janežič. V Celovcu, t. Janez Leon 1854 — 8° 1. 1854.

JANEŽIČ Anton: Glasnik slovenski. List za literaturo in umetnost. Vredil in izdal Anton Janežič.

1. 1858. 2. 1858. 3. 1859. 4. 1859.
7. 1861. 8. 1862. 9. 1863. 10. 1864.
11. 1865. 12. 1866. (10. 1867.) (11. 1868.)

JANEŽIČ Anton: Slovenska bčela. (1850—1853).

1. 1850. 2. 1851. 3. 1852. 4. 1853.

JANEŽIČ Anton: Zgodovinski katekizem, ali celi keršansko-katoliški navk v resničnih izgledih iz zgodovine za cerkev, šolo in dom. V nemškem jeziku sestavil Janez Šmid. Poslov. in izdal: Anton Janežič. V Celovcu, Sigmundova bukvarnica 1853. 8°. 2 knj.

JANEŽIČ Anton: Anton Janežič-ev slovensko-nemški slovar. Popr. in pomn.: Julij Kleinmayr. 2. nat. V Celovcu, t. Družbe sv. Mohorja 1874, 8°.

JANEŽIČ Anton: Anton Janežičev slovensko-nemški slovar. 3. natis. Pred. in pomn. France Hubad. V Celovcu, t. Družbe sv. Mohorja 1893. 8°.

JANEŽIČ Anton: Anton Janežičev slovensko-nemški slovar. 4. pomn. natis. Pridelil France Hubad. Celovec, t. Družbe sv. Mohorja 1908. 8°.

JANEŽIČ Anton: A. Janežičeva slovenska slovnica. Za srednje šole prir. in predelal Jakob Sket. 6. pred. izd. V Celovcu, Družba sv. Mohorja 1889. 8°.

JANEŽIČ Anton: A. Janežičeva Slovenska slovnica. Za srednje šole prir. Jakob Sket. 8. predel. izd. V Celovcu, t. Družbe sv. Mohorja 1900. 8°.

JANEŽIČ Anton: A. Janežičeva Slovenska slovnica. Za srednje šole prir. Jakob Sket. 9. predel. izd. V Celovcu, t. Družbe sv. Mohorja 1906. 8°.

JANEŽIČ Anton: A. Janežičeva slovenska slovnica. Za srednje šole prir. Jakob Sket. 10. izd. V Celovcu, t. Družbe sv. Mohorja 1911. 8°.

JANEŽIČ Anton: Cvetje slovenskega naroda. Slovenske narodne pesme, prislovice in zastavice. Izdaja Anton Janežič. V Celovcu, Ferd. Kleinmayr 1852 — 18... 8°.

1. 1852.

JANEŽIČ Anton: Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za više razrede gimnazije in realke. Sestavil Anton Janežič. 2. ves pred. natis. V Celovcu, samozal. 1868. 8°. 3 knj.

JANEŽIČ Anton: Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Uredil Anton Janežič... popr. natis. oskrbel Jakob Sket. V Celovci, t. Družbe sv. Mohorja 1881 — ... 8°.

1. 1881. 3. natis.

2. 1887. 4. natis.

JANEŽIČ Anton: Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za više gimnazije in realke. Sestav. Anton Janežič. 3. popr. natis. V Celovcu, E. Liegel 1870. 8°.

JANEŽIČ Anton: Deutsch-Slowenisches Hand-Wörterbuch / von Anton Janežič. 4. umgearb. und verm. Aufl. von Anton Bartel. Klagenfurt, Buchdruckerei der St. Hermagoras Brudeeschaft, 1905. 20 cm.

JANEŽIČ Anton: Janežičeve večernice za poduk in kratek čas. V Celovcu, Družba sv. Mohora 1870. 8°. (Slovenske večernice. 23.)

JANEŽIČ Anton: Kratek pregled slovenskega slovstva z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence. Spisal Anton Janežič. V Celovcu, Eduard Liegel 1857. 8°.

Mitja Šipek

Dr. Franc Sušnik – veličina njegovega duha je postala last ljudstva

Takrat, ko sem ga spoznal, sedaj osemdesetletnega dr. Franca Sušnika, ni imeli štirideset let. Mene ni poučeval v gimnaziji, tisti pa, ki so mu bili zaupani, so vedeli povedati, da je strog učitelj, toda strokovnjak in predvsem globoko človeški. Tedaj je služboval v Mariboru.

Potem sem ga videval med vojno, ko je bil kot zvest Slovenec med prvimi na spisku sovražnikov tretjega rajha in se je moral vsak trenutek bati za svoje življenje in za življenje svoje družine. Okupator in predvsem njegovi zapeljani sodelavci se niso bali tega, da bo z mitraljezom pridrvel nadnje, bali so se njegove duhovne veličine. Zavedali so se, da ena sama beseda iz njegovih ust pomeni mnogo več kot še tako dobro namerjena krogla iz ostrostrelčeve puške. Usoda ni hotela, da bi v teh krvavih in krivičnih časih ugasnil. Ostal je med nami Korošci in s svo-

jim silnim orožjem plemenitega duha pričel boj za narodovo prosvetljenje. Iz tega boja odhaja kot brezpogojni zmagovalec.

Tiste dni leta petinštirideset, ko je svobodno sonce zopet obsijalo Uršl' o in Peco, nismo imeli drugega kot svobodo. Tako smo je bili po štiriletni kalvariji veseli, da smo pozabljali, da je treba tudi jesti in se obleči. Trmasto smo pričeli razkopavati ruševine in graditi nove domove. Nove tovarne in nova polja smo zasejali. Sušnik pa je opominjal: Gradimo si dom iz takšnih prvin, ki jih ogenj ne more uničiti in mu bombe niso kos. Posadimo tako setev, ki je toča ne more ugonobiti in mrčes ne spriditi. Le tak dom bo večni! Zasadil je lepoto naravnost v srce najmračnejše zgodovine ljudstva. Krivice, ki jih je fevdalna gospoda naložila nepoučenemu hudabivškemu rodu in ki so se rojevale na opusteli graščini, ki žive le še v ljudskem izročilu, je prebudil k življenju zato, da bi pričale in učile, kakšen narod nikoli več ne sme biti. Krivice voljno prenaša le suženj, ki živi v temi in mu je hlapčevanje poklic. Prav v tem gradu, zibelki zgodovinskih krivic, je pod njegovim vodstvom zrastle prva koroška gimnazija. Celo tisti, ki smo sodelovali in bili povabljeni, da mu pomagamo, nismo prav verjeli, da bi tolikšna predrznost lahko obrodila koristen sad,

kaj šele ljudstvo, ki je dosihmal poznalo le enega šolanega gospoda v talarju, tistega, ki ga je učil, kako naj živi po smrti in onega v sodniškem pokrivalu, ki mu je dopovedoval, kako naj se obnaša do smrti.

Sušnik pa ni odnehal. Napotil se je med delavce, obiskoval odročne kmetije in dopovedoval, kako dobro bi bilo, če bi njihovi sinovi in hčere postali dijaki nove ravenške gimnazije. Potem pa so rekli eni, ah kaj, če že koristi ne bo, škode pa tudi ne, posebno še, če so bili pri h'ši še drugi pastirji in hlapci, pa so jih poslali na Ravne.

Ko je maturirala prva generacija na ravenški gimnaziji, se je Sušnik počutil kot bajtler, ki je v strmih, nepristopnih novnah zasejal prvo setev in požel prvo, sicer redko, toda kleno klasje. »Za seme že bo,« je ponosno ocenil svoj pridelek in ga ponovno zasejal. Takrat, ko je cvetela že druga setev, se je pričela bohotiti tudi tovarna, za gradom pa je iz golih tal pognala nova gimnazijska stavba, delo stotih mladih rok. Nismo več verjeli v čudeže, pa vendar se je zgodil. Prvi gojenci Sušnikove šole so prevzeli usodo tovarne v svoje roke, prvi vzgojitelji iz teh vrst so stopili za šolski kateder, prvič v zgodovini so hudabivniki stopili pred svoje ljudstvo in prisegli, da ga bodo peljali v srečnejše življenje, kot ga je dosihmal imel. Prežihova

JANEŽIČ Anton: Slovenska koleda za leto 1859, slovenskemu ljudstvu v poduk in razveseljevanje. Vredil Anton Janežič. V Celovcu, Janez Leon 1859. 8°.

JANEŽIČ Anton: Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence. Spisal Anton Janežič. V Celovcu, Eduard Liegel 1854. 8°.

JANEŽIČ Anton: Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo. Spisal Anton Janežič. Nova, pred. izd. V Celovcu, b. t. 1863. 8°.

JANEŽIČ Anton: Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo. Spisal Anton Janežič, 3. popr. natis. V Celovcu, E. Liegl 1864. 8°.

JANEŽIČ Anton: Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo. Spisal Anton Janežič. 5. nat. V Celovcu, Družba sv. Mohora 1876. 8°.

JANEŽIČ Anton: Deutsch-slovenisches Taschen-Wörterbuch für Schule und Haus. Von Anton Janežič. 2. umgearb. u. verm. Aufl. Klagenfurt, E. Liegel 1867. 8°.

JANEŽIČ Anton: Praktischer Unterricht in der Slovenischen Sprache für Deutsche zum Schulgebrauche und Privatunterrichte. Von Anton Janežič. 2. Aufl. Klagenfurt, J. Sigmund'sche Buchhandlung 1850. 8°.

JANEŽIČ Anton: Glasnik slovenskega slovstva. Izdal Anton Janežič. V Celovcu, t. Janez Leon 1854 — ... 8°.

1. 1854.

JANEŽIČ Anton: Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch für Anfänger zum Schul- und Privatunterrichte. Von Anton Janežič. 9. Aufl. Klagenfurt, Verl. der St. Hermagoras Buchdruckerei 1875. 8°.

Literatura in viri:

- »Besednik« 1869,
- »Slovenski narod« 1869, 1876,
- Anton Slodnjak: Pregled slovenskega slovstva 1948,
- Janko Moder: Iz zdravih korenin močno drevo, 1952,
- Helena Stupan: Od Prešerna do Cankarja, 1955,
- Katalog študijske knjižnice Ravne.

Dr. Franc Sušnik

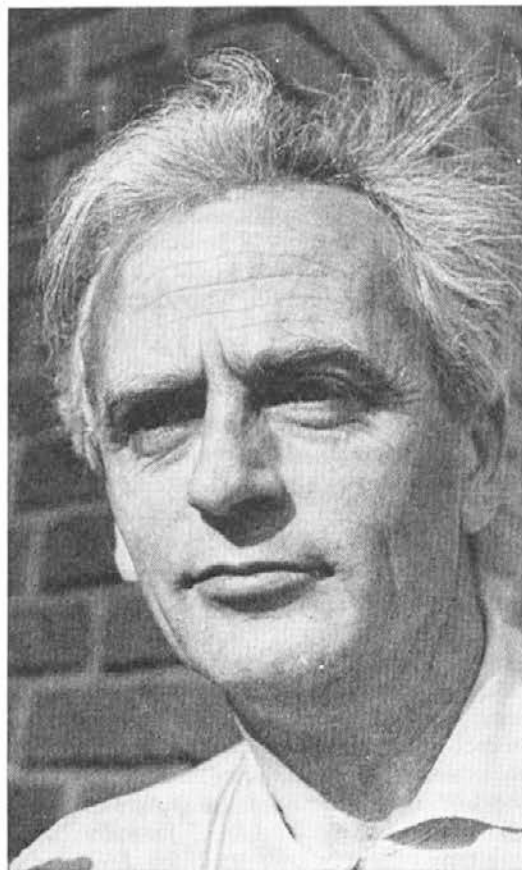
prerokba se je uresničila, ko je sam že legel k svojim Hotuljcem. Njegov duh je ostal med nami. Povsod ga je bilo čutiti — med dijaki, v tovarni, v pesmi in besedi, v dolini in na gori. Sušnik se je ozrl po tej bogatiji, ki je zrasla v bornih petnajstih letih in ko je videl, da je domačija v dobrih rokah hvaležnih sinov in hčera, jim je izročil ključ, sam pa je pričel nabirati zanje erbiju, ki bo dom še polepšala.

V študijski knjižnici se je pričela pod njegovim vodstvom stekati zgodovina, sedanjost in bodočnost kraja, krajine in vsega sveta. Vendar bi bilo vse to bogastvo ničevno, če bi ostalo na knjižnih policah na voljo ognju in tatovom. Sušnik ga je znal varno spraviti v srca in razum peteremu, deseteremu in dvajseteremu rodu hudabivnikov, postalo je neuničljivo. Beseda ima moč le tedaj, če jo poslušajo ušesa, ki slišijo, in jo sprejema srce, ki ni kamen. Še poslednjič je zastavil plug in zaoral ledino, ledino medčloveških odnosov, človeška srca je grebel iz ruševin preteklosti, žejne duše je napajal, obupanim je pokazal jutranjo zarjo, sovraštvu, ki se je razraslo v vojnih letih, je odpovedal domovinsko pravico, ter na glas izgovoril, kar je v podzavesti tičalo v nas vseh — le v ljubezni, bratstvu in sodelovanju bo narod srečen in vreden izročila dedov in očetov. Kadar stopiš v ta hram pisane besede in ohranjene modrosti, te prevzame olajšanje in duševni mir. Stare grajske stene ožive ter govore z besedami številnih spominskih obeležij Sušnikove besede — besede opozorila, ne maščevanja za nazaj, besede dolžnosti za danes in besede zaupanja za jutri. Upognjen odhaja Sušnik z gradu vsak dan isto pot, upognjeno je le telo pri osemdesetih. Kdorkoli ga pozdravlja na tej poti, pozdravlja veličino del njegovega duha, ki je postala last vsega ljudstva.

M. Osojnik

Janez Mrdavšič — 50 let

Kjer je pot od Mežice do Črne ozka in tesna, ko da so se mogočni hrbti Olševe, Raduhe in Pece z vso težo naslonili nanjo; kjer se križajo ozke gozdne poti iz Javorja, Koprivne in Tople in se stekajo hladni in bistri studenci — v teh krajih so korenine Mrdavšičev.

Janez Mrdavšič

Treza je bila gospodarna kmečka hči iz Spodnjega Javorja, Urban preudaren kajžar, kmet in knap. Pa sta se vzela in postavila svoj dom pri Napótniku v Brusah, nedaleč od Črne. S pridnimi rokami sta pristorila vse za sedem lačnih ust pri hiši. In srečni so bili. Pa je prišla vojna vihra — izselili so jih v Srbijo. Tam ob Moravi so hrepneli, da jim še kdaj zašumijo gozdovi domači, jim prišumijo jek koroške pesmi. Rudi in Stanko jih nista več čula. Ne babica...

Janez Mrdavšič je eden teh: profesor, prežihoslovec, kulturnik. Tih talent je — miren in skromen; taki smo menda Korošci.

Pa je zvest rodu svojemu. Po diplomu na slavistiki se je vrnil na ravensko gimnazijo. Še pomnim, kako nam je, dijakom, govoril. Z odprtimi usti smo sledili njegovi pripovedi! Bil je strog, a pravičen učitelj in dober tovariš.

Pa je zaslužen mož. Že štiri leta je na čelu občinske kulturne skupnosti. Sad tudi njegovih prizadevanj in njegove volje je, da je kultura pridobila osveščujočo moč v naši samoupravni socialistični družbi!

Leta 1975 mu je v zbirki »Sinji galeb« izšel kar zajeten sveženj čudovitih mladinskih črtic »Utrujeno otroštvo«. Naslov zbirke že sam veliko pove!

Venomer nekaj snuje, pripravlja tehtno delo o Pržihju. Pa je toliko drugih vsakdanjih skrbi in opravkov: od šolskih obveznosti (šola mu je vedno prva!) do nalog na kulturni skupnosti, ki vzamejo prvi in drugi del dneva.

Pomemben jubilej slavi profesor Mrdavšič te dni: petdeset let življenja. Voščimo mu: da bi tak — zvest in zaslužen — še dolga leta živel med nami!

Jernej Krof

DR. FRANCU SUŠNIKU ZA OSEMDESETLETNICO

Le reven sem človeče,
v izobrazbi nimam sreče,
a dolžnost prav meni pravi,
le zdaj se ti predstavi.

Že blizu je tisti čas,
sem se odločil jaz:
Povem vam, dr. Sušnik,
da nisem hudomušnik.

Čestitam vam iz srca,
kar mislit se prav da:
želje tihe, tople, vroče,
ki bili ste mnogim »oče!«

Bili izvrsten ste vzgojitelj,
bili dobri ste učitelj,
profesor pristen po postavi
in ravnatelj še zdaj zdravi.

On, ki vodi vso previdnost,
naj vam da še to solidnost:
zdravja dosti, mnogo sreče,
želim vam kar najbolj goreče!

Še mnogo let življenja
in dobrega zdravljenja
naj se vam ohrani,
v sreči vsej izbrani.

Mojca Potočnik

Srebrni jubilej kluba koroških študentov v Ljubljani

Letos v oktobru je Klub koroških študentov v Ljubljani praznoval svoj srebrni jubilej. Pravzaprav so praznovali z enoletno zamudo, saj je bil klub ustanovljen že leta 1952. Pa nekaj mesecev prej ali pozneje nič ne de — saj tudi vsak študent ne diplomira že po petih letih študija? Pomembno je, da klub že tako dolgo obstaja in da ima še vedno kaj dati študentom, ki prihajajo večinoma z ravenske gimnazije. Njegova vloga se je od ustanovitve močno spremenila, še vedno pa je srce Korošcev, ki študirajo v Ljubljani.

Klub koroških študentov je prvo pokrajinsko združenje študentov ljubljanske univerze. Ustanovili so ga predstavniki prvih treh generacij ravnenskih maturantov, med njimi: Janez Mrdavšič, Milan Osojnik, Drago Plešivčnik, Janko Sušnik, Franc Sušnik ml., Franc Razdevšek — danes

vsem poznane osebnosti. Njihov in klubov duhovni vodja pa je bil dr. Franc Sušnik, tedaj ravnatelj ravenske gimnazije.

Prvotni namen kluba je bil predvsem širiti koroško misel in se povezovati s Korošci v Avstriji. Prva leta je bilo opazno močno kulturno delovanje klubovih članov. Po Koroškem in drugod so nastopali folklorna skupina, gledališčniki in pevski zbor, iz katerega je kasneje izšel Koroški akademski oktet. Za revnejše študente je bilo pomembno tudi socialno delovanje klubovih odbornikov, ki so se močno zavzemali za ureditev štipendiranja. Med publikacijami, ki so jih izdali prva leta, je najpomembnejši »Zbornik Koroške« 1959, ki obravnava sodobno in zgodovinsko problematiko Koroške to in onstran meje.

Po letih zagona se je delo kluba precej utišalo; zamrla je predvsem živahna kulturna dejavnost.

Razviti je bilo treba notranje klubsko življenje, ter se povezati z domačimi kraji — matičnimi občinami. Med študenti je veliko zanimanja za vsakoletno skupščino, še večje pa seveda za brucovanje, čeprav ima tudi skupščina svoj veseli del. Prirejajo kulturni večer ob obletnici Prežihove smrti, povabijo kdaj kulturnike iz domačih krajev: pri njih je gostoval Šipek, pel jim je Vres. Organizirajo skupinske ogledne dramskih in opernih predstav. Skrbijo za športno-rekreativno dejavnost članov, prirejajo tekmovanja, tradicionalno je že športno srečanje z ravniskimi gimnazijci. Vsako leto jih gre po nekaj peš iz Ljubljane domov — čez gore. Vsako leto se podajo tudi z avtobusom na izlet — po domovini ali čez mejo.

V matičnih občinah se srečujejo s predstavniki družbenopolitičnega in gospodarskega življenja. Ravenske maturante seznanjajo z delom kluba in z načinom študija in razmerami v Ljubljani. Na vigred navadno skupaj z mariborskim klubom koroških študentov organizirajo akademski ples v kateri izmed matičnih občin.

Klub se povezuje tudi s Korošci z onstran meje; študentje, ki prihajajo študirat v Ljubljano iz avstrijske Koroške, so njegovi člani. Podpira boj za pravice manjšin v Avstriji.

Klub koroških študentov izdaja glasilo, ki izhaja včasih bolj, včasih manj redno. Zadnji čas nosi naslov »Našo doprnašanje« in je bolj vesele narave.

Ob praznovanju petindvajsetletnice kluba je izšel poseben zbornik, ki je vzorno opremljen in s skopo besedo in sliko prikazuje dejavnost Kluba koroških študentov od mladih nog do danes.

Dragu Vobovniku, avtorju zgodovinskega pregleda, je treba priznati, da je podal v grobem dokaj celostno sliko klubove dejavnosti, čeprav manjka arhiv skoraj za deset let (1957—1965). Prav bi bilo, da bi se tedanji člani in odborniki oglasili s spomini, podatki in slikami, da njihovo delo ne bi zašlo v popolno pozabo.

V zborniku je objavljen še zapis o Koroškem akademskem oktetu, ki se tudi šteje za člana kluba, ob osemdesetletnici dr. Franca Sušnika je napisal lepe misli Mitja Šipek, nekaj besed je posvečenih Klubu koroških študentov v Mariboru, študenta Helena Mager in Štefan Lasnik pa predstavljata svoje klubsko, oziroma študentovsko življenje. Đuro Haramija je študentom povedal nekaj »O razvojnih potrebah in možnostih koroške regije.«

Zbornik lepo dopolnjujejo fotografije iz zgodnjih in poznejših let delovanja kluba ter nekaj posnetkov Koroškega akademškega okteta.

Branje nekoliko motijo dokaj pogoste tiskovne napake — Slovenj Gradec, kjer so zbornik tiskali, je najbrž predaleč, da bi kdo hodil iz Ljubljane sem popravljat krtačne odtise, morda pa se je tudi preveč mudilo, in tako so napake ostale.

Sedanjim klubovim odbornikom je treba priznati, da imajo dobre organizacijske sposobnosti. K pripravam za proslavo srebrnega jubileja so pritegnili predsednike vseh štirih koroških občin, oba predsednika osrednjih organizacij koroških Slovencev v Avstriji, častnemu odboru je predsedoval celo Milan Kučan, predsednik skupščine SRS; pri organizaciji proslave — bi-

la je 20. oktobra 1978 v Festivalni dvorani v Ljubljani in je lepo uspela — je sodelovala tudi vrsta članov iniciativnega odbora KKŠ.

Ob dvajsetletnici delovanja je KKŠ prejel odlikovanje predsednika Tita — red

zasluge za narod s srebrno zvezdo. Po petih letih klub ni bil ponovno odlikovan — odlikoval se je sam s tem, da resnično živi med koroškimi študenti, jih združuje in jim omogoča, da koreninijo v koroški zemlji.

Ivan Kušnik

Celodnevna osnovna šola

V naši občini dela po programu celodnevne šole podružnična šola Lokovica, podružnica osnovne šole Franja Goloba na Prevaljah. S celodnevno obliko dela je pričela 1. decembra 1977. leta, 15 dni po tem, ko se je vselila v novo šolsko stavbo. V šolskem letu 1977/78 je obiskovalo šolo 24 učencev od 1. do 4. razreda v dveh kombiniranih oddelkih. Vsi učenci so razred izdelali.

Kaj je celodnevna osnovna šola?

Ime celodnevna osnovna šola najbrž ni najbolj ustrezno, saj učenci niso »cel« dan v šoli. Pa primerjajmo urnik, oziroma delovni čas v poldnevni in celodnevni osnovni šoli za 2. razred (glej tabeli).

Pri poldnevni šoli se pouk začne ob 8. uri in konča ob 11.30 ali ob 12.20. Pri celodnevni šoli pa traja pouk do 14.05 ali 14.50.

V celodnevni šoli je po 3. uri rekreativni odmor, ki je namenjen duševni in telesni sprostitvi učenca. To pomeni, da preprečuje utrujenost, potreben pa je tudi za pravilen telesni razvoj. Pri prvem samostojnem delu — učenju, učenci delajo »domače« naloge in utrjujejo snov, pridobljeno v prvih treh urah pouka. Učencem, ki počasneje in teže dojemajo, učitelj individualno pomaga. Naslednja ura je namenjena ponavljanju snovi iz daljšega obdobja (samostojno učenje). Organiziran prosti čas je namenjen interesnim dejavnostim. Učenci delajo v raznih kulturnih, športnih in tehničnih krožkih. Ti programi nastajajo na samoupravni osnovi, tako tudi delo v interesnih dejavnostih. Interesne dejavnosti so še kako pomembne za razvoj učenca, saj se vsi ne morejo odlično izkazati pri pouku, zato se marsikdo lahko uspešno uveljavi tam, kjer ga delo zanima, s tem pa postane tudi bolj samozavesten pri celotnem šolskem delu.

Da je primerno kosilo, ki je ob pravem času nujno potrebno za mladega človeka, se verjetno vsi dobro zavedamo.

V organiziranem prostem času pa lahko vsak učenec po svoji volji in želji izbira kaj bo počel. Igranje namiznega tenisa, šaha, lego kocke, igre z žogo, branje pravljic idr.

Torbica, ki je danes že kar torba, seveda ostane v šoli. Ob koncu tedna jo učenec odnese domov, da lahko starši spremljajo delo v šoli. Učenec se v celodnevni osnovni šoli ne znajde v neprijetnem položaju zaradi tega, ker doma ni znal napraviti naloge, ker je pozabil ta ali oni zvezek, ker je pozabil barvice, ali pa celo zato, ker doma ni imel časa napraviti domače naloge. Vsi učenci vse napravijo v šoli. S tem so se tudi izenačili v pogojih, ki jih imajo za šolanje. Tudi pogovori na roditeljskem sestanku med učiteljem in starši so sproščeni, vsebinsko drugačni. Učitelj in starši se pogovarjajo o ustvarjalnosti otroka v šoli, namesto da bi našteval, kolikokrat je bil otrok brez naloge, se ni naučil pesmic, kako pozablja šolske potrebščine in temu podobno.

Iz napisanega sledi, da je celodnevna osnovna šola kvalitetnejša, starši pa želimo otroku dobro, zato bi se morali zavzeti za hitrejšo širjenje take šole v naši občini.

Srednjeročni načrt izobraževalne skupnosti predvideva že 10 odstotkov učencev v celodnevni šoli, dejansko pa je v celodnevni osnovni šoli na Lokovici vključenih 0,7 odstotka učencev naše občine.

V nekaterih občinah po Sloveniji je vključenih v celodnevno osnovno šolo že 20 odstotkov ali več učencev. Mogoče bo kdo dejal, da je v tem tudi nekaj propagande; ne morem pomagati, če je tako razumel.

Poldnevna osnovna šola (2. razred)

	PO	TO	SR	ČE	PE
Od 8.00—8.45	SND	MA	SL	MA	MA
Od 8.50—9.35	MA	SL	MA	SL	SND
Od 9.55—10.40	SL	GL	SND	LI	SL
Od 10.45—11.30	TE	RU	TE	LI	TE
Od 11.35—12.20		DP		DP	

Tabela 1

SL — slovenščina
MA — matematika
SND — spoznavanje narave in družbe
GL — glasbeni pouk
LI — likovni pouk

TE — telesna vzgoja
DP — dopolnilni pouk
RU — razredna ura
SU — samostojno učenje

Celodnevna osnovna šola (2. razred)

Tabela 2

	PO	TO	SR	ČE	PE
Od 8.00—8.45	SND	SL	MA	SL	MA
Od 8.50—9.35	SL	MA	SL	MA	TE
Od 9.55—10.40	MA	SND	GL	SND	MA
Od 10.40—11.00	Rekreativni odmor				
Od 11.00—11.30	SU	SU	SU	SU	SU
Od 11.30—12.15	Organizirani prosti čas				
Od 12.15—12.45	Kosilo				
Od 12.45—13.15	Neorganiziran prosti čas				
Od 13.15—14.00	TE	SU	TE	LI	SU
Od 14.05—14.50				LI	

M. Gerdej

Judenburg in Miklova Zala

(po III. srečanju gledaliških skupin slovenskih železarn)

Od 9. do 14. oktobra letos je bilo na Ravnah srečanje gledaliških skupin, ki ljubiteljsko delujejo v slovenskih železarnah: Štore, Jesenice in Ravne, gostje pa so bili Rožani. Prireditve je organizirala komisija za kulturo pri svetu sindikata železarne Ravne najprej zato, ker je letos železarna Ravne na vrsti za gostitelja, prireditve pa so bile namenjene počastitvi sindikalnih kongresov in ravenskega krajevnega praznika.

Srečanje gledaliških skupin ni bilo zgolj srečanje kot doslej. Do sedaj so se res srečali samo igralci (dvakrat). V enem dnevu so pokazali zgolj odlomke iz odrskih del, ki so jih naštudirali. V tem gledališkem tednu pa smo lahko videli gledališka dela v celoti. To vsekakor pomeni korak naprej v ljubiteljskem poustvarjanju, pomeni pa tudi razširitev kulturnega življenja na Ravnah. In kulturno življenje pri nas ni ravno siromašno, nasprotno, lahko smo ponosni, da imamo številne pevske zборе, instrumentalne skupine, slikarje in pisce, ki so še ljubitelji ali pa so že »priznani« ustvarjalci. Še posebno smo lahko ponosni, da jih je »rodila« železarna, saj vam lahko kdo po streže s številkami, koliko članov raznih kulturnih dejavnosti je delavcev železarne. Gregor Klančnik je na sklepni prireditvi dobro povedal, da so delovne organizacije »matere kulture«. Kdor te besede resno premisli, jih prav gotovo ne more vzeti za idealistične, temveč za zelo stvarne. Ne le, da iz delovnih organizacij izhaja toliko in toliko ljudi, ki ustvarjajo ali poustvarjajo kulturo, temveč so tudi in najprej ekonomska baza za nadstavbo, ki se imenuje umetnost. Šele ko imamo dograjeno ekonomsko bazo, lahko sprožimo razne oblike kulturnega poustvarjanja in življenja. Zato so srečanja ljubiteljskih dejavnosti, med katere sodi tudi gledališko, veren dokaz, ne le koliko in kakšne oblike umetniškega delovanja premoremo v delovnih organizacijah, temveč so dokaz več, da se v

urejenih gmotnih razmerah stopnjuje tudi težnja po duhovnem (kulturnem) življenju in delovanju.

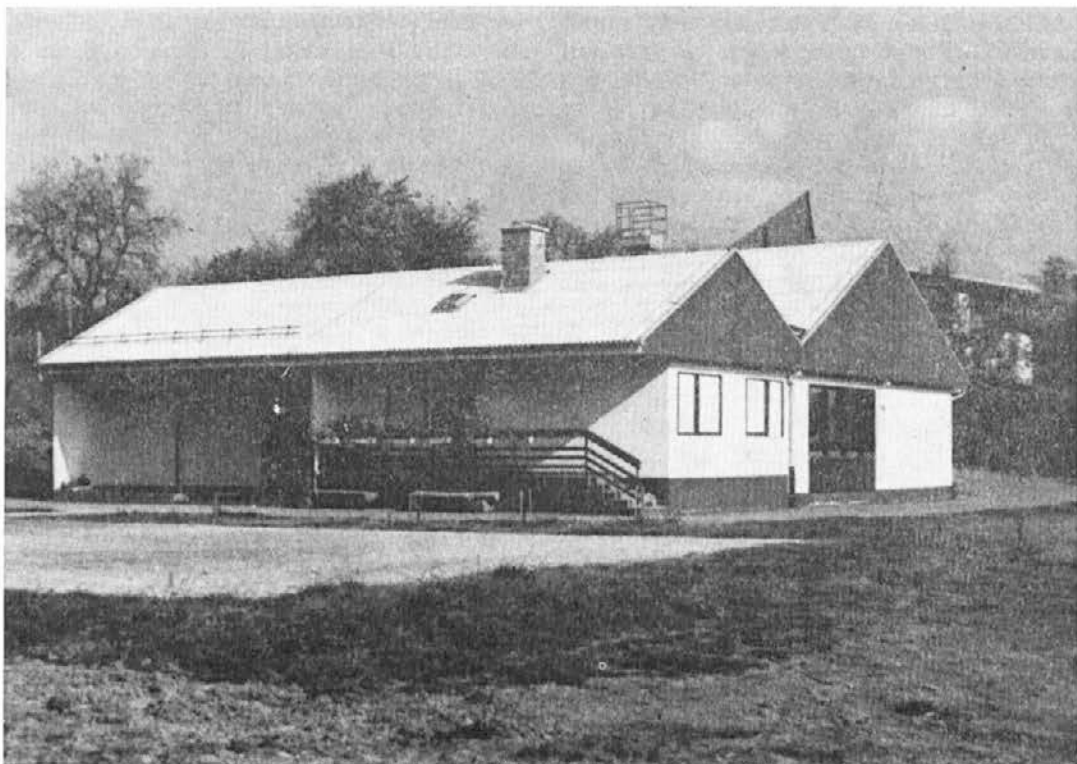
Kar otipljiv primer takšnega ustvarjanja in poustvarjanja je Šipkov »Judenburg«. To delo smo imeli priložnost gledati na srečanju, opozoriti pa želimo za ozadje, ki pomeni mnogo širši spekter delovanja. Mitja Šipek je inženir, strokovnjak za ultrazvok, ravnatelj določenega delovnega kroga v železarni, po drugi strani pa dramaturg, igralec in pevovodja, pa pisec (»Križa« bo izšla v obliki knjige). Službene dolžnosti mu ne branijo, da ne bi »v prostem času« kulturno oživiljal to dolino. Tu ne mislim govoriti o veličini in pomenu posamezne priredbe (»Judenburg« je prirejen po Prežihovem »Doberdobi«, monodrama »Svetneči Gašper« po noveli

»Pot na Klop«), temveč le o dejstvu, da so takšna njegova prizadevanja primer, kako je možno kulturno delovati. Pa ne samo to. Velikokrat se vprašujemo, kaj ponuditi občinstvu, kako pritegniti občinstvo, govorimo o animatorjih, o organizatorjih kulturnega življenja, spregledamo pa tiste idealiste in garače, ki to že dolgo so.

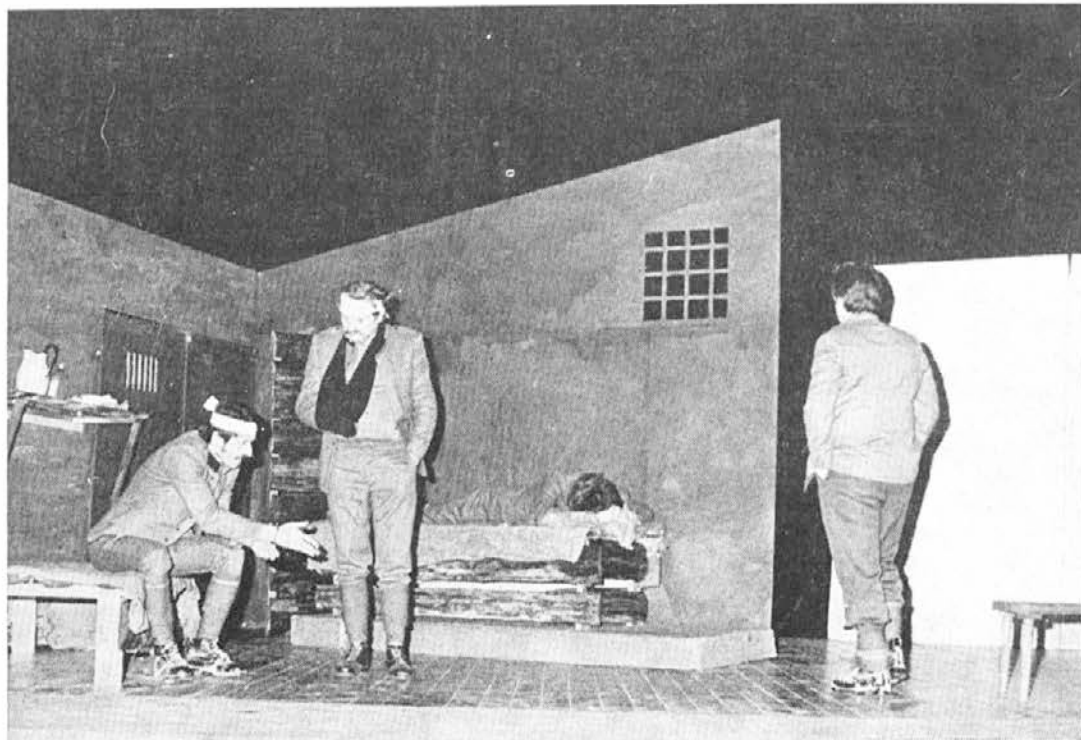
Primer Šipek je odgovor na vprašanje, kako in kaj ponuditi občanu, da bo kulturno bogatejši. Poglejmo, na voljo sta dve ustaljeni poti. Prva je ta, da priredimo koncert, dramo, razstavo itn. v določenih dvoranah in salonih. Po drugi strani pa prirejamo razna srečanja na ravni mitingov: za kulturno mašilo so na sporedu kake tri recitacije, pa kakšna harmonika vmes. Tudi ob takšnih priložnostih se ponuja boljša rešitev, na katero je opozoril tudi Gregor Klančnik na posvetu v marksistični knjižnici. Dejal je, da bi morali kulturo približevati občanom tako, kakor je to napravil Mitja Šipek na srečanju borcev slovenskih železarn letos v Šentanelu. V izvorni kulturni prireditvi sta izzveneli dramsko delo, ki ga je režiral in igral Šipek, ter pesem Šentanelskih pavrov, ki pojejo koroške pesmi na ljudski način. Vprašanje številčnosti publike je odveč, kakor tudi problem, kako dobiti poslušalce (gledalce) na kulturno prireditve.

Drugo, kar sem občutil ob »Judenburgu«, ali ob pesmih pavrov, ali iz drugega delovanja Mitje Šipka, je tisto, kar poznam od Ivana Prijatelja, našega literarnozgodovinskega kritika in esteta: »Resnično narodna umetnost bo nedvomno šele takrat, ko ne bo kazala samo v tehniki sledov dela naše narodne duše, ampak dušo samo v vsebini svoji.«

Beseda tehnika tu ne pomeni tistega, kar razumemo danes o strojih, raketah itn., »tehnična sled narodne duše« pomeni, da ni dovolj samo nekaj prikazovati, ne da bi bilo za tem kaj globljega. Na primer, lahko je neko delo odlično odigrano, scena dovršena, vse naj-naj, vsebina pa da bi

Celodnevna osnovna šola na Lokovici

»Judenburg«

bila bleda, plehka, cenena ali je sploh ne bi bilo. Tu hočemo pokazati na »dušo v vsebini svoji«, kar je znal Prežih in za njim Šipek ne le tehnično prikazati, temveč se v takšnih delih odkriva narodova duša v svoji vsebini. Nesporno je namreč, da je Prežihov Voranc zajemal iz globin studenca, od koder teče bistra in hladna studenčnica življenja ljudi tostran Karavank; in le bistra in mrzla voda odžaja, ne pregreta mlaka. S svojimi priredbami Prežihovih del je Šipek znal prisluhniti utripu ljudskega, narodovega srca, saj sam izhaja iz okolja, kjer je posluš za ljudskost še živ. Tu ne mislim samo na njegov rodni Šentanel, temveč na »Rož, Podjuno, Zilo« in Mežiško dolino, ki upravičeno sodi zraven. Ta »venec štirih dolin« se mi zdi kot oaza, kjer je še moč najti vsebino slovenske narodne duše.

To pa nam potrjuje tudi uprizorjanje »Miklove Zale«, ki je mit slovenske samozavesti in odpornosti, kakor so zapisali Rožani na gledališkem listu. Vsebine povesti ne nameravam navajati, saj je to delo Jakoba Sketa tako razširjeno, da bi ga moral vsakdo dobro poznati. Zato pa se nekoliko ustavimo pri sporočilu, ki ga tudi dramaturg oblikuje vsebuje. Še prej pa nekaj o izvedbi na Ravnah.

»Miklovo Zalo« so na srečanju prikazali igralci Slovenskega prosvetnega društva Rož iz Šentjakoba v Rožu. Skoraj vsi so igralci in pevci obenem, saj ima društvo tudi pevski zbor, ki ga vodi Lajko Milisavljevič, zbor pa je znan po stilnih koncertih koroških ljudskih pesmi. Igralce vodi Peter Štiker, ki je igro tudi režiral. Besedilo so igralci govorili v rožanskem narečju, kar je lahko marsikomu pomenilo jezikovno osvežitev in popestritev, obenem pa je dobila igra pristnejši, arhaični videz, zato pa bližino ljudskemu ustvarjanju. Druga narodna dragocenost je prikazovanje ljudskih šeg in navad. Na Zalini ovseti so igralci tudi peli koroške ljudske pesmi, kar je skoraj nenavadno za gledališče, še posebno zato, ker so zapeli ubrano (mešani zbor). Prikazali pa so tudi pristen

ljudski humor. To dvoje daje predstavitvi še posebej čar, saj nam tega tudi pri t. im. ljudskih igrah velikokrat manjka. Organizatorju — svetu sindikata in Rožanom smo lahko hvaležni, da smo imeli priložnost videti in občutiti, kako je živel in kako še živi in kakšna je slovenska (koroška) narodna bit in zavest.

Sporočilo »Miklove Zale«, smo rekli, je mit slovenske samozavesti in odpornosti. Presegli bi okvir tega poročila, če bi hoteli to razložiti in utemeljiti. Najboljša razlaga in utemeljitev tega mita je že to, da povest Miklove Zale še do našega sodobnega časa ni preživela. In verjetno tudi ne bo. Miklova Zala se nam kaže kot večna epopeja in pričevanje o naši preteklosti, o življenju naših prednikov, po drugi strani pa nam tudi bogate dramatične (tudi napete) prizore, ki najbolj ljudsko ponazarjajo to našo samozavest in žilavost. Ko sem pred leti bral (večkrat) to povest, se mi je porodilo vprašanje, zakaj še nimamo filma o Zali. Ker spremljam tudi naše filmsko delo in ga nekoliko poznam tudi po vsebinah in sporočilih, se mi zdi ob primerjanju teh sporočil, da bi filmska obdelava »Miklove Zale« nudila mnogo več možnosti za filmsko uspešnost, kot jih premore naša dosežanja filmska ustvarjalnost. V tem delu imamo neslutene možnosti za izražanje naših slovenskih prvin, od prikaza naravnih znamenitosti in lepote, šeg in običajev, pesmi (ljudske, zapete) in poezije, pa vse tja do dramatičnosti in »napetosti« zgodbe! Toda tega na filmskem platnu žal še nimamo...

Da sem izbral za oris srečanja ti dve dramski deli, še ni rečeno, da bi bile ostale predstavitve ljubiteljskega ustvarjanja kaj manj vredne. Nasprotno, tudi ob Cankarjevem »Kralju na Betajnovi«, ki so ga predstavili člani amaterskega gledališča »Železar« iz Štor, smo na novo okušali in doživljali Cankarjevo sporočilo, ki je po vsebini prav tako mit slovenske upornosti in samozavesti, predstavitev sama pa je bila na dokaj visoki stopnji igranja in režije. Tudi člani amaterskega gledališča

»Tone Čufar« z Jesenic so se dobro odrezali, ko so nam predstavili renesančno komedijo »Hvarčanka« Martina Benetovića. Delo je po dramatičnih zapletih in stopnjevanju napisano manj dobro, zato pa gre pohvala igralcem, ki so se dobro vživeli v vloge.

Za pisanje tega sestavka sem imel na voljo le malo časa, zato se zavedam, da je morda nekoliko nedorečen. Po drugi strani pa sem se potrudil dati in poiskati srž tretjega srečanja gledaliških skupin, ki je prav v pomenu opisanih del. Drugi obiskovalci so imeli druge, svoje izkušnje in doživetja in morda se bo našel kdo izmed njih in povedal še kaj. Vame se je vtisnilo pač takšno doživetje, kot sem ga opisal in se mi zdi, da ima širši pomen, čeprav se je srečanje dogajalo na tej strani Karavank. Še več, to srečanje je bilo več kot potrditev besed Gregorja Klančnika, da nismo samo proizvajalci jekla in gospodarji, marveč so naše delovne organizacije »materie kulture«. Škoda je le, da se tega ne zavedamo dovolj. Upajmo, da bodo naslednja srečanja še bolj obiskana, da nas bo bolj žejalo po izviri naše biti.

Naj sklenem še z eno mislijo Gregorja Klančnika, ki bi jo lahko postavil za vodilno misel temu poročilu: da bi še prihodnje generacije nastopale z Miklovo Zalo in tako obdržale lepo slovensko besedo bodočim rodovom...

Franc Razgoršek st.

Srečanje z Avgustom Kuharjem

Iskal sem Avgusta Kuharja, urednika Koroškega fužinarja. Prišel sem k njemu na dom. Odprla mi je njegova nečakinja, ki ga je gospodinjala, odkar mu je umrla žena. Povedala mi je, da ga ni doma in da ne vidi rad, če ga kdo nadleguje doma. Po večerih navadno dolgo ostaja v pisarni.

Napotil sem se proti železarni in vprašal vratarja, kje je urednikova pisarna. Povedal mi je, da je v prvem nadstropju levo od stopnic. Na hodniku sta me srečala dva moška in me vprašala, kaj želim. Povedal sem, pa sta me prijela pod roko, eden je odprl duri in rekel:

»Na, Gustl, ta stric te je prišel obiskat.«

»Kaj za hudiča me še zdaj kdo moti!« se je razhudil Gustl.

»Oprostite,« sem mu rekel, »nekaj sem prinesel za list Koroški fužinar.«

Vzel je rokopis in nekaj prebral, nato me je povabil, naj sedem ter z zanimanjem bral do konca.

»Ja, tu bom pa še jaz nekaj zraven napisal, sem tudi Hotuljec.«

Govoril je mirno in prijazno. Nevihta se je poglobila in huda kri tudi. Ni bilo več sledi o jezi in hudih besedah, s katerimi me je malo prej sprejel.

Lojze Kos

Z ravensko folkloro na Poljski

Potopis, tak ali drugačen ... tale bo ves čas »cingljaj« s koroško folkloro. Oblečen bo v dolgo in nabrano krilo z modrcem (janko na nedrc) iz modro-belega rižasto tkanega blaga, izpod katere se bo bleščala »spodnja janka«, krojena iz tanjšega domačega prta ... ali pa v do kolen segajoče hlače, krojene iz irhovine, z lajbičem s srebrnimi gumbi in belo, iz domačega platna, krojeno srajco in seveda črnim klobukom s širokimi okraji in nizko štulo ...

K vsej tej garderobi pa spadata še ena fejest koroška dečva in seveda nič manj lušt'n pobič, in če je takšnih deklet in fantov dvanajst parov, pa še štirje veseli muzikantje — eden s »frajtonarco«, drugi s klarinetom, tretji s »trompeto« in četrti z basom, potem bi vsemu temu lahko rekli ravenska folklorna skupina.

Ne bodimo skromni in kar uvodoma povejmo, da je ta skupina po vsej naši domovini znana, in da jo je Zveza kulturnih organizacij Slovenije prav zaradi nespornih kvalitiet izbrala za edinega predstavnika na dveh velikih mednarodnih festivalih na Poljskem.

* * *

Tisto sobotno jutro, 2. 9. 1978, ko smo zložili svoje nabito polne potovalke na Viatorev avtobus, se nikomur niti sanjalo ni, da nas čaka tako zanimiva, tako bogata in napeta folklorna pustolovščina. Tudi na to pot sem se odpravljajal s podobnimi občutki kot na številna druga potovanja; z zvrhano mero radovednosti in tistim značilnim, prijetnim izletniško-turističnim čustvom, ki mu predpotopneži pravijo »Krištofokolumovski kompleks«. Videti in spoznati veliko novega, doživeti nekaj neznanega!? Moram priznati, da sem si vso stvar predstavljal preveč enostavno in lahkotno; bilo je namreč še kako delovno, odgovorno in za folklorno skupino skorajda garaško.

Dve poti vodita v Zakopane. Pravijo, da je tista prva, preko Dunaja, Bratislave, Banske Bistrice v dolino Visokih Tatr in zakopanskega prelaza, krajša in jo najraje izbirajo zimski turisti. No, mi smo raje krenili po drugi poti, skozi Madžarsko, iz Budimpešte skoraj pravokotno čez Češkoslovaško v Tatre. Zdaj lahko iz izkušnje svetujemo: komur ni žal narediti 120 kilometrov več in ga ne preganja čas, naj zavije po »naši« poti. Poplačan bo vsaj toliko, kot smo bili mi.

BUDIMPEŠTA

Dvomilijonska Budimpešta nas je pričakala v sobotni poznopoldanski dremavosti, ko trgovci že zaklepajo vrata svojih trgovin, ko se na najvišjih stavbah že prižigajo prve reklame, in ko mora »vsiljivi« turist uporabiti vse svoje diplomatske sposobnosti, da iztakne kakšnega vodiča. Naš neutrudni »strojevodja« Bine Bevc je izbral prav pristrčnega, zgovornega in vsestransko umetelnega vodiča, ki nam je nato v nekaj kratkih urah predstavil tisočletno zgodovino madžarske prestolnice, nas vodil mimo več kot 300 znamenitosti, za konec pa

izbral romantično restavracijo, kjer so nam postregli — s čim drugim kot madžarskim golažem. Nato smo plačali, se poslovili, in ko so se za nami izbrisale zadnje velemestne luči in smo že drveli proti češki meji, smo lahko v miru (oprostite, prav po kravje) premlevali zvrhan koš nametanih vtisov ...

Budimpešta, kraljica Donave, metropola dveh kontrastov — preteklosti in sedanosti — mesto kulture, spomenikov, palač ... 25 gledališč, 7 univerz, 123 izvirov termalne vode, več kot 2000 manjših in večjih spomenikov, 46 mostov, 600 muzejev ...

Glavna turistična znamenitost — trdnjava Várhegy. V njenem objemu se nam zazdi, da se je ustavil čas; arhitektura stoletij, ozke ulice, trgovine, gostilne; vse v stilu preteklosti. Oglejmo si gotsko katedralo kralja Mačéša, le nekaj metrov dalje občudujemo moderno stavbo hotela Hilton (I.A), čez most Erzebet se zapeljemo iz Budima na peštansko stran, v notranji del mesta. Tu so trgovske ulice — Vaci, Lajoš Košuta, Rakocija — vse se iztekajo proti budimpeštanskemu »Ponte-rosu« — Duna korzu. Madžarska vlada domuje v impozantni stavbi, Parlamentu (17 tisoč m² površin, dolžina 268 m, 1200 soban ...). Žal ne moremo obiskati svetišče stare in moderne umetnosti, muzeja, enega največjih na svetu ... Michelangelo, Rembrandt, Van Dyc, Raffaello, Picasso, ... obljubimo, da bomo še prišli.

POLJSKA MEJA

Avtobus se nekaj po polnoči ustavi na madžarsko-češki meji. Občudujemo sposobnost carinikov, ki »demonirajo« osebne avtomobile s potniki vred in pri tem ugotovimo, da so v največji nemilosti predvsem Madžari. Na naše veliko presenečenje zelo na hitro, brez večjih težav in posebnih

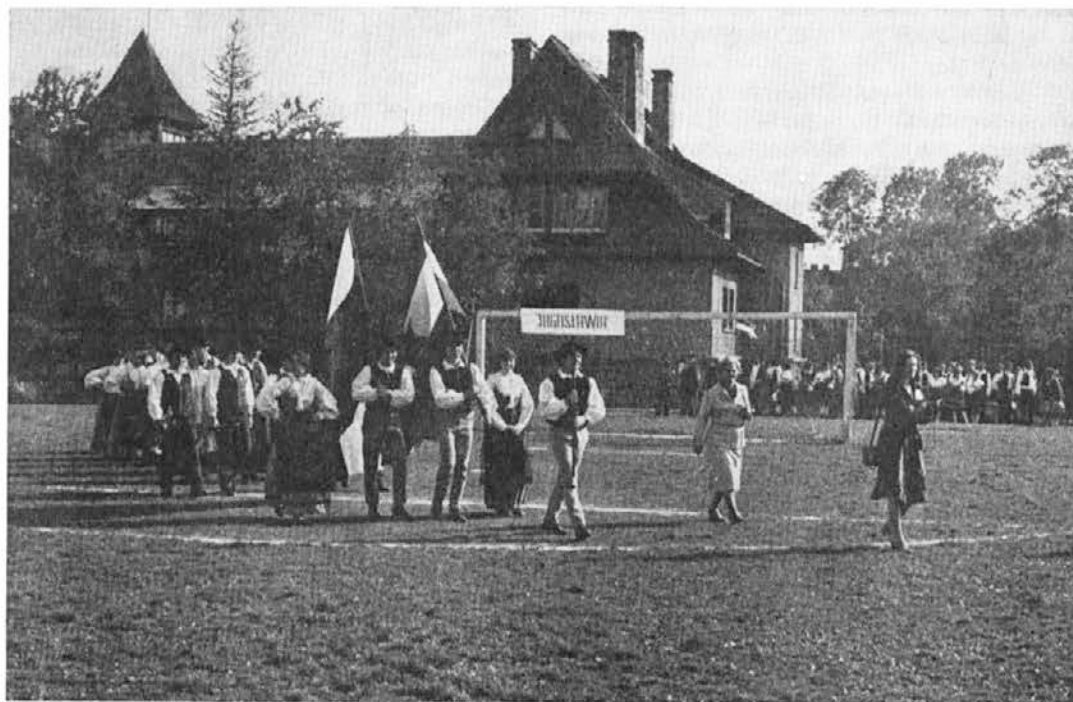
pregledov, opravijo z nami. Nadaljujemo pot po Češki, vsi že z mislimi v Zakopanah, v postelji mirnega hotela! Zaspame in izmučene misli sploh ne opazijo idilično lepe pokrajine, mest in vasi, ki bežijo mimo nas. Dremljemo in dremuckamo, tu in tam pogledamo na uro, Jec po tistem preklinja radio, ki je obnemel že na madžarski meji, na prednjem sedežu razgrinjajo avtokarto in tuhtajo najprimernejše poti, zadaj si krajšajo čas z igranjem šaha, tu in tam kdo zaman poskuša zapeti ... in končno poljska meja.

Radovedni pritisnemo nosove na vlažno šipo in zaspano buljimo v še bolj zaspanega carinika. Toda navidezna zaspanost moža postave se kaj kmalu spremeni v za nas ne preveč prijetno radovednost. Takle tovariš vam lahko pretiplje prav vse, po zakonu pogleda, kamor želi, in če slučajno iztakne kakšno »ilegalno« stvar, jo neusmiljeno zapleni in še kazni sledi. Nasvet, ki ga gre resno jemati: na poljski meji imejte prav vse v redu — od potnega lista do zadnjega beliča. Italijansko folklorno skupino so zaradi neurejenih formalnosti glede vstopnih viz zadržali na meji celih 36 ur, in to kljub temu, da jih je Poljska povabila v goste.

Naša skupina tudi tokrat ni imela težav. Pregled se je omejil na vseh osem šoferjevih žepov (Blaž, star mednarodni maček, je imel žepe seveda prazne), Binetov dežnik in nekaj nedolžnih predalčkov. Nas, ubogih smrtnikov, bledih in zaspanih, pa po carinikovi sodbi ni bilo vredno gledati. Kot kaže, je trdo carinikovo srce omehčala velika značka, emblem ravenske folklorne skupine. Po dvournem postanku smo se zapeljali proti biseru poljskega turizma, Zakopanom.

ZAKOPANI — DOBRO JUTRO

To majhno tatransko mesto, ujeta med strmo vzpenjajočo se Kozi Klerch (2291) in

Korošci so na Poljskem predstavljali Jugoslavijo

Ravenski folkloristi na zakopanskih ulicah

Rysy (2499), je znano vesoljni smučarski Evropi po svojih izredni smučarskih tereh. Več kot 30 sedežnic in vlečnic povezuje 16 prostranih smučišč. V Zakopanih in ožji okolici lahko istočasno poskrbijo za 50 tisoč turistov. Leta 1977 so našli 3,5 milijona turistov (20% tujih, od tega 7% Jugoslovanov), to z drugimi besedami pomeni, da pride na vsakega prebivalca 113 turistov. Lahko bi trdil, da smo teh nekaj osnovnih podatkov vedeli že prej — saj smo se vendar temeljito »teoretično« pripravili za pot. Peščica smučarskih »fanatikov«, ki jim je bilo dano že prej obiskati Zakopane, je z vso vnemo obujal spomine, vsi drugi pa so poskušali usklajevati svoje teoretične predstave, ki nam jih je otipljiva in vidna resničnost kar precej obrnila na glavo.

Najprej smo si skoraj vsi, razen redkih »lokalpatriotov«, premaknili urne kazalce za uro naprej. Ta poletni turistični čas (tudi pri nas razmišljamo o njem) je prav zanimiva zadeva — nehote prisili ljudi, da vstajajo ob šestih (čeprav je ura šele pet) in zapuščajo lokale ob 22. uri (čeprav je ura šele devet).

V Zakopanih nas sprejme hladna in oblačno-dremava nedelja, ko so ulice še prazne in ima človek občutek, da smo zgrešili cilj. Le veliki, raznobarvni panoji, plakati, zastave in okrašene hiše pričajo, da smo prispeli v mesto ene največjih folklornih prireditev Evrope.

DVOREC

Prijeten folklorni občutek nas objame ob prihodu v našo »rezidenco«, idilični dvorec, za stopnico privzdignjen nad ostale mestne zgradbe, obdan z zelenjem, dolgimi kamniti stopnicami, ki vodijo do vhoda; razmajana loputasta vrata, dolgi hodniki, vse v domače škripajočem masecnovem lesu, vonj po kuhinji... in sobe, prav tako vabljivo domače, z velikimi posteljami in razgledom, ki se izgublja nekje med zakopanskimi ulicami. Razdelimo se po sobah, po dva ali trije v eni, prijatelji skupaj, vsak po svoji želji... prvi počitek in nato kosilo. Hrana okusna, prvi nezaupljivi vtisi se

sladko raztopijo v ustih in ob odhodu nagrajamo kuharice z darili.

Kaj kmalu ugotovimo, da v dvorcu nismo sami. Logar prvi prinese razburljivo vest, da je v neposredni bližini njegove sobe opazil čedno žensko dušo, mlado, lepo, črno kot noč, skratka, pravo-pravcato. »Turkinja!« mojstrsko ugotavlja Darko;... »Ne, Italijanka«, si na ves glas zaželi Joč; takoj nato zaslišimo nežni zvok kitare in grško melodijo. Ni bilo treba posebne umetnosti, da naši don juani v svoji naravni in čisti koroški napadalnosti premamijo romantične in brhke mladenke iz Rodosa in potem ves teden mirno plove barka pod skupno jugoslovansko-grško zastavo. Grška folklorna skupina se nam je predstavila v kar najboljši luči, zato smo bili na njihovih nastopih najbolj glasni pri ploskanju in vzklikanju prav mi Korošci.

DELO, DELO...

Že tisti prvi zakopanski popoldan, ko so nam misli uhajale gor in dol po mestu, se je pravzaprav začelo delo. Na skupnem sestanku sta Bine Bevc in Peter Mihelač natančno obrazložila namen potovanja, opozorila na odgovornost, ki jo nosi skupina kot zastopnik Jugoslavije in zahtevala delovno disciplino. Sledilo je ravnanje, »peglanje«, popraviljanje in pripraviljanje narodnih noš. Muzikantje so »uštimali« instrumente in že so z vso sapo urezali hotuljsko polko. Grki so začudeno nastavili ušesa, Franjo pa je zagrabil eno izmed deklet in hop! — po škripajočem parketu na svojevrsten način začel 17-dnevno plesno turnejo po Poljski.

Seveda smo pozno popoldan, ko je že mrak legel na mesto in so se druga za drugo prižigale luči, odhiteli na zakopanske ulice, v ihteči želji, da v nekaj urah vidimo in zaobjamemo prav vse. Pa vam povem, da se kaj takšnega ne posreči nikomur niti v tednu dni. Še kako namreč drži trditev domačinov, da imajo Zakopani deset obrazov. Ko razgrneš tančico s prvega in si prepričan, da si odkril »malo Ameriko«, se ti odkrije drugi, tretji, in tako naprej. Eden izmed teh obrazov je vsekakor folklorni.

V Zakopanih in ožji okolici deluje 23 folklornih skupin. Če pomislimo, da sta v štirikrat večjem Mariboru samo dve, potem komentar verjetno ni potreben.

400-letnica mesta, ki so jo praznovali prav med festivalom, pomeni tudi stoletja trajajočo bogato folklorno tradicijo. Ohranila se je v svoji najbolj izvorni obliki, prenašala se je iz roda v rod, iz kraja v kraj vse dokler je niso vzeli »v roke« najboljši poljski etnologi, jo konzervirali in arhivirali ter na tak način poskrbeli, da bo ostala večna.

Prva zakopanska noč nam je pomagala, da smo se dokončno otresli popotne utrujenosti in ponedeljek pričeli vsaj tako delovno, kot bi ga, denimo, doma. Pred nami, bolje rečeno pred folkloristi, sta bila namreč dva naporna in pomembna dneva. Imeli smo srečo, in temu se resnično lahko reče sreča, da so nam dodelili Vitka in Jolando, vodiča in prevajalko, ki sta v svoji preprosti prijaznosti kaj kmalu postala »Korošca«. Vitek nam je že takoj ob prihodu prebral program (vozni red nastopov): »Generalna vaja, takoj zdaj, po zajtrku; ob 12.30 — snemanje za varšavski radio, popoldne gostovanje v Črnem Dunajevu, zvečer družabno srečanje z domačo folklorno skupino;

t o r e k: dopoldne slavnostni defile vseh nastopajočih skupin po zakopanskih ulicah; opoldne — osrednja otvoritvena manifestacija ob vznožju velike olimpijske skakalnice; popoldne — priprava na večerni nastop; ob 20. uri — najvažnejši nastop v tekmovalnem kriteriju pred mednarodno žirijo; **s r e d a**: dopoldne — odhod v Krakov, nastop in snemanje za poljsko televizijo, nato ogled mesta. Zvečer — spoznavno prijateljsko srečanje z grško in poljsko skupino;

č e t r t e k: dopoldne — odhod v Stary trg (60 km od Zakopanov); nastop na mini festivalu ob Podhalamskem Jarmaku; povorka skupin po mestu; popoldne — dva nastopa, na osnovni šoli in zvečer v domu kulture v Nowem Targu;

p e t e k: izlet v 180 km oddaljeni Oswiencim (Auschwitz); tekmovanje za instrumentalni ansambel;

s o b o t a: vaja in nastop; razgovor z žirijo;

n e d e l j a: zadnji dan — nastop nagrajenih skupin — podelitev priznanj in nagrad; zvečer — družabni večer in slovo;

p o n e d e l j e k: odhod v Zielono goro.

To naj bi bila torej prva polovica naše turneje — ni kaj reči — čudovito zamišljeno. Organizatorji so poskrbeli, da iz naše skupine iztisnejo vse do zadnje kaplje znoja. Le malokdo se je oziral na dejstvo, da je morala ravenska folklorna nadaljevati pot z Zielono goro in predstavljati Jugoslavijo na drugem, prav tako pomembnem festivalu.

PRAZNIK FOLKLORE

Zakopanski festival je privabil nad 70 tisoč obiskovalcev z vseh koncev sveta. »To je pravi praznik folklore Evrope«, je ves navdušen nad bogastvom barv, zvokov in plesov dahnil že nekoliko osiveli Berlinčan, ki si to prireditev ogleda vsako leto zapored. »Iz Berlina, vzhodnega seveda, nas je prišlo kakšnih 400 turistov. Ogledal sem si nastop vaše skupine in mislim, da vam nagrada ne more uiti!«

Neznani objektivni znanilec velikega uspeha ravenske folklorne je imel prav. Mednarodna žirija, sestavljena iz priznanih evropskih etnologov, muzikologov in etnografov, je Jugoslaviji, tako so predstavljali našo skupino, dodelila visoko priznanje — Zlati list jeseni. To je doslej najboljša uvrstitev jugoslovanske skupine na zakopanem folklornem kriteriju.

Svoj tekmovalni nastop so Ravenčani opravili v torek, 5. septembra, ob 20. uri. To je bil vsekakor najbolj naporen dan na gostovanju po Poljski. Že zjutraj, ko je vrhove Tater obsijalo sonce, so bile zakopanske ulice polne obisovalcev. Ko se je nato pričela slavnostna povorka nastopajočih skupin, je mesto dobesedno vrelo v folklornem kotlju. Kakih 30.000 turistov je napravilo pet kilometrov dolg »špalir« in viharno pozdravljalo vsako skupino posebej. Težko je razumeti, še težje opisati nadušene množice, prelivanje barv, plesov in glasbe... koncert evropske folklorne ob vznožju zasneženih Visokih Tater. Španski fernando, grške kitare, turški bobni, madžarske violine, ruske tambure in seveda naše domače hotuljske »mehe«, klarinet in bas; vse to in še več je ropotalo, škripalo, bobnelo, šklopotalo, igralo in odmevalo med množico navdušenih ljubiteljev folklorne. Joe, Darko, Drago, Peter... so se vrteli po rog-ljatem asfaltu, visoko dvigovali svoje plesalke, hotuljska polka pa je preglasilo otožnejše mirnejše melodije drugih skupin. »Bravo, Jugoslavija, pozdravljena skupina iz prijateljske Jugoslavije«, je odmevalo po zvočnikih; naši fantje pa so snemali klubke v prazdrav in juckali, da je bilo veselje.

Sledila je osrednja slovesnost pred tisoči obiskovalcev na izteku velike olimpijske skakalnice.

Popoldanske ure so minevale počasi, z značilnim občutkom tesnobe pred večernim uradnim, tekmovalnim nastopom. Ob 20. uri je bil veliki posebej za to priložnost postavljeni šotor, poln do zadnjega kotička. Vstopnice so bile razprodane že teden dni prej.

Prva se je predstavila poljska skupina. Nastop je bil dovršen, privlačen za občinstvo, vse skupaj je dišalo bolj po opereti kot po folklori. Tako nekako je menila tudi žirija, saj tej odlični skupini ni dodelila nobene nagrade.

»Nastopa folklorna skupina Prežihov Voranc z Ravne na Koroškem«, je napovedal voditelj. Osem parov in vesela godba — ples, sestavljen po izvornih koroških običajih; težka modrina delovnih noš, program, živahen in umirjen hkrati, prevzemajoč, slovesen. Velik kontrast naproti prvi skupini. 40-minutni nastop je navdušil gledalce in žirijo. Radijski magnetofon, ki sem ga vlačil po poti, je posnel aplavz kakršnega le redko prejme kakšna folklorna skupina za svoj nastop.

Naslednji dan smo lahko v osrednjih poljskih dnevnikih brali laskave ocene. Povzemamo uvodne misli dnevnika Spoleczno Kulturalny: »Poljska zelo dobro pozna bogato folklorno tradicijo jugoslovanskih narodov, ni pa pričakovala, da se ohranja še v tako čisti in izvorni obliki prav v hribovitem predelu severozahodne Slovenije — na Koroškem... Folklorna skupina Prežihov Voranc z Raven na Koroškem nam je vsem skupaj dokazala, da

folklor ni balet, opereta ali skonstruiran splet plesov, preoblečenih v krinko starih narodnih noš, temveč, da je folklor ljudsko izročilo, nepokvarjeno narodno blago, ki ima svoje korenine v delovnem človeku bližnje in daljnje preteklosti. Kdor bo krenil po poti naših prijateljev iz Slovenije, ne bo zgrešil.«

Vsako izmed nas bi lahko mozaiku vtisov in doživetij v Zakopanih dodal še veliko zanimivega. Morda bi pripovedoval o starem Krakovu, ali pa o dolinah v visokih Tatrah, ki smo jih prečesali po dolgem in počez, o pobratenju s folklorno skupino iz Tarnova, o prijateljskih srečanjih in poznanstvih z mladimi iz cele Evrope, morda bi opisal zastrašujočo podobo Auschwitzta, ali pa...«

Preden se poslovimo od Vitka in Jolande in krenemo na pot proti Zieloni gori, naj povem še to, da je mednarodna žirija podelila priznanje tudi našim vrlim muzikantom, ki so tekmovali še posebej v okviru narodnih ansamblov.

ZIELONA GORA

Po dvanajsturni, ne preveč utrujajoči vožnji smo prispeli v Zielono goro. Iz hribovitih Tater, kjer je temperatura včasih zdrknila na stopinjo ali dve nad ničlo, smo se preselili v nekoliko milejše podnebje ravninske vinorodne zahodne Poljske. Žal nas je tu ves čas prebadal neprijeten, hladni veter, ki brez prestanka piha čez široka, s sladkorno peso posejana polja. Zielona gora in nekatera bližnja mesta so prilagojena temu prepihu. Ulice so ozke, hiše tesno prilepljene ob tla, ceste zaradi prahu tlakovane — vse to pa daje občutek prijaznosti in toplote. Stari del mesta je posejan s trgovinami in gostišči, ulice so skoraj vedno polne ljudi. Pred trgovinami pogosto opažamo precej dolge vrste.

Če nas strogi center Zielone gore privlači s svojo starodavno domačnostjo, potem nas toliko bolj odbijajo hladna in neprijazna nova blokovska naselja, ki kot gobe po dežju rastejo v okolici mesta. Množično priseljevanje ljudi v urbanizirana središča in nerešen stanovanjski problem je prisilil urbaniste, da so pozabili na sociološke zakonitosti in nametali na desetine novih desetnadstropnih betonskih zgradb v tako imenovana delavska predmestja.

Zielona gora je, podobno kot Zakopani, folklorno središče zahodne Poljske. Tradicionalni festival, ki ga vsako leto prirejajo v tem mestu, si je pridobil mednarodni sloves. Zanimivo je, da ta folklorna prireditev, ki traja teden dni, nima tekmovalnega značaja. Kljub temu pa se v Zieloni gori zbere tudi do dvajset folklornih skupin iz Evrope in Azije. Tako kot vedno, je tudi letos vse večerne koncerte prenašala poljska televizija. Organizatorji festivala so pripravili celo vrsto spremljevalnih prireditev. Pri tem naj omenim velik mednarodni simpozij, na katerem so se zbrali najvidnejši poljski in evropski etnologi. Sproti so analizirali nastope posameznih skupin, njihove ocene pa so nato objavili poljski časniki, radio in televizija.

AMFITEATER

Za svoj veliki folklorni festival so Zielonogorčani zgradili amfiteater, mogočno betonsko konstrukcijo, ki je menda svoje-

vrsten objekt v Evropi. Na stotine stopnic se strmo vzpenja do vrhnje ploskve teatralnega kroga, kjer akustičnost dosega svojo kulminacijo in se v vzratnem loku vrača v iztočno točko lijaka. Tu se razprostire zelo širok oder, prekrit s školjkasto betonsko kupolo. Zanimivost tega amfiteatralnega projekta je, da ni bil v celoti postavljen in zgrajen po antičnih arhitektonskih zakonih, temveč so ga dopolnili z dosežki sodobne radiofonske akustike. Načrte je izpolnil astro-fizikalni inštitut v Moskvi. Zadnji in najvišji lok amfiteatra se nekoliko dvigne in podvije, tako da ujeti zvok levo in desno zdrsi nazaj v iztočnico. Verjetno se bo kdo vprašal, zakaj takšne spremembe — akustičnost klasičnih, grških amfiteatrov je vendar enaka absolutni sličnosti človeškega ušesa. Odgovor je zelo enostaven. Nova konstrukcija teatralnega prostora nudi boljše možnosti za televizijsko in radijsko tonsko snemanje. Znano je namreč, da amfiteatralni zvok ni najprimernejši za tovrstna snemanja, ker nosi v sebi eho- odmev. Le-tega čutijo že nekoliko boljši mikrofoni. Prav ta eho pa so s sodobnejšo konstrukcijo odpravili, saj vzratni drseči zvok »uniči« odmev. Druga prednost te konstrukcije je tudi v tem, da lahko uporabljajo močnejše zvočne ojačevalce — določena jakost zvoka ostaja znotraj objekta, odvečni del pa se »razlije« čez robove.

REPRIZA ZAKOPANOV

V Zieloni gori smo doživeli reprizo zakopanskega folklornega tedna; zato ne nameravam ponovno opisovati navdušenih sprejemov, številnih gostovanj in nastopov, nepozabnih srečanj in stikov z domačimi in tujimi folklornimi skupinami. Gostitelji so nas sprejeli in predstavili kot dobitnike Zlatega lista jeseni, to pa je pomenilo, da je bila naša folklorna skupina ves čas v središču pozornosti. Zopet so nam organizatorji postregli z napornim programom nastopov, ponovno smo snemali za televizijo, gostovali v številnih krajih, šolah, delovnih organizacijah, kulturnih društvih in seveda na festivalskih večerih v amfiteatru.

Poskušajmo v telegrafskem stilu nanizati nekaj najzanimivejših nastopov v Zieloni gori in okolici:

Torek, 12. sept.: generalka v velikem amfiteatru. Slavnostna otvoritev festivala in nastop vseh folklornih skupin; povorka po mestnih ulicah.

Sreda, 13. sept.: gostovanje v Wolsztynu — koncert v domu kulture; zvečer nastop in tovariško srečanje s folklorno skupino kulturnega društva v Keblovem.

Četrtek, 14. sept.: osrednji nastop v amfiteatru.

Petek, 15. sept.: sprejem in nastop pri predstavnikih SPOTEM; zvečer nastop instrumentalnega ansambla v stekleni dvorani.

Sobota, 16. sept.: sklepna prireditev vseh sodelujočih skupin.

Dan pred odhodom iz gostoljubne Zielone gore sem zaprosil priznana poljska etnografinjo, ki je predsedovala žiriji, mag. Marijo Sohatsko za kratko oceno ravenske folklorne skupine:

»Slišala sem, da vašo skupino sestavljajo tudi takšni plesalci, ki so še sami doživljali

običajne, ki jih zdaj plešejo — na primer steljerajo. To je resnično nekaj presenetljivega. V Evropi se vse bolj uveljavlja imitirana smer folklorne, to pa je popačena oblika izvornih ljudskih običajev. To presusmeritev, ki vsekakor ni priporočljiva, je nakazal tudi naš mednarodni simpozij o folklori. In moram vam povedati, da smo na tem simpoziju prav vašo skupino predstavili kot zgled čiste, izvorne in avtentične folklorne. V tej smeri naj bi šel razvoj folklorne v svetu. Doslej na naših festivalih še nisem videla tako izvornih pleslov. Poglejmo samo detajl. Vse skupine, ki so nastopale, so se predstavile v izredno raznobarnih in kričečih nošah, ki pritegnejo vsake oči. Ravenska skupina je bila prav skromno oblečena, glede na barve, seveda. Noše, ki ste jih imeli, so bile delovne, nepraznične in zaradi tega na prvi pogled niste pritegnili. Zato pa je bilo preseneče-

nje toliko večje po vašem nastopu. Dokazali ste, da folklor ni balet. Folklor je le del narodnega izročila in tako jo moramo ohranjati. Mislim, da je vaši skupini uspelo prav to. Še enkrat vam čestitam in želim, da še pridete k nam, kajti veliko smo se naučili od vas.«

Dodajmo k tej oceni še seštevek vseh nagrad in priznanj: ZAKOPANI — 11. folklorni festival gorskih dežel Evrope in Azije: Zlati list jeseni, plaketa festivala, nagrada publike, priznanje in nagrada centra vojvodstva Tarnovo, posebno priznanje za nastop instrumentalnega ansambla.

ZIELONA GORA — 8. mednarodni folklorni kriterij — kristalni pokal, plaketa vojvodstva Zielone gore, plaketa narodne knjižnice, posebna diploma in posebno priznanje za instrumentalni ansambel.

NA SVIDENJE, POLJSKA!

Zlatka Strgar

Odnosi v družini — pomemben vzgojni dejavnik

Značilnosti sodobne družine

V sodobnem svetu obstajajo razlike med družino v kapitalizmu in socializmu. Svoboda in humani demokratični odnosi v družini močno vplivajo na spremembo odnosov v njej.

Zaradi ekonomske odvisnosti in nezaposlenosti je bila v vseh razrednih družbenih formacijah razširjena prostitucija. V socializmu so ustvarjene možnosti za odpravo obeh dejavnikov. Temeljni pogoj za to je podružbljanje sredstev za proizvodnjo in samoupravljanje, zagotovitev dela vsakemu članu naše skupnosti. Šele v takih okoliščinah je možno oblikovati zakon na osnovi ljubezni.

Med značilnosti sodobne družine spada hitra industrializacija, ki razbija družinsko enotnost in krni nekatere njene funkcije. Včasih so npr. člani kmečke ali obrtniške družine ostajali doma. To pa je krepilo enotnost. Danes otroci zelo zgodaj zapuščajo svoje starše in dom. Tudi člani družine, ki živijo pod isto streho, se večkrat zelo redko videvajo, kar negativno vpliva na njihove odnose. Vzgojno funkcijo vse bolj prevzemajo strokovne institucije (jasli, otroški vrtci, dnevno varstvo, celodnevna šola itn.).

Sodobna družina je v fazi hitre demokratizacije odnosov med družinskimi člani, zlasti v odnosu do otrok. Večina vzgaja otroke s permisivnimi sredstvi in skoraj v celoti opuščajo represivna sredstva. Ponekod nastaja celo anarhična vzgoja in anarhični postajajo odnosi med starši in otroki. Slovenski zakon o družini in zakonski zvezi zelo pomembno posega v družinske odnose z vidika nadaljnje demokratizacije in humanizacije.

Socializem sam pa še ne more prebroditi vseh nasprotij v družini, saj so se skozi stoletja kopičila v njej. Vendar pa je zelo pomembno, da je s socializmom dru-

žina stopila na pot korenitega preoblikovanja.

Kaj se dogaja znotraj družine

V družini igrata oče in mati različno vlogo. Mati rodi, oče pa se za svoje otroke odloči. Zato tudi želi, naj ga bodo vredni. Očetje prej zavržejo svoje otroke kot matere. Povprečna družina danes izgublja nekdanji osnovni družbeni pomen, s tem pa tudi pedagoškega. Tenbruck jo imenuje »slepo ulico družbe«. Kaže, da se družbeni in pedagoški pomen družine vse manj

pokrivata. S pedagoškega vidika je družina še vedno tisti prostor, kjer se otrok nauči živeti. Če sploh kje, se otrok uveljavi v družini. Brez tega otrok ne dobi zaupanja vase in odprtosti za svet.

R. König govori o »drugem sociokulturnem rojstvu« otroke v družini. Antropogeneza naše mladine je nastajanje v stikih z materjo, v dialogu z očetom, v sožitju in nasprotju z brati in sestrami. Seveda pa je družina v industrijski dobi doživela velike spremembe. Iz velike je postala majhna.

Kar imenujemo danes družino, prinaša iz zgodovine s seboj pojem »dom, doma«. Danes je družina reducirana, liberalizirana, seveda tudi dezorganizirana. Sodobna družina je »najemniška«, zato zelo mobilna. Odpade stik s starimi starši. Rojstvo in smrt se ne dogajata v hiši. Družina in delo sta ločena. Lastno gospodarstvo ni več možno. Oče in mati prihajata in odhajata. Služita denar. Družina ni več svet dela, ampak svet prostega časa in sodobnemu človeku se družina večkrat kaže kot edini svobodni in človeški svet. V njenem okviru še lahko »oblikuje življenje in svet«. Zato teži k novodobni obliki »dóma« (individualna gradnja).

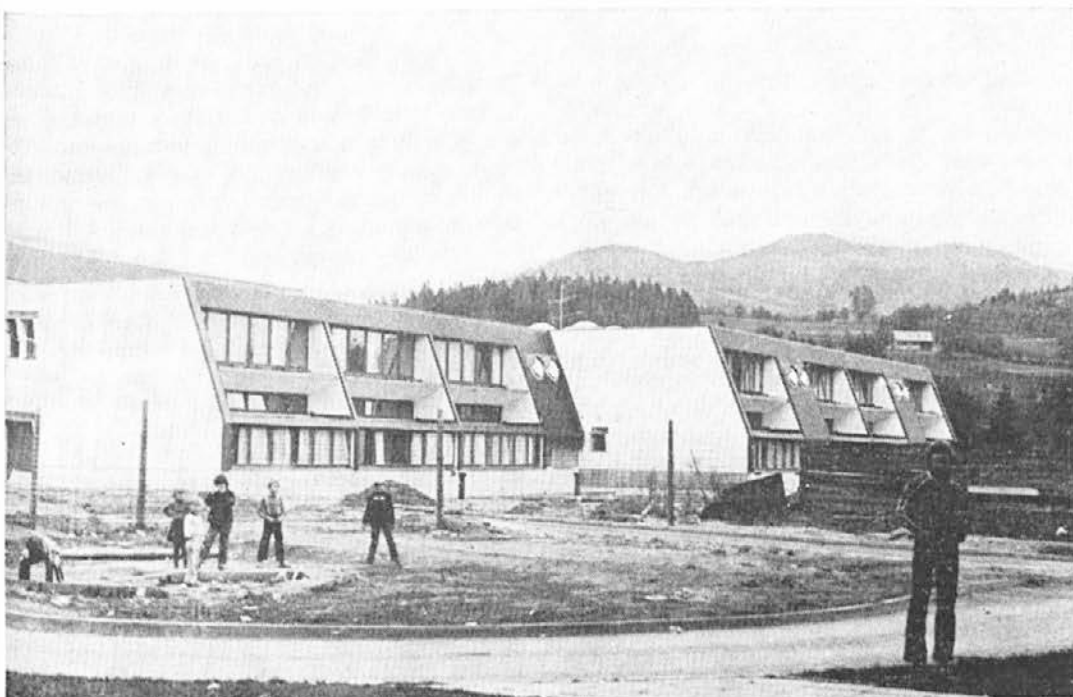
V novi družini odraščajo otroci drugače kot prej. V »veliki« družini niso igrali odločilne vloge, v »mali« pa jo. Oni šele zakonsko zvezo spremenijo v družino. Pogosto jo celo le oni ohranjajo.

Pedagoški problemi

Vzgoja, dialog med generacijami postaja osrednja naloga pa tudi osrednji problem. Če pomislimo, da je okolje pogosto apedagoško, imajo starši danes mnogo več specifično pedagoške odgovornosti kot nekoč (vpliv cerkve je odpadel), zato pa lahko tudi mnogo več pokvari. Skupaj z družinsko se poveča tudi vzgojna funkcija šole. Dobro je, če so pedagoški cilji družine in šole skladni, velik problem, če si

Ravne

Naša nova šola

nasprotujejo (npr. religiozni starši oziroma religiozni na star način, nasprotni materialistični razlagi sveta).

Pomembno je, da je družina kraj umika, počitka, osebne kulture — modernega epikurejstva, sploh osebne sreče in nesreče. Današnja zakonca sta partnerja in partnerji naj bi bili tudi otroci. Otroci se relativno zgodaj in precej liberalno udeležujejo družinskega življenja. V tem je mnogo pozitivnih možnosti pa tudi nevarnosti. K slednjim spada to, da v imenu otrokove »sreče« zanemarjamo njegovo vzgojo, kultiviranje in socializiranje (kult otroka). Starši odpravljajo te naloge šoli, ta pa nazaj.

Naše družine imajo dvojno strukturo. So prostor zasebnega in individualnega življenja, so pa tudi prostor za otrokovo t. i. »socio-kulturno« rojstvo. V tej kombinaciji je skritih precej napetosti. V družini s štirimi člani — oče, mati, sin, hčerka — ima vsak svojo vlogo, enako tudi v kombinacijah: brat-sestra, oče-sin, mati-hči. Tako se otrok nauči razumeti druge v različnih odnosih. Tu si otrok oblikuje nrvnost, vest, svetovni nazor.

V družini je zelo važna govorica, njena razvejanost in kultiviranost, mnogovrstnost, udeležba vseh. Ko začne otrok obiskovati šolo, je vse pomembno že odločeno. Ta naloga kultiviranja je v današnjem svetu tehnike in civilizacije precej ogrožena.

Na generacijskem problemu (očetje in sinovi, matere in hčere), ki mu manjkajo stari starši kot element ravnotežja, se razdere marsikatera družina.

Starši in otroci: Odnos med njimi je inverzibilen (neobrnljiv, nepovrnjljiv — npr. življenjski, zgodovinski proces) in se s tem bistveno razlikuje od danes prevladujočih človeško-družbenih odnosov. Starši morajo biti za otroke »na razpolago«, otroci za starše pa ne. Zato pa morajo biti kasneje spet otroci za svoje otroke »tu«. To pa morejo le, ker so sami imeli starše. To inverzibilno razmerje med starši in otroki je vir počlovečenja. Otroci so ljubljeni in zato se nauči ljubiti, zanj nekdo odgovarja, in nauči se odgovornosti.

Zaradi različnih vzgojnih nalog očeta in matere so otroci v nepopolnih družinah prikrajšani (npr. mati mora opraviti še funkcijo očeta). Prav to pa pušča otroka v nekakšnem vakuumu, ko ima na eni strani nezadostne stike s starši, na drugi strani pa strokovno usposobljene institucije ne morejo nadomestiti družine.

Da bi dosegli opisano vzgojno razmerje, pa si oglejmo nekatere dejavnike, ki bistveno vplivajo na odnose v sodobni družini. Ti so: ekonomski položaj staršev, zaposlitev staršev (eden, obrt, oba), stancvanjske razmere, število otrok v družini, družbeni standard, socialna diferenciacija, stopnja izobrazbe staršev, družbenopolitični sistem (funkcije staršev v DPO), potrošniška miselnost, masovni posredniki, povezava med šolo in domom, alkoholizem, nevroze, ločeni starši, starši na delu v tujini, značajke lastnosti staršev, razlike med podeželjem in mestom (urbanizacija).

Vsi naštetih dejavniki pogojujejo različne odnose v družini. Natančnejša opredelitev pa kaže naslednje:

Če sta starša ekonomsko neodvisna drug od drugega, to sicer pomeni, da ekonomsko nobeden ne dominira, da sta sposobna zagotoviti normalen razvoj otroku v ekonomskem smislu. Problem pa se pojavi, ko imamo na eni strani starše z nizkimi osebnimi dohodki in na drugi one z visokimi — srečamo se s socialno diferenciacijo. Ekonomsko šibkejši položaj staršev povzroča, da se njihovi otroci v primerjavi s sošolci čutijo za nekaj prikrajšane, povzroča torej pedagoške in socialne probleme.

V tesni zvezi s tem so stanovanjske razmere, število otrok v družini in stopnja izobrazbe staršev. Imamo družine, ki jim je ekonomski položaj omogočil, da živijo v lastnih hišah, in tiste, ki živijo v podnajemniških, solidarnostnih in družbenih stanovanjih. Ti starši običajno težko zagotovijo svojemu otroku prostor za učenje in igro, medtem ko starši s hišo teh težav nimajo. Znano pa je, da otrok za normalen razvoj potrebuje ustrezen prostor in ga omejuje, če je neprestano v napoto, kar se v majhnih stanovanjih često dogaja. V tem pri-

meru se že pri otroku razvije močan občutek utesjenosti. Tak otrok pogosto beži na prosto. Prostorski problem povzroča, da je otrok pri učenju moten zaradi navzočnosti drugih članov družine, da je njegova igra neorganizirana, često prekinjena. Tak otrok teže pridobi delovne navade in postaja nervozen.

Praksa kaže, da imajo starši s šibkim ekonomskim položajem in z nižjo izobrazbo večje število otrok kot ekonomsko trdni izobrazenci. Srečamo se s tremi problemi hkrati: malo denarja, veliko otrok, nizka izobrazba. Otroci takih staršev so v mnogih primerih problematični. Ne samo, da jim starši ne morejo zagotoviti vseh materialnih pogojev in da zato večinoma živijo iz rok v usta, da so v prostorski stiski, ne morejo jim niti pomagati pri učenju, ker je njihovo znanje že davno prerasel čas. Taki otroci so vzgojno zanemarjeni. Starši zaradi lastnih težav (npr. kako zaslužiti potrebni denar) zgublajo kontrolo nad otroki. Prepuščajo jih same sebi, običajno starejši otroci pazijo mlajše. Kakor starši zaradi neznanja ne morejo pomagati svojemu šolarju, pa kasneje želijo, da se otrok čimprej zaposli, ker mu kljub družbeni pomoči pogosto ne morejo omogočiti šolanja naprej. Taki otroci se seveda močno razlikujejo od vrstnikov, ki vseh naštetih problemov ne poznajo. Mnogi odrastejo zagrenjeni. Z nepravim odnosom do sveta, nekateri imajo prav nerazumna hotenja, ki pa vsa izvirajo iz pomanjkanja v otroštvu. Socialistična družba si sicer prizadeva, da bi ublažila materialni položaj takih družin, ne more pa določati števila rojstev niti na silo izobraziti staršev. To je bržkone poseben problem, ki mu je treba posvetiti vso pozornost že davno prej, preden se sklepajo zakonske zveze.

Drugo zaokroženo podobo problemov tvorijo nevroze v družini, alkoholizem, otroci ločenih staršev in staršev na delu v tujini. Vsi ti dejavniki bolj kot kdaj prej izstopajo v sedanjem času. Alkoholizem je sicer star problem, a ga je vendar čedalje več, nevroze in stresne situacije povzročajo tempo sodobnega življenja, pehanje za materialnimi dobrinami odvrta starše od otrok. Često povzročajo odhajanje v tujino po večji zaslužek. Ločitev še nikoli ni bilo toliko kot v zadnjih letih. Sredi vseh teh problemov pa so otroci, ki niso prav nič krivi zanje.

Otrok staršev-alkoholikov nima zdravih možnosti za razvoj. Že zelo zgodaj postane nervozen, se težko zbere, je vzgojno zanemarjen, se težko socializira, postane »zakompleksiran«, nima občutka varnosti. Njegov dom je vsak dan kot hiša po potresu. Odnosi v družini so skrajno slabi, napeti. Taki otroci imajo neprimerne zglede in zato slabo vzgojo; često zaidejo na kriva pota.

Otroci ločenih staršev so nekoliko na boljšem, če sta starša razumna in pristane na strpne medsebojne odnose zaradi otroka tudi po ločitvi. Vendar pa samo eden od staršev ne more biti otroku hkrati oče in mati, tako otroku vedno nekaj manjka. Starši to nadomeščajo, tako da ga zalagajo z materialnimi dobrinami. Huje pa je, če se starša obnašata skrajno egoistično, kot kažejo mnogi primeri, ko npr. mati ščuva otroka proti očetu, ne dovoli, da bi ga oče obiskal, zanika vrednost daril,

ki mu jih ta prinese itn. Otroci je čustveno razdvojen, saj ima oba rad in bi rad bil z obema skupaj. V tretjem primeru pa eden od staršev otroka popolnoma zanemari. Običajno je to oče. Ne prizadeva si, da bi vzpostavil normalne stike z otrokom, celo nasprotno, ne mara ga niti videti, četudi dosledno plačuje alimente. Tak otrok je čustveno prizadet, in kar je huje: otroke ločenih staršev je težje vzgajati, ker znajo hitro izrabiti dejstvo, da imajo samo enega od staršev, ki je običajno opustljivejši in manj strog.

Starši, ki odhajajo na delo v tujino, često napravijo nepopravljivo škodo svojemu otroku. Otroci so opeharjeni za družinsko zaupljivost, toplino in občutek varnosti. Prepuščen je raznim sorodnikom in tujim ljudem. Otroci in starši se odtujijo. Ob redkih praznikih se sicer srečajo, a to je veliko premalo. Starši takrat otroke navadno bogato obdarijo z igračami, oblekami itn., toda v to ne morejo vgraditi vsakdanje skrbi za otroka, ne topline in razumevanja vsakdanje navzočnosti. Starši prej ali slej postanejo tujci, družino vežejo le bolj materialne dobrine, družinska pedagogika pa v tem primeru popolnoma izgubi svojo funkcijo.

Stresne situacije in nevrose so značilen pojav našega časa. Otroci nimajo radi histeričnih ali apatičnih staršev, ker to ni v skladu z njihovo dinamiko. Histerična mati nima prave veljave, često ne doseže svojega vzgojnega smotra zaradi nepravilnega vzgojnega pristopa, ki ga povzroča histerija. Enako je z apatičnostjo. Apatični starši prepuščajo otroke stihiji. Ne menijo se dosti za njihovo početje, niso sposobni vztrajati na kakem svojem stališču, pogosto pa ga niti nimajo.

Naša družbena ureditev se kvalitetno razlikuje od sistemov zahodnega sveta. Temelji na demokratičnosti, enakopravnosti, družbeni lastnini, samoupravljanju. Naš občan ima bistveno drugačne obveznosti in pravice kot kak Američan. Če na hitro pogledamo delegatski sistem, vidimo, da je kar zapleten (sicer pa je jasno, da je demokracija dosti bolj zapletena kot sistem trde roke), saj vključuje v družbenopolitične tokove znotraj države vsakega devetega občana. To niti malo ni preprosto, še manj tedaj, ko so starši vključeni v več organizacij in imajo številne funkcije. Večino svojega časa so v službi, na sestankih in raznih posvetovanjih ali seminarjih. Starši in otroci se komajda vidijo, za pogovor že ni časa. Pojavi se problem, kako biti hkrati dober oče ali mati in aktiven družbenopolitični delavec. Praksa kaže, da je za zdaj eno z drugim nezdržljivo. Tako enkrat trpi družina, drugič delo. Kako naj vzgaja oče svojega otroka, ki ga komaj vidi? Kako naj si v takem primeru postaneta z otrokom celo zaupna? Kadar si tak otrok še prizadeva za pozornost in razumevanje, so starši običajno tako utrujeni, da otroka preprosto zavrnejo. Potem pa dostikrat slišimo: starši imajo ime in veljavo, otroci pa tako nevzgojeni!

Čas, ki ga imajo otroci in starši na razpolago za skupno bivanje, izkoristijo skrajno neracionalno, ker ga najraje zapolnijo z množičnimi mediji. Ti masovni posredniki so zelo razširjeni, a vsebinsko in kvalitativno zelo različni. Velika prednost je v tem, da so vsakomur dostopni.

Seveda niso obvezni — človek ima do njih svoboden odnos. Masovni posredniki širijo razgledanost ljudi, povzročajo projekтивно identifikacijo, idealizirajo in mistificirajo vlogo človeka (reklame), vzamejo precej časa. To siromaši odnose v družini, govor se reducira na minimum. Otroci se premalo gibljejo in premalo spi. Zelo hudo je, če starši popustijo pritisku otroka, ko ta vztraja pri raznih revijah in TV oddajah. Dostikrat se niti ne potrudijo, da bi ga preusmerili. Tako tudi v tem primeru družinska vzgoja izgublja svojo funkcijo.

Zaključek

Iz opisanih primerov je razvidno, da otroku v sodobni družini ni lahko. Pogosto mu manjkajo občutek varnosti, prostor, razumevajoči starši, urejene družinske razmere. Že zgodaj je priča pehanju za materialnimi dobrinami, sreča stresne situacije, odtujenost med ljudmi, nezaupljivost ipd. Socialna pedagogika kaže, da se asocialnost pridobi v družini, prav tako slaba vzgojenost. Naši družbi taka ugotovitev ne more biti pogodu, če vemo, da želi vsestranskega, ustvarjalnega in svobodnega človeka. Tudi problem odtujitve se pojavi že v družini in ne šele kasneje pri stroju oziroma pri odraslem človeku — to je izrazito sodoben pojav. V zvezi s tem se postavlja vprašanje, koliko so starši in otroci zares skupaj, ne pa, da živijo le pod isto streho — zgolj kot fizična skupnost. S pedagoškega vidika to nikakor ni ugodno. Ne moremo tudi prezreti dejstva, da je vse več delikventne mladine, da se že 14-letniki drogirajo, da zanikajo obstoječe vrednote in jih žele prevrednotiti v starejšim nekaj nerazumljivega, začno že zgodaj nezdravo spolno življenje ipd. Starejši se običajno zgražajo nad takim početjem, le redko pa se vprašajo, koliko so ga sami zakrivali. Pripravljeni so vsak hip seči v svojo preteklost in pridigati, kako so bili oni vzorni ali podobno. To nikamor ne vodi, pač pa: bolj bo rasla zavest, da so problemi mladine problemi vse družbe, toliko lažje bo najti ustrezne rešitve.

Gotovo je, da si družba prizadeva v pravo smer z idejo o celodnevni šoli. Ta bi zmanjšala socialno diferenciacijo, otroci bi imeli strokovno nadzorstvo, organizirano delo in igro, zanesljivo varstvo ipd. To bo znatno razbremenilo starše. Jasno je, da ne moremo spreminjati družbenopolitičnega sistema, ki zelo zaposluje našega človeka, saj mu pripadamo, smo se zanj izrekli in ga želimo uspešno dograjevati. Zato pa moramo na drugi strani iskati take rešitve, ki bodo sodobni socialistični družini zagotovile njen obstoj, trdnost. Povezava med domom in šolo je bržkone zelo važna, vendar pa še daleč ni taka, kot bi bilo prav. Za uspešno vzgojo otroka bodo vse bolj prevzemale odgovornost družbene institucije, toda družba si mora še naprej prizadevati, da zagotovi sodobni družini kar najboljše pogoje za otrokovo vzgojo.

Literatura

- Milica Bergant, Teme iz pedagoške sociologije, Lj. CZ;
Enciklopedijski rječnik pedagogije, Zagreb, Matica hrvatska 1963;
Ivan Justinek, Marksistična sociologija, Lj. 1973, SPŠ pri CK ZKS;
Das Fischer Lexikon, Pädagogik, Frankfurt a. M. 1964.
Eva Perman, dipl. inž.

MISLI

Naša življenja so utelešenje naših značajev.

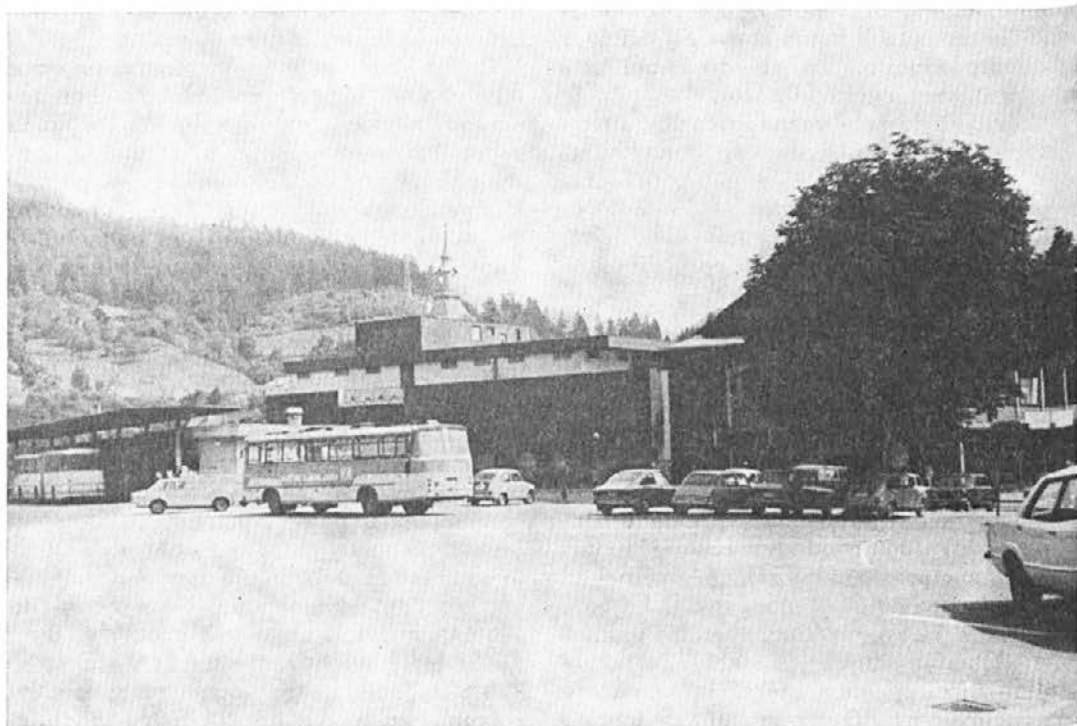
Sarvapali Radakrišnan

Umazanija z rok se lahko umije, z duše pa nikdar.

N. S. Hruščov

Ni ne obtožbe ne utehe tako močne, kot jo daje vest.

Sveti Maksim

Tako hitimo, da sploh ne pogrešamo več stvari, ki so še včeraj bile vsakdanja stvar — tudi na ubožno hišo smo kar pozabili

Alkoholizem v industrijskih občinah

Rezultati raziskave — povzetek

V raziskavo so bile zajete naslednje občine: Hrastnik, Jesenice, Ravne na Koroškem in Trbovlje.

Pobudo za to raziskavo so dale skupnosti socialnega skrbstva in koordinacijski odbori za boj proti alkoholizmu in narkomaniji v teh občinah.

Raziskavo je opravil Inštitut za regionalno ekonomiko in socialni razvoj Ljubljana. Strokovni sodelavci: Franc Hočevnar, profesor defektolog, dr. Jože Jakopič, Olga Drogenik — profesor, Blaž Mesec — psiholog, dr. Vinko Razboršek in dr. Janez Rugej.

Raziskava je potekala po programu od 1977. do 1978. leta. To je metodološko zelo zahtevno delo, in obsega v končni obdelavi 51 tipkanih strani.

Namen raziskovalne naloge je bil, da bi opozorila na pristope in dogovore v boju proti alkoholizmu; te naj bi prilagodila razmeram v krajevni skupnosti, temeljni organizaciji združenega dela, šoli in delovanju posameznih služb v občini; v sodelovanju z nosilci posameznih akcij naj bi oblikovali ustrezna izhodišča in nakazali nivoje koordiniranja dela med posameznimi institucijami ter uresničevalci in izvajalci programa boja proti alkoholizmu. Ugotovitve in rezultati, neposredne obveznosti in naloge ter akcijski program, ki so ali bodo nastali kot rezultat raziskovalne naloge, pa bodo neposredno uporabni za delo občinskih koordinacijskih odborov za boj proti alkoholizmu, samoupravnih interesnih skupnosti na področju skrbstva, varstva, zdravstva, zaposlovanja in izobraževanja, vseh osnovnih šol, za zdravstvene službe in za delovanje vseh zdravstvenih delavcev, družbenih organizacij in društev in predvsem za delovanje krajevnih skupnosti in temeljnih organizacij združenega dela.

Predmet in cilji te raziskave se razlikujejo od dosedanjih domačih in tujih raziskav v tem, da so do sedaj vse obravnavale le problematiko alkoholizma z vidika terapije, v okviru katere je bil predmet raziskovanja predvsem pristop in obravnava posameznikov, zasvojenih z alkoholom. Večina avtorjev dosedanjih raziskav opozarja na pomembnost in funkcijo socialnega okolja in socialnih vezi, ki preprečujejo nastanek vzrokov in omejujejo obseg pojavnih oblik alkoholizma. Gre torej za vitalne sile, ki so oziroma še obstajajo v življenjskem okolju in na delovnem mestu in so sposobne slediti in sodelovati v procesu zdravljenja, pri osveščanju in so tudi usposobljene za vključevanje v dejavnosti, ki omejujejo obseg in vzroke alkoholizma oziroma alkoholiziranosti posameznikov in skupin občanov. Od prejšnjih raziskav se ta razlikuje po tem, da osnovno izhodišče te naloge ni alkoholik, ampak odnos in sposobnost družbenega okolja za uresničevanje funkcije tega okolja v naslednjih smereh:

- odpravljanje vzrokov alkoholizma;
- problematiziranje odnosov in razmer, ki jih povzročajo alkoholizem;
- zmanjševanje strpnosti ter osveščanje vseh delovnih ljudi in občanov o pomenu alkoholne problematike;
- oženeje manipulativnega prostora alkoholika;
- zaščita ožjega alkoholikovega okolja pred neposrednimi negativnimi vplivi alkoholika;
- priprava posameznikov in okolja na zdravljenje konkretnih alkoholikov;
- sodelovanje posameznikov, družbenih skupin in institucij v procesu resocializacije in zdravljenja alkoholika;
- odpravljanje negativnih socialnih in vzgojnih posledic alkoholizma.

Predvidevamo, da če hočemo v preventivi in kurativi alkoholizma dosegati zaželeno uspehe, mora sodelovati socialno in delovno okolje alkoholika in ga sprejemati kot človeka z znaki socialne bolezni.

Obseg problema se ugotavlja po različnih kazalcih, in sicer glede na porabo čistega alkohola. V Sloveniji je 80.000 alkoholikov.

Alkoholizem in zasvojenost z alkoholom pa sta v največjem obsegu prisotna prav med ljudmi v obdobju največjih delovnih zmogljivosti. Prav zato vztrajamo pri trditvi, da so osnovni nosilci boja proti alkoholizmu delavci v temeljnih organizacijah združenega dela in delovni ljudje ter občani v krajevnih skupnostih.

Alkoholizem terja usklajeno družbeno in strokovno obravnavo.

Način raziskave je potekal v dveh delih:

I. ugotavljali so stanje — oblikovanje predloga ukrepov za boj proti alkoholizmu v občini,

II. ugotavljali so učinke predlaganih ukrepov — možnosti njihove realizacije.

Raziskovalci so prišli do virov informacij:

1. z uvodnimi pogovori s člani KO za boj proti alkoholizmu;
2. programi dela SIS s področja družbenih dejavnosti;
3. z vprašalniki — z anketiranjem.

Prikaz nekaterih ugotovitev raziskovalne naloge:

1. *Problematika alkoholizma v krajevnih skupnostih*

Čeprav samo 20 odstotkov KS navaja, da je problematika alkoholizma v njihovem prostoru tako obsežna — zaostrena, da zahteva resno obravnavo in ukrepanje, pa lahko na osnovi ostalih podatkov in ugotovitev miličnikov — varnostnikov sklepamo, da je problematika resna v vseh krajevnih skupnostih.

Mreža

Na osnovi podatkov, ki so jih dali miličniki — vodje varnostnih okolišev — je ugotovljeno, da je v 24 krajevnih skupnostih anketiranih 382 takih alkoholikov, ki so nujno potrebni zdravljenja. V anketiranih KS se miličniki zelo pogosto srečujejo s problematiko alkoholizma. Četrtnina jih navaja, da se pri svojem delu vsak dan srečujejo z alkoholno problematiko, 7 odst. vsak teden, 63 odst. občasno in 5 odst. miličnikov se pri svojem delu ne srečuje s problematiko alkoholizma. Problematika alkoholizma in z njo povezana intervencija je omejena pretežno na vedno iste občane (76 odst.). Incidenti, ki terjajo intervencijo in so zvezani z alkoholizmom, pa so pretežno v gostinskih lokalih (63 odst.) in v stanovanjih (29 odst.). Miličniki tudi navajajo, da ima večina intervencij (88,4 odst.), ki so povezane s prekrški javnega reda, svoj vzrok v alkoholizmu. V enem mesecu opravijo miličniki v 24 anketiranih KS približno 120 intervencij, ki imajo svojo osnovo v alkoholizmu. Miličniki ne intervenirajo (88 odst.) v primeru, če alkoholiziranec in dejanje, ki ga stori v takem stanju, nista povezana s prekrškom, oziroma s kaznivim dejanjem. Dnevno 24 odst. miličnikov ugotavlja, da gostinski lokali kršijo določila o prepovedi točenja alkoholnih pijač mladoletnikom in alkoholiziranim, občasno pa 70 odst. miličnikov. 61 odst. miličnikov navaja, da izhajajo nosilci različnih prekrškov in kaznivih dejanj iz družin alkoholiziranosti enega ali več družinskih članov. Po drugi strani pa tudi ugotavljajo, da so predvsem prekrški med mladoletnimi osebami močno povezani z njihovimi neurejenimi problemi v družinah staršev alkoholikov.

Odnos občanov do posameznih alkoholikov in problematike alkoholizma je v večini primerov indiferenten (60 odst.). Niso pa redki tudi primeri, ko občani dajejo alkoholikom potuho in jih v bistvu spodbujajo k pitju (12 odst. odgovorov). Pripravljenost za sodelovanje pri odpravljanju

nju alkoholne problematike so občani izrazili le v nekaterih KS (28 odst. odgovorov). Predstavniki v KS tudi navajajo, da se občani v primeru, če alkoholik nadleguje družinske člane, v glavnem ne vmešajo v reševanje konflikta in da ne storijo nič (52 odst. odgovorov), 20 odst. odgovorov kaže na to, da v takih primerih pokličejo milico, v nekaterih primerih (28 odst.) pa se skušajo pogovoriti z alkoholiki, ko so le-ti trezni.

Ukrepi za zmanjšanje alkoholne problematike v KS

Raziskava kaže, da so doslej le v 40 odst. KS v okviru družbenopolitičnih organizacij ali drugih organov že razpravljali o tej problematiki alkoholizma. Vendar pa razpravo le redkokdaj organizirajo in pripravijo z namenom, da bi organizirali boj proti alkoholizmu. V 60 odst. KS se do sedaj še nobena od organizacij ali pa organov ni spoprijela s problematiko alkoholizma, kljub temu, da je le-ta močno zaostrena. Večina KS (80 odst.) meni, da je potrebno pristopiti k obravnavi in reševanju problematike alkoholizma z organizirano in usklajeno akcijo vseh dejavnikov. Predlagani ukrepi kažejo, da je potrebno izpeljati akcijo boja proti alkoholizmu na dveh ravneh (gre za usklajene akcije v okviru koordinacijskega odbora):

1. Zaščita okolja in alkoholikove družine pred alkoholikovo agresivnostjo in razdiralno vlogo, ki jo ima v ožjem in širšem družbenem krogu; tako bi morali:

- s skupnimi naporimi doseči, da bi se alkoholik začel zdraviti,
- zaščititi družinsko skupnost, predvsem otroke, pred agresivnostjo alkoholika in negativnimi učinki, ki jih povzročajo s svojo alkoholiziranoostjo.

2. Razpravljati o odnosih in situacijah, ki postajajo zaradi alkoholizma kritične in nehumane, v vseh organizacijah, ki so vključene v koordinacijski odbor, lokalnih informativnih sredstvih, na predavanjih, pošiljati okrožnice med člane posameznih organizacij itd.

Problematika alkoholizma v TOZD

Podatki so zbrani v 58 TOZD. Med anketiranimi TOZD jih le 15 odst. nima očitnih problemov alkoholizma.

— Med TOZD, ki so bile vključene v raziskavo, je kar 62 odst. takih, v katerih delajo tako problematični alkoholiki, da bi se morali takoj začeti zdraviti. Na zdravljenje pa je poslalo svoje delavce le okoli 15 odst. TOZD.

— V 48 odst. TOZD je med disciplinsko obravnavanimi delavci večina takih, ki so prišli pred disciplinsko komisijo zaradi alkoholizma. V 30 odst. TOZD navajajo, da so taki primeri le redki. Le 14 odst. TOZD v zadnjem času ni imelo prekrškov, povezanih z alkoholizmom.

— Odsotnost z dela, ki kaže na obsežnost problematike alkoholizma, je veliko pogostejša v industrijskih kot v neindustrijskih dejavnostih, saj letno v industrijski dejavnosti 5,25 delavcev na tisoč zavarovancev izostaja z dela zaradi alkoholizma, v neindustrijskih dejavnostih pa le 3,37. Povprečna odsotnost pri vseh boleznih traja približno 16 dni, pri alkoholiz-

mu pa je veliko daljša, saj znaša skoraj 40 dni na leto.

V celotni strukturi izostankov z dela se pojavlja alkoholizem kot vzrok v približno 5 odstotkih, bolj v smislu »plavih«. V 50 odst. TOZD je takih izostankov 2 do 3 odst., v 19 odst. TOZD jih je 4 do 5 odst., v 12 odst. TOZD je takih izostankov 6 do 10 odst. in le v 19 odst. TOZD nima v strukturi izostankov takih, ki bi jih povzročil alkoholizem.

Sicer pa 40 odst. TOZD ocenjuje, da so staleži med alkoholiki zelo pogosti in da trajajo približno od enega do treh dni.

— 50 odst. TOZD, ki so anketirane, ugotavlja, da delavci, ki čezmerno uživajo alkoholne pijače, dosegajo veliko slabše delovne uspehe. 20 odst. TOZD namreč ugotavlja probleme alkoholizma pri posameznih delavcih, vendar zatrjujejo, da le-ti ne dosegajo slabših delovnih rezultatov.

— Delavci, ki imajo probleme zaradi alkoholizma, pijejo, po oceni anketirancev, pred delom, med delom in po delu. Ta podatek navaja 41,5 odst. TOZD. V 19 odst. ocenjujejo, da taki delavci pijejo po delu.

V 40 odst. TOZD ugotavljajo, da prinašajo delavci alkoholne pijače s seboj.

— Nesreč pri delu niso raziskovali. Podatki pa kažejo, da se nesreče pri delu, ki imajo svojo osnovo v alkoholizmu, pojavljajo v 50 odst. TOZD, ki so bile vključene v raziskavo.

Najpogostejši ukrepi TOZD pri reševanju problematike alkoholizma

— Če je delavec alkoholiziran, ga odstranijo z dela in prijavijo disciplinski komisiji (48,5 odst.) TOZD. V 43 odst. TOZD pošljejo alkoholiziranega delavca domov in mu tisti dan štejejo za dopust. V nekaterih TOZD (3,5 odst.) pa ga pustijo na delu, ne da bi ukrepali.

— Približno (60 odst.) TOZD je že razpravljalo o problematiki alkoholizma, vendar niso znane vsebine razprav.

Večina TOZD bi rada odgovornost za problematiko alkoholizma z reducirala na posamezne strokovne sodelavce, še najraje bi jo poverila zunanji instituciji, ne da

bi sama sodelovala pri uresničevanju programa za zmanjšanje problematike alkoholizma.

Mnenja delavcev o problematiki alkoholizma

Predstavljajo pomembno osnovo za ocenjevanje problematike. Zgovorno opozarjajo na obsežnost motečih učinkov, ki jih ima alkoholizem. Tretjina delavcev pozna problematiko alkoholizma, oziroma se pri uresničevanju svoje celovite vloge v proizvodnem procesu čuti ovirana na različne načine, saj delavci, ki čezmerno uživajo alkoholne pijače, povzročajo vrsto motečih učinkov; anketiranih je bilo 1174 delavcev. Na vprašanje, če jih ovirajo pri delu tisti delavci, ki čezmerno uživajo alkoholne pijače, je pritrdilno odgovorilo 29,5 odst. delavcev, ostali z »ne« (41 odst.), 20 odst. delavcev meni, da alkoholizem v njihovi organizaciji bistveno vpliva na delovno storilnost in na medsebojne odnose. 44,5 odst. pa jih meni, da so problemi alkoholizma sicer prisotni, vendar niso pereči.

— 33 odst. delavcev ugotavlja, da so v okolju, kjer delajo, taki delavci, ki po njihovi oceni pijejo preveč.

Ukrepi, ki jih predlagajo delavci

V TOZD kot celoti in predvsem pri njihovih službah je opaziti težnjo po specializiranem, prikritem in odtujenem obravnavanju alkoholizma. Podobno mislijo tudi delavci. Med njimi je le 21 odst. takih, ki bi bili pripravljeni sodelovati v procesu terapije in socialne rehabilitacije alkoholikov.

32 odst. delavcev naravnost odvrta sodelovanje, 6 odst. jih meni, da bi morali to problematiko poveriti disciplinski obravnavi, 4 odst. delavcev pa predlaga, naj bi take delavce odpustili z dela. Sorazmerno konstruktiven pristop predlaga 42 odst. delavcev. Ti menijo, da bi morali v okviru samoupravnih organov doseči, da bi začeli obravnavati problematiko alkoholizma v celoti in da bi tako začeli vsi delavci sodelovati pri njenem odpravljanju. 50 odst. delavcev meni, da bi lahko

Ko so jo podrli, se je odprl pogled kar do železarne

Senec

v veliki meri vplivali na zmanjšanje alkoholizma v TOZD najodgovornejši posamezniki (direktorji, sekretarji in drugi odgovorni delavci), 15 odst. pa jih to možnost zavrača. 35 odst. delavcev, pa o tem nima izoblikovanega mnenja.

Problematika alkoholizma s stališča vzgojnoizobraževalnega procesa v osnovnih šolah je bila predstavljena z odgovori na vprašalnikih 135 razrednikov osnovnih šol v občinah, ki so vključene v to raziskavo.

— 50 odst. je takih razredov, kjer opažajo razredniki probleme, ki imajo osnovo v alkoholizmu v družinskem okolju.

— 60 odst. učiteljev ocenjuje problematiko alkoholizma v občini kot zelo perečo; 36 odst. pa jih meni, da ne predstavlja posebnega problema. Ostali ne razmišljajo o tem problemu, oziroma menijo, da se s to problematiko pretirava. Najvišja je ocena o zaostrenosti alkoholne problematike v Trbovljah (80 odst.), najnižja pa na Ravnah (44 odst.).

— 8 odst. učiteljev je med svojimi učenci že opazilo primere, da so bili vinjeni; 5 odstotkov pa jih celo navaja podatke, da so to vedno isti učenci. V ravenški občini 22 odst. učiteljev ugotavlja take pojave.

— *Učencev z učno-vzgojnimi težavami, ki imajo svoj vzrok v alkoholizmu, pride na 1000 učencev v posameznih občinah:*

Občina	koeficient — 1/1000 učencev
Jesenice	56,3
Ravne na Koroškem	55
Hrastnik	40,3
Trbovlje	37

V večini primerov gre za sorazmerno mlade družine, v katerih so starši stari od 25 do 35 let.

Največ učno-vzgojnih težav, ki jih povzročajo alkoholizem, se pojavlja v občinah Ravne in Jesenice; čeprav na Ravnah učitelji navajajo, da alkoholizem ne predstavlja posebnega problema, pa vidimo, da je ta odstotek zelo visok.

V skupini otrok, katerih starši so alkoholiki, je le 6 odst. odličnih ocen in 45 odst. nezadostnih, nasprotno pa je 6 odst. nezadostnih in 33 odst. odličnih ocen pri otrocih, ki imajo starše nealkoholike.

Učenci alkoholikov slabše sodelujejo pri pouku. V šolski kolektiv se dobro vživijo le otroci, katerih starši niso alkoholiki. Med otroki staršev alkoholikov je 30 odst. učencev osamljenih. Taki otroci nimajo potrpljenja za kakršnokoli organizirano delo, begajo od doma, iz šole, se potepajo, nekateri izvajajo tudi manjše delikte, zaradi katerih prihajajo v konflikt z okoljem, največkrat pobegnejo takrat, kadar jim preti nasilje s fizičnim kaznovanjem. Pretirano ogrožujoče kaznovanje alkoholiziranega očeta, ki je nebrzdan v svoji jezi, pretiran v zahtevah do vedenja svojih otrok, povzroča disocialnost otrok. Pa ne samo to; onemogoča mu tudi izkustvo sožitja domačnosti, kjer bi se učil vživljanja v skupnost (družino, šolski kolektiv itd.).

V procesu odpravljanja učno-vzgojnih težav, ki jih povzročajo alkoholizem, lahko šola deluje na dveh ravneh:

1. V okviru učno-vzgojnega procesa;
 - intenzivira individualno delo s takimi učenci,
 - omogoča in spodbuja vključevanje takih učencev v izvensolske dejavnosti,
 - vključuje take učence v vse oblike organizirane pomoči (dopolnilni pouk, podaljšano bivanje itd.)

2. Šola mora kot vzgojno izobraževalna in predvsem kot družbena organizacija aktivno sodelovati in dajati iniciative za usklajeno delo in pristop pri odpravljanju problematike alkoholizma v okolju, iz katerega izhajajo učenci.

Vloga zdravstvene dejavnosti pri obravnavanju alkoholizma

Vsi avtorji, ki se že dolga leta ukvarjajo z zdravljenjem alkoholikov, so mnenja, da ima vsak zdravnik, posebno pa še lečeči zdravnik, najpomembnejšo vlogo pri pripravi alkoholizma na zdravljenje, pa tudi pri samem zdravljenju.

Znano je, da se alkoholik odloči za zdravljenje, ko ga v to nekaj prisili. Čakati na medicinske komplikacije, ki naj bi jih pri alkoholiku opazil že vsak laik, in šele nato predlagati zdravljenje, pomeni gledati, kako nam človek pred očmi propada, in to kljub vsem današnjim možnostim zdravljenja. Socialne komplikacije alkoholizma so od medicinskih dvakrat pogostejše. Zato vsak zdravnik ob pomoči socialnega delavca, patronažnih sester in drugih sodelavcev že zgodaj spozna osnovno bolezen alkoholika in njegove okolice. Nevrotičnemu otroku ali ženi bo specialist najbolj pomagal, če se bo zavzel za zdravljenje očeta — moža alkoholika, ki je izvor nevrotičnosti družine. Tako lahko pomaga ginekolog, še bolj pa specialist medicine dela, šolski zdravnik internist in pediater. *Odpori zdravnikov do zdravljenja alkoholikov* — so pri nas in v svetu dobro znani, ker ob postavitvi diagnoze alkoholi-

lizem izzove nekonstruktivne reakcije bolnika ali svojcev. V alkoholologiji pravilno poučenemu zdravniku bo pri takem konfliktu laže, ker bo znal obvladati alkoholikov odpor do zdravljenja.

Rezultati ankete (med zdravniki)

Izpolnjen anonimni vprašalnik je vrnilo 44 zdravnikov, Jesenice — 18, Ravne — 13, Trbovlje — 9 in Hrastnik — 4.

Osnovni namen vprašalnika je bil zbrati mnenja zdravnikov o njihovem odnosu do alkoholika kot socialnomedicinskega pojave, o obravnavanju alkoholikov in o težavah, ki se pri tem pojavljajo.

Od 44 zdravnikov jih je le 36 ali 81,8 odst. navedlo svojo specialnost. Iz tega je razvidno, da je največ zdravnikov splošne prakse, kar 17 ali 38,7 odst. (vključno specialisti), 6 zdravnikov specialne medicine dela, 5 internistov, 4 pediatri, 2 ginekologa, 1 fiziolog in 1 zdravnik specialne šolske medicine. Zdravniki so navedli, da se v 25 primerih ali 56,8 odst. pogosto srečujejo z alkoholiki, 13 (29,5 odst.) pa le občasno. Zanimivo je, da 6 zdravnikov nikoli ne prihaja v stik z alkoholiki, kar seveda ni prepričljivo.

Večkrat posamezni specialisti obravnavajo le posledice alkoholizma, osnovne bolezni pa nočejo videti, zato so uspehi takega zdravljenja le začasni (stroški zdravljenja pa veliki).

Dobra polovica vprašanih zdravnikov (25 ali 56,8 odst.) nima težav pri postavljanju diagnoze alkoholizma, kar 12 (27,3 odst.) pa jih je priznalo, da imajo težave. Te težave so posledica pomanjkanja heteroanamnestičnih podatkov. 16 zdravnikov (36 odst.) meni, da alkoholik nima tipičnega zunanjega videza. 2 zdravnika priznata, da imata premalo znanja iz alkoholologije, kar 7 zdravnikov (15,9 odst.) pa ni odgovorilo, zakaj imajo težave pri postavljanju diagnoze. Pri odločanju za diagnozo alkoholizem se večina zdravnikov (35 ali 79,5 odst.) opre na klinični izvid, 31 (70,4 odst.) na podatke svojcev, 26 (59,0 odst.) na delovno organizacijo, 25 (56,8 odst.) na socialno anamnezo; sledijo pa podatki milice, specialista, bolnišnice.

Ti podatki so zaskrbljujoči; kajti ko se pri alkoholiku pojavijo klinični znaki alkoholizma, je le-ta že globoko zabredel v bolezen.

Večina zdravnikov gasi na tem področju le požare. Socialne komplikacije so pri alkoholiku daleč pogostejše od medicinskih. Z boljším sodelovanjem socialne službe v TOZD in občinah in z večjo obveščenostjo svojcev bi alkoholiki pogostejše dobili pomoč v začetnih fazah alkoholizma, ko večje somatske okvare še ne nastopijo.

Vprašalnik je pokazal, da se veliko alkoholikov dolgo zdravi pri svojih zdravnikih zaradi drugih bolezni: živčne in duševne motnje (26 ali 59,1 odst.) poškodbe (21 ali 47,7 odst.), prebavne motnje (19 ali 43,2 odst.), bolezni srca in obtočil (8 ali 18,2 odst.), ostale (12 ali 27,1 odst.).

Pri vseh navedenih obolenjih je običajno osnovni vzrok alkoholizem, ki bolezen pogojuje in slabša. Kakšne so samo medicinske komplikacije pri alkoholikih, ki se ne začnejo pravočasno zdraviti! Vemo, da v povprečju umirajo 10 let preje kot zmerne pivci, pogostejše odhajajo v invalidske

Na Javorniku

upokojitve ali so najmočnejši del populacije psihiatričnih bolnikov.

Pogosto pozabljamo na ekonomske posledice alkoholizma, saj je alkohol vzrok 25 odst. izgubljenih delovnih dni. Po podatkih Inštituta za alkoholizem in narkomanijo v Beogradu vsaka denarna enota, dobljena s prodajo alkohola, štirikrat obremeni družbo z zdravljenjem in s sanacijo posledic alkoholizma.

Odnos do terapije in problemi zdravljenja alkoholikov

Alkoholike začnejo zdraviti na splošno prepozno. Sodobno zdravljenje alkoholikov je tako kompleksno, da ga zdravnik ne more opravljati brez ustreznega znanja. Kako razmišljajo o tem problemu zdravniki?

2,2 odst. zdravnikov meni, da so usposobljeni za delo z alkoholiki, 45,4 odst. jih meni, da so delno usposobljeni in 52,4 odst., da niso usposobljeni za delo z alkoholiki.

Večina zdravnikov odkrito prizna, da nima znanja ali je znanje le delno in gotovo ne zadošča za delo z alkoholiki.

61,3 odst. zdravnikov predlaga redno zdravljenje zaradi alkoholizma, kadar so prepričani v to diagnozo.

29,5 odst. predlaga to le občasno.

Kar 29 ali 65,9 odst. vprašanih vidi dobre uspehe pri zdravljenju alkoholikov v skupinah in le 5 (11,3 odst.) pri individualnem zdravljenju.

Nekateri klubi so ostali brez terapevtov, zato je razumljivo, da meni 20 zdravnikov (45,4 odst.), da so KZA le deloma upravičili svoj obstoj; samo 10 (22,7 odst.) zdravnikov je v celoti zadovoljnih z delovanjem klubov.

Le 15 zdravnikov (34,1 odst.) je pripravljeno sodelovati pri zdravljenju alkoholikov, prav toliko jih je izjavilo nasprotno. Samo 4 (9,1 odst.) že delajo v klubih.

Zdravniki so mnenja (81,9 odst.), naj bi alkoholike zdravil vsak zdravnik, ki je za to usposobljen.

Skupinsko delo z alkoholiki je tako specifičen terapevtski postopek, da ga ne more opravljati noben zdravstveni delavec, ki je končal le redno šolanje, ravno tako drugi profili poklicev — od psihiatrov,

zdravnikov splošne prakse, psihologov, do socialnih delavcev itd., če nimajo ustrezne dodatne izobrazbe. Seveda pa je vse to premalo za pridobivanje novih kadrov, če delo z alkoholiki ne bo dobilo široke družbene podpore.

Možnosti reševanja problematike alkoholizma

Ponovno so ugotovili, da je alkoholizem socialnomedicinski problem. Problematike alkoholizma ne more reševati le zdravstvo.

38 zdravnikov (86,3 odst.) je mnenja, da bi morali pri reševanju problemov alkoholizma sodelovati TOZD, KS, zdravstvene in socialne službe. Zdravstveni kadri so zaradi strokovnosti najbolj osveščeni družbeni dejavnik pri reševanju problematike alkoholizma.

Z reševanjem konkretnih primerov in s terapevtskimi uspehi zdravnik spreminja družbeno zavest tako v KS kot v TOZD. Zdravnik je tisti, ki bo najbolj uspešen, seveda ob sodelovanju socialnega delavca, svojcev, predstavnikov TOZD in KS.

Samo teamsko delo je lahko uspešno, saj alkoholiku zmanjša manipulativni prostor na minimum.

V TOZD, kjer imajo samoupravno izdelana stališča do alkoholikov in problemov alkoholizma, se delavci prej odločajo za zdravljenje kot v onih, kjer so samoupravni organi strpni do uživanja alkohola. V slednjih TOZD tudi zdravnik ne more uspešno ukrepati. Tudi KS bi morali imeti izdelane programe preventivnega ukrepanja, sodelovati pa bi morali tudi pri pripravi posameznih alkoholikov za zdravljenje, če jim ni vseeno, kako krajani živijo.

Raziskava zaključuje, da je problematika alkoholizma v omenjenih občinah zelo pereča. Veliko zdravnikov se brani dela z alkoholiki, predvsem, ker so za to delo preslabo usposobljeni.

Alkoholiki prihajajo na zdravljenje prepozno, ker se dolgo zdravijo zaradi drugih bolezni, ki so običajno komplikacije alkoholizma. Zdravnik splošne prakse ima pri pripravi alkoholika za zdravljenje najpomembnejšo vlogo, ker je za to dejavnost strokovno najbolj podkovan. Brez sodelovanja svojcev, socialne službe, TOZD,

KS in družbenopolitičnih organizacij bo vse zdravniško delo zaman.

Skupinsko zdravljenje se je pokazalo za najuspešnejši način masovnega zdravljenja alkoholikov. Težave so s strokovnjaki, ki bi hoteli opravljati to odgovorno delo. Z organizirano vzgojo vseh kadrov, ki lahko opravljajo to delo, in s pravilnim vrednotenjem tega dela je pričakovati, da se bo zanj odločalo več ljudi.

OSNOVNE UGOTOVITVE, NA KATERIH TEMELJI SODOBNO ZDRAVLJENJE ALKOHOLIZMA

1. Zdravljenje in preprečevanje sta dejavnosti, ki vsaka sama zase nista izvedljivi. Preventiva je majhna, sicer zdravljenji nimajo zadostnih izgledov za rehabilitacijo. Po drugi strani pa brez zdravljenja ni preventive, saj iz družin nezdravljenih alkoholikov zapade v alkoholizem 30 do 40 odst. otrok.

Glede odnosa do alkohola delimo ljudi v štiri kategorije: abstinenti, zmerni pivci, alkoholiki, alkoholiki z ireverzibilnimi okvarami.

V preventivo je treba vključiti II. (in z zdravljenjem III.) kategorijo, zdraviti pa je treba pripadnike III. kategorije. Za IV. je primerna le socialna skrb, ker jih zdraviti ne moremo več.

2. Alkoholik se sam od sebe ne pride zdraviti; v zdravljenje ga usmeri njegovo okolje. Usmeri ga pa toliko prej, kolikor bolj je »zdravo« (odnos do pitja alkohola opijanjanja in alkoholnega vedenja, reda itd.). Nasprotno pa prisilnega zdravljenja ni. Obstaja le prisilna abstinenca, kar pa ni isto.

3. Alkoholizem je bolezen, ki se običajno počasi in neopazno razvija in ima za svoj razvoj v družbi vso »podporo« — dokler ne preseže določene meje. Dolgotrajen razvoj povzroči hude in težko odstranljive deformacije v človekovi osebnosti in hude motnje znotraj sistema, v katerem alkoholik živi. Te spremembe je možno zdraviti le, če je zdravljenje načrtovano za več let — morda tudi za stalno, kot pri drugih kroničnih boleznih.

4. Zdraviti odtujenega alkoholika pomeni, vrniti ga v družbo, oziroma naučiti ga živeti v družbi. To pa je, kot kažejo teoretične ugotovitve in praktične izkušnje, možno le v skupinskem zdravljenju. Skupinsko zdravljenje alkoholikov je psiho- in socioterapija, ki so ji osnova za razumevanje človekove osebnosti spoznanja sodobnih psihoanalitikov, za razumevanje vpliva okolja in poseganje vanj pa splošna teorija sistemov (von Bartalanffy, Gray).

5. Organizirati ekološko zdravljenje pomeni vključiti v zdravljenje vsa področja bolnikovega življenja, ki jih je prizadeval njegov alkoholizem. V prvi vrsti sta to njegova družina in njegova delovna organizacija.

Predmet pričujoče raziskave je predvsem proučevanje in spreminjanje družinskega okolja, v katerem se pojavlja alkoholizem v različnih oblikah in kjer je možno najti alkoholike v različnih fazah in stadijih te bolezni. S spreminjanjem določenih vidikov kulture tega družbenega okolja naj bi dosegli plodnejše sodelovanje socialnega okolja pri zdravljenju alkoholikov in s tem »terapevtske« cilje, po dru-

gi strani pa bi s tem spremenili in odpravili tudi patološke elemente v tej kulturi sami in jo tako spremenili iz pro-alkoholične v a-alkoholično in s tem dosegli cilje »preventive«.

Raziskava je po svojem konceptu akcijska, njen pristop je kompleksen. V celoti ga lahko uspešno absorbira le tisti, ki ima osnovno znanje o alkoholizmu kot družbeno patološkem pojavu. Moj namen tega skrajšanega sestavka je ravno tako akcijski, vendar je namenjen širšemu krogu bralcev in osveščanju vseh kategorij, da je »socialno okolje« možno spremeniti s spreminjanjem posameznikov, ki ga sestavljajo.

Izhodišča za uresničevanje celovitega boja proti alkoholizmu in narkomaniji v občini

1. Organiziranost zdravstvenega varstva in vključitev zdravnikov splošne medicine v zdravljenje alkoholikov;

— zdravstvena skupnost, zdravstveni dom, ambulante.

2. Ustanavljanje klubov zdravljenih alkoholikov kot terapevtske oblike dela v okviru zdravstvene dejavnosti;

— zdravstvena skupnost, skupnost socialnega skrbstva, zdravstveni dom, ambulante.

3. Izobraževanje terapevtov, zdravnikov, socialnih delavcev, sociologov, psihologov in drugih sodelavcev za delo na področju zdravljenja alkoholikov v okviru dispanzerske metode in v okviru klubov ZA.

4. Oblikovanje programa dela in ustanovitev koordinacijskih odborov za boj proti alkoholizmu pri OK SZDL in uresničevanje že sprejetega programa in nalog, ki izhajajo iz stališč druge konference za boj proti alkoholizmu in narkomaniji.

5. Ustanavljanje koordinacijskih odborov za boj proti alkoholizmu v KS in TOZD.

— KO pri OK SZDL, TOZD, krajevna organizacija SZDL.

6. Zdravstvena kultura in preventiva kot sestavni del boja proti alkoholizmu.

— zdravstvena skupnost, občinski odbor RK, delavska univerza in druge vzgojno-izobraževalne institucije.

7. Dogovor med skupnostmi (otroško varstvo, zdravstveno varstvo, socialno varstvo, socialno skrbstvo, vzgoja in izobraževanje) o prevzemu posameznih nalog v boju proti alkoholizmu — koordinacijski odbor pri OK SZDL in skupnosti.

8. Izvajanje zakonov in odlokov ter kontrola nad izvajanjem aktov, ki so vezani na problematiko alkoholizma;

— upravni organi, sodišča, postaja milice itd.

9. Sistemizirati in zagotoviti sredstva za strokovnega sodelavca za delo na področju alkoholizma v okviru centrov za socialno delo, oziroma v strokovni službi SIS socialnega skrbstva v občini.

10. Omejitev točenja alkoholnih pijač v centrih družbene prehrane v TOZD;

— sindikati.

11. V program dela šolskih svetovalnih služb vključiti tudi problematiko, ki izhaja iz pojavov alkoholizma;

— enote zavoda za šolstvo, šolske svetovalne službe.

Povzetek pripravila
FANIKA KOROŠEC

Boris Simoneta

Občutki zamejskih športnikov po gostovanju na Ravnah na Koroškem

Ko pišem te vrstice, so minili natanko trije tedni od mojega zadnjega postanka v prekrasnem koroškem kotičku. Mislim na tridnevno bivanje na Ravnah na Koroškem, ko je bilo tu 8. mednarodno tekmovanje »Šport združuje mlade 78«. Tedaj smo zamejski telesnokulturni delavci in mladi športniki iz občine Zgonik imeli še enkrat priložnost, da se spoznamo s koroško športno — in ne le športno — stvarnostjo. Za nas vse je bilo bivanje med vami edinstveno doživetje, ena izmed tistih dragocenih, neprecenljivih življenjskih izkušenj, ki vsestransko obogatijo človekovo eksistenco. Vtisi in občutki, ki so še ved-

Vedno radi pridejo na Ravne

no živi, skoraj bi rekel vsak dan bolj, in segajo prav do dna srca, so nepozabni. Neoporečno je namreč, da je vaša »mala olimpiada« odlično uspela, v prvi vrsti po zaslugi brezhibnega delovanja nedosegljivega organizacijskega aparata, ki je deloval natančno kot najboljša švicarska ura.

Ni moj namen, da bi v tem sestavku pel slavospev organizatorju, rad bi se le primetno oddolžil simpatičnim in agilnim koroškim rojakom za vsa spoznanja in pohvalil vse vaše vrline, ki jih neizmerno cenim, jih skrbno čuvam in skušam posnemati ter jih prenesti v vsakdanje življenje. Prva stvar, ki me je že ob lanskem 1. srečanju slovenskih športnikov iz obmejnih dežel presenetila in očarala, je tolikšna gostoljubnost Ravenčanov, ki ste zame postali simbol posebljene človeške dobrote in iznajdljivosti, ki ti ustvarita ne samo prijetno trenutno počutje, temveč pustita pri človeku globoko, neizbrisno sled in spodbujata k delavnosti. Zame je takratna in tokratna izkušnja predstavljala veliko obogatitev, domov sem se vrnil

poln elana, volje in dobrote v srcu, ki sem se jih naučil pri vas z zrakom, ki sem ga dihal. Pred očmi imam vas vse, katere sem spoznal in vzljubil, kot da bi bili že stari prijatelji. Jožeta Šaterja, Jožeta Žunca, Rada Pšeničnika, pa Djura Haramijo, Rudija Vrčkovnika, Suzano Ramšak, zakonca Filipančič, Jožeta Ulceja in še vse ostale, ki sem vas imel čast spoznati. Na Ravnah sem pridobil toliko prijateljev in prav iskreno prijateljstvo je po mojem najdragocenejše čustvo in pridobitev za slehernega človeka. Ugotovil sem namreč, da sem se ob vrnitvi v zamejstvo lotil vsake obveznosti z večjo zagnanostjo; kar človek dobi, to lahko tudi da. In jaz sem pri vas srkal novo energijo za svojo dejavnost na športnem področju v našem zamejskem prostoru. Zamejci se še vedno borimo za osnovne narodnostne pravice, prav šport pa je eno izmed tistih področij, kjer je najlažje najti skupni jezik in skupne interese med dvema narodoma, ki imata različen jezik in kulturo, vendar pa morata koeksistirati na istem prostoru.

Telesnokulturna dejavnost je prav ena izmed najbolj množičnih in pomembnih dejavnosti v življenju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, se pravi v deželi Furlaniji-Juljski krajini, ali bolje na Tržaškem, na Goriškem in v Beneški Sloveniji. O naši splošni in specifični zamejski športni problematiki se bom razpisal kdaj pozneje, tokrat pa se bom omejil na bežna, vendar globoka razmišljanja, ki sem jih imel v teh zadnjih treh tednih. Čeprav so delovne razmere, predpostavke in delno tudi cilji med vašo in našo športno stvarnostjo v marsičem bistveno različni, pa sem vseeno primerjal vaše stanje z našim. Še bolj sem se prepričal o pravem breznu med vašim profesionalnim in visoko kvalificiranim pristopom do športa in sploh mladinske problematike, ter našo stvarnostjo, ki sloni zgolj na amaterskem delu v včasih nemogočih razmerah, ob pomanjkanju finančnih sredstev, športnih naprav, strokovnih kadrov in še marsičesa. Vendar pa nam prav status tako teptane in ogrožene (pred očmi imam zadnje stopnjevanje črnega terorja in oskrunitve naših partizanskih obeležij), vendar ponosne in zavedne slovenske manjšine v Italiji vliwa toliko moči, poguma in samozavesti, da z udarniškim in prostovoljnim delom premostimo še tako težke ovire in preizkušnje. Za nas se vsakodnevni boj za obstoj nadaljuje, nimamo časa in si ne smemo privoščiti lagodnega življenja, ker bi bilo to za nas usodno. In zato smo toliko bolj veseli takih izkušenj, kakršne ste nam nudili vi, Korošci. Skušamo jih posnemati in v mejah možnosti prenesti v naše okolje. Vendar, pri vas so že objektivne razmere takšne, da ima šport skoraj neomejene možnosti za razvoj. Tako stanje seveda prav gotovo ni nastalo samo po sebi, temveč je sad truda in prizadevanj krajanov, ki imajo posluš za telesno kulturo. Priznati vam moram, da vam zavidam ta-

ko sposoben in številčno bogat organizacijski aparat, s kakršnim razpolagate. Ob našem bivanju na Ravnah ni bila nobena stvar prepuščena slučaju, vse je bilo že vnaprej natanko predvideno in nato tudi točno izpeljano. Edina »opazka«, ki bi jo lahko izrekel na račun vaših organizacijskih sposobnosti, je ta, da ste preveč... popolni, nepogrešljivi in torej skoraj niti več človeški. Zdaj seveda razumem, zakaj vam pristojni forumi že vnaprej slepo zaupajo ter vam dodeljujejo breme in obenem tudi čast, da gostite toliko velikih športnih prireditev. Mi si takšnega organizacijskega aparata niti ne sanjamo. Čeprav je športna dejavnost sorazmerno zelo cvetoča, pa je to zasluga prizadevanj le maloštevilnih posameznikov, ki se trudijo na vse kriplje in žrtvujejo ves svoj prosti čas, da nudijo in ustvarijo mladini možnost športnega udejstvovanja in obenem skrbijo za njihovo vzgojo v narodnoosvobodilnem duhu. Pomanjkanje vodilnega in strokovnega kadra ter telovadnic predstavlja nepremostljivo oviro za še izrazitejši razvoj športne

dejavnosti v zamejstvu. Kljub temu pa se pri nas aktivno športno izživlja 3000 športnikov, kar je za naše razmere kar čedno število, ki bi ob ugodnejših predpostavkah in ustrežnejši pomoči lahko še precej naraslo. Za koordinacijo delovanja osnovnih športnih organizacij in za strokovno vzgajanje kadrov si zadnje čase vedno bolj prizadeva krovna organizacija Združenje slovenskih športnih društev v Italiji (ZSSDI).

Pisanje me je zaneslo na teme, ki jih tokrat nisem mislil obravnavati. Preden končam, naj se v imenu naših športnikov, ki so branili barve Zgonika, toplo zahvalim vsem družinam, ki so jih tako gostoljubno sprejele medse. Otrokom ste pripravili res nepozaben sprejem. Upam, da bomo na športnem področju v prihodnje še tesneje sodelovali, ob vsaki priložnosti bomo na naše prireditve vabili tudi vaše ekipe in se vam skušali vsaj delno oddolžiti, seveda v mejah naših skromnih možnosti.

Ajnžik

Koroški turistični teden

Ko sem pred tremi leti potemvečem opisal turistični teden v Črni, sem tudi požnagal, ker ga iz spodnjega konca naše doline obišče razmeroma malo ljudi. Nikakor ne trdim, da je ta kritika pomagala, toda dejstvo je, da je bila ta prireditev zadnji dve leti veliko bolje obiskana.

Triindvajsetič je že bil ta turistični teden. To ni samo praznik Črnjanov, ampak slavje in prireditev za celo Mežiško dolino, je na letošnji otvoritvi poudaril predsednik turističnega društva Črna. Izrazil je željo, da bi tudi v prihodnje in še bolj sodelovali organizacije in posamezniki iz cele doline.

V poletnih mesecih se po vsej Sloveniji vrstijo najrazličnejše prireditve, od praz-

nika piva, cvetja, hmelja, do flosarskega in kravjega bala, zato je prav, da se tudi v naši dolini enkrat na leto zberejo ljudje; se udeležijo kakšne kulturne prireditve, ali se drugače povesečijo. To zamisel je sprožilo in uresničilo turistično društvo v Črni, ki nastopa tudi kot glavni organizator.

Zadnji dve leti se je pri tem zelo angažirala Koroška kmetijska zadruga. TZE Prevalje, saj je prevzela, organizirala, vodila in sofinancirala dve prireditvi: povorko kmečkih del in tekmovanje predic.

Turistični teden se vsako leto začne s povorko, v kateri okoliški kmetje prikazujejo kmečka dela, kako so jih opravljali, ko še ni bilo nobene mehanizacije. Naj ni-

kogar ne moti, če so vsako leto prikazana več ali manj ista kmečka opravila, drugače namreč ne more biti. Če sodeluje okoli petnajst skupin, je jasno, da ne morejo vsako leto prikazati kaj novega, kajti teh del ni toliko. Sicer pa to ni nobena pustna maškerada, od katere se vselej zahteva izvirnost in domiselnost, ampak se prikazuje le to, kar moramo ohraniti kot zgodovino! Letos je pri povorki sodelovala kmečka pihalna godba iz Pernic, kar je prireditev še popestrilo.

Vabilu organizatorjev, da v tej povorki sodelujejo tudi kmetje iz drugih zaselkov in vasi, smo se pri naši hiši odzvali. Že dvakrat smo prikazali teritev lanu in podoba je bila, da smo uspeli, s tem je bila poplačana muja, ki smo jo imeli s pripravljanim improvizirane frnače. Postavili smo jo na traktorsko prikolico, namestili trlice za teritev, ostale smo pritrdili na frnačo. Imamo še namreč šest trlic, ki so stare sto let. Izdelane so bile pri kmetu Dretniku v Javorju, in ko so se naši predniki pred devetdesetimi leti preselili iz Javorja, so med drugo fantoro vzeli s seboj tudi te trlice. Zanimivo je torej, da so trlice po devetdesetih letih spet videle Črno. Če bi mogle govoriti, bi jih bilo prav zanimivo poslušati, kakšno spremembo so videle. Ko smo stali pred tribuno, smo za nekaj trenutkov v duhu prisluhnili temu pogovoru:

»Joj, kakšna je Črna! Sploh se ne spoznam več v njej; koliko je novih in lepih hiš!« je začela pogovor enozoba trlica, kateri pravimo konj.

»Podoba je, kot da je Črnjanom postalo že pretesno, zato lezejo iz svojega skalnatega korita,« je modrovala dvozoba.

»Res je, postaja jim vse pretesno, zato se Črna širi na vse strani, v vse tri doline. Kako gladke in široke ceste imajo, tudi moderen hotel! Kdo bi si mislil, da ljudje tako napredujejo,« ji je potrdila enozoba.

»Napredujejo, napredujejo,« jo je z značilnim glasom oponašala trozoba trlica. »Tega pa ne vidite, kako so ljudje v tem času uničili naravo! Križ božji! Kar groza me je bila, ko smo se peljali po dolini Meže. Se ne spominjate več, kako zelena je bila takrat ta dolina? Vse naokoli je bilo živo zeleno, oglašali so se ptičji zbori in Meža je bila taka, kakršna privre izpod Olševe. In kakšna je vsa ta podoba danes? Žalosten in zaskrbljujoč je pogled po okolici. Drevje in drugo zelenje umira od uničujočega svinca in žvepla, ki se noč in dan že leta in leta sesedata po okolici. Kakšen les je bil takrat na obeh straneh ceste! Zdaj se bregi in hribi pošastno svetlikajo v svoji kameni podobi; z drevjem in rastjem izginjata z njih tudi rodna prst, ki je človek kljub znanosti in tehniki ne bo mogel nikoli vrniti na staro mesto. Človek je v nekaj desetletjih uničil toliko, kolikor je narava zgradila v milijonih let.«

»Kako morejo ljudje živeti v tem strupenem ozračju,« je bila radovedna dvozoba.

»Saj ravno to je prav čudno,« ni bila v zadregi z odgovorom gostobesedna trozoba. »Čeprav v tem zasvinjanem zraku umira drevje in podrastje, boleha in crkava goveja živina, ljudje, ki vdihavajo isti zasvinjani zrak, še vedno mislijo, da je za njih to neškodljivo.«

»Pongračičevi mlatiči«

»Zakaj misliš, da za ljudi ni škodljivo?«

»Zato, ker se tako malo brigajo za čisto okolje, ki si ga zaradi industrije, mehanizacije in motorizacije zasmrajajo.«

»Ljudje niso neumni, saj letajo že po vesolju, celo na Luni so že hodili,« je dala priznanje dvozoba.

»Seveda niso neumni, zato je toliko bolj nerazumljivo, da si v nekaterih rečeh ne znajo pomagati. Ko počivam zataknjena za šperovcem, večkrat premišljam, zakaj ljudje silijo v veselje in sanjajo o drugih planetih, ko pa tukaj na svojem planetu še marsičesa niso uredili!«

»Dobro, da sem že stara,« je z olajšanjem vzdihnila dvozoba.

»Čeprav smo že stare in štiri desetletja v penziji, vendar se nam ni treba bati, da bi nas uničili. Staro kmečko orodje ima zdaj veliko veljavo. Ne bo dolgo, pa nas bodo potegnili s podstrešja in pribili na stene lepih, modernih hiš,« je prerokovala trozoba.

Slučaj je nanese, da je rudnik Mežica prav tiste dni del v pogon čistilno napravo za vodo in — rezultat ni izostal: reka Meža je postala kar bistrejša in bolj vesela na pogled. Jezične trlice, bi se na to žlobudro, ki je dolga leta kazila podobo naše doline, prav gotovo obregnile. Gotovo bi povedale še kaj zanimivega, toda mi jih nismo utegnili več poslušati...

Po povorki je letos folklorna skupina z Raven prikazovala koroško rajanje, nekateri kmetje pa so z vozov prodajali razna jedila in pijačo. Tako je bilo že dve leti in prav je tako: obiskovalci si to želijo, kmetje pa imajo s tem povrnjeno za delo in trud, ki ga imajo s pripravami.

Med turističnim tednom je vsak dan kakšna kulturna prireditev. Čeprav se organizatorji trudijo, da bi bil program teh prireditev pester in bogat, bi se dalo marsikaj izpopolniti. Kakšen dan je namreč program le preskromen in podoba je, kot da je to nekaj prisiljeno. Prav gotovo se bodo dale tudi te vrzeli zamašiti. Upam, da se bo to kmalu zgodilo.

Petnajstega avgusta, to je na veliko gospodinjico, je kramarski sejem. Tudi ta je vsako leto bolj obiskan in založen z najrazličnejšo kramo. Pred vojno so bili taki sejmi pogosti v vseh krajih, zdaj pa imamo v Mežiški dolini samo dva: na črno nedeljo na Ravnah in na veliko gospojnico v Črni. Podoba je, da na sejmu ne znamo več kupovati, navadili smo se namreč kupovanja v naših trgovinah: kolikor za blago zahtevajo, moraš plačati. Barantanja ne poznamo več. Na sejmu pa se je treba te taktike poslužiti, če ne...

Pohvale vredni so večerni nastopi pevskih zborov in harmonikarjev.

Po programu najbolj bogat dan je sobota, saj sta na sporedu dve veliki prireditvi: dopoldne je tekmovanje gozdnih delavcev, zvečer tekmovanje predic.

Tekmovanje gozdnih delavcev bi se dalo še razširiti, če bi sodelovali vsi obrati LESNE Slovenj Gradec.

Na tem tekmovanju je zanimivo še nekaj: sejem kmečkih jedi, ki jih prodajajo kmetje. O kvaliteti jedi in o postrežbi ne morem dati sodbe zategadelj, ker nastopam kot prodajalec. To kritiko naj izrečejo drugi. Če bo pohvalna, bo to priznanje nam vsem, če pa ni kaj prav, bomo

v prihodnje skušali to popraviti. Omenjam samo to, da po teh jedeh ljudje ne segajo iz potrebe, ampak predvsem zato, ker so po vsakdanjih sendvičih vževčni spremembe.

Na tekmovanje predic je organizatorjem uspelo pritegniti še več skupin. Tako so že dve leti sodelovale gospodinje iz Zelenbrega, Tolstega vrha in iz Kotelj. Tudi te tekmovalne skupine je mogoče še razširiti. KAJTI V NAŠI OBČINI JE ŠE VEČ ZASELKOV IN VASI. Letošnje zelo dobro obiskano tekmovanje je vodil vsestranski Kolmanov Tevži, ki je to nalogo mojstrsko izpeljal. Dvakrat so za ta posel najeli napovedovalca od RTV Ljubljana, letošnji primer pa je dokaz, da za take reči ni treba nikogar uvažati, imamo doma sposobne ljudi.

Lep in prijeten je bil večer s predicami. Da bi bilo še bolj zanimivo, nastopi tudi moška skupina. Ob brnenju kolovratov so zapeli šentanelški pavri, vaška klepetulja je mojstrsko iznesla pereče komunalne probleme v Črni, vrhunec pa je vsekakor bil, ko so pred mikrofonom stopili Zdovčeva mati in kljub visoki starosti s tako mirnim in čistim glasom zapeli tožbo stare, revne dekle, ki si želi smrt samo zato, da bi ji ne bilo treba več bandrati. Mene je ta prizor ganil bolj kot kakršnakoli pevka na malem ekranu, pa naj še tako razkazuje svoje čare, ali tisti pevci, ki bi bili radi podobni samemu Kristusu!

Za zaključek naslednjo nedeljo poskrbi lovska družina Črna, ki izvede svoj program nekje v planinah. Lovcem gre priznanje, da sodelujejo s celodnevним programom, vendar bi kazalo uvesti ta dan še eno prireditev v Črni, kajti vsi obiskovalci ne gredo z lovci v planine.

Znano je, da so bili Hotuljci in Šentanelci že pred vojno znani v kulturno-prosvetnem udejstvovanju, zato se sprašujem, zakaj pri teh prireditvah stojijo tako ob strani.

Turistični teden v Črni je mogoče vsebinsko še obogatiti. Upamo, da bo organizatorjem to tudi uspelo.

Mitja Šipek

TU YU 3 DCD!

Radioaparati so bili zame že od nekdaj čudo, ki me je silno privlačilo. Pred vojno je imel v Šentanelu radioaparati samo župnik, pozneje pa še učitelj. Ta prvi radioaparati so bili podoben manjši krsti, dolg je bil čez pol metra, širok in visok pa kakih 40 cm. Zvočnik je bil obešen zunaj na zidu tako, da je lijak s svojim vrhom gledal naprej. Na ta aparat si lahko ulovil eno, največ dve postaji na srednjem valu.

V notranjosti je imel radio tri elektrone, podobne malim pivskim steklenicam ter tuljavo, navito na ebonitni val s premerom ene pedi. Napajal ga je ogromen akumulator, ki ga je bilo treba voziti na polnjenje na Prevalje, ter zelo drago in težko anodno baterijo na 120 voltov. V dolini pa so že peli tehnično bolj razviti, zato pa silno dragi radijski sprejemniki, ki so veljali po štiri do pet uradniških plač. Že v prvem razredu gimnazije, leta 1973, sem iztaknil skromno literaturo o detektorjih in radijskih sprejemnikih ter navodila za izdelavo. Kljub zelo dragim sestavnim delom in pomanjkanju denarja sem se lotil gradnje sprejemnika. Detektor mi nikoli ni uspel, ker je bil signal oddajnika v Domžalah, ki je bil edini v vsej Sloveniji, mnogo prešibek. Pač pa se mi je leta 1940 posrečil prvi dvocevni radioaparati — audion — ki je bil prav dobro občutljiv, je pa zaradi »reakcije« neznošno žvižgal, ko si se približeval frekvenci oddajne postaje. Prišla je vojna in z njo silno hiter razvoj elektronike. Po končani vojni je bilo mogoče dobiti najrazličnejši trofejni material, predvsem pa miniaturne elektrone, kar je omogočilo gradnjo sorazmerno majhnih radijskih naprav. Največje breme pa je še vedno predstavljala anodna baterija, ki je tehtala nekaj kilogramov. Tudi literatura je pričela prihaja-

Cebelarji iz Tople

ti z vseh koncev. Takrat smo bili mladi in nobena ovira ni bila za nas nepremagljiva. Na Ravnah in Prevaljah smo se znašli ljubitelji tega »športa« in se kmalu združili ter pričeli izdelovati oddajnike in sprejemnike na ultra kratkem valu 145 MHz. Antene so bile za to frekvenco sorazmerno majhne in skupaj z aparatom prenosne. Oddajnike je bilo treba dokaj natančno uglasiti, pa za to delo nismo imeli na razpolago drugega kot milivoltmeter in žarnico; o kakem osciloskopu nismo niti sanjali. Spomnim se, ko smo v laboratoriju merili valovno dolžino na Leherjevem sistemu z metrom in žarnico. Sprejemniki so bili dvocevni »pendlerji«, dokaj občutljivi, toda frekvenčno zelo nestabilni sistemi. Kljub temu so takrat nastajale prve zveze na ultrakratkem valu na relaciji Uršlja gora—Gradec—Zagreb, in še danes so ohranjene QSL karte iz tistih časov.

Ves prosti čas smo porabili za radioamatersko delo — Tratnikov Fric, Vezjakov Zdravko, ki je bil še posebno iznajdljiv in uspešen, Kertov Jože, ki je signale prenašal do antene po »tlin widu« pa mu »frekvenca« ni nikoli prav štimala, potem so sodelovali še »Žlici« pa Janko Čas in Pavšerjev Fonza. Ta dva sta imela poseben smisel za novotarije. Ni nas pregnala debela snežna odeja pozimi, niti peklena vročina poleti in ne dež v jeseni. Eden ali dva sta bila gotovo na terenu, na primer v Šentanelu, ko je Fric na Prevaljah odajal, mi pa smo iskali po terenu uspešne točke, zapisovali jakost in kvaliteto sprejema, se čudili nepričakovanim refleksijam in nenehno izboljševali naprave. O kakih tranzistorjih takrat še nihče slišal ni.

Potem so se športniki pričeli zanimati za nas, da bi jim med startom in ciljem na smučarskih prireditvah vzpostavili UKV zvezo. To je bilo leta 1953. Korajžno smo se lotili dela. Spomnim se, da sem vso noč izdeloval naš že običajni primopredajnik in ga vlekel k Ošvenu, peš seveda, saj takrat na Ravnah ni bilo niti enega osebnega avtomobila, ki bi bil za te namene na razpolago. Ko sem stal na startu in čakal

na pričetek tekmovanja, sem »lovil«, morda se pa le oglašil kak oddajnik in bo ena QSL več — to smo počeli vedno, če smo bili z napravo na kaki vzpetini. Naenkrat se v slušalki začuje prav jasno pozivni znak neke avstrijske amaterske postaje. Razburjenje je raslo iz trenutka v trenutek in ko sem venomer ponavljal, da naj da jasnejši znak, mi naenkrat čisto jasno odgovorni »Tu YU3 DCD, najbolje pa po riti gre«. Bil je Fric s svojim oddajnikom na cilju kakih sto metrov niže. QSL karte za to zvezo pa mi ni nikoli poslal. Po tem porazu sem se takoj pobral s starta in pristal v Ošvenovi kuhinji pri kreglu mošta.

Nekateri člani kluba so vztrajno delali dalje, pritegnili mlajše ljubitelje in uvedli moderno tehniko ter ustvarili zavidenja vredne mednarodne zveze. Danes ta dejavnost najbrž ni več tako zanimiva, ker z mnogo manj truda in z nekoliko več denarja lahko ustvarjaš odlične zveze z modernimi napravami, ki jih v detajle sploh ni treba poznati. Takrat pa je bil morda največji mik ustvarjanje novih tehničnih rešitev ob najnižji mogoči ceni, tako da je bil vsak radioamater dejansko tudi vrhunski strokovnjak v elektroniki zvez.

Radioamaterji so avtomatsko postali tudi serviserji radioaparatorov in izdelovalci novih, ker tiste čase uradnih servisov v bližnji okolici ni bilo. Denarja je primanjkovalo, pa je tak popoldanski posel prav prišel. Spomnim se, da sem izdelal normalni univerzalni radioaparat po najmodernejših principih in sem navijal medfrekvenčne transformatorje ter jih uglajševal »na uho«. Ker tudi slepa kura zrno najde, je nastal tak aparat, ki je deloval od 40 pa do 140 V enosmerne napetosti, kvaliteta tona pa se še danes lahko meri z marsikaterim modernim aparatom. Večno kupovanje anodnih baterij in polnjenje težkih akumulatorjev je bilo nadležno in treba si je bilo omisliti cenejši izvor električne energije.

V Šentanelu so imeli pred vojno električno le pri Pludru in Povhu. Enosmerni dinamno je poganjala turbina v Povhovem mlinu. Med vojno so to električno speljali

še do Šentanela, tako smo pri nas doma dobili tok, ki je zadoščal za luč in za radio.

Šentanelci, ki pa na ta šibki izvor niso bili priključeni, so razmišljali, kako bi prišli do svoje centrale. Sestala se je skupina mladincev, pretaknili smo teren okoli Šentanela in že smo se odločili, da v strmim pobočju nad Tablnovim grabnom izkopljemo bazen in vanj speljemo okoliške studence. V grabnu smo postavili lično uto in vanjo montirali majhno »peltonko«, ki smo jo sami projektirali in izdelali, ta pa je poganjala lično dinamno za 110 voltov. Postavili smo še drogove in do nekaj hiš speljali žice. Poleti leta 1953 je zasvetila luč iz te amaterske elektrarne. Ko pa je neurje razdrlo bazen, se je elektrarna preselila niže dol v Marinov graben, kjer je bil tudi pritisk vode večji in je dinamno dajala večjo moč. Tablnov Toma je priključil radio na novo električno omrežje. Težko je opisati navdušenje, s katerim so Šentanelci kopali bazen, polagali cevi in zasajali drogove. Mnogi niso verjeli, da bi tako majčkena turbinica lahko poganjala dinamno za tri ali štiri hiše, ko pa je zasvetila luč, ni bilo navdušenja ne konca ne kraja.

Čez dve leti pa so postavili transformator in napeljali visokonapetostni vod s Holmca; takrat so se skoraj vse kmetije in tudi bajte priključile na državno omrežje. Tudi do radioaparatorov si že laže prišel in tako je Šentanel dobil okno v svet, ki mu je bil tako dolgo zaprt. Ko pa je čez deset let stekla v Šentanel še cesta, so postali Šentanelci enakovredni dolincem, imalo pa eno prednost, da nihče ne onesnažuje zraka, pa tudi okolja ne bi, če bi turisti malo bolj pazili, kam bodo metali odpadke v »turistični vasi« Šentanelu, posebno pa še pri kapelici, ki je višek lepote pred prireditvami, po njih pa svinjak.

Spomini na pričetek radioamaterstva so tako prijazni in tudi ponosni smo nanje, da jih je potrebno ohraniti bodočim rodovom.

Humor

Humor ni nikakršen dar duha, temveč srca.

Ludwig Börne

Humor je najdemokratičnejša človeška navada.

Karel Čapek

Užitek humorja predstavlja največjo duhovno svobodo.

Friedrich Hebbel

Humor je rešilni pas za plavanje po reki življenja.

Wilhelm Raabe

Tragika prinaša katastrofo in kaos, humor pa vzpostavlja red in mir v kaosu.

Isidora Sekulič

Zbujanje sočutja je skrivnost humorja.

Dostojevski

Humor je sladkor življenja. Le koliko saharina je v prodaji.

Trilussa

Ivarčko jezero — začeli smo ga urejevati!

Alojz Nabernik

IZLET NA KOČEVSKI ROG

Že dolgo sem si želel obiskati Kočevski Rog, zato sem se razveselil, ko sem na plakatu prebral vabilo na izlet in sem se veselo pripravil.

Čeravno je bil mesec maj deževen, me ni premagala bojazen, ampak sem se z veseljem prijavil in težko čakal 27. maja, ko smo šli na izlet. Že ob 4. uri zjutraj je bil napovedan odhod z avtobusne postaje Ravne. Seveda sem imel nekakšno tremo, da avtobusa ne bi zamudil. Tako sem bil hitro pripravljen. Samo čakamo še avtobus in ko se namestimo, se že vsi veseli peljemo proti Dravogradu in Slovenj Gradcu. V Velenju smo zavili proti Arji vasi, tam proti Trojanam, kjer smo krenili na drugo cesto proti Kočevju. Peljali smo se skozi veliko lepih vasi in mimo čudovite pokrajine.

V mesto Kočevje smo prispeli okrog pol osme ure. Že sta nas čakala Andrej Arko in Alojz Popov. Imeli smo uro časa, da si ogledamo Kočevje. Potem smo šli na ogled kočevskega muzeja. V tem muzeju lahko vidiš, kako so se borili naši narodi za svobodo, prebijali so se skozi obroče proti Italijanom in Nemcem.

Kmalu smo morali nadaljevati pot, saj je do baze 20, kamor smo bili namenjeni, še daleč.

Mimogrede nas je vodič Andrej Arko popeljal tudi v kočevsko mlekarno. Videli smo, kako potuje mleko po ceveh in kako delajo sir, ki je gotov v 20 dneh. Kilogram tega sira stane 51 dinarjev. Po ogledu mlekarne smo se naglo odpravili naprej na naš cilj Kočevski Rog. Govorili so, da je še okrog 20 km vožnje, vendar poti ni bilo hitro konec, najbrž je bilo še kakih 30 dodatnih kilometrov. Vendar nam ni bilo mar, saj smo se vozili po prečudovitih po-

Pred Encnovo hišo, kjer je umrl Franc Pasternak-Lenart

Ignac Zdovec

Srečanje vojaških invalidov občine Ravne

Občinski odbor zveze združenj borcev NOV in komisija za dejavnost vojaških invalidov pri občinskem odboru ZZB Ravne sta za vojaške invalide tudi letos organizirala srečanje vojaških invalidov občine Ravne pri kmetu Encnu v Mežici. To srečanje je bilo še bolj slovesno, ker se je pred spominsko ploščo poleg vojaških invalidov zbralo veliko število mladine, pripadnikov ljudske armade in zamejskih Slovencev.

Na spominski plošči piše, da je pri kmetu Encnu 4. aprila 1943 umrl Franci Tavčmanov iz Železne Kaple — narodni heroj Franc Pasterk — Lenart.

Lenart je bil komandant prvega Koroškega bataljona in je bil težko ranjen dne 3. aprila 1943 pri napadu na Mežico. Soborci so ga prenesli do kmeta Encna, kjer je naslednji dan podlegel ranam. Slavnostni govor je imel soborec in udeleženec napada na Mežico, Štefan Osojnik. Lepo je povedal mladim in svojem padlega heroja Lenarta, kako pogumen je bil ta komandant in kako je vodil svoje borce v ta zgodovinski napad na Mežico.

Udeležence srečanja sta pozdravila predsednik komisije za dejavnost vojaških invalidov pri občinskem odboru ZZB NOV Ravne Zdravko Jamar in predsednik občinskega odbora ZZB NOV Ravne Ivan Močnik.

Mladi iz osnovne šole Mežica (šola nosi ime po tem heroju) so recitirali nekaj pesmi. Graničarji so med polaganjem venca pred spominsko ploščo izstrelili tri salve v čast junaku Lenartu. Svečanosti sta se udeležili dve sestri padlega komandanta Lenarta iz Koroške ter večje število sorodnikov, borcev in znancev, med katerimi

je bil tudi predsednik Zveze koroških partizanov iz Pliberka Lipi Kolenik.

V lepem, sončnem nedeljskem popoldnevu so se invalidi in ostali udeleženci srečanja veselili v prijetni družbi in še zavrtili ob zvokih domačih muzikantov.

Srečanje je izvrstno pripravila in izvedla organizacija vojaških invalidov iz Mežice. Naj se taka in podobna srečanja borcev in vojaških invalidov še ponavljajo, kajti v teh lepih trenutkih človek pozabi na težave in bolezn, ki tarejo naše invalide ob bližajoči se starosti.

Planinci z Raven in Prevalj

krajinah. Planina, samo zelenje, zrak gost, da bi ga lahko rezal, res čudovit. Vožnja je trajala kakšne dve uri.

Po dolgi, čudoviti vožnji smo se spustili v globino in spet smo se vzpenjali v hrib v avtobusom in tako smo pristali na cilju, kamor smo bili namenjeni, vsi zdravi in nadihani gozdne svežine.

Tu smo izstopili in kot nekdanji partizani v koloni po eden krenili proti Bazi 20. Pot je lepo urejena in speljana med skalami in velikani bukovih dreves. Dvajset minut hoje pa smo dospeli. Tu so danes lesene hišice. Vsaka od teh 26 hišic ima svoj pomen in naslov.

Tam je tudi vodič, da razloži, kakšen namen so imele te hišice v osvobodilnem gibanju. Vrnili smo se v Lukov dom. Tu smo se slikali in sklenili, da objavimo v Fužinarju, da bodo tudi drugi videli, kje smo bili in si ga vsak lahko ogleda.

Kdor se poda na to dolgo pot, mu ne bo nikoli žal, le previdno in pametno vožnjo

mora imeti, pa ima res lep in koristen izlet.

Potem smo se poslovili od naših vodičev in se vrnili po drugi poti, ki je bila veliko krajša. Peljali smo se proti Novemu mestu do Otočca. Tam smo si ogledali grad in nadaljevali pot proti Družinski vasi, kjer smo videli veliko prometno nesrečo, ali mi smo se podali proti Pleterjem, ogledali smo si samostan. Mimogrede smo si pri vrnitvi ogledali muzej v Kostanjevici. Tam je bilo že dosti turistov in vesele družbe, saj tu točijo pristni dolenski cviček.

Nadaljevali smo vožnjo proti Polzeli. Ustavili smo se še pri gostilni pri Obali, tu smo pričakali nevihto.

V Slovenj Gradcu smo se odcepili proti Staremu trgu in Selam, da so v Kotljah izstopili Hotuljci, ki so bili z nami na izletu.

Franc Kamnik

Poubi se vkup zbirajo

Na praznovanju piranske občine, ki je trajalo od 13. do 15. oktobra, je na povabilo MPZ »Karel Pahor« iz Pirana sodeloval tudi pevski zbor FUŽINAR. S piranskim pevskim zborom nas veže pristrčno poznanstvo, sklenjeno letos na slovenskem pevskem taboru v Šentvidu pri Stični in nosi v sebi značilnosti dveh tipičnih regijsko usmerjenih zborov, ki ju družijo veselje do prepevanja narodnih, umetnih in borbenih pesmi. Ze ob prihodu v Piran so nas gostitelji pozdravili s pesmijo in nam zaželeli prijetno počutje. Vrnili smo jim pozdrav s pesmijo in krepkim stiskom rok.

Naš zbor je imel že v petek zvečer nastop v Tartinijevem gledališču, kjer sta nastopila tudi domači moški pevski zbor »Karel Pahor« in mešani zbor italijanske narodne manjšine. Po končani akademiji smo odšli na glavni trg, kjer stoji spomenik G. Tartinija, velikega glasbenika tega mesta. Počastili smo njegov spomin s pesmijo »Strune« Davorina Jenka.

Sobota je minila v znamenju raznih prireditvev — športnih in kulturnih — s katerimi so obogatili občinski praznik. Gostitelj nam je odmeril bogat spored, in sicer ogled pomorskega muzeja ter ekskurzijo po lepih, vinorodnih kraških vaseh. Pomorski muzej smo si ogledali dopoldne in odnesli lepe vtise, saj nas je bilo veliko, ki smo si to znamenito notranjost stavbe ogledali šele prvič. Po izdatnem kosilu in še bolj bučnem navijanju ob televizorju, kjer je bil prenos finalne košarkarske tekme iz Manile (to nam je omogočil gostitelj) smo se popeljali na »potep« po kraških vaseh, ki jih povezuje brezhibna asfaltna cesta. Levo in desno sami vinogradi — na dokaj skopi zemlji, ki so ravno v teh dneh oživele — začela se je trgatav poznih sort grozdja. V tipični kraški vasi Raven smo se ustavili za dalj časa; tukaj nas je gostitelj počastil z dobrim kraškim pršutom in črnino. Predsednik piranskega pevskega zbora Čeligo,

ki nas je spremljal po tej čudoviti kraški pokrajini, nam je v značilnem narečju razlagal znamenitosti in zgodovino vasic, skozi katere smo se peljali (predsednik je rojen v tem kraju in pozna Kraševca do dna srca).

Nastopil je že mrak, ko smo zaključili to zanimivo sobotno popotovanje, ki sta ga še polepšala koroška pesem in harmonika. Zvečer nam je gostitelj pripravil družabni večer v hotelu. V izredno prijetnem vzdušju, ki sta ga ustvarjala slovenska in italijanska pesem (tukaj so bili tudi pevci in pevke italijanske narodne manjšine), smo izročili predstavnikom obeh zborov spominska darila. Še dolgo v noč je odmevala pesem, vsa pozornost pa je veljala koroški pesmi, ki smo jo peli mi in domačini. Slučajno se je pridružil našemu omizju znani kulturni delavec iz avstrijske Koroške — Foltej Hartman; z nami je tudi zapel in si pridobil novih poznanstev. Zadnji dan našega bivanja v Portorožu je bil najbolj delaven, kajti nastopili smo kar trikrat. Ze ob desetih dopoldne — bil je to čudovit nedeljski dopoldan — smo nastopili v Tartinijevem gledališču na svečani seji občinske skupščine Piran. Po tem nas je vodila pot v klub italijanske narodne manjšine, kjer so nas pristrčno sprejeli predstavniki italijanske manjšine in predstavniki pevskega zbora iz Ogleja v Italiji. Pred Tartinijevim spomenikom na trgu so nam pevci iz Ogleja zapeli nekaj njihovih pesmi ter dokazali, da so kvaliteten zbor, še posebej pa njihov zborovodja, ki je dovršeno dirigiral.

Profesor Branko Čepin je vodil naš pevski zbor in je za to srečanje pripravil tak program, da ga je zbor v celoti obvladal in uspešno izvedel. Poudarek našega programa je bil na koroški narodni in umetni pesmi in se je lepo zlival s programom, ki ga je podal MPZ »Karel Pahor«. Z nekaj pesmimi smo se oddolžili pevcem iz Ogleja. Vreme je bilo izredno — tukajšnji prebivalci že dolgo let nazaj ne pomnijo tako lepega vremena za njihov občinski praznik. Pirančani so bili vsi na ulicah in z njimi tudi številni tuji turisti, ki so prišli semkaj iz mnogih evropskih držav. Popoldne smo bili gostje predsednika piranskega pevskega zbora in na njegovem domu, ki je obenem tudi penzion za turiste, smo napravili vinsko poskušnjo. Čeligo je priznan gojitelj nerceve (vrsta kun, ki so znane po krznu), goji pa tudi postvri. Od tukaj nas je pot peljala v Sečo, kjer smo si ogledali čudovite kamnite figure, izdelek različnih svetovnih umetnikov; to je FORMA VIVA v Seču! V mraku, ki se je plazil med te figure, smo občudovali na nasprotni strani ležeči Portorož, ki se je utapljal v zadnjih pramenih zahajajočega sonca.

V nedeljo zvečer nas je sprejel portoroški avditorij, ves v blesku marmorja in siju luči. Dvakrat smo morali nastopiti. Le kratka glasovna vaja nas je ločila od prvega nastopa, prve neznanke. Razkošna in skoraj polna, mogočna dvorana (poslušalci so bili turisti iz Nemčije) potovalne agencije Klinger, ki slavi letos 10. obletnico sodelovanja s Portorožom), nas je prevzela. Pesem je sledila pesmi in aplavz aplavzu — zares hvaležni poslušalci. Simpatična napovedovalka je predstavila pesmi obeh zborov v materinščini in nemščini. Na zaključku koncerta sta oba zbora skupaj zapela: Čej so tiste stezice in Pesem 14. divizije. Po enournem predahu je sledil drugi nastop za naslednjo veliko skupino tujih turistov. Isti zanos pevec in prav tako spontan aplavz hvaležnih poslušalcev. Piranski pevci so bili tokrat briljantni, saj so s programom dokazali zrelost in sposobnost; še posebej so lepo podali skladbo »Lastovki v slovo«.

Zaključil se je krog naših skupnih prizadevanj, luči v dvorani so ugasnile, le spomini bodo ostali na ta pristrčen pevski dogodek. Čakalo nas je še slovo pri avtobusu, ki je stal pripravljen, da nas popelje domov na Ravne k družinam, na delo v železarno, k novim dolžnostim. Pristrčno smo se poslovili od vseh, še posebej od duše piranskega zbora, zborovodja Krašje, od agilnega animatorja Lojzeta ter drugih odbornikov, ki so vsak po svojih močeh prispevali k dobri organizaciji in pristnemu pevskemu sožitju. Zahvaljujemo se predsedniku MPZ »Karel Pahor«, kulturni skupnosti Piran in upravi hotelov Lucija za prijetno bivanje, KPD Prežihov Voranc in svetu sindikata ŽR izrekamo zahvalo za razumevanje in pomoč. Prijateljem iz Pirana: Nasvidenje na Ravnah!

Fužinarji v Piranu

Milan Vošank

Nekje v strminah triglavske

Ob 200-letnici prvega pristopa na Triglav 1778—1978

Gore moraš imeti rad.

Nedeljsko popoldne je, ko priplezava na rob stene. Nad meliščem se dviguje vrh Triglava. Dolina Trente je pogreznjena v belo meglo, iz katere kipijo zeleni grebeni. Skozi zavese barv se počasi pomika sonce.

Kako lep razgled. Rdeče lise nad Mojstrano so ujete v ogromno modrino neba in zeleni pasovi borovja v strminah Stenarja rde kot oaze v puščavi.

Ozirava se v strmino Sfinge, v njene gladke plošče in strehasti obraz. Tiho je, da se tišina čuti, da kar boli. Le z vršnega grebena gore se oglašajo posamezni, oddaljeni vriski planincev.

Srečna sva. In čeprav tega ne poveva na glas, to občutim. Občutim tisto majhno, neznano silo v sebi, ki vse to potrjuje. Preplezala sva tisočmetrsko steno po njeni najtežji poti. Čeprav se je dejanje komaj pomaknilo v preteklost, se je nehote skrilo v ozadje, v meglice spominov.

Za nama je igra oblakov, dežja, sonca in zvezd. Za nama sta dva dneva v objemu skalnega kolosa. Lepa noč sredi stene. Pogledi v globine, zven klinov, udarci lestvic... , ubrana simfonija gora in življenja.

Pravzaprav je to že stara in dolga zgodba. Kako sva lani konec avgusta z Rokom prišla v Vrata, z velikim namenom preplezati Helbo s Čopovim stebrom. Kako nama deževje ni pustilo do tja in kako sva trenutno razjasnitev izrabila s krajšim vzponom v zahodnem delu stene ter tik pod robom doživela mrzel in moker bivak.

Ostal je dolg in prišla sva spet letos, bogatejša za bero novih vzponov, z novimi izkušnjami in doživetji.

Smer, imenovano Helbo, so v navpičnih plateg sredi triglavske stene prvi preplezali tržiški plezalci. Posvetili so jo spomenu na preminulega prijatelja. Smer je tako dokaj nova in s še zelo malo ponovitvami. V dveh dneh je bila preplezana pozimi.

Problem, ki naju je mikal.

Čepov steber je pojem in želja vsakega mladega alpinista. Osrednji steber, kot so ga nekda imenovali, sta prva preplezala znana predvojna alpinista Joža Čop in Pavla Jesihova. Njuno plezanje je ob slabi opremi trajalo tri dni in oba zadnja dneva ju je ovijala megla z dežjem. Kasnejši ponavljalci so za smer predlagali ime Čopov steber. V krogih alpinistov pa danes govorimo samo še o Čopu.

Markantni steber je bil Jožu ideja celega gorniškega življenja. Vanj se je zagledal že mlad, kot v dekle, se preizkušal v njem s prijatelji in nekoč, v razočaranju nad žensko, tudi sam. Toda steber ga je odvrčal. Šele na stara, Abrahamova leta mu je pokazal pot v svoje skrivnostne votline v najstrmejšem delu.

Čop bo za vedno ostal to, kar je. Težka in preplepa smer.

Tudi prvi zimski ponavljalci so imeli težave. Snežni vihar jih je zadržal v votlinah dober teden. Šele zatem se je ujma toliko polegla, da so lahko izplezali.

Ta, danes že legendarna in modna smer, se pričinja sredi stene. Do nje se da priplezati po lažjih smereh ali s prečanjem po Zlatorogovih policah. Steber, v spodnjem delu rahlo položen, se zgoraj požene v navpičnost in previdnost, ki se izgubi v vršnem grebenu.

Nepozabno se ti njegova podoba vtisne v spomin, ko ga prvič ugledaš.

Z Rokom sva se odločila, da do njega priplezava po težji smeri. Velike misli, ki so čakale na potrditev z dejanjem in sabo.

Zvezde ugašajo. Počasi se vzpenjava po travnatih meliščih proti steni. Sem od Stenarja se razpotegnejo črni oblaki. Naenkrat se zakrije še maloprej jasno nebo. Pa še dež, rahel in nežen, začne udarjati po nama.

»Prekleta, se bo ponovila lanska slika!«

Le Luknja je lepo jasna. Nekoč mi je nekdo dejal, da če je tam čisto, vreme bo. To nama daje upanje.

»Bosta plezala,« se oglasi iz Nemške smeri.

Optimistična sva, kot vedno.

»Bova, seveda,« zavpijeva nazaj.

Kasneje je Rok dejal, da, če bi zanikala, bi onadva v eni uri dvakrat vstopila v steno. Vreme se je namreč s porajajočo se svetlobo popravilo. Čudovito so se zarezali robovi sten v modro nebo.

»A vidva pa v Helbo,« naju sprašujejo od spodaj. In odgovarjajo s štajerskim naglasom. »Mi pa kar v Skalaško!«

Prijatelj preklinja od veselja nad lepim vremenom.

Začnem se ozirati v skalovje nad nama. Lepo se vidi spodnji del smeri. Najprej kratka zajeda, nato dolga poč, zgoraj pa rjavi previsi. Tesnobno počutje počasi izginja. Počutim se kot na večer, ko grem k dekletu in vem, da me čakajo presenečenja, nekaj lepega in srečnega.

Toda zdaj je jutro. Zgodnje in rosno in večer je še daleč.

Kaj vse naju čaka tam zgoraj?

Zajeda je hitro za nama in Rok se spoprime s počjo. Menda je ta raztežaj najtežji v smeri. Z elegantnimi potegi se vleče navzgor. Kot spojen je s skalovjem.

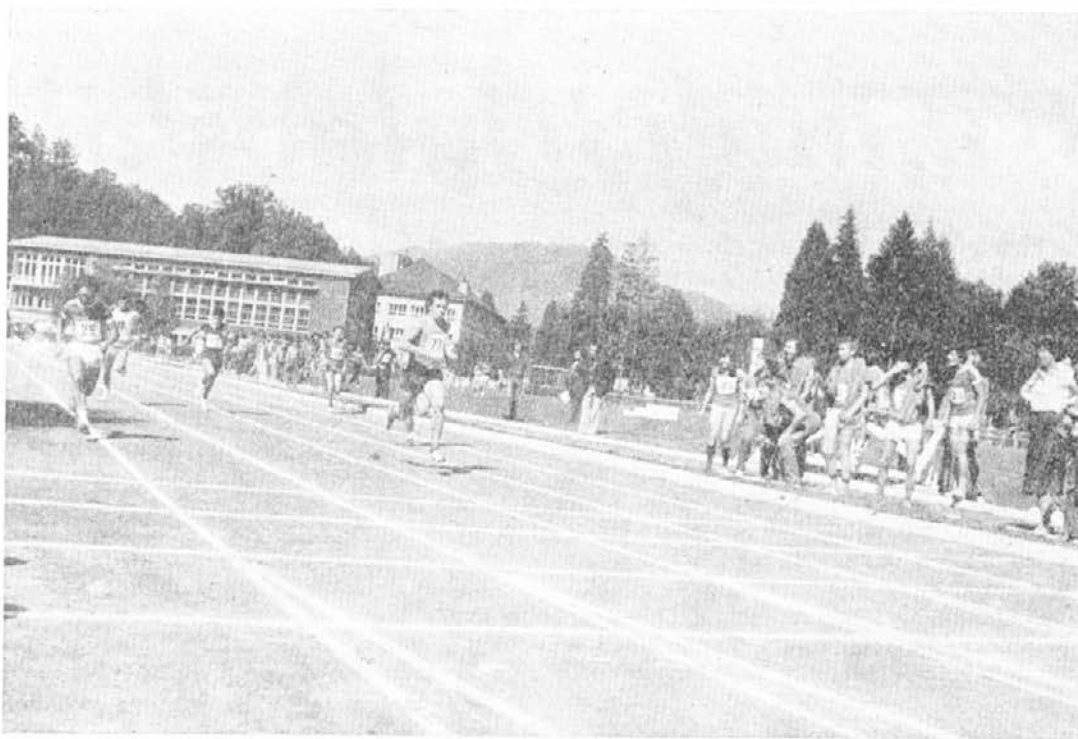
Poč je res težka in zahteva posebno opazno tehniko plezanja. Pa še brez klinov je. Od plezalca hoče le moči in spretnosti. Nekje sredi nje me ustavi težko mesto. Moram si poiskati stop na lestvici, ki jo obesim na majhno lusko. Naprej do stojišča gre laže.

Žena nekega znanega alpinista je izjavila, da se moški, alpinisti, zmeraj znova trudijo, da dokažejo svojo moč, ker se bojijo nemoči. Je pa to kar res, saj skala zahteva od tebe vse, te izčrpa, toda obenem te še bolj napolni. Nemoči ne sme biti, ker je pogubna. V tej počti se to posebno občuti.

Nadaljevanje je nekoliko lažje. Pečevje je lepo razčlenjeno. Pod manjšim skokom zabijem klin. Sunkovito se zažira v kamenino in že v mislih vidim Roka, kako preklinja ob izbijanju. Naslednji skok prepustim njemu. Previsen je in še krušljiv. Majhni oprimki in gotovost, da visoko zgoraj le otipa nekaj trdnega, mu pomagajo čez.

Severna stena Triglava, smer Helba s Čopovim stebrom, H — H = Helba, ▲ = Gorenjski turne, mesto kjer sva bivakirala, Č — Č = Čopov steber

Ravne — tokrat zares vse Ravne, najprej številne družine pa telesna kultura z roko v roki s kulturo — so se spet enkrat izkazale kot odlični organizator. Mednarodna prireditelja »Sport združuje mlade« je brezhibno uspela. Le gledalcev je bilo na otvoritvi bolj malo

Počaka me pod široko razpoko. Vpije, da vidi prečnico in nad njo svedrovec. Še dobro, da sva jih našla, saj se je ravno tu zaplezalo že nekaj navez, ko so jih iskali.

Torej bo to naslednji težji raztežaj. In ta bo moj. Pa še prečnico ima, kar mi sploh ne ugaja. Že sem blizu klina sredi nje, ko se moram vrniti. Nerodna poza na kolenih me sploh ni pustila več naprej. Zabijam še svoj kos železa in ta moralna opora kar zadostuje. Ob klinu pa se mi spet zatakne. Jezim se nase in na nahrbtnik, ki me hoče potegniti s police. Rok spodaj pa še z dolgočasno zazeha. Ampak, moram čez. Pomislim na statistične naloge, ki me čakajo na skorajšnjem izpitu na akademiji.

Rešiti jih bom moral. Torej moram rešiti tudi ta skalni problem. Spet uporabim kavelj na lestvici, se zanesem na drobne oprimke in izplezam.

Po svedrovcih gre hitro. Na mestu pod njimi so menda prvoplezalci pri prvem poskusu obrnili. Seveda, te plošče so brez vrtnanja le pregladke, nepreplezljive. Lestvice mi dobro služijo. Svedrovec naenkrat zmanjka. Skala me preseneti z majhnimi luknjami, ki mi pomagajo na strmo gredino. Po njej splezam na udobno varovališče.

Vržem čelado z glave. Premočena je od potu. Koliko ga je že morala vpiti. Ozrem se nazaj. Smer je razvlečena med mnogimi klini in prijatelj spodaj se mi zdi stransko daleč.

Nebo je kot umito, brez oblaka. Prvič danes se začnem ozirati po dolini in sosednjih grebenih.

Gledam te gore. Kupi skalovja, obdelanega v vrhove različnih oblik, razbrazdanega in razsekanega. Res to sivo skalovje na prvi pogled ne učinkuje ravno lepo. Ampak, ko se ozrem v Škrlatico, v njen vzhodni raz in na travnate strmalni Stenarja, pa na grebene Rokavov. In ko mi pogled gre naprej, tja do zelenih Karavank in rahle meglice v dolinah za njimi. Takrat vidim, da so naše gore res lepe.

Beli apnenec, ki se poganja v nebo, spodaj pa zajeda v prodnata melišča, med borovje in gozdove. Vse je tu: skalovje, travniki, ledeniki. Samotna pasišča gamsov. Sredi ostenja otoki cvetja. Sredi navpične razpoke šop trave, planika. Kam seže nit življenja.

Sedaj vem, zakaj sem v francoskih gorah, dosti višjih, mislil na te hribe. Tam ni zelenja, je le večni sneg in led in ogromni granitni bloki. Lepo je in žalostno obenem.

Če v tančicah miselnih slik poiščem domačo Uršljo, njeno kamnito srce in goli travnati vrh. In Peco in nepozabni Storžič. Pa steno Dolgega hrbta. Ob robu Grintovcev je Raduha s svojimi večnimi starci, macesni, z jasami rododendrona... se zavem resničnosti misli in besed: »Prijatelji, prekrasen svet ste mi odkrili, ko sem šel z vami v gore.«

Prečnica gre Roku hitro od rok. Na svedrovcih se mi zdi kot pribiti sredi stene.

Sedaj sva verjetno že sredi smeri. Prekran previs prijatelja nekoliko zadrži, nato steče vse hitreje. Ne vidim ga več, ampak verjetno se bo zgoraj skalovje le nekoliko umirilo.

Prijetno je plezati drugi, ko je pred tabo venomer napeta vrv in zgoraj vidiš nasmejani soplezalčev obraz. Veš, da je on pot pred tabo že utrl, tako kot si ti storil spodaj in boš nad njim in nato on nad tabo.

S plezanjem, ki ga imam najraje, s široko raztegnjenimi nogami in rokami na dobrih oprijemih v divji navpičnosti zajede, pridem do roba, nad katerim zateguje vrv Rok.

Široka poč nabita z nekaj zagozdami, vodi pod streho, kjer se že opazi široka polica. Od spodaj je videti vse gladko, ko pa plezam čez, odkrivam majhne in zanesljive oprimke.

Spet z raztegnjeno držo prodiram navzgor. Nejevolja ob spominu na prečnico se v hipu izgubi. Z neugnano voljo in veseljem se vzpenjam. Prosti prestop na po-

lico me sprva vrže nazaj in pomagati si moram s prečko v lestvici.

Udobno sedeč pričakam prijatelja. Sedaj bi lahko lagodno, brez težav, prečila v Peternelovo smer. Ampak hočeva do konca smeri po poti prvoponavljalcev. Leti so se izognili prečenju in smer izpeljali v lažji svet po previsih naravnost navzgor.

Kar težak bo ta zadnji raztežaj. Rok preklinja in venomer zabija. Izteče se dobra polovica vrvi, ko me pokliče. Dobra petka bo to, modrumem sam pri sebi med izbijanjem železja.

Manjši, strmi prag in krušljiv plato me pripeljeta na gruščnato polico.

Zamišljeno se ozrem naokrog. Gore in doline in nebo in midva v želji — priti na njih, z njimi živeti, jih doživeti in oditi.

Vedno je tako. Zapuščamo dom, starše, dekleta, vse lepo tam spodaj, da se nato še rajši vračamo k njim. Jih še bolj cenimo in imamo radi. In ko smo nekaj dni, teden ali več, doma, spet pride hrepenenje. Spet je treba na pot. Saj je garanje, biti alpinist — športnik, trpiš in tvegaš v mejah razsodnosti. Ampak v vsem je neki čar, morda ambiciozna želja po uveljavitvi, po spoznavanju novega, pa čeprav v nekoristnem, skalovitem svetu.

Prijatelj za robom poišče izhod iz Hebe v grapo Skalaške smeri. Po lahkem pečevju hitiva navzgor. Kako se prileže to sprostujoče plezanje brez težav. Izmučenost se nama vedno bolj pozna, plezava vse počasneje. V napoto so le s peskom nametane gredine.

Na Skalaškem turncu ugledava slovito Črno steno in Nemški steber. Nad vsem se ponosno boči vršni greben gore.

Ugledam Čopov steber. Kar obstojim. Tako lep je. Kot bi ga naredil kipar in nato prislonil k steni. Njegova markantnost se čudovito spaja z okolico. Razrezan z gredinami se poganja iz temne globine v svetle višave.

Še zadnji plato in pričaka naju Gorenjski turne. Tu bova prenočila. Majhen, raven prostor sredi ogromnih ostenij naju sprejme z vso svojo prijaznostjo. V bližnji graben venomer udarja padajoče kamenje. Bok Ladje se boči navzven v dveh previsih in s kaminom, ki se konča na gruščnatem strmem krovu. Tudi pionirska pot na oni strani je delo Joža Čopa s prijatelji. Še danes so menda v steni njegovi klini.

Sončni žarki se z zadnjimi pozdravi na vrhovih Cmiza poslove. Dolina je že temna, čez steno pa z dolgimi razmaki hite črte mraka. Stebri izgubljajo svojo predrzno lepoto. Kot bi z mrakom umrlo vse. Tudi življenje. Še črnih kavk ni več.

Ves dan nisva odprla nahrbtnika in hrana ob dolgih požirkih vode hlastno izginja v naju.

Pograd si urediva na gladki plošči, ki jo na spodnjem koncu ogradiva s kamenjem. Z nogami v nahrbtniku in zavita v puh se položiva k počitku. Utrujeno telo ga vedno bolj zahteva.

Neslišno kot duh se je spustila noč na naju, med ostenja in grebene. Dolina že davno spi, le vrhovi gora še bede. Potem tudi oni počasi zatisnejo oči.

Oblaki so izginili in med ozvezdja poleti meteor. Še vedno se mi dozdeva, da slišim glas godbe od koč v Vratih. Bilo je prej, ko sem izmučen, s počasnimi gibi, pri-

plezal na polico pod vrhom turnca. Vedoč, da bo kmalu raven prostor, kjer bova legla na kamenje, se oziram v Čopa. Takrat jih zaslišim. Igrali so tisto iz filma v Kekcu: »Jaz pa pojdem.«

Od nekod se pripodi veter in mi hoče iztrgati vrečo. Potegnem si jo čez glavo in prisluhnem zateglemu zavijanju. Spanca še ni. Neprestano se premikava, vsak kamen pod telesom je preveč in čevlji pod glavo nikakor ne najdejo prave lege.

Pravzaprav se tega bivaka sploh nisem bal. Nanj sva se pripravila že v dolini, saj s seboj tovoriva kup obleke in kratke spalne vreče.

Tako je sedaj lepo toplo, lahko bi rekel, že kar udobno prijetno. Samo žeja se vedno bolj oglašča. Saj imava še pol litra vode, pa naj bo za jutri. Po lepem zahodu sodeč bo lep dan in torej tudi lepo plezanje.

Veter je potihnil. Opazujem zvezde. Tesnobne misli in strahu pred dolgo nočjo ni več. Tišino moti le curljanje vode v bližnjem Črnem grabnu. Stena nad njim je videti strašna. Pa vendar vodi tam smer. Prodor alpinizma je nevzdržen. Ozrem se v gladke plati levo od grabna. Tudi te bodo nekoč preplezane. Vsekakor bodo. Morda še od naše generacije, morda naslednje.

Počasi me objema rahel spanec, venomer prekinjam s sanjami in neprestanim obračanjem. Ko se obrnem, odprem oči. Vendar jutra še ni, le zvezde enolično utripajo in bližnji vrhovi so še bolj temni.

Sanje so čudne, brez prave vsebine. Vse nekam drvi: ostenja, dekleta, polna miza piva. Slike se prekinjajo že na polovici. Veliko bivakov sem že doživel v stenah in zmeraj sem ogromno premišljeval. Toda zjutraj se je vse nekam izgubilo in v dolini počasi izginilo iz dosega misli.

Tudi Rok ob meni nima najbolj mirnega spanca. Obrača se, odveč mu je celo dotik mojega komolca in čevlja.

Med enim od mnogih pogledov iz vreče opazim, da so zvezde obledele. Kaj bo že jutro? Bo to mogoče? Tako hitro da je minila noč? Vendar je res, zvezde bledijo in izginjajo. Grebeni gora postajajo svetlejši. Sonca še ni in čez nebo je razpeta rahla meglena zavesa, ki obenem z mrakom počasi izginja.

Rok se še ni odgrnil, verjetno spi. Meni pa ni več do dremanja. Prebujam se obenem z nastajajočo roso. Dolgi greben Nemškega stebra postaja vedno bolj jasen. Razi Cmira in Begunjskega vrha se zajedajo v roso jutro. Dolina za karavansko Babo je zalita z meglenim morjem. Sedaj je popolnoma tiho, tudi curljanja vode ni slišati.

Meglice se zbistre v modrem nebu, ki se mora umakniti oblakom. Prijatelj se prebudi.

Čez grebene se potegnejo rdeči pozdravi sonca. Cingljajoč z opremo, se počasi napotim po lahkem pečevju proti polici, ki vodi v steber. Zaspanost se v jutranjem mrazu kmalu izgubi. Polica se na razu obrne proti grapi. Iz grape vodi naravnost na steber dolga in široka řazpoka, ki nakazuje smer. Tako, od daleč, je videti kar težko. Dobro stvar je našel pokojni Joža.

Polica se izgubi v steni. Sledi delikatna prečnica, kot piše v vodniku. Rok gre naprej. Počasi prodre po majhnih stopih v

dno grape. Prečnice so vedno moja slabost in tudi ta mi da precej misliti.

Nadaljujem po razpoki. Sprva nekoliko položna in krušljiva kamenina se kmalu požene v višave. Pod pragom zabijem klin. Čudovito plezanje, težave ravno pravnje in kaj hitro me stena prevzame s svojo razčlenjeno lepoto. Le nahrbtnik me zaradi velikosti pripravi do prvih kletvic. Ko se hočem potegniti skozi zajedo, sprožim kamen, ki udari ob steno blizu Roka. Sedaj kolneva v duetu.

Tako gre raztežaj za raztežajem navzgor. Na razu naju sprejme prvo težje mesto. Nabito je s klini.

»Da ne boš uporabljal lestvice«, mi pravi prijatelj, ko je že zgoraj.

»Le zakaj, saj jih tudi ti nisi,« se razgovorim šele na stojišču ob njem.

Majhen previsek, zajeda in z gruščem nametana gredina, me pripeljejo v veliko rdečo votlino. Menda jih bo v smeri še precej. In nad njo se pričenjajo prve zaresne težave.

Vrv se je nekje zataknila. Vlečem, da sem ves moker. Pa pride izza vogala Rok, ki ničesar ne ve.

V dolini, pa tudi že v ostenju, se vedno bolj oglašajo vriski. Seveda nočeva ostati izjema, saj sva danes v steni že najviše. Kako se bo začudil, če bo mogoče kdo pripeljal na turne spodaj in bo naju ugledal že tako visoko. Ampak, nobenega ni.

Nad robom votline soplezalec že uporabi lestvice. Torej se je začelo. Njegov samogovor pa se mi zdi že kar smešen.

»Namesto, da bi lepo plezal, se moram ukvarjati z vzpenjanjem,« pravi.

Izteče se šele pol vrvi, ko mi naznani, da je v drugi votlini. Nekje tam je Čopa prvič zavrnilo. Krušljivi trebuh je poln klinov.

Vrsta zabitega železja me vodi naprej. Nekaj časa imam občutek, da vse skupaj bolj slabo drži. Se pa kmalu privadam. Lestvice služijo zelo dobro, čeprav se venomer zapletajo in rahljajo živce. Vpnem

vrv, obesim lestvico, stopim vanjo, se potegnem do naslednjega klina, si mestoma pomagam s skalnimi oprimki. Tako gre do tretje votline. Kot ustvarjena je ta stena za plezanje. Vrv se izteče in znajdeš se v prostoru, kjer lahko celo sedi. Ali ni to čudovito, po štiridesetih metrih visenja nad prepadi.

V tem raztežaju je menda ob uspelem vzponu Joža prvič padel. Ja, prekleto je moral biti dober za svoja leta. Če pogledam navzdol, moram dolgo gledati, da vidim. Šele, ko se potegne čez rob, meter od mene, ga ugledam.

Previs nad nama je videti težaven. Osamel zanka pove, da je imel nekdo težave. Vidim samo še prijateljeve noge, ki zabingljajo čez rob. Nato le še po potegih vrvi sklepam, kako visoko je.

Hitro me pokličče. V previsu se moram obupno stegniti, da dosežem najvišji klin. Sem pa zmeraj mislil, kako mi moja velikost v steni koristi. Ampak nekateri so očitno še večji. Težavnosti popuste v zajedi, ki se konča v mokrem žlebu.

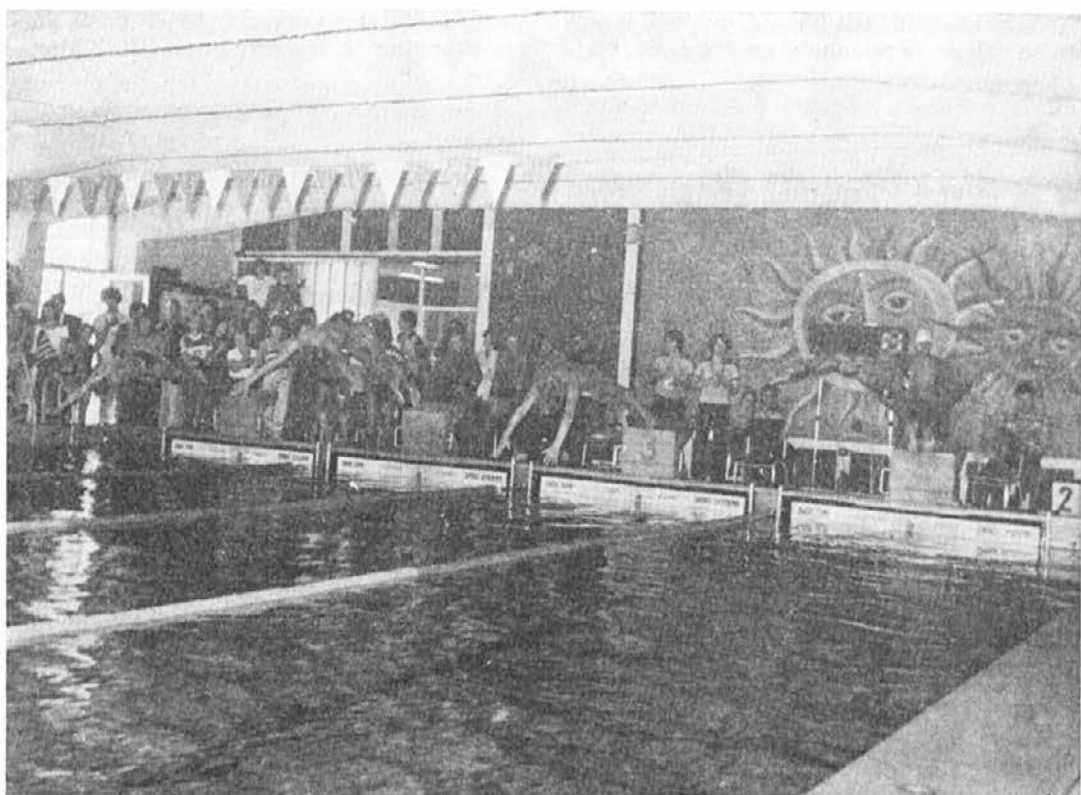
Rok je spregledal dobro stojišče s klinom in sedaj varuje na neudobni polički. Se zgodi.

Mokro, lepo razčlenjeno pečevje me pripelje v zadnjo votlino. Vmes otipam nekaj ogromnih in razmajanih oprimkov, ki pa se nazadnje izkažejo kot edina opora in še kar zanesljivi.

Po opisu naju čaka še eno težje mesto in prečnica. Da, spet prečnica, o kateri sem slišal že toliko različnih pripovedi. So jo menda plezali sede, pa močno raztegnjeni in morda še kako.

Zgoraj so klini zabiti v dve smeri in Rok seveda zableza po onih, ki so zgrešeni. Ne vidim ga, samo njegovi glasni govori mi pravijo, da se vrača in da to vračanje ni ravno lahko.

Pa kaj pomaga, če mi zakličče, kje moram plezati. Tudi jaz se zablezam. Prečnica je pa res nekaj posebnega. Rok si ne more kaj, da ne reče: »To bo pa zate!«

»Šport združuje mlade — Ravne 78« tudi v plavanju so se pomerili

»Šport združuje mlade — Ravne 70« najprej prijateljstvo — nato rezultati

Vrezana je v gladke plati, ki v divji navpičnosti padajo vse do Gorenjskega turnca. Konec nje je trebuh, ki loči dva svetova: iz gladke skale te pripelje v razčlenjeno zajedo. Samo stegnem se z vsemi udi, držeč se za zanko v klinu, in sem čez. Ampak, ko zagrabim klin ob Roku, mi prizanesljivo pove, naj ga raje izpustim. Lahko bi se izruval.

Na videz dokaj strma zajeda ponudi plezanje, da bi vriskal ob njem. Vse je kot ustvarjeno, kot izklesano s prehodi. Ko se stena požene v previse, je tu že polica in široka razpoka, da ves zlezem vanjo. V vsej obilici vzponov še nisem naletel na varnejše varovališče.

Ozrem se navzgor. Blizu roba stene sva že. Skalni kolos, na eni strani padajoč v prepade in na drugi strani ponižno zajeden v snežišče, se v vrhu zoži in konča svojo pot v koničasti trikotni podobi. Krepko se zajeda ta podoba v modro nebo. Najvišja je, mogočna in drzna.

Pod vrhom trikota se poševno navzdol proti levi vleče široka gred. Kot vrezana je v skalovje. To je Kugyjeva polica. Menda je on prvi šel po njej s svojim vodnikom, čeprav to nekateri pripisujejo trentarskim divjim lovcem. Toda on je to pot prvi opisal.

Dobri, stari Kugy, naš rojak iz Trsta, je imel Triglav silno rad. To ni gora, ampak kraljestvo, je pravil. In kako prav je imel bradati Julius, eden pionirjev našega alpinizma. Čeprav je vedno plezal le tam, kjer ni bila potrebna uporaba tehnike, je utrl v naših gorah premnogo poti, ki so še danes v rabi.

Mnogi pravijo, da bi Kugy brez vodnika ne bil to, kar je. Legenda Julijcev, legenda Alp. Tako kot njegovi spisi opevajo gore, opevajo tudi vodnike. Te vrle trentarske može, Ajcingerja, Kamaca... Bili so res pravi gorjani, spretni in pogumni. Divji lovci, plezalci in predvsem vodniki.

Vsi nekdanji vodniki v Alpah so bili večinoma kmetje. Tudi Julijevi. Nema lokrat, ko sredi poletja vihtim vile med kopicami sena, ali jeseni, ko sklonjen pobiram krom-

pir iz brazd, se spomnim in mislim na te može. Njihovo življenje je bilo povezano s polji, gozdovi in gorami. Ali ni tudi moje življenje ubralo podobna pota? Čeprav me je uka želja, kot pravi Prešeren, potegnila v šole, v svet, občutim to pripadnost domači zemlji in domačim goram vedno močnejše. Podoba domačije, s pogledom na Uršljo goro in Peco, je zarisana s trdno roko slikarja v moje misli in življenje, da bi jo bilo moč pozabiti.

Rok pohiti po polici. Kmalu zaslišim njegov: »Saj je naprej sam šoder.« In vrv mi steče skozi roke.

Lep je Čop. Stara, klasična smer, ki ti ponudi vse: s klini nabite previse, preplezljive le tehnično, pa enkratna mesta prostega plezanja. Vse skupaj pa je ujeta v značno navpičnost, ki se konča na grebenu, kjer se zaveš, da je za tabo tisoč metrov doživetja. Doživetja, da so misli polne, prepolne in spomin bogatejši. Najlepše bo ostalo.

Čop je smer, v katero se bom vedno rad vračal.

Lahek, na mestih s travo poraščen svet, razrezan z gruščnatimi policami, naju hitro vodi proti robu. Na večjem prostoru se razveževa in pospraviva zadnjo opremo.

Veter, treskanje padajočih kamnov, nenakomeren šum Bistrice v dolini. Vse je kot ubrana glasba, kot pesem ogromnih orgel, ki se zajeda v telo in duha, te prevzame in nosi s seboj kot v sanjah.

Glasba, vedno sem jo imel rad. S kakim veseljem smo v časih srednje šole drveli na koncerte, pop festivale. S kako divjo ihto, ob bolečinah v prstih, sem se učil prvih akordov na kitari.

Brez glasbe se ne da, preveč je zakoreninjena v vsakdanu, v tihih večerih samote, v hrupnih nočeh domačih zabav. Celó ob študiju jo poslušam. In ob najromantičnejših trenutkih je kot reka, ki te nosi v valovih poženja in nežnosti.

Oblaki, ki so zjutraj zatrpali nebo, so se razredčili. Sončni žarki so vedno bolj prodirali, osvetlili posamezne lise, jih spet

zakrili in se pomaknili drugam. Kot veliki žarometi so.

Ozirava se proti Rjavini. Prelepa gora, ki me vedno bolj mami. Jeseni jo obiščemo. Ledenik in kraj njega Staničeva koča.

Nahrbtnika sta nabita z vsemogočno opremo.

Oprtam si svojega, pa se mi ob njegovi teži zazdi, da še po dvojki ne bom mogel lesti. Ko pa dvignem prijateljevega skoraj padem.

Razdrapano pečevje me vodi naprej kot v labirintu, za katerega več izhod. Nenadoma sem zunaj. Velik prazen prostor s snežno liso, z grmado razmetanega kamenja in ob straneh z grebeni najvišje gore, se ponudi pogledu.

Snamem čelado in si navežem ruto.

»Indijanec«, mi pravi Rok, ko pripelza za meno. Med skalno špranjo odkrijeva curke vode. Pijem in pozabim na pivo v koči, na žejo v steni, ki sem jo že s težavo krotil.

In stisk rok, pogled v oči in v ozadju panorama vrhov.

(Triglav: Helba s Čopovim stebrom. Helba: ocena V, V + VI — višina 550 m; Čopov steber: ocena V, VI, višina 600 m. V septembru 1978 z vmesnim bivakom plezala: Rok Kolar (AS Prevalje) in Milan Vošank (AO Ravne).

Avgust Knez

Voda — čuden mineral

Zdravje, okolje, energija

Znanost ve veliko o vodi, toda kdor se ne ukvarja z znanostjo, ve zelo malo o vodi — eliksiru življenja, saj bi sicer imeli večje spoštovanje in skrb za to življenjsko tekočino.

Voda se neprestano giblje, ustvarja klimo na zemlji, oblikuje relief — lice Zemlje. Voda je največji človekov prijatelj, ali pa tudi sovražnik (poplave, veliki morski valovi...), je izvor energije. Boriti se je treba ponekod proti višku vode, drugod proti pomanjkanju. Danes čutijo pomanjkanje vode ne samo puščava, ampak tudi velika mesta. Že v najstarejših časih je skoraj pri vseh narodih obstajal kult vode. Pri starih Grkih so imela oblast nad vodo najmočnejša in najlepša božanstva.

Milijone let je pripravljala »večno tekoča« voda naš planet, da je postal zibelka življenja. Življenje in voda sta nerazdružljivi. Ni življenja brez vode. Tisoče let lahko zrno leži v suhi zemlji; ko ga oblije kaplja vode, zrno oživi. Zemlja brez vode je zemlja brez življenja.

Preskrba z vodo je postala najvažnejši problem v življenju in nadaljnjem razvoju človeštva.

Osnovni izvor vode na Zemlji je ocean. Nastanek vode je tesno povezan s procesom prvotnega formiranja našega planeta, posebno zemeljske skorje. Voda ima mnogo čudnih lastnosti, po katerih se razlikuje od vseh ostalih snovi, ki sestavljajo zemeljsko skorjo.

Med temi lastnostmi je najbolj nenavadna njena »nesmrtnost«. Človek potegne iz zemlje preko 7 milijard ton koristnih rud letno. Velike zaloge rud se bodo postopoma zmanjšale in izčrpale. Količina vode pa se ne zmanjšuje.

Voda v naravi ima sposobnost, da se sama pročisti — regenerira. Ko se pretaka skozi žive in nežive organizme, parne kotle itd. se onesnaži s kislinami, solmi, obarva z različnimi strupenimi barvami in nasiti z nesnago. Voda

spremeni svoje fizikalne in kemijske lastnosti, toda vse ima svoje meje. Vode na zemlji je več ko dovolj, tako sladke kot slane. Sladka voda je neenakomerno razdeljena po kopnem. To je napaka narave. Ampak ne zamerimo naravi, ona je uredila svoje — ustvarila je vodo. Nam pa je ostalo, da jo razdelimo po potrebi. Voda na površini Zemlje je pripravljena, da se pokori človeku, nimamo pa oblasti nad vodo, ki je nad Zemljo. Izsušimo lahko najbolj neprehodna močvirja, orosimo najbolj suhe puščave, lahko spremenimo tok reke ter očistimo morsko vodo od soli. Človek uporablja manj kot 10 odstotkov sladke vode, s katero velikanski destilator — svetovni ocean — oskrbuje kopno preko atmosfere.

Človeštvu ne preti pomanjkanje vode, preti pa mu nekaj hujšega — pomanjkanje čiste vode.

Odpadne vode, industrijske in druge, onesnažujejo reke, inficirajo podzemeljske vode, ki oskrbujejo reke s stalno vodno kapaciteto.

Človek s svojo nepredvidnostjo, ne samo, da zastruplja vodo na kopnem, kjer se dokaj hitro obnavlja, ampak z metanjem radioaktivnih odpadkov v oceane in morja ogroža rezervoar vode na naši Zemlji — svetovni ocean. V oceanu ni ločenih sistemov. Horizontalno in vertikalno gibanje oceanske vode neprestano povezuje vse dele svetovnega oceana.

Popolnoma enako se dogaja tudi z zrakom v atmosferi. Voda, ki je zamazana v enem območju, se bo neizbežno pojavila na vseh obalah oceana. Še hitreje uničujejo radioaktivne snovi rastlinske in živalske organizme v oceanu. Mnoge od teh pohlepno sprejemajo radioaktivne izotope in povečujejo koncentracijo v telesu, ki je lahko 1000-krat večja kot v okolni vodi. Naravna radioaktivnost vode v oceanu je mnogo manjša od radioaktivnosti mineralov, ki sestavljajo kopno. Zato so prebivalci morja navajeni na nizko radioaktivnost. Zaradi tega se še ne ve, kako bo vplivalo to na organizme. Onesnaženje rek in jezer z industrijskimi in drugimi vodami osiromaši človeka čiste vode, prinese bolezni, zmanjšuje ulov rib, kakor tudi letino, posebno tisto, ki je odvisna od namakanja. Zato je to tragedija naše dobe. Če se njen razvoj ne ustavi, potem se bo neizbežno pretvorila v tragedijo za prihodnja pokolenja.

V srednjem veku so alkimisti in drugi iskali eliksir življenja in izvor večne mladosti. Takrat niso vedeli, da je ta skrivnostni eliksir — običajna čista voda.

Sedaj je nevarnost, da se spremeni v eliksir smrti.

Nastanek vode

Na Zemlji se odvijajo geološki procesi, ki kemijsko vežejo vodo. Npr. v glini je 14 odstotkov kemijsko vezane vode, v sadri 21 odstotkov. Ako bi prišlo do katastrofe, ki bi te minerale potisnila pod zemeljsko skorjo, v zono ogromnih pritiskov in visokih temperatur, bi voda z Zemlje popolnoma izginila.

Hipoteza V. I. Vernadskega. Ta meni, da je količina vode na zemeljski površini nespremenjena in da morja, katera so se v časovnih presledkih razlivala po kopnem, tudi v času najmočnejših oceanskih transgresij — poplav predstavljajo samo »špricanje« »vsemirskega oceana«.

Kako je nastala voda na Zemlji?

V burnih reakcijah ustvarjanja, ki so se razvijale v plazmi sončne materije novorojene Zemlje, vzporedno z ostalimi elementi — kovinami in minerali — je nastala vodena para. V času ohlajanja planeta se je para spustila na površino in ustvarila hidrosfero. Po mišljenju akademika D. I. Ščerbakova je voda prvotno pokrila ves planet, več ali manj z enakomernim slojem. Za tem so se v kotanjah oblikovala morja, oceani in stekle so reke. Zemeljska skorja in voda sta nastali skoraj istočasno in skupna masa vode na naši Zemlji je praktično nespremenjena. Zemlji ne preti ne svetovni potop niti nevarnost, da se pretvori v brezvodno puščavo.

Razdelitev vode

Tri četrtine zemeljske površine je pokrite z vodo. Na prvi pogled ta razdelitev ni urejena, vendar ni res. Vsakemu oceanu ustreza na nasprotni strani zemeljske krogle kopno,

a vsakemu kopnu — ocean. V zemeljski skorji je precej vode, nahaja se tudi v magmi, ki je pod zemeljsko skorjo. Skratka, Zemlja predstavlja kroglo, ki je obdana z vodno paro, a skorja je dobro nakvašena z vodo.

Krožno gibanje vode

Med usodo vodne kaplje in usodo človeka je nekaj skupnega. Kolikor koli je enih in drugih, vsi imajo različno usodo.

Kako se giblje voda na Zemlji danes?

Prvotni izvor vode je svetovni ocean. Močni toplotni stroj obvlada silo teže vode. Ta stroj »poganja« energija Sonca. Tako vsako leto dvigne s površine cele Zemlje v atmosfero 511.000 km³ vode. Samo s površine oceana 411.000 km³ vode. Okoli dve tretjini vode se vrača v ocean v obliki atmosferskih padavin. To je malo kroženje vode na Zemlji. Ostalo tretjino izparevajo vetrovi in odnesejo s površine oceana na kopno. Rekli bi, da to ni posebno velika količina. Toda, če ocean ne bi s to tretjino nadomestil izgubo vode, ki steče vanj s kopnega, bi se Zemlja že davno spremenila v puščavo. Na kopno pade v enem letu okoli 100.000 km³ vode raznih padavin. Pri tem je pot vode daljša, raznovrstna in bolj zapletena, kot pa v prvem primeru. Del vode se po dežju takoj vrne v atmosfero, posebno poleti in v vseh suhih južnih področjih. Voda prodre v zemeljsko skorjo do globine več tisoč metrov. Seveda se na tej poti pojavijo razni izviri, potoki, reke, jezera in drugo, pa tudi sama zemlja se napije in ovlaži. Zares nemogoče je vnaprej reči, kakšno pot — kratko ali dolgo — bo napravila vodna kaplja, ki je zapustila ocean in se bo vanj ponovno vrnila. To je pa veliko kroženje vode na Zemlji.

Voda in zrak sta glavni ali celo edini snovi mrtve narave, ki sta maksimalno gibljivi. Ocean močno vpliva na gibanje atmosfere. Poleti npr. vetrovi največ pihajo z relativno hladnega oceana na segrete kopno, a pozimi obratno. Nad oceanom nastajajo strašni tropski cikloni in zračni tokovi.

Tako se krog zaključí. Zrak povzroča gibanje vode, voda povzroča gibanje zraka. A za vsem tem krožnim, močnim in neprekinjenim gibanjem vode, ki oživlja naš planet, stoji Sonce, glavni izvor energije.

Čuden mineral

Kljub temu da je voda najbolj izviren mineral, v nobenem mineraloškem muzeju ne hranijo novca vode. Zato pa je v naravi, v najbogatejšem muzeju našega planeta, povsod dovolj, bodisi v tekočem, trdnem ali plinastem stanju. Če gremo pozimi na zaledenelo reko, se trda in tekoča voda nahaja pod nogami,

v plinastem stanju v obliki vodne pare v okoliškem zraku. Če smo v avionu, nas obdajajo vodne pare, kaplje in kristali ledu.

Nosilec življenja — protoplazma, je tudi delno vodna raztopina, delno snov, lebdí v vodi. Skoraj tri četrtine našega telesa sestavlja voda. Brez vode ni barve cveta, ni zelenih dreves, ni zlatorumenih žitnih polj in ni ptičjega petja.

Voda je najmočnejše topilo od vseh tekočin. Raztaplja skoraj vse, razen maščob, ogljikovodikov in kvare ter še nekaj maloštevilnih snovi.

Zamislimo si, da voda za trenutek zgubi to lastnost. V korenine rastlin bi prenehale prittekati hranljive soli, raztopljene v vodi, rastlinski svet bi takoj izumrl in za njim drugo življenje.

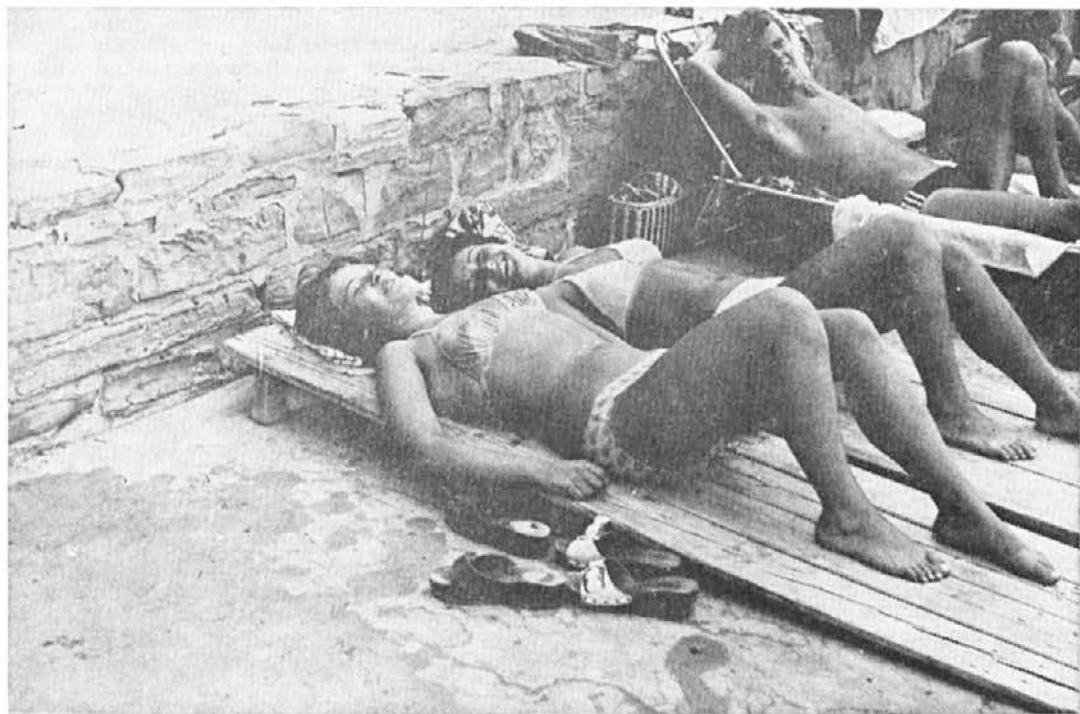
Vse snovi na Zemlji, razen bizmuta in srebra, pri strjevanju postanejo gostejše. Zmanjšujejo svojo prostornino in povečujejo težo. Pri taljenju se širijo in postanejo lažje. V trdnem stanju so vse snovi brez izjeme težje kot v tekočem. Voda se ne pokorava tem pravilom in se pri segrevanju in hlajenju obnaša zelo čudno.

Voda ima zelo veliko toplotno kapaciteto — sposobnost, da vpija in konzervira toploto. Poleti si pridobi zalogo toplote, oceani in morja segrevajo pozimi s to toplotno atmosfero. Voda ima največjo površinsko napetost od vseh tekočin. Površina vode je, kot da bi bila pokrita s tanko opno a molekul, povezanih med seboj z veliko silo kohezije. Ta opna ima veliko vlogo pri nastanku valov.

Morska voda

Do sedaj so v morski vodi odkrivali 44 kemijskih elementov, ki so v njej topljeni. Največ je natrijevega klorida, tj. navadne kuhinjske soli. Slanost morske vode je lahko večja ali manjša, toda sestavina soli v njej ostane vedno in povsod stalna. To je čudno, ker je sestav soli v rečni vodi popolnoma drugačen. V enem kilogramu morske vode je povprečno 35 g soli, od tega je kuhinjske 27,2 grama. Zakaj se v oceanu ne poveča količina klorida, kljub temu da ga reke stalno prinašajo, je še nerazjasnjeno. V oceanih in morjih je veliko živali, ki se imenujejo filtrirni organizmi. Te živali se hranijo s tem, da filtrirajo vodo s tem, da jo prepuščajo skozi želodec in čreva. Pa tudi drugi stanovalci morij požirajo skupno s hrano tudi vodo. Lahko se reče, da vsaka kaplja morske vode preide skozi telo rastlinskih in živalskih organizmov. Zato verjetno regulirajo slanost morske vode žive materije.

Geofizikalna vloga morske vode je velika. Če damo v kozarec vodo ščep soli, se zaradi tega nivo vode v kozarcu ne bo povečal, ampak obratno, zmanjšal se bo. Slana voda je

Spomini na poletje

namreč gosteja od sladke. Gostota je odvisna od temperature in slanosti.

Vse geofizikalne, geokemijske lastnosti vode znatno vplivajo na regulacijo klime in vremena na Zemlji. Pomembno je tudi ravnotežje ogljikovega dioksida.

Ogljikov dioksid je v oceanu v raztopljenem stanju, v atmosferi kot neznatna primes. Med oceanom in atmosfero se ogljikov dioksid neprestano izmenjava.

Vsebinska ogljikovega dioksida v zraku ni velika — vsega 0,03 do 0,04 odstotka, toda skupna količina v atmosferi doseže 2000 do 2500 milijard ton. Iz tega zračnega rezervoarja rastline na Zemlji črpajo za gradnjo svojega telesa Alge iz vode. Ta poraba se dopolnjuje s sproščanjem ogljikovega dioksida ali ogljikove kisline pri trohnenju, vrenju, dihanju in nazadnje pri zgorevanju raznih vrst goriv.

Leta 1960 so nakopali 2750 milijonov ton premoga. Pri zgorevanju je to dalo 12 milijard ton ogljikovega dioksida, kar je 0,6 odstotka celotne količine v atmosferi. Izgorevajo še velike količine naftnih derivatov, naravni plin in les.

S pojavom industrijske revolucije se je količina ogljikovega dioksida povečala za 12 odstotkov. Ne vemo, za koliko se je v tem času povečala količina v oceanu. Od tega povečanja pa je odvisna sprememba klime na Zemlji. Ogljikov dioksid — enako kot vodna para — ima sposobnost, da zadrži in ne spusti v Kozmos toplotnega sevanja zemeljske površine. Kolikor več je v atmosferi ogljikovega dioksida, toliko toplejša je klima. Računajo, da bi dvakratna količina ogljikovega dioksida v atmosferi povečala srednjo temperaturo zraka na Zemlji na 3 do 4 stopinje C. Dejali bi, da to ni mnogo. Kdo bi pomislil: kolikor je topleje, toliko bolje. Vendar je to popolnoma drugače.

Sedaj se topijo ledeniki Grönlanda, Antarktike, visokih planin in drugi, manjša se morški led. Če je to zaradi povečane količine ogljikovega dioksida, se točno ne ve.

S povečanjem temperature zraka se poveča tudi temperatura vode v oceanu. Na ta način se bodo še hitreje topili ledeniki in morški led. S povečanjem temperature vode se bo zmanjšala njena sposobnost raztapljanja in absorpcije plinov iz atmosfere, pa s tem tudi ogljikovega dioksida. Zaradi tega se bo količina ogljikovega dioksida v atmosferi povečala še hitreje. Zrak bo postal še toplejši. Površinska voda v polarnih območjih se bo segrela, postala bo lažja in ne bo tonila na dno. Oslabela bo, ali pa celo prenehala izmenjava med površinskimi in globinskimi sloji vode. Zaradi tega se bo še povečalo segrevanje atmosfere in vode — nazadnje se bo stopil ves »večni« led.

Zaradi tega se bo nivo oceana povečal za 60 do 70 m. Če se bo pod težo take količine vode dno oceana nekoliko znižalo, se bo sloj vode vseeno povečal najmanj za 40 m. Tako bi preplaval ogromna prostranstva kopna in ogromna primorska mesta kot so New York, Los Angeles, London, Leningrad in druga. Da bi se izognili tej katastrofi, bi lahko uporabili dva načina, ki pa sta za sedaj še nad našimi močmi. Ocean bo imel vsekakor pomembno vlogo kot regulator ravnotežja ogljikovega dioksida.

Voda nad Zemljo

Vsa ta velikanska energija se prenaša v atmosfero v znatni meri z izparevanjem. Sposobnost vode, da prehaja v plinasto stanje pri zemeljski toploti je pomembna za oblikovanje klime in vremena. Voda teče z višjega mesta na nižje, v plinastem stanju pa se giblje z nižjega na višje mesto. V skupnem krožnem gibanju vode na Zemlji je ta del poti tisti, ki preskrbuje kopno z vodo. Na žalost neenakomerno, nepravilno in neredno. Popolnoma se izmenja voda v atmosferi približno v 9 dneh.

Vsako leto izpari s celotne zemeljske površine preko 500.000 km³ vode. Za to izparevanje pa se porabi okoli 25 odstotka sončne energije, ki prispe na Zemljo. Okoli polovice atmosferskih padavin izkoristijo rastline. Med vegetacijskim ciklom pšenice se iz zemlje prenese v atmosfero 2000 ton vode z enega hektara, iz koruze 3200 ton, zelja 8000 ton z enega hektara. Vlažnost zraka ima velik vpliv na človekovo zdravje. Na temperaturi

od —10 do +10 stopinj C človek močnejše občuti hladnost, če je zrak vlažen, kot pa če je suh. V človeškem organizmu je okoli 65 odstotkov vode. Če človek izgubi 10 do 12 odstotkov vlage, mu preti smrt. Za vlažnost velja splošno pravilo: ne velja niti premalo, niti preveč vlažnosti.

Voda v visokih oblakih je skoraj vedno v vseh treh agregatnih stanjih: plinastem, tekočem in trdnem, tj. v obliki atmosferskega ledu (sneg, drobna zrna ledu, ledeni dež in ledeni prah).

Prvi opis atmosferskega ledu je dal Aristotel pred več kot 2000 leti. Če napolnimo kozarec s točo, ki je padla poleti, in vtaknemo zraven termometer, nam pokaže 10 stopinj C in več pod ničlo. Toča se namreč tvori v zelo velikih višinah v zgornjih delih oblakov, kjer temperatura pade tudi do minus 40 stopinj C in še nižje.

Megla

Da nastane megla, so potrebna jedra kondenzacije. Več je teh jeder, več je megle. Te pa nastanejo tudi zaradi industrializacije. Londončani so za svojo meglo izmislili posebno ime »smog«. Ta beseda se sestoji iz dveh besed: smoke — dim in fog — megla. Sicer pa so napravili že velik korak za odpravo megle. Megla se lahko umetno ustvari (CaCl₂), ali pa tudi umetno odstrani s pomočjo ultrazvoka. Megla lahko nastane pri močnem ohlajenem zraku, ki se naleže na zemljo. Megla je prizemni oblak.

Ponekod je megla važen izvor vlage za rastline, ponekod pa tudi vir vode.

Voda pod zemljo

Zemlja je do največjih globin prepletena z vodonosnimi sloji. Globinske vode počasi prodirajo skozi zemeljske pore. Te podzemne »reke« imajo dno in strop. To so sloji gline in kristalasta tla, ki zadržujejo vodo. Površina podzemne vode se vidi v vodnjaku. Hitrost podzemne vode je odvisna od nagiba sloja, ki vsebuje vodo, od hidrostatičnega pritiska in od tal. V zelo poroznih tleh, npr. drobnem gramozu, voda teče hitro, v pesku in istem nagibu kot preje, počasneje. V glini je skoraj negibljiva. Tam, kjer je manj por, je večje trenje in s tem gibanje vode počasnejše. V nepropustnih kameninah najde voda pot skozi razpoke in prelome. V večjih ali manjših količinah voda pod zemljo prodre povsod. Podzemne vode, kot površinske, so podrejene istemu zakonu — vseмирske teže. Reke na Zemlji tečejo s povprečno hitrostjo 100 km na dan. Hitrost gibanja podzemnih voda pa je v primerjavi z rekami neznatna.

Z radioaktivnimi izotopi ugotavljajo gibanje voda na velikih razdaljah, toda kljub vsemu temu še vedno v večini primerov ne vemo, kje je izvor globinskih podzemnih voda in kje se končujejo. Globinske podzemne vode se kopičijo cele veke in se po orientacijskem računu znanstvenikov obnavljajo povprečno vsakih 8000 let. Podzemne vode ustvarjajo stalni rečni tok. Glavni dobavitelj podzemnih vod je pa gozd.

Arteška voda

Velik hidrostatični pritisk nastane, ko je vodonosni sloj pritisnjen med dvema slojema, ki ne prepuščata vode. Na površino zemlje lahko ta voda priteče po naravni razpoki ali pa z umetno vrtino in to je arteška voda.

V Egiptu so arteški vodnjaki obstajali pred 4000 leti. V Evropi je bil prvi arteški vodnjak napravljen v Franciji 1126. leta. Ta še vedno daje vodo. V Parizu so leta 1841 napravili vrtino, globoko 700 m, vrtali so jo 7 let. Povprečno so vrtali 100 m letno. Danes se lahko zavrta na leto po 40 kilometrov vrtin in več tisoč metrov globoko.

Arteška voda, ki prihaja iz velikih globin, je vedno dobro prečiščena. V njej ni bakterij in običajno se odlikuje s kristalno čistočo ter prijetnim okusom. Zato je zelo primerna za industrijo sadnih sokov in piva.

Mineralna voda

Če vodonosni sloj pride na dan na ravnem, ustvarja močvirje, če pa na strmini, nastane potočič. Kvaliteta podzemne in površinske vo-

de je odvisna od lastnosti zemljišča skozi katera teče. O teh stvareh je pisal že Leonardo da Vinči v svoji knjigi o vodi.

Kadar voda vsebuje mnogo mineralnih soli (več kot promilo), se imenuje mineralna. Ta nastaja največkrat v zelo velikih globinah, kjer je v dotiku z osnovnimi vulkanskimi sestavinami zemeljske skorje in raztaplja minerale. Ker imajo globinski minerali visoko temperaturo, segrevajo vodo. Zato so mineralni izviri večinoma topli, topli izviri pa mineralni. Velikokrat so mineralne vode zdravilne!

Podzemne reke

Podzemne vode tečejo svobodno po apnenčastih tleh, ki so dobila naziv Kras. Ta geološki termin je nastal od naziva zemljepisne pokrajine ob obali Jadranskega morja. V času Rimskega imperija so tu na strminah apnenca rastle gosti gozdovi. Rimljani so te gozdove posekali, deževje je spralo plodna gozdna tla in odkrilo apnenec ter sadro. Voda je pronicala skozi razpoke, prenašala raztopljene snovi in tako prevrtala planine, napravila podzemne labirinte, po katerih odteče deževnica v morje.

Na dnu Jadranskega morja, nedaleč od obale, bruhajo vodni izviri sladke vode. Dobro poznana reka, ki teče pod zemljo v skalah, je Pivka v Sloveniji. Na Krasu so tudi podzemna jezera.

Voda na delu

To sta erozija in abrazija. Voda ruši in obnavlja, je velik umetnik-kipar. Kaplja dežja, ki pade na zemljo s hitrostjo 4 do 9 m/s, je prava bomba. Pri srečanju dežne kaplje z avionom, ki ima hitrost nad 2000 km/h, ali z raketo, ki ima še večjo hitrost, nastane trk, ki razbije površino zelo trdih jekel ali najboljšo plastiko. Dežna kaplja, ki pade na zemljo, dobesedno razprši gornji sloj zemlje. Desetmilimetrski sloj deževnice, ki pade na površino 1 ha, tehtata 100 ton. Često mislimo, da je trava, ki jo je opral dež, čista. Merjenja, ki so jih opravili v ZDA, so pokazala, da je v toni posušenega sena 280 kg zemlje. Tako je »čista« trava po dežju.

Voda, ki zmrzne v razpoki kamna, razvije pritisk do 2400 barov. Tej sili se ne more upreti niti granit in ne bazalt.

Vodovodi — velika mesta in industrijski giganti

Razvoj kulture in bogastvo z vodo sta vedno spremljala drug drugega. V antični Grčiji in v Rimu so imeli v hišah bogatih vodovod. Vodo so vodili v kanalih, ki so bili iz kamenin, ali po glinastih cevah.

Za druge so na ulicah zgradili cisterne in vodnjake. Prvi mestni vodovod so zgradili v Grčiji 625. leta pred n. št. Voda je tekla po predoru, dolgem 1200 m. Imel je pravi nagib in smer. V Rimu je bil prvi vodovod zgrajen 312. leta pred n. št., dolg 20 km. Največji podvig rimske hidrotehnike je pomenil predor skozi planino Atljano, dolg 5 km.

Vsa srednje velika mesta imajo zanimivo zgodovino preskrbe z vodo. Tovarne in industrijski objekti porabijo ogromne količine vode. Da bi se prečistila tona nafte, je potrebno porabiti 18 ton vode, za ulivanje tone jekla 25 ton vode, za tono sintetičnega vlakna 6 ton vode, za 100 litrov piva se porabi 1000 litrov vode, termoelektrarne spuščajo v atmosfero 600 do 1000 ton vodne pare od vsake tone zgo-relega premoga.

Se bi lahko govorili o vodi, saj je o njej napisanih zelo veliko knjig.

Toda vse vrste energije, ki jih danes človeštvo izkorišča, so bedne v primerjavi z ogromno močjo, kakršno lahko da tako imenovana »težka voda«. V teži vodi je atom kisika vezan z dvema atomoma težkega izotopa vodika. Kilogram težke vode (5 čajnih skodelic) lahko ob razpadanju v atomskem reaktorju da energijo, enako energiji 400 ton črnega premoga. Pet kg težke vode lahko zamenja 1 kg urana. V naravnih vodah je povprečno del težke vode 5000 delov navadne vode. To pomeni, da se v oceanu hrani 274 milijard ton težke vode. Prišel bo čas, ko bodo izčrpane vse zaloge nafte, premoga in urana na zemlji. Tudi sonce bo pošiljalo vse manj in manj toplote. Življenje na zemlji bo nemogoče. Toda v tem času bo

verjetno človeku pokorna težka voda in bo postala glavni vir energije. Obdržala bo toploto in življenje na naši zemlji. Mogoče pa bo človek v skrajni potrebi zgradil s to energijo super močan reaktivni motor, s katerim bo zemljo približal soncu, ki ugaša, in ji tako našel mesto v naši galaksiji.

Pazite na vodo

Na zemlji obstaja zakon, ki se imenuje »veliko ravnotežje«. Če se ravnamo po njem, zemlja večkrat povrne za trud. Toda mnogokrat na ta zakon pozabljamo. Kjer so začeli izkoriščati premog, je v reke začela pritekati umazana črna voda; kjer so topili rudo, so bile prizadete reke in ozračje, in seveda tudi živa bitja. Kjer so nepremišljeno posekali gozd, so reke popolnoma presahnile.

Dobra čista voda je potrebna povsod: v poljedelstvu, živinorejji, industriji itd. Narava je bogato obdarila zemljo z vodo, vendar žal nepravilno in neenako po površini kopnega.

Prišel je čas, ko se ne da zaščititi voda, temveč jo le še rešujemo od umazanosti in zastrupitve.

Na svetu so že območja, kjer se niti 50 odstotkov vode ne obnovlja in preti groba poškodba »velikega ravnotežja«. Voda ima sposobnost, da se sama prečisti. Vode mineralnih izvirov so lahko zasičene z žveplom ali kalcijem, tako da niso pitne, ne za poljedelstvo in ne za industrijo. Toda izvir se pomeša z vodo, ki je manj bogata s takimi snovmi, voda se razredči, postane manj mineralna in je uporabna za vse. Za to skrbi sama narava. Vode, ki so nasičene z organskimi snovmi, izumrlimi organizmi, odpadnimi vodami — niso samo nepitne, ampak so nevarne za zdravje, ker postanejo ugodne za razvoj bolezenskih bakterij. Na organsko snov se oprijemajo bakterije, ki živijo v vodi. Z njo se hranijo in s pomočjo kisika, razkrojenega v vodi, jo pretvarjajo v mineralne soli. Z bakterijami se hranijo infulorije, a te so za hrano večjim živalim, medtem ko mineralne soli uporabljajo vodne rastline. Na ta način se voda prečisti. Če pa je voda zelo umazana, naravno prečiščevanje vode postane nemogoče. Nepremišljeno se tako uporabljajo in onesnažujejo vekovne zaloge vode. Razen industrije tudi ladje in gospodinjstva ne razmišljajo o posledicah, ko mečejo v morja in reke mazut, mineralna olja in drugo.

Onesnaževanje vodnih bazenov z industrijskimi in odpadnimi vodami je postala svetovna nesreča. Čiščenje tekočih voda ni popolnoma rešeno v nobeni državi na svetu. Sanitarne stanje mnogih rek in potokov je, bi lahko rekli, katastrofalno. Zato ljudje lahko zbolijo tudi zaradi tega, ker je okužena sama narava.

Vsako industrijsko podjetje, ki onesnažuje vodo, bi moralo imeti napravo za prečiščevanje vode. In to po možnosti tako, ki dela na principu zaprtega povratnega ciklusa preskrbe z vodo. Iz uporabljene vode se na ta način, ko se prečisti, izloži koristne snovi in se ponovno vrnejo v industrijo. V mnogih industrijskih panogah bi se lahko ponovno izkoristilo 90 odstotkov vode. Ostalo bi odvajali v akumulacijske bazene.

V neki ameriški metalurški tovarni se je po uvedbi zaprtega ciklusa prečiščevanja vode znižala dnevna poraba od 290 na 9 ton.

Poznane so besede akademika M. Lavrentjeva: »Pri pravilnem tehnološkem procesu je mogoče poleg tovarne živeti 100 let in v sosednji reki loviti ribe, pri nepravilnem pa je mogoče živeti v radiusu 10 do 15 km, a reke so onesnažene v dolžini več 100 km.«

Vsako prečiščevanje je drago, bolj solidno je, bolj je drago. Toda ne smemo pozabiti, da določeno količino stroškov nadomestimo z nekaterimi koristnimi produkti, ki jih dobimo s prečiščevanjem.

Vsaj dve tretjini vsakodnevnih odpadnih voda v gospodarstvu bi lahko uporabili za namakanje in gnojenje polj. Vedeti moramo, da nobeno umetno prečiščevanje vode ne more popolnoma očistiti. Samo zemlja popolnoma prečisti vodo.

Čista in zdrava voda ima še enega sovražnika, to so radioaktivni odpadki atomske industrije. Od tod grozi bolezen zaradi žarčenja. Velika zmaga človeškega genija — obvladovanje atomske energije — gre na žalost v korak s pojavom rušilnih moči radioaktivnih od-

padkov. V mnogih državah radioaktivne odpadke mečejo v vodne bazene in tako lahko pridejo v podzemne vode, ali pa jih zakopavajo v zemljo ter mečejo v oceane. Za zdaj radioaktivnih odpadkov še ni preveč.

V prihodnosti pa jih bo vse več in se bodo širili s podzemno vodo na vse strani. Zaradi vsega tega metanje radioaktivnih odpadkov v reke in skladiščenje v zgornje sloje zemeljske skorje ni racionalna rešitev. Potrebno je najti drugo rešitev, da shranjevanje atomskih odpadkov ne bo nevarno. To bo dražje, vendar ne moremo govoriti o ceni, ko gre za zdravje oziroma za življenje ljudi.

Ceprav je voda pomembna za razvoj industrije, je še vedno največ porabimo za kruh in ostalo hrano. Akumulacijskim bazenom uspešno konkurirajo agrotehnični ukrepi, npr. globoko jesensko oranje. Tako se znatno zmanjša odnašanje rodovitne zemlje in poveča akumulacija vode na taki površini, kar pripomore k dobri letini in večjemu pridelku.

Napake pri načrtovanju akumulacijskih bazenov in namakalnih sistemov lahko drago stanejo prihodnje rodove, kajti s tem lahko človek poruši naravno ravnotežje.

Naravo lahko podredimo samo takrat, če se držimo naravnih zakonov. Onesnaževanje vode lahko prihodnjim rodovom zelo škoduje. Če bomo rečne in oceanske vode spremenili v raztopine organskih, neorganskih in, kar je še huje, v raztopine radioaktivnih odpadkov, potem čiste vode ne bo.

Leto 1977 je bilo proglašeno za leto zaščite in napredka človekovega življenjskega in delovnega okolja. To pa pomeni, da je sedaj konec tovrstnega prizadevanja. Nепrestano se moramo zanimati za to in reševati to splošno, mednarodno problematiko.

Človekovega okolja se onesnažuje povsod: v razvitih deželah, v deželah v razvoju, v moderni družbi, pa tudi v družbah, ki so ostajale pred sto leti, v tržnem in netržnem gospodarstvu.

Problem onesnaževanja je lahko skupen za dve ali več držav. Npr. visoki dimniki, reke, ki tečejo skozi več držav. Zato rešitve tega problema niso lahke še posebej zato, ker je to tehnični, gospodarski, pa tudi politični problem.

Da bi rešili problem onesnaževanja človekovega okolja, je potrebno oceniti škodo, ki jo povzročajo razni onesnaževalci, poznati tehnologijo za odpravo in zmanjšanje onesnaževanja, oceniti stroške za odpravo in ugotoviti v kakšni meri je družba pripravljena kriti stroške. Potrebni so tudi zakoni, ki pa jih imam.

Svetovna zdravstvena organizacija je definirala zdravje kot popolno fizično, mentalno in družbeno blagostanje človeka in ne samo kot odsotnost bolezni. Jugoslavija tudi v tem smislu ureja in podpira vse potrebne ukrepe. Namen programa za higieno vode je, da zaščiti človeško zdravje, da vzdržuje ustrezno kvaliteto vode, da ljudje ne bi zboleli od akutnih ali kroničnih bolezni, ki se prenašajo z vodo.

Vse večja poraba vode za proizvodnjo hrane človeka vedno bolj izpostavlja nevarnosti zaradi nekvalitetne vode. Bolezni od vode se bodo širile, kakor bo rastla potreba po vodi.

Vloga zdravstvenih ustanov je, da kontrolirajo in skrbijo za dovolj zdrave pitne vode.

Zdravje vseh nas je stvar celotnega gospodarstva. Treba je popravljati in odpravljati stare napake in se boriti proti vsem izvorom onesnaževanja.

Voda je naravno sredstvo, nujno potrebna tudi pri proizvodnji jekla. Poglejmo, katere sestavine vsebujejo odpadne vode jeklarn.

To so suspendirani trdni delci, razna olja, maziva, fluorida, nitrati, cink, krom, svinec, fosfor, katrani, topljenci od raznih operacij odmaščevanja in pleskanja-lakiranja, prah, pepel in podobno. V njej so tudi kemikalije, posebno kisle, kisle okamenine. Vse to obsega splet raznih snovi, ki povzročajo vedno večje probleme za preprečevanje onesnaženosti. Včasih so tudi organske kemikalije močne onesnaževalke, posebno kadar delujejo kot strupi, ko pridejo v vodo. To so posebno fenoli in cianidi. Ti so bili vedno resen problem, za temi pa kovine v sledovih, ki obstajajo v vseh tistih vodah, iz katerih izpirajo pline.

Ljudje še vedno bolehajo in tudi umirajo, ker so izpostavljeni onesnaževalcem atmosfere in vode.

Ko je malo vode

Varovati moramo naravo, da bodo naše reke, jezera, planine in gozdovi ostali in postali zdravi in lepi. Seveda je za vse to potrebno mnogo razumevanja mnogih ljudi. Vsi, ne samo delavci tovarne morajo biti seznanjeni z naporu industrije za zaščito zdravja in varnost delavca za zaščito vode, zraka in okolice. Vsi moramo vedeti, zakaj se predpišejo ukrepi, vlagajo sredstva, da bi zaščitili zrak in vodo. Enako pomembno je tudi, da pozna ukrepe, ki so uvedeni zato, da bi se izboljšala kvaliteta skupnega življenja. Treba je vedeti, da je delo za izboljševanje človekovega okolja — naloga vseh nas. To delo mora združiti vse elemente naše družbe k velikemu skupnemu cilju — zdravo in čisto okolje. Geslo: »Človek, delo, kultura«, mora upoštevati tudi lansko geslo in cilj. Doseganje tega cilja pa predstavlja izziv za ustvarjalne moči znanosti, tehnologije, sposobnost in prilagodljivost industrije, smisel odgovornosti in ravnotežje političnih in pravnih ustanov, da bi tako ocenili človeške vrednote, od katerih je odvisna kvaliteta življenja.

»Da bi obvarovali izvore naših surovin, moramo izpolnjevati znanstvenotehnične predpise in se jih držati.«

V. I. Lenin

Literatura:

N. N. Gorski: Voda čudo prirodi
Milan Grubič: Voda

Franc Razgoršek st.

Srborita trojka

Bil sem še desetletni pastirček, ko sem že bral prvo Vorančevo povest. V njej opisuje hotuljsko Šmarjetno (lepo) nedeljo. Hotuljecem so se pri praznovanju pridružili knapi z Leš. Tri dni so se topli z domačimi fanti, nakar so morali zbežati domov.

Tudi Voranc sam je bil že v mladih letih bojevit. O tem priča dogodek iz šolskih dni.

V Kotljah je bila tiste čase šola še razdeljena. Prvi razred je bil v stari stavbi, drugi pa pri Žerjavu pri Rimskem vrelcu.

Trije učenci tretjega razreda so med odmorom staknili na hodniku v omari pu-

Ivan Modrej

Naš delavnik nekoč

Kakšen je bil delovni čas in kakšne so bile delovne navade nekdaj

Z zgodovino dela in delovnih navad se pri nas doslej še nihče ni ukvarjal, zato so viri za ta pomembni vidik naše nacionalne zgodovine raztreseni med gradivno različnih vod, zlasti v zgodovini delovnega prava in v narodopisju. Pomemben pa je zato, ker je ob njem mogoče iskati izvor naše delovne kulture in kulture sploh.

Iz zgodnjega srednjega veka skoraj ni nobenih virov, razen dveh srednjeveških listin, ki omenjata pravo dela in delavca. To sta znani »Jeseniški rudniški red«, ki ga je izdal grof Friderik Ortenburški leta 1381 in prvotni ter popravljeni »Desetinski red« iz leta 1331 in 1373.

V »Jeseniškem rudniškem redu« so določila za delavce, ki niso značilna samo za tisti čas, ampak tudi za zgodnji kapitalizem, v katerem se pojavlja izkoriščanje delavcev že v taki meri, da gre z roko v roki z njihovo prezadolženostjo. V tem redu sta posebej prav zaradi tega prepovedana »objest« in nemir, kar kaže na nemogoče razmere, v katerih so delavci živeli in delali.

Desetinska reda sta poskušala urejati spore o odmerjanju »desetin«, saj meril za »rajtanje« desetine ni bilo več in so jih graščaki odmerjali, kakor se jim je ljubilo. Od tod tudi znana trditev, da je vse zapisano v starih »urbarjih« in od tod je bilo tudi geslo kmečkih puntarjev: »Za staro pravdo!«

Podoben rudniški red, kot je bil jeseniški, so izdali leta 1530 v Idriji.

Delovne navade pa se prvič omenjajo v pisni obliki v pritožbah graščakov v 16. in 17. stoletju. Ti graščaki so se pritoževali, da naredi naš kmet tlačan na obvezni tlaki, ki je bila tedaj tri dni v tednu, štirikrat manj kot njihovi hlapci.

ško, ki je bila last gospodarja hiše. Skrivaj so jo odnesli v bližnji gozd ter streljali na verice. Gospodarja je zaskrbelo, kdo strelja tako blizu njegove hiše, pa je šel v gozd pogledat. Ko je zasledil fantine, jih je napodil iz gošče. Ti so puško kar vrgli v stran. Gospodar jo je pobral in ugotovil, da je njegova. V omari, kjer je hranil puško, je pozabil ključ, pa so fantje to zapazili in izrabili v svojo zabavo.

Gospodar je o dogodku obvestil učiteja. Ta je prestopnike po pouku zaprl v učilnico ter odšel z drugimi učenci po stopnicah iz hiše. Ko se je vrnil in odklenil, so ga zgrabili in vlekli k oknu ter ga hoteli vreči na dvorišče. Učilnica je bila v prvem nadstropju. Začel jih je prositi in obljubljal, da ne bodo kaznovani, pa ga spustili. Stvar je bila zapletena, saj nabita puška ne bi smela biti tako slabo shranjena.

Tako jo je nabrita trojka poceni odnesla. Sestavljali pa so jo: Voranc Kuharjev, Florjan Pavšarjev in Jaka Kovačev.

Omembe vredno je, da bi naš kmet z enako prizadevnostjo na svojem polju, ki ga je imel zase v najemu, nikakor ne pridelal toliko, da bi lahko graščaku »odrajtal« zahtevani del pridelkov — »desetino«, ki je bila kar visoka in so jo morali dajati v žitu, posebno v pšenici.

Ob tem je smel delati le tri dneve v tednu »na svojem«, ker v nedeljo ni smel opravljati nobenih poljskih in drugih del. Očitno je torej, da je redno vstajal in odhajal na delo uro ali dve pred zoro in legel k počitku v trdi temi.

Prve točnejše podatke o nedeljskem počitku imamo pri nas na freski »Sveta nedelja«, v cerkvi Crngrob pri Škofji Loki. Na njej je upodobljen stoječ Kristus, okrog njega pa so v devetih vodoravnih pasovih nanizani najrazličnejši prizori iz vsakdanjega življenja, od raznih del, opravljenih do zabav, s katerimi Kristusa ponovno mučimo, če jih opravljamo na Gospodov dan.

Te freske so nastale med leti 1460 do 1470. Upodobljenih je 47 prizorov, ki so ob nedeljah prepovedani.

Dobesedni opis je najbolj zgovoren, čeprav še zdaleč ne odtehta imenitnosti prizorov, ki se takole vrstijo.

Žena s svežnjem na glavi; kovač kuje konja; tovarniki; lovci; hlapec čisti konja; milin in ribič; tovarjenje žita z mulo; mož in žena se kopljeta v kadi; lovci streljajo ptice; sejanje moke in mesenje kruha; naložen voz; mož na drevesu; peka kruha; nag moški moči lan; žena suši lan; otresanje in obiranje sadja; živina in dva vojaka z loki; ples in godba; dvoboj; mož cepi drva; žena, ki jo hudič vleče za lase; čarovnica

v hudičevem objemu; žena s hudičem — medvedom na skrtnji; ljubimkanje; prizor s hudičem; navijanje preje; tkanje; kuhanje v kotlu; krojač in čevljar pri delu; perice; kramar v stojnici; zidar in kamnosek; prodaja blaga; mesar; kegljači; veseljačenje v gostilni. Desno spodaj zija peklenko žrelo, kamor žene hudič pogubljenca s samomorilcem na čelu.

Tu moraš zares postati, se zbrati, napeti oči — nekateri prizori so malo nerazložni, ker je bila freska poškodovana in če vprežeš dovolj domišljije, oživi pred teboj slovenski tlačanski vsakdan izpred petstotih let.

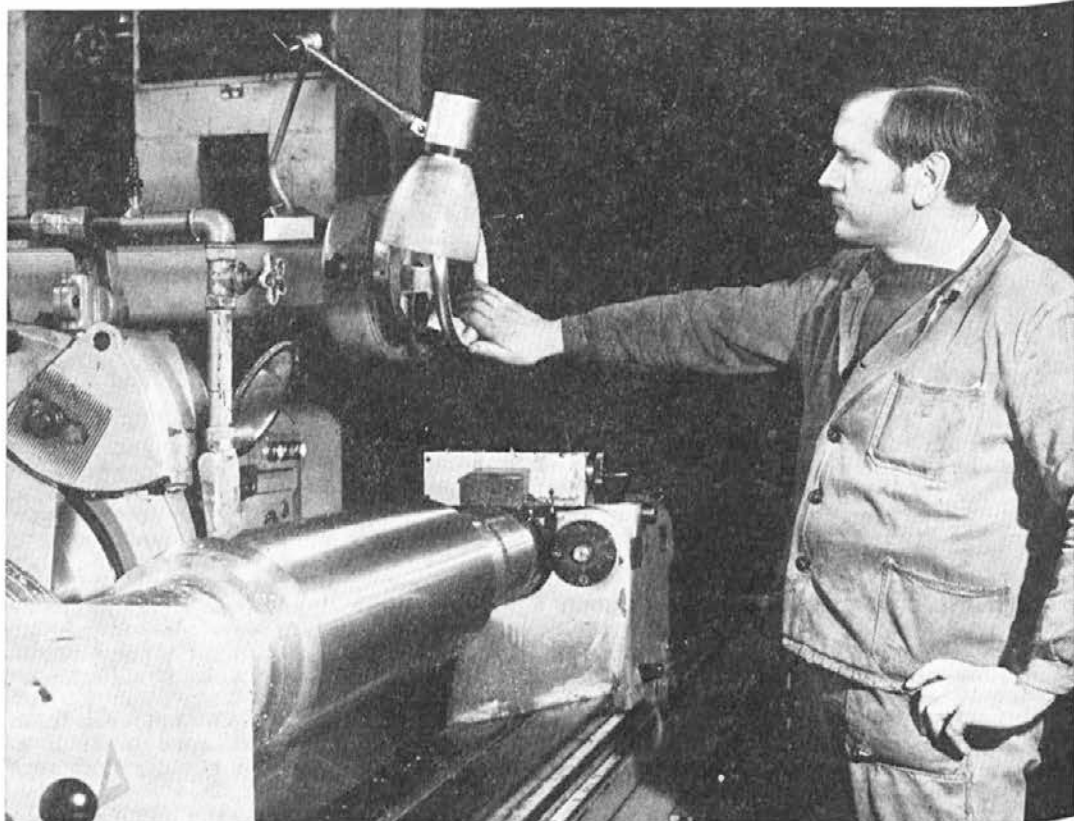
To pa je tudi prvi podatek pri nas o delitvi dela na kmečko in obrtniško. Ta freska nam pripoveduje tudi o načinu dela, saj je na njej upodobljeno tudi orodje.

Opis dela pa najdemo pri nas prvič pri Janezu Vajkardu Valvazorju, ki dokaj natančno opisuje razna dela.

Iz teh podatkov je mogoče precej natančno sklepati o trajanju delavnika. V srednji vek sodijo prvi podatki o vajencih v obrti, pomočnikih itd.

Vajenec je moral položiti varščino, preden ga je mojster vzel v uk. Ta varščina je bila za primer, če je vajenec, neuk dela, kaj pokvaril. Vajenska doba je trajala tri leta, delovna pogodba pa mu je nalagala, da je pomagal tudi pri poljedelstvu, kar spet pomeni, da je bil njegov delavnik tak kot pri kmetu tlačanu. Vajenec je stanoval v mojstrove hiši. Med ukom je dobil pri njem razen strehe nad glavo še hrano in včasih kak kos obleke. Triletnemu uku je sledila »oprostitev«, ki jo je izrekel mojster. Po »oprostitvi« je šel pomočnik na »vandranje«, ki je bilo bistveni del njegovega izobraževanja. Po nekaj tednih poskusne dobe je potujoči pomočnik lahko dobil službo, spet za tri leta, ki jih je moral prebiti pri istem mojstru.

Pomočniki, ki so bili pri koncu svoje potovalne dobe, so se lahko z mojstrom

Pri brušenju

dogovorili za njeno skrajšanje s 14-dnevnim odpovednim rokom. Tudi pomočnik je živel v mojstrovni hiši. Delala sta od zore do mraka.

V 16. stoletju se že pojavlja dninarstvo in posli (hlapec in dekla). Tako sega razslojevanje vasi že v ta čas in nikakor ni nov pojav, vendar pa je treba ločiti posle od graščinskih hlapcev. Posli so ponavadi živeli v hlevu, posebno hlapci, dekleta pa po podstrešnih kamrah pri gospodarju. Jedli so iz iste skleda.

Zanimivo je, da se od tedaj pa do leta 1945 njihov položaj ni prav nič spremenil, pa tudi delavnik ne. Namesto plačila v denarju je posel dobil zgovorjeno obleko.

V novejšem času so dobili tudi plačilo v denarju, a kak kos obleke za plačilo je ostal še do leta 1945.

Delovni čas je bil neomejen. Delali in vstajali so pred zoro in legli k počitku v mraku. Največji prekršek, ki ga je posel lahko zagrešil in potem zlepa ni dobil dela, je bilo nedosluzeno leto, saj so se ponavadi zgovorili za enoletno delovno dobo. Tako se je gospodar zavaroval, da ni ostal brez hlapca in dekleta, saj je zanje veljalo še pred drugo svetovno vojno reklo: »Ostani vsaj eno leto pri gospodarju, pa čeprav seka na tebi drva!« Starejši upokojenec mi je pripovedoval, kaj je doživel v mladih letih, ko je služil za hlapca pri nekem kmetu.

Bilo je mrzlo zimsko jutro, ko je šel gospodar iz hiše na dvorišče in se takoj vrnil v toplo kuhinjo ter rekel: »Danes je pa tako mrzlo, da nobeden drugi ne more na mrazu delati kot pa hlapec in dekla.«

Od 16. stoletja naprej, ko so se posli pojavili v večjem številu, je glede bivanja iz moralnih ozirov posredovala cerkev, vendar njene občasne »vizitacije« niso ničesar dosegle. Veljal je tudi običaj, da so posle, ki so vse življenje delali pri enem gospodarju, na starost, ko so obnemogli, obdržali pri hiši. Če pa jih niso, so le ti množili, zlasti v 17. stoletju, vojsko beračev, skupaj z odsluženimi vojnimi veterani tridesetletne vojne od leta 1618 do 1648.

Dninarji so bili pravzaprav sezonski delavci za občasna dela in so se ločili od poslov tudi tako, da niso živeli v delodajalčevi hiši. Delovni režim je bil zanje enak, delali pa so pravzaprav skoraj samo za hrano. To so bili bajtarji in »oferji« na kmečkih bajtah, ki so morali odslužiti najemnino z delom. Če pa so pozneje tu pa tam vendarle prišli do plačila, so dobile ženske manj kot moški.

Vmesna oblika med dninarstvom in obrtništvom je bila tako imenovana »štira«. Na štiro so hodili krojači in čevljarji k naročnikom na dom; ta oblika se je ohranila po naših krajih do druge svetovne vojne.

Naročnik je želel imeti z njimi kar najmanj stroškov. Vsak dan so delali, dokler se je dalo in videlo.

Hrane je bilo v tistih časih zmeraj premalo, saj je bil hektarski donos v primerjavi z današnjim tako pičel, da je vsaka primerjava nemogoča. Kmet je z velikim trudom dobil iz zemlje silno malo zaradi primitivnega načina obdelovanja.

Prvi rudniški red, ki ni določal samo pravnega razmerja med delavcem in delodajalcem in kjer ni tako kot pri obrtnikih določena zgolj delovna doba za vajence in pomočnike ali pa nenapisan zakon za hlapce in dekleta, temveč natančno omejuje delovni čas v enem dnevu, je rudniški red za Kranjsko in Goriško iz leta 1373.

Šiht je tedaj trajal deset polnih ur, pričeni ob šestih zjutraj. Sobotno delo je bilo skrajšano, tako da je obsegalo tedensko delo rudarja pet šihotv in pol. Ta prva znana omejitev pri nas na delovni čas v enem dnevu pa je veljala le za rudarje. Zunaj jame pa so delali toliko časa, kolikor je to veljalo za krajevne navade. Kakšne so bile te »navade«? Delali so od jutra do noči. Zato so imeli jamski delavci-rudarji že v zgodnjem srednjem veku prav zaradi te omejitve velike »privilegije«.

Največje razslojevanje vasi v preteklosti sodi v čas raznih manufaktur in delavnic. Jožef II. je izdal leta 1782 tako imenovano kmečko odvezo, po kateri so lahko otroci kmetov tlačanov zapustili rodno grudo. Tedaj se je začela spreminjati tudi sestava našega prebivalstva, saj je bilo do tedaj več kot 95 odstotkov kmečkega prebivalstva.

V ta čas sodijo tudi prvi podatki o udeležbi žensk in otrok pri delu, saj so v žebljarnah pri »ješah« delale tudi ženske in otroci.

»Od štirih do ene, do osmih od treh«, je verz iz Žebljarske Otona Župančiča. To je bil delovni čas žebljarjev. Takrat je bil delovni čas v kovačnicah po ves dan, pri čemer so dobile ženske in otroci veliko nižjo plačo kot moški. Celodnevno garanje je bilo prava muka, kar je Župančič v pesmi zelo lepo prikazal.

Ena od temeljnih zahtev delavskega gibanja, ki sodi seveda v novejši čas, je bilo skrajšanje delavnika. Saj je šel boj zoper izkoriščanje in zatiranje delavcev z roko v roki z razvojem industrije, obrti in zgod-

njega kapitalizma, po eni strani, po drugi pa z odpravo tlačanstva, kar je povzročilo še večje razslojevanje vasi: nastajanje velikih in srednjih kmetij ter ogromne večine malih kmetov, bajtarjev in dninarjev.

Pod do 42-urnega delovnega tedna je bila dolga in težka, vendar to obširno poglavje novejših zgodovine ne sodi v naš okvir.

Sodi pa vanj položaj kmečkega proletariata, ki se tudi glede delovnega časa in vseh drugih navad od 16. stoletja do leta 1945 ni spremenil niti za las.

Še tik pred osvoboditvijo leta 1945 so hodili v »taverh«, na dnino, za ves dan že pred zoro za majhno plačilo in hrano.

Pozno zvečer so prihajali domov. Pozimi pa so bili brez dela, pa največkrat skoraj brez hrane.

Mati je imela pravico, da je na dnino s seboj pripeljala tudi otroke. Če je gospodar med kosilom ali večerjo »pogledal izpod čela«, je nehala jesti, da se je lahko najedel otrok. Podatek, da je bilo pri nas do leta 1945 še 70 odstotkov prebivalstva kmečkega in da je bil sloj trdnih kmetij silno tenak, nam pove, kako množičen je bil kmečki proletarijat.

Med današnjimi »tegobami« velikokrat pozabljamo, da je prav do tedaj stradal velik del našega prebivalstva.

V potopisu »Od Mokronoga do Pijane gore« nam bedo dolenskega malega kmeta in bajtarja lepo opisuje naš Prežihov Vranc.

Na to velja pomisliti zlasti tedaj, ko včasih že kar neodgovorno vzdihujemo za deviško nedotakljivostjo našega podeželja, pri čemer idealiziramo nedavno kruto preteklost in bedo prav na tem podeželju.

Viri: Peter Božič, »Od štirih do ene«, Delo; Janez Cundrič, »Zmotena tihota na polici«, 7 Dni, 1975.

Lepo v lepem okolju

Filatelija je magična

Ti mali pisani in čarobni papirčki, ki jih posamezni strastneži preobračajo s pincetami, jih pregledujejo skozi povečevalno steklo, govorijo včasih več kot knjiga.

Ne zveni morda malo nevsakdanje, da v času, ko sodobna znanost in tehnika delata čudeže, pozivamo mlade in vse tiste, ki imajo veselje do zbiranja, da primejo v roke pinceto ter povečevalno steklo, kar je osnovno orodje filatelistov.

Filatelijo naj bi sprejeli kot dodatno izobraževanje, širjenje obzorja, znanja. Da se tako zblížajo mladi v domovini in po vsem svetu.

V statutu za filateliste piše, da filatelija:

- vzgaja in izobražuje ljudi;
- razvija odgovorne, prijateljske in kulturne odnose glede na posameznika in družbo, predvsem do domovine;
- navaja na varčevanje, marljivost, skromnost, urejenost in sistematičnost;
- da filatelista spozna kulturno bogastvo in dediščino naše domovine;
- postane stalni borec za bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti in
- postane strasten graditelj samoupravne socialistične Jugoslavije.

Potrebno je zbirati jugoslovanske znamke

To je razumljivo, čeravno je filatelija svetovna — mednarodna. Ne glede na to, ali se odloči za zbiranje poštne znamke po državah ali zbira tematsko, mora imeti na prvem mestu vsak filatelista čim bolj popolno zbirko svoje domovine, to je patriotska naloga.

Poglejmo primer:

V času gradnje mladinske proge Brčko—Banovići je bila 1. avgusta 1946 izdana serija štirih priložnostnih poštne znamke. Serija morda likovno ni ravno najbolj uspešna, ker sta na vseh štirih znamkah v različnih barvah prikazana samo mladinec in

mladinka na progi. A zato mora vsak zbiralec ob tej seriji vedeti: da je prva mladinska proga Brčko—Banovići dolga 88,5 kilometrov, da je bila narejena v 190 dneh, da je bilo pri tem izkopanih 1.300.000 m³ kamnja, da sta bila narejena dva predora — Mojevica, dolga 394 metrov, in Drenik s 83 metri, da je bilo izdelanih 22 mostov in 220 prekopov za vodo. Mladi morajo tudi vedeti, da je na progi delalo 50.342 mladincev in 11.927 mladink in da je bilo za udarnike proglašanih 2768 mladih delavcev, kmetov, dijakov in intelektualcev. To so vsekakor inpozantne številke, ki pomenijo danes še več, ker leta 1946 ni bilo mehanizacije kot danes. Glavno orodje je bilo: kramp, lopata in samokolnica, kar se je takrat popularno imenovalo — motorizacija.

To si je potrebno zapomniti

Prva poštna znamka na svetu je bila izdelana v Angliji 6. maja 1840. leta. To je znamka »črni peni« s podobo kraljice Viktorije. Od tega dne dalje so na Angleškem plačevali poštino v znamkah. Mnogo kasneje in postopoma so začele tudi druge evropske in čezmorske države po vzorcu Anglije izdelovati poštne znamke. Na našem področju je izšla prva znamka v Srbiji, in to 1. maja 1866, v Črni gori 1. maja 1874, v Bosni in Hercegovini 1. julija 1879. leta.

Idejni avtor poštne znamke je bil Slovenec

To je točno, a idejno o poštne znamki je prvi realiziral Anglež Roland Hil, tako je prestiž pripadel Angliji.

Lovrene Košir, pravi idejni avtor poštne znamke, je bil rojen 29. julija 1804. leta v spodnji Luži pri Škofji Loki. Kot praktikant v državni službi je uspešno razvijal poštne in davčne sistem.

Na Dunaju je prišel na idejo, da bi se lahko plačevala poštna taksa takoj, tako da

bi se na pošiljki označila s papirčkom — znamko. V ministrstvu so to idejo dolgo preučevali. Svojo idejo je Košir razodel tudi Angležu Golveju, tako je v kratkem času izšla prva poštna znamka na svetu.

Kako začeti

Potrebno je samo pričeti z zbiranjem. To je seveda treba delati strokovno, s pripomočki, brez katerih filatelija nima svojega pomena. Predvsem si je potrebno ogledati znamko, saj vsebuje poleg slike tudi določeno obvestilo, odkriva nepoznane predmete, države, ljudi, umetnine itd.

Naša priložnostna revija iz leta 1971, izdana 20. septembra s kataloško številko 1311—1316, prikazuje razne arheološke najdbe v Jugoslaviji. Taka znamka za 50 par predstavlja glavo cesarja Konstantina iz 6. stoletja naše ere. Danes hranijo eksponat v Narodnem muzeju v Beogradu. Vrednost 1,50 dinarjev, to je deček z ribo, je pravzaprav rimska svetilka — lucirna, usta ribe so gorilnik svetilke. Našli so jo na otoku Rabu in je iz 2. stoletja naše ere. Sedaj je shranjena v arheološkem muzeju v Splitu. Tudi Heraklej na znamki z nominalno vrednostjo 2,00 dinarjev je figurico, ki jo je Aleksander Veliki nosil s seboj in je bila najdena v Tomniču, izdelana pa je bila v 3. stoletju naše ere. Ta kipec je razstavljen v Narodnem muzeju v Beogradu. Na znamki za 2,50 dinarjev je upodobljen sativ. Izkopali so ga v Stubiju in izvira iz 2. stoletja našega štetja. Ta predmet je shranjen v Narodnem muzeju v Beogradu.

Znamka za 4,00 dinarje prikazuje glavo boginje Afrodite: izdelana je iz bronze z lepo oblikovanimi lasmi in diademom na glavi. Našli so jo na otoku Visu in je razstavljen v etnološki zbirki občine Vis, datira pa iz 4. stoletja pred našim štetjem.

Vse te podatke, kot tudi reprodukcije poštne znamke v črnobeli tehniki, lahko najdete in preberete v katalogu jugoslovanskih poštne znamke, ki izide vsako leto v mesecu oktobru za naslednje leto. Če imate še švicarski katalog Cumštajn, nemški Michel, oba obravnavata vse države Evrope, ali francoski Ivert, ki obsega tudi vse znamke neevropskih držav, potem imate na razpolago tudi podatke o znamkah cellega sveta.

Koliko podatkov skriva znamka

Spet moramo uporabiti primer. Priložnostna znamka, izdana ob 5. konferenci neuvršenih držav v Colombu avgusta 1976. leta, je registrirala politično-zgodovinski dogodek.

Če si to znamko bolje ogledamo, vidimo, da vsebuje nekaj simbolov. V zgornjem levem vogalu je v liku bele golobice simboliziran mir. Dve letnici, tiskani z zlato barvo, 1961—1976, spet simbolizirata 15-letni jubilej konference neuvršenih držav. V sredini znamke je elipsasti globus, kar nakazuje, da se neuvrščene države razprostirajo na vseh petih kontinentih. Okoli globusa (kar se dobro vidi s povečevalnim steklom) je z zlatimi črkami izpisano: Beograd 1961, Kairo 1964, Lusaka 1970, Alžir 1973, Colombo 1976, kar pove kje in kdaj so bile konference neuvršenih. Tri črke PTT v levem vogalu so kratice (za pošto — telefon — telegraf) izdajatelja

Ravenska razglednica I

znamke in pred robom je ime naše države. Nominalna vrednost znamke je 4,90 dinarjev.

S temi podatki pa radovednost filatelitov ni potešena, zato bodo še naprej raziskovali. Kako se imenuje država, katere glavno mesto je Colombo? Tako bo tudi našel odgovor Šri Lanka, a v starejših leksikonih lahko najde Ceylon. Kaj je sedaj pravilno? Kakšno je državno upravljanje? Ali ni bila to angleška kolonija? Ali ni to domovina nekoč poznane ceylonskega čaja? Vse to je potrebno zbrati in si nekaj tudi zapomniti, morda bomo to še kdaj potrebovali.

Kako lahko postaneš filatelista

Tisti, ki se želi družiti s poštami, je avtomatsko filatelista.

Beseda filatelija je grškega izvora, sestavljena pa je iz dveh besed: »filos«, kar pomeni prijatelj, in »ateleia«, kar pomeni osvoboditev od dejanja. Pravi smisel teh besed je: prijateljstvo s poštami.

Razčistimo še, kakšna je razlika med organiziranim in neorganiziranim filatelitom. Tisti, ki je avtomatsko postal filatelista, zbira poštne znamke, a ni vključen v filatelistični klub ali društvo, je neorganiziran filatelista, ako pa je član filatelističnega društva, uradno plačuje članarino, ima pravice in obveznosti, tedaj je organiziran filatelista. Ima filatelistično izkaznico ter se lahko uradno predstavi kot filatelista. Potemtakem lahko vsakdo postane filatelista, a do pravega filatelista z zbirkami je potrebno še mnogo potrpežljivosti, dela in učenja ter preučevanja raznega filatelističnega materiala.

Kaj in kako zbirati

Filatelista načelno zbira vse, kar uspe najti. Poleg poštne znamke zbira tudi kuverte s čistimi žigi, nato glede na svoj okus, nalepke za ekspresna in avionska priporočena pisma, razglednice z znamkami in žigi, dopisnice ter kuverte s tiskanimi črkami.

A kako pridemo do prvih znamk? Ali bomo šli v prvo specializirano trgovino za znamke in jih tam kupili? Za sedaj ne, ker je tu drug način. Najprej je potrebno pregledati doma, kjer imamo shranjena pisma, morda so še kakšna stara pisma po raznih zabojih na podstrešju. Če so, potem so na njih tudi znamke. Lahko se dogodi, da bo kakšno pismo tudi brez znamke, to je samo z žigom. Takšne, samo žigosane kuverte izhajajo iz tako imenovanega predfilatelističnega časa, ko znamke še niso obstajale. Takšna pisma so danes zelo dragocena.

Vrnimo se k našemu delu. Vse znamke in kuverte je potrebno shraniti. Sedaj je tudi čas, da se vključite v filatelistično društvo in se naročite na nove, neuporabne znamke (filatelisti jih imenujejo čiste znamke). Na ta način tudi držite korak z novimi izdajami. Da se pa gumirana stran na znamki ne okvari jih je potrebno pravilno čuvati. Lahko jih hranimo v kuvertah, najbolje pa v albumih za znamke.

Kupite si katalog jugoslovanskih znamk, ga počasi prelistajte in preučite in se tako spoznajte s starimi izdajami jugoslovanskih znamk.

Orodje je nujno potrebno

Čas je že, da smo pozorni tudi na filatelistično orodje brez katerega si nemoremo zamisliti bilokakšnega dela okoli poštne znamke. Pinceta je osnovno orodje, in to ne navadna, ampak filatelistična. Ta pinceta ni šiljasta, ampak je zaobljena in topa, a z zunanje in notranje strani je gladka. Ker filatelista dela tudi v vodi (kadar snema znamke s kuvert), so zato te pincete tudi kromirane in izdelane iz nerjavčevega jekla. Ne smemo pozabiti, da je znamka nežen papirček, z vseh štirih strani omejen z drobnimi zobci. Če se pokvari ali odtrga samo en zobec, je znamka brez vrednosti.

S prsti ni priporočljivo prijematil znamk, raje uporabljajmo pinceto. Takšne pincete lahko kupimo v vseh specializiranih filatelističnih trgovinah.

V začetku smo pri uporabi pincete vsekakor nespreni. Kmalu pa se prsti navadijo na delo s pinceto, tako da si dela z znamkami brez nje kasneje ne moremo niti zamisliti. Razen tega so prsti včasih tudi mastni, kar zopet ni dobro, saj je tudi mastna znamka pokvarjena.

Pinceta je še posebno potrebna za prijemanje nerabljenih znamk, ker imajo na hrbtne strani lepilo, ki ga filatelista imenujejo »guma«. Če se to lepilo kakorkoli pokvari, lahko znamko rešimo samo tako, da jo prilepimo na pismo, in ko jo pošta žigosa, jo lahko uporabimo kot žigosano znamko. Glede na vse to je pinceta orodje številka ena.

Rekli smo, da je poštna znamka majhna. Na tem koščku papirja so pogostoma na oko slabo vidljivo izpisani podatki, ki pa so za filatelista zelo pomembni. Da lažje preberemo tekst na znamki, potrebujemo povečevalno steklo. To pa je orodje številka dva. S povečevalnim steklom lahko pregledamo tudi kvaliteto znamke, ker so tudi primeri, da je znamka natrgana, oziroma je bil nalomljen papir, a je bilo to kasneje popravljeno. Skozi povečevalno steklo pa lahko to lepo ugotovimo. Tudi »gumo« in zobce lahko kontroliramo s povečevalom.

Povečevalno steklo je lahko tudi žepnega formata, velikosti vžigalnika; skupaj s pinceto ne bosta preveč obremenili žepa na suknjiču, a lahko nam zelo prav pride.

Merilec zobov je tudi filatelistično orodje, vendar je za začetnike drugotnega pomena. Kot že sama beseda pove, se uporablja za merjenje zobcev na znamki. Na trdem kartonu, danes pretežno na plastiki ali pleksiglasu, so označeni razmahi med luknjicami. Da bi ugotovili nazobčanost znamke, iščemo predpisani obseg, nakar določimo, da ima znamka to in to zobčanje, recimo 11 in pol itd. Seveda ni potrebno, da bi takoj iskali merilec zobcev. Bolje je pregledati, ali ima vsaka znamka zdrave zobce.

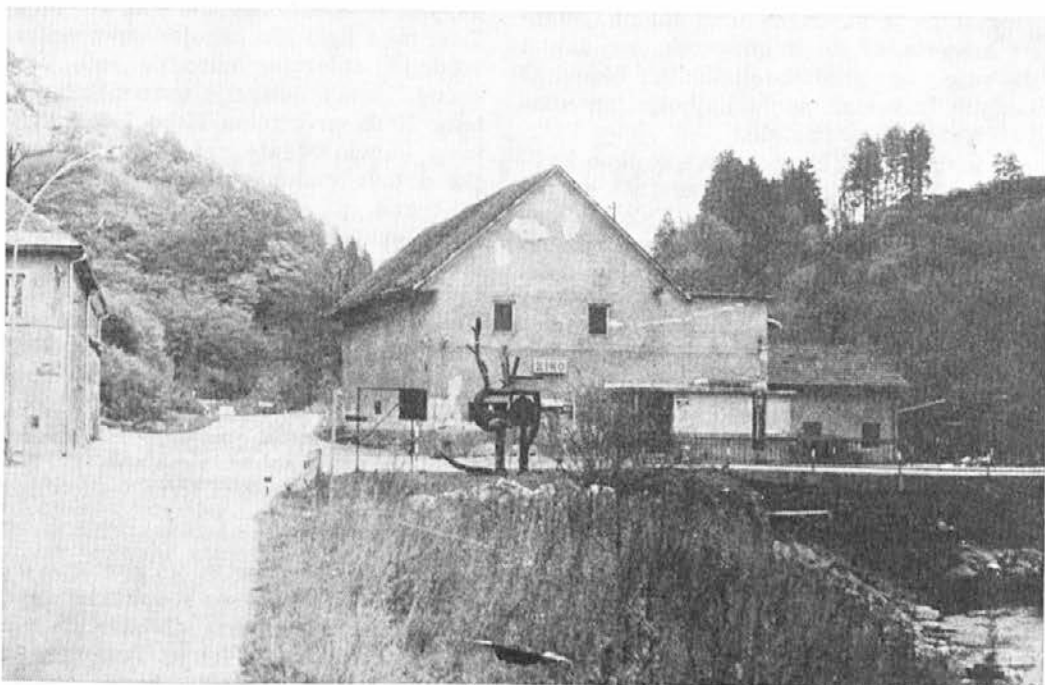
Zvezki, albumi in katalogi

Čeravno še nismo nič povedali o postopku z znamkami, je potrebno, da si ogledamo nekaj zelo važnih filatelističnih potrebščin, brez katerih si vrednosti in sistematičnosti zbirke sploh ne moremo zamisliti.

Zvezki so na zunaj enaki, kot navadni šolski zvezki. Vendar so na listih vrisani kvadrati, kamor lahko lepimo posamezne znamke, in to s »falcem«, kakor to imenujejo filatelisti, to je lepljiv papirni trak.

V teh zvezkih znamke zlagamo po državah in znotraj teh po revijah. V te zvezke lepimo žigosane, vendar ohranjene znamke. V takšne zvezke lahko lepimo tudi dvojnike znamk — zaradi zamenjave. Morda se bo kdo vprašal, čemu lepiti duplikate? Odgovor je enostaven: tako zalepljene znamke so bolj pregledne in tako lažje najdemo morebitne napake.

Album za znamke pripada filatelistični preteklosti. Danes izraz album filatelista še vedno uporabljajo, vendar pri tem mislijo na klaser, ki je zamenjal album. Naj razjasnimo zadevo: albumi so bili narejeni kot danes katalogi s tiskanimi znamkami, v črno-beli tehniki, na te tiskane znamke so se s »falcem« lepile prave znamke. Klaser pa je kartonska mapa, v katero se vlagajo poštne znamke, čiste pa tudi žigosane. Listi (kartoni) klasirja so lahko beli

Ravenska razglednica II

ali črni in so v različnih velikostih. Vanje po svoji volji in okusu zlagamo znamke po državah. Kvaliteta takšnega klaserja pa je odvisna od cene.

Klaserje lahko spočetka zamenjajo vložki kartoni v plastičnih folijah, ki jih shranjujemo v kartonskih mapah.

Katalog je poleg pincete in povečevalnega stekla najbolj iskana potrebščina filatelista. Saj si brez kataloga ne moremo zamisliti nobenega dela v filateliji. Katalog je knjiga, ki kronološko opisuje vse izdane poštne znamke posamezne države. Vsaka znamka, tako posamezna kot tudi izdana v reviji, ima svojo številko, nato opis, barvo in v dveh kolonah ceno za žigosane in nežigosane znamke.

Večinoma so v katalogu odtiskane tudi vse znamke, tako da lahko iskano znamko ali revijo hitro najdemo. So tudi znamke brez letnice izida. Za nas je vsekakor najvažnejši katalog poštne znamke Jugoslavije, ki ga v oktobru mesecu za vsako naslednje leto izda biro za poštne znamke skupnosti PTT v Beogradu. Katalog izhaja v zadnjih letih v dveh knjigah. V prvi so v kronološkem vrstnem redu poštne znamke, izdane v Srbiji, Črni Gori, Bosni in Hercegovini, Hrvaški in na okupiranih območjih naše države. Nato sledijo znamke kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ter kraljevine Jugoslavije vse do kapitulacije.

V drugi knjigi so izdane nove Jugoslavije: DFJ (Demokratska federativna Jugoslavija), FNRJ (Federativna narodna republika Jugoslavija), SFRJ (Socialistična federativna republika Jugoslavija), nato VUJA (Vojna uprava jugoslovanske armije) in VUJNA (Vojna uprava jugoslovanske narodne armije) nato so nadomestki (to so prve znamke, prežigosane z DFJ) in razne doplačilne znamke, npr. Rdeči križ, teden otroka.

Pojdimo na pravo filatelistično delo

Vrnimo se k našim kuvertam z žigosanimi znamkami. Najprej pazljivo preglejmo vse kuverte in datume na njih, če je morda na kateri kakšen priložnostni žig. Če najdemo tako kuverto, je najbolje, da jo pustimo pri miru, oziroma jo dobro shranimo. Seveda moramo tudi dobro pregledati, če je kaj žigov brez znamk. Takšne kuverte so še dragocenejše, saj lahko datirajo iz predfilatelističnih časov. O takšnih kuvertah se je najbolje posvetovati s starejšimi filatelisti.

Z vseh ostalih kuvert znamke lepo izrežemo s škarjami, vendar tako, da se pri tem ne pokvari noben zobec. Tako izrezane znamke s papirjem potopimo v mlačno vodo. Po nekaj minutah namakanja nalahko s pinceto odstranimo znamke s papirja in jih zložimo z licem navzdol (tako, da je gumirana stran obrnjena navzgor) na časopisni papir, da se osušijo.

Osušene znamke sedaj počasi s pinceto zložimo v debelejšo knjigo, da se zravnajo ali »zlikajo«. S tem je postopek z znamkami gotov. Preden jih zložimo v zvezke ali klaserje, znamke še enkrat pregledamo — in to je tudi vse.

Samo malo volje, malo potrpežljivosti je potrebno in zadovoljstvu ne bo konca.

Sortiranje znamk

Po »likanju«¹ znamke sortiramo. Lahko vzamemo prazne kuverte, nanje napišemo

imena držav, kakor vanje vložimo znamke teh držav. Kuverte lahko presortiramo po abecednem redu, tako da dobimo neke vrste kartoteko.

Znamke pa lahko sortiramo tudi na drug način, in to tematsko. Duplikate je najbolje dati v posebno kuverto, ki jo ustrezno označimo. Te znamke lahko menjamo z drugimi filatelisti.

Enak je tudi postopek s čistimi, nežigosanimi znamkami. V kuverte z znamkami vložimo kartonček v velikosti kuverte — ta štiti znamke, da se ne upogibajo.

Druga faza sortiranja pa nastopi takrat, ko dobimo klaser ali zvezke za znamke. V zvezke lepimo samo uničene, to je žigosane znamke. Lepimo jih s tankim papirnatim trakom, in to z enim koncem na znamko, z drugim pa na zvezek. Če imamo več zvezkov, je dobro, da imamo za vsako državo svoj zvezek. Žigosane znamke pa lahko vlagamo tudi v klaser, kar je vsekakor luksuzno in mnogo dražje, a zato tudi bolj pregledno in bolj praktično za presortiranje znamk.

Nežigosane znamke pa je potrebno zlagati samo v klaserje, ker o lepljenju čistih znamk ni govora.

V filateliji je bilo sicer obdobje, ko so znamke lepili s papirnatim trakom, a tedaj še ni bilo klaserjev, temveč samo albumi. V nekaterih katalogih obstajajo tudi cene za znamke s »folcem«² (tako se namreč imenujejo znamke, katerih guma je okvarjena od lepilnega traku). To so znamke iz dobe »klasike«, mnoge imajo visoke vrednosti.

Tematika

Izbor teme v filateliji je zelo širok in svoboden, saj ni nikakršnih predpisov in sortiranja v tematiki. Tematska zbirka je slika hotenj posamezne osebe, ki se s svojo izbiro odloča popolnoma svobodno in po svoji želji, da zbira področje, ki ga zanima.

Težko je naštetati vse teme, ki jih danes filatelisti uvrščajo v svoje zbirke. Poizkusimo naštetati nekatere: Tito na znamkah (vzporedno s to temo se zbirajo tudi kuverte s priložnostnimi žigi), NOB (narodno osvobodilna borba). Ta tema je zelo široka, ker se v to vključuje tudi lik tovariša Tita, tako tudi liki herojev, spomeniki revolucije, obletnice narodne vstaje, slike borcev in reprodukcije umetniških del na temo NOB ter otroške risbe. Rdeči križ (ta tema je zelo bogata, saj skoraj vse evropske države vsako leto izdajajo znamke na to temo), pa flora, fauna, astronomija, šport, arheologija, arhitektura, geologija, medicina, zaslužni ljudje, nobelovci, književniki, glasba in glasbeniki, gledališča z liki igralcev, ženske na znamkah (na prvi znamki na svetu je bil upodobljen lik ženske — kraljice Viktorije), šah na znamkah (menijo, da ima danes največjo zbirko na temo šah Anatolij — Tolja Karpov, svetovni prvak v šahu). Umetnost na znamkah je gotovo največja tema v filateliji.

Podteme

Obrnimo pozornost še na podteme. Te so zanimive za filateliste s »plitkim žepom«³ in tudi začetniki se radi odločajo zanje. Vzemimo za primer fauno. Posamezni zbiratelji so se odločili, da zbirajo samo konje ali pse, mačke, metulje, papagaje ali

opice, morda kače, kuščarje, divje živali ali samo domače živali, ribe, rake, školjke in podobno.

Podteme se širijo glede na ideje ali možnosti so tudi filatelisti, ki zbirajo samo železnice, avtomobile, kočije, svetilnike, uniforme, grbe itd.

Zanimiva je tudi tema zaslužni ljudje, ki odpira več podtem — cesarji — kralji, državniki, politiki, revolucionarji itd.

Šport na znamkah — priljubljena tema

Pri tej temi se ideje kar vrstijo. Vse države na svetu izdajajo znamke za razna svetovna prvenstva, olimpijske igre, evropska prvenstva, mediteranske igre in podobno.

V športu je dosti disciplin, pa lahko glede na to tudi vsaka disciplina postane podtema za zbiralca. Lahko zbiramo samo znamke na temo: nogomet, košarka, roketmet, gimnastika, atletika, vaterpolo, plavanje, hokej na ledu in travi, smučanje na snegu in vodi, smučarski skoki, skoki v vodo, kolesarstvo, avtomobilizem itd.

Umetnost — najbogatejša tema

Tema umetnost na znamkah je najpogostejša. To je tudi razumljivo, saj vsaka država želi, da prikaže svojo kulturno zakladnico. Posamezne poštne uprave zelo racionalno izdajajo svoje znamke na temo umetnost, zato so tu tudi naklade močno povečane, kar gre v prid filateliji.

V umetnosti je zelo mnogo podtem, naštejmo jih samo nekaj: reprodukcije slikarskih platen (pokrajine, tihožitja, portreti, akti, navna umetnost, barok, renesansa, impresionizem, kubizem, kiparstvo, arheologija, nakit, spomeniki, otroške risbe itd.).

Astronavtika — nova tema

S poletom prvega človeka v vesolje Julija Gagarina je bila odprta tudi nova tema za filateliste. Poštne uprave so se dokaj potrudile, tako da je bilo izdano mnogo znamk na to temo. Tako je do danes zaznamovan vsak polet v vesolje, vsak satelit, spuščen v orbito zemlje. Ta tema je nasploh bogata, lepa in priljubljena.

Lahko bi še dolgo naštevali, saj je izbor zelo velik. Pri tematskem zbiranju je pomembno, da se že na začetku odločimo, kaj bomo zbirali. Eno je gotovo: začetniki so najidealnejši zbiralci poštne znamke, ti namreč iskreno in neposredno, lahko bi rekli — nedolžno, z otroškim veseljem — ustvarjajo najlepšo zbirko znamk po svojem okusu.

Otroško ustvarjanje

Vse pogostejše so na poštne znamke otroške risbe. Na ta način so registrirane razne priložnosti (»Teden otroka«, »Radost Evrope« in podobno). To je lahko tudi nova tema — »otroška ustvarjanja«, ki je zelo popularna predvsem med mladimi filatelisti — začetniki.

Otroške slike ponavadi spominjajo na naivno umetnost, tako da tudi tu obstajajo svobodna izbira vsakega filatelista, da svojo zbirko naivne umetnosti obogati z otroškimi motivi.

Kuverte

Vsaka priložnostna znamka ima tudi svojega spremljevalca, to je kuverto FDC!

Ludvik Pavlin

Lesnikovi mami v spomin

V nedeljo, ko smo krajanje Kotelj začeli praznovati krajevni praznik — pomemben dogodek v Kotljah pred 35 leti — nas je že v zgodnjih jutranjih urah iznenadila žalostna novica, da je končana bogata življenjska pot naše poznane Lesnikove mame.

Znano je bilo, da je bila zadnja leta bolj rahlega zdravja, da je potrebovala občasno zdravniško nego in pomoč, vendar nismo mogli verjeti, da jo bo ta dolgotrajna, zahrbtna bolezen tako hitro in nepričakovano, v tem prelepem jesenskem času, tudi za vedno iztrgala iz vrste našega članstva in življenja našega kraja.

Rajna Lesnikova mama, kot jo poznamo borci iz časa narodnoosvobodilne borbe, je bila kmečka hči iz Gornjega Razborja. Rodila se je leta 1902. Šolo je obiskovala v svojem rojstnem kraju. V mladosti je kot šesti otrok Grubelnikove družine živela in delala na domači grudi.

Kmalu po prvi svetovni vojni je vzniknila njena ljubezen do Franca Kneza, sina trdne, ugledne Skobirjeve kmečke družine iz Gornjega Razborja.

V cvetočem mesecu maju, leta 1924, sta sklenila zakonsko zvezo. Nekaj časa sta ostala na Skobirjevi domačiji in pomagala delati gospodarju — moževemu bratu.

Nastajala je družina in želja po samostojnosti. Nekaj časa je mož služil vsakdanji kruh za svojo družino kot delavec v gozdu, sedem let je hodil po javorskih in jazbinskih globačah na delo kot knap v rudnik Mežica. To delo pa ni prijalo njegovemu zdravju. Z družino sta se preselila na Kotnikovo domačijo, v Rosovo bajto, kjer sta imela v najemu nekaj zemlje, redila po dve kravici in nekaj drobnice in tako skromno, zadovoljno živela do leta 1936. Družina se je večala, zato je bilo potrebno več prostora, več zemlje, na kateri je bilo potrebno pridelati čimveč za preživljanje njune številne družine.

Rajna Terezija KNEZ je bila mati 11 otrokom; dvojčka sta ji v prvem letu starosti umrla, zadnji sin pa se jima je rodil leta 1936, ko sta že bila najemnika na Lesnikovi domačiji na Zgornjih Selah.

Trdo najemniško življenje je rajno izoblikovalo v zavedno slovensko mater, ki je v takem duhu vzgojila tudi vseh devet še živečih otrok. Bila je izredno mirnega, ti-

hega, zadovoljnega značaja, skromna, delavna in ljubečega srca. Zato tudi ni naključje, da jo organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na tem koroškem predelu, borci koroškega odreda, številni borci enot 14. divizije, politični delavci tega območja — poznajo kot »plemenito Lesnikovo mater«, ki je bila pripravljena ob vsakem času sprejemati borce, jim nuditi vse, kar je bilo v njeni duhovni in materialni moči. Hiša je bila zanesljiva partizanska javka, partizani so ji rekli »pri Tončki«.

Skupaj z možem Francem sta veliko pripomogla k razvoju narodnoosvobodilnega gibanja na tem prostoru, v boju proti okupatorju so sodelovali tudi vse njune hčerke in sinovi.

Od jeseni leta 1942 dalje je Lesnikova mama noč za nočjo vstajala, sprejemala borce pod svojo najemniško streho in jim nudila, kar je bilo v njeni materialni moči.

Minilo je 34 let, odkar sta morala rajna Terezija in njen mož s sedmimi otroki — najmlajši je imel osem let — zapustiti svoj topli dom, vse premoženje in se priključiti partizanom. Dva dni po odhodu, to je 25. oktobra 1944, je okupator Lesnikovo domačijo oropal, uničil in požgal.

Težko pričakovano svobodo so dočakali vsi člani njene družine. Na požgano in opustošeno domačijo so se v presledkih vračali iz različnih krajev. Ni bilo drugega izhoda. S skupnimi močmi in pridnimi rokami so Lesnikov dom obnovili ter na njem živeli in delali deset let — do leta 1955. Med tem časom je družina izgubila dobrega očeta, rajna Terezija pa ljubečega moža. 26 let je živela kot vdova. Na Lesnikovem gruntu je zagospodaril nov lastnik. Knezova mati je iskala nov najemniški dom, ki ga je našla na nasprotnem pobočju Sel, to je na Vrheh — na Prikržnikovem. Tu je z nekaterimi svojimi mlajšimi otroki živela do leta 1964. V tem času pa je dobila stanovanje v novozgrajenem združnem domu v Kotljah, kjer ji

Mici Kotnikova

V spomin Verici Kočanovi - Copovi

V januarski hlad je posijalo sonce, pot me je vodila mimo ravenske gimnazije. Ze od daleč je na stavbi gimnazije lahko opaziti, da to poslopje služi večjemu vzvišenemu.

Način gradnje je veličasten — nenavaden. Prav takšna je izbira gradiva.

Služi naj boljši — kulturnejši izobrazbi našega koroškega podmladka.

Nad vhom gimnazije opozarjajo napis na »Vorančeve dneve«.

Dalje: rojstvo Otona Župančiča, pod njim ime Franceta Prešerna.

Triindvajseti januar... rojstvo Župančiča. Ravna je okrog gimnazije. Ravna lega je tudi zadaj v parku. Tu so s knjigo ali zvezkom v roki posedali ob študiju v tem blagem zatišju nad starim Guštanjem — mnogi današnji vodilni organi »fabrike« in gimnazije ali raznih šol.

Tu gori jih ni motil hrup prometa, posamezni udarci težkih bremen v »fabriki« so se

Terezija Knez — Lesnikova mama

je iztekla nit življenja, prenehalo je biti njeno ljubeče srce.

Rajna Terezija in vsa Lesnikova družina je toliko prispevala za narodnoosvobodilno borbo, da vsega ni moč naštet. Poleg vrste vojaških akcij in drugih političnih dogodkov je prav gotovo najpomembnejša znamenita konferenca aktivistov OF za Koroško in Štajersko, ki je bila nad Lesnikovo domačijo v začetku pomladi leta 1945, vodil pa jo je sedanji predsednik predsedstva socialistične republike Slovenije — Sergej Kraigher.

Zaradi pokojničinih zaslug smo si prizadevali, da bi bilo njeno pozno jesensko življenje lepše, ugodnejše, radi bi ji nudili primernejše stanovanje, kar je bilo že rešeno, vendar je usoda hotela, da se je njena zadnja ura iztekla tu — v Kotljah, kjer bo tudi počivala.

Za vse, kar je dobrega storila v svojem življenju, se Lesnikovi mami iskreno zahvaljujemo.

Ne bomo je pozabili!

Takšna kuverta je v filateliji poznana kot FDC (First day cover) ali kuverta prvega dne.

Obstajajo tudi priložnostne kuverte, ki so posebej izdelane, da bi zaznamovale določen dogodek, jubilej ali kaj podobnega. Takšne kuverte shranjujemo v posebnih mapah, da se ne bi kakor koli umazale ali drugače uničile.

Za konec

Ta članek je samo majhen priročnik za začetnike. Tako ga je potrebno tudi razumeti. Na ta način bi radi kar največ začetnikov povabili v družino filatelistov.

sicer slišali na klopce v parku, a ta ropot je ublažilo prijetno brenčanje: čebelic, čmrljev in žvrgolenje ptic, ki so se spuščale z veje na vejo po obronku tihega zelenega parka; nekdanj je bil last mogočnih — bogatih grofov, katerih last so bile tudi številne domačije ta in onkraj Uršlje gore — tudi naša. Blizu upokojitve so nekdanji dijaki, ki so prva leta obiskovali gimnazijo na »gradu na Ravnah«. Teh grofovskih Raven so si dijaki zaželeli. Sposodili so si ime te tihe grajske ravnice med visokimi mogočnimi drevesi, prinesenimi iz kdo ve koliko različnih krajev.

Koliko morij bi napolnila reka Meža od tistih »mav«, kar so bili ti »grajski« velikani posajeni. Dijaki izvejo za imena mnogovrstnega gozdnega drevja. Vitka, visoka debela, daleč segajoča nad dolžino koroški zemlji udomačenega gozdnega drevja. Sneg pokriva zemljo okoli obcestnih stražarjev. Kot slavoloki s košato senco stojijo mogočna drevesa

ob cesti, ki vodi s prevaljske strani na grad — na gimnazijo. A ti stražarji spet in spet ozelenijo. Ohladijo rahlo vzpenjajočo se lepo gozdno pot. Sence njihovih krošnjah blagodejno vplivajo na pešca... Spodaj pa je šum fabriškega vrveža. Del lepote z grada so dijaki odnesli s seboj v stari trg Guštanj. Daleč čez mejo je koroškemu Slovencu znano že davno udomačeno grajsko ime. Poznano je tja v obronke Mure in daleč na jug do mešanice krvnih skupin — Turško — Slovanskih.

Znano je ime Ravne na Koroškem za mlado — lepo mesto — nekdanji Guštanj — mnogim nepoznanim svojcem širom naše domovine in tudi preko njenih meja. Tu spodaj pod gradom pa utriplje življenje stotinam in stotinam ljudem iz najrazličnejših krajev. Vsi pa so povezani s »fabriko« in domačini za vsakdanji kos kruha in prijetnejši jutrišnji dan.

Vračam se. Cesta se lahko spušča. Saninec je krasen. Niti ne drsi. Tih je grajski gozd v beli odeji. Spet mi stopi pred oči datum: triindvajseti januar. Osem let nazaj. Dan — najtežji v življenju.

In mesec ali dva pred tem.

K mami je prišel domačin.

Več ko pet let so bili privezani na posteljo. Bolnika kdaj pa kdaj obide tista »scaganost«. Človek, ki ima v poklicu desetine in desetine opravkov z mladimi poročenci, oziroma s pari, ki zakonsko vez šele pričenjajo, tak človek ima možnost opazovati vsak posamezen par. In sčasoma se priuči vnaprej presoditi njuno nagnjenost drug do drugega kar iz oči novih parov. Tudi bolniku zna vltiti veliko mero tolažbe s čim preprostim. Pa pripoveduje naši bolni mami: »Hodili smo na grad v gimnazijo. Ista soba, ista dela, enake vzgoje, enake obveznosti, enaki pogledi na življenje. Vse to nekako poveže dijake s tesnejšo vezjo. Vsi pa smo bili mladi. V tistih letih, ko se prebujajo v človeku ljubezenska čustva. In v tem grajskem raj, sredi teh mogočnih zelenih velikarov, v tej blagi tišini se neko dekle, po imenu Anika — zaljubi. Dolgo je ljubezen do nekega prikupnega dijaka skrivala. Dopovedovala si je: »To komaj prebujeno ljubezen moram zatajiti, važnejši je študij, obema ne bom kos, premlada sem.« Anika je bila dobra — blaga dijakinja. Ti občestni stražarji vedo za njene lepe misli, za vsa tista radosti polna jutra, ko je prihajala v šolo na grad — tam gori pa bo srečala — njega.

Visoki mogotci so zeleneli. Čebelice so brenčale v njihovih krošnjah. Še vedno je ta cesta na grad tako skrivnostna — opojnosti in čutnosti polna.

Na jesen so postlali Aniki cesto na grad velikani s svojimi lističi. Šumelo je pod njenimi nogami. Tanki lističi so prekrili vso cesto. Zopet so se sešli znani dijaki na gradu.

Anikin neizpovedani izbravec pa se je precej družil z neko drugo dijakinjo. Za ljubezen, ki je tlela v mladem Anikinem srčku, ni vedel. Mogoče si ni niti pomislil upal na takšno možnost. A ljubeč človek ostane vedno »zlata duša«.

Anika se je odločila za plemenito dejanje, ki ga skoraj ne zmore mlad človek. Svojo odločitev pa je zaupala drugemu dijaku, kateremu se je upala izpovedati o skritem ljubezenskem čustvu. Tihemu — skromnemu domačinu je povedala: »Ne morem drugače, kjer bom mogla, jima bom pomagala, le tako bom srečna, ob želji, naj vsaj onadva čutita radost ljubezni.«

Domačin se je od mame poslovil. Anikin priimek je obdržal zase. Bolni mami je hotel pokazati plemenitost nepoznanega dekleta.

Ob teh mislih so se mama pogosto ustavljali. Lepota Anikine ljubezni je privabila na mamino blede lice smehljaj. »Čigava dečka je kej bva,« so mi včasih rekli. Naj ostane to njegova skrivnost. Skrivnost dijaka na gradu — domačina.

Sončna toplota se je razlivala nad prevaljskimi polji, pokritimi s snegom. Ne navadno za januar — nebo je bilo jasno.

Zlato ožarjena so stala debela ob grajski cesti. V njih prepoznaš bitje, ki je podobno osemnajstletni moči človeka, ali pa tridesetletnemu junaku, ki je vsemu kos, pa zopet 80-letnemu starčku, ki mu je uspelo težo let skriti. Vsa ta bitja pa se na vigred zopet pomladijo, že ob saditvi jim je bil odmerjen dovolj obsežen prostor, da se na njih zelenje

bohotno razraste. Vračam se z gradu. Za mano je Anikina skrivnostno lepa senčna cesta. Z grička me pozdravi cerkva sv. Barbare. Tja gori sem namenjena. Osmo obletnica je. »Čigava dečka je kej bva,« me mama ne vprašajo več. Prav danes je osem let, odkar smo jih pokopali. Nad Šešljevo hišico stoji Pepijev čebelnjak. Sončna toplota je privabila živalice iz panjev. Omagane obležijo v snegu. Ta počepne, ko da počiva, druga leži postrani, nekaj jih je v hrbtni legi. Take so kot bolniki po naši koroški zemlji. Zdelani, bolehn, ta še ves poln volje do življenja, drugi obupan nad težo let ali boleznijo. Previdno stopam, da ne pohodim Pepijevih varovank. Tu je klopca. Tu je starček posedal. Opazoval je svoje ljubljence. Rad je pokramljal s kom, ki ga je pot zanesla na samotno stezico.

Zgoraj prihaja s ceste pritajen ženski glas. Po cesti od papirnice prihajata dve ženski. Poznam ju. Obe sta z Leš. Obe sta vdovi. Obe sta v domu — čisto sami. Kopmajerjeva Fanika in Ercerjeva Pavlika. Njuna moža počivata pri sv. Barbari. Fanikine mame se še dobro spominjam. Spominjam se tudi njenega dedka. Bil je čisto slep. Njegova hčerka pa je bila gluhonema. Ime »Voranc« so nosili. Priimek ali ime? Ko se je Fanika odpravljala na poroko, je njena mama želela iz skrinje vzeti neko oblačilo. Pripetila se je

Kočanova Verica-Čopova

nesreča. Skrinjin pokrov je zdrsnil na pripognjeno nemo Fanikino mamo in jo udaril v tilnik. Nevesta — Fanika je v sobo pogledala za mamo, ker je predolgo ni bilo nazaj. Mama pa je bila priprta za glavo in — mrtva pod skrinjinim pokrovom. Mnogo let je že od tega.

Zenički sta že blizu vrha, že stopata po ovinku, ki vodi na novo pokopališče. Nosita šopke nageljnov v rokah.

Pozdravljata in povesta obenem: »Verico so pravkar pripeljali, in že so se spet vrnil, da pripeljejo tudi Veričine vence.«

»Da Jelka ne bo sama tu, sva prišli toliko prej.« Ob vhodu na pokopališče srečamo znane Filipovega Francija — nekdanjega uradnika na stari prevaljski občini, ob njem Hrastnikovega Pepija z ženo in še nekega gospoda.

Pravkar so položili pokojno Verico na »pare« v najlepšo mrliško vežico.

Vežica je odprta. Bogat svoj luči se svetlika iz nje. Kakšnih dvajset metrov od kamrice prihaja Jelka. Tisto drobno dekletce, ki sem ga srečala leto in pol ali dve leti starega. Stopilo je na prstke, naslonilo bradico na pult in opazovalo nas — šolarje, ko smo prišli kaj kupit. Še vedno je Jelkin obraz tako droben, in usta so še vedno tista mala bradica in ustka, ki »špegajo« čez pult.

Verjetno je stopila nekaj metrov na to stezico, koder bodo čez uro ali dve odpeljali njeno mamo — Čopovo Verico.

Poškropim rajno Verico. Postojim ob naši znani leški trgovki. Nikoli več ne bo glasu z njenih ust: »Dečka, ka boš pa ti duobva?«

In Jelka? Edinka je. To je še toliko težje. Kdor ima sestre, brate, vidi v njih del mame, v navadi, v glasu, v podobi, ko sorodniki med sabo spregovorijo, se vrača med nje mamina prisotnost v kretnjah, v nagnjenjih — tako jim je laže.

Ze prihajajo prvi, da pospremijo Jelkino mamo do njenega poslednjega doma. Pred vežico je vedno več Jelkinih znancev in sorodnikov. Tu se ustavi dvojica Krakolinik. Pred šestdesetimi leti sta prešla naše košenice mnogokrat. Bila sta takrat mlada — močna. Znano so jima Drmoličke strmine, dalje dolga pot mimo Kovsa — do Godca pod Uršljo goru. Njun oče je bil tam grofovski gozdar.

Pred vežico je vedno več znancev. Pritegne me znan glas moža, ki ga nisem videla že 32 let.

Kdo ve, kolikokrat mi je natehtal sladkorja, soli, moke, nalil petroleja, olja, položil na pult žemljo ali kakšno sladkarijo in za ata — tobak. Z zaprtimi očmi bi ga prepoznala — Pavlijev glas — glas Jelkinega očeta — trgovca. Prihaja Stajnerjev Pepij. Star partizan, eden prvih borcev. Po letih pa niti ni star. Zaupana mu je bila nošnja zastave. S praporom ZB je pospremil že veliko število znancev na njihovi zadnji poti. Tudi Verico bo pospremil z zastavo ZB. Oba, Pepij in Verica — oba delovna človeka, sta v tisti vojni grozi okusila brezdomstvo.

Sonce se je jelo nagibati. Sence so jele rasti. Le malo še in tudi sonca ne bo več.

Z zatonom bo pokopano Jelkino najdražje bitje — mama. To Hrastnikov polje, ta ravnica še last novega mežnarja Maksa Veselka — globina njegovih njiv bo zakrila Jelki dostop do mame.

Bilo je davno — davno. Jesensko deževje je delo zadržalo. Jelo je snežiti. Jesenski pridelki so ostali še zunaj. Treba je bilo pohiteti. Puljenje repe izpod snega je zdravju nevarno opravilo, posebno, če si še od dežja premočen. Drugim to delo menda ni škodilo, le moji mami je prehlad povzročil tako nevarno in težko sklepno obolenje.

Služili so pri Ravnjaku. Na večer so se ja hitro na suho preoblekli. A drugo jutro niso več vstali. Potem je nastopila nekakšna vodena. Otekli so po telesu toliko, da niso videli svojih nog v postelji. Nobene noge in ne roke niso mogli dvigniti. Domači so poklicali znane »dohtarja« Gutovnika. Bil je nekaj, kar bi danes imenovali »medicinska sestra«. »Bertar« so mu domačini rekli po svoje. Bil je brat Gutovskega očeta, ali stric pokojnega Ferdinanda. Od kraja so ga ljudje mnogo klicali k bolnikom.

Tudi Ravnjakovi so šli s kolesjem ponj, za bolno mlado služkinjo — mojo mamo. Mama so radi večkrat pripovedovali: »Ko me je pregledal, je rekel domačim — pazite nanjo, same je ne smete pustiti — pol so pa dohtar in domači stopili vunta na zool (vežica v gornjih prostorih).« Naj adn zrauno gre, bom dav nekij,« je naročal »dohtar« Gutovnik.

»Micka, boš piva renije,« je mamo potem nekdo domačih vprašal. Mama pa »bertarju« niso zaupali, zdelo se jim je, ko jih je tako čudno uboge videl, da so se mu smilili, bil pa je prepričan, da ni zdravil zanje.

Mama niso hoteli njegovih zdravil. In nihče Ravnjakovih jih ni nikdar več ponudil bolni mami.

Popolnoma niso nikoli okrevali. Vnetja so pustila mami težke posledice v sklepih.

Leški domačini še danes pripovedujejo: Za nekatere bolezni je bil Gutovnik čudno »kunš«. Bilo pa je mnogo obolenj, za katero še takrat ni bilo zdravil, niti znanja.

Lahko, da so se ga mama samo bali: »K'k'r, da bi mi bva nekij rekvo — ti, tega ne pij.« To so tolikokrat povedali.

»So pa duri ostale nmavo odprte vun z naše svužavne kamre. Domači so stopili za »bertarjem«, med durami so pa obstali. Gutovnik pa je stopil n't'r za duri, se mi je k'r zdeva, ko so domači t'k utihnali, da jim je nargvišnejši pokazov, da nebo kaj z meno.«

Kot varuhi pred nevihtami stojijo zeleni vrhovi Kav, Vohnjak, Riflnov vrh, Popov in Dihpalov vršiček. Z vrhov pa je opaziti dolgo zasneženo Uršljo in Peco z osivelimi štrlečimi skalami. Daleč odmaknjeni gori velikanki od vrhov — varuhov nad ozko in precej dolgo rudarsko vasico Leše.

Davno je tega, kar so na Lešah našli premog. Kdo ve, kolikokrat so prekopalni na Fari grobove tistih, ki so se začetka »knaparije« spominjali.

Bilo je domenjeno z nekimi Angleži — z družbo, ki je opravila geološke raziskave. Vsa nadaljnja bogata in revna obdobja Leške »knaparije« je odhajalo ogromne vsote zaslužka v Anglijo za odplačevanje teh raziskav.

Na Lešah je cvetelo rudarstvo. Tiste hiške, ki jih je še nekaj enakih na »novih bajtah« — so bile zgrajene v času rudarskega razcveta. Delavci so bili napram kmetom »gospodi«.

Bogata nahajališča so ležala ob vznožju Kava in Volinjaka. Del Najbrževega posestva, Pristava, dalje Janževo, Staneče, Božančevo, Gutovsko, Matnikovo, Storovo, Počevavo, povsod pod temi košenicami in njivami, pa tudi pod gozdnimi predeli so tekli rudarski rovi. Globina Veržunovega vrha je vsa pokopana.

»Na Franciški« so imenovali vhod v notranjost Veržunovega vrha.

Tri družine gredo mimo »Franciške« z bolestjo v srcu. Pred štirimi leti sta se tu ponesrečila med vožnjo z Leš Francij Znidaršič in Miha Čebule. Mlada delavca v »fabriki«. Oba leška rojaka.

In iz tega mogočnega Franciškega oboka se je vrnil mladi mož in oče Idiki, Emiju in Ludviku ter ženi — Božankovi Micki, od katerih je odšel zdrav na ših — nazaj pa v zakriti krsti — zmečkan — ponesrečenec Krebl. V letu 1934 je družinici ubilo očeta.

Vdovino življenje v opuščeni rudarski vasi ni bilo lahko. V nekaj letih se je pridružila vdova Angela po Pavliju Gregorcju na seznan osamljenih mater na rudarskih Lešah. Angelinih nepreskrbljenih otrok je bilo šest. Vsi še majhni, nesposobni za ših. Rudarja Pavlija Gregorca je ubilo v Počelovem »šahu« v letu 1951.

Voda iz Leškega potoka je bila speljana po račah pod cesto in tam, kjer je danes Bračunova domačija (ob nji je bil vhod v notranjost grička, na katerem stoji Čopova vila in današnja Pečnikova hiša). Tu je bila narejena in postavljena pralnica za premog. V njej so bile zaposlene tudi ženske. Premog so odvažale s konji.

»Furovski« vozovi so ropotali po leški cesti. Še se vidi zadnja stran stavbe, v kateri je bilo skladišče za leško rudarstvo. Tam, kjer priteče potok v Počelovega, imenuje se »Počevov grabn« — stoji deset metrov naprej zidovje »magacina«. Dolgo je že tega, ko je odpovedalo ostrešje. Razmočeni zidovi so se krušili in podirali. Nekaj časa so še stali koti stavbe. Danes je le še zadnja stena, preraščena s travo. Koprive poganjajo, se obletijo in na vigred zopet poženejo. V gosti koprivovi gošči se je rodilo dete. Fantek. Saj ga poznate. Je domačin z rudarskih Leš. Ima dom, ima družino. Prijetna ženica mu vrača, kar mu ni imela nuditi njegova mama. Fantek je kot štručka ostal v babičinem naročju, ko je sozna mama odhajala z revnih Leš. Odhajala je mimo koprivove gošče ob zidovju magacina. Tu noter se je bila zatekla, ko se je vračala v visoki nosečnosti iz »nec-šole« na Prevaljah. Dedek in babica sta mnogokrat vzdihnili: »Kam je kaj prišla naša Lenka, da nobenga gvaso ni vienč od je.«

Matnikova domačija za knaparijo se je pogreznila do oken. Morali so se odseliti iz nevarnega poslopja.

Od Ratjevih gledano, je leško polje vse valovito. Ze polovica Pristovskega in čez vso levo stran leškega obronka — to je Krstelovo, Janževo, Kresnikovo in vse do začetka Kota. Ves ta teren je valovit. Rob in jama in zopet rob in jama. Storovo je peskasto. Zato so tam še toliko globlje udrtine. »Gverk« je pokupil precej domačij od kmetov. Tudi Pečnikovo je bilo »gverkovsko«. Tudi Jugovo je bilo prodano. Pristov na Fari — župan na Prevaljah — je odkupil Jugovo posestvo. Njegova odrasla hčerka Micka je to posestvo dobila za doto od svojega očeta. Z možem Karlom Sede-

jem sta dokupila od »gverka« še Pečnikovo — dvoje sosednjih gruntov na Kotu. Mnogi se še spominjajo rdečeličnega možaka Franca Juga. Bil je sin lastnikov, ki so Jugovo prodali. V »pavvrških« službah se je prebijal. Zadnja leta pa so ga sprejeli pod streho k štirinajstčlanski družini. Lepo so mu postregli: »T'k me lopo majo — mati — mati je čudno dora, ko bi jes še anbart mvat biv,« je sotrpil iz ujetništva v prvi svetovni vojni rad segel v roko našemu atu, »da še mavo pomarnema, k'k je časi bovo.« Potem pa se je vračal k Lajogetu in tam je tudi zaspal. Njegov priimek pa je ostal na njegovi rodni domačiji, kjer sta po mehki travi skakljala s sestro Urško. A Urška je umrla malo prej, da je praznovala svoj 20. rojstni dan.

Starši so toliko žalovali za dekletom, da so oboleli. Zaradi bolezni so posestvo prodali. Domačini, ki jim že srce ponagaja — pripovedujejo: »Začetka leške knaparije se ne spominjam, pač pa se spominjam let, ko je knaparija hiral« (tu je mišljeno obdobje po prvi svetovni vojni, ko je izkop premoga postal pičel — ko so bili večji sloji premoga izčrpani — v letih 1920—30).

Takrat so se z Leš začeli množično odseljevati. Jeli so odhajati »ledični« delavci. Pozneje se je tudi prenekateri zakonski par odločil za odhod v druge — tuje premogovnike. Šli so v Belgijo, Francijo, v Nemčijo, v Holandijo. Mnogo leških knapov je na delu v tujih rudnikih podleglo. Izčrpani, brez svojcev, so izhivali kot tuji v tujini. Delo v rudnikih ni bilo tako lahko, kot je bilo orisano na Lešah ljudem, ki naj bi se odločili za tujino. Zdravje jim je uničevala vlaga v rovi. Kolena so jim postala kot podplati. Rovi so bili ponekod nizki, da je moral delavec hoditi po kolenih. Za otroke in žene je bilo lepše. Delavci pa so bili trpini.

Lansko poletje me neko dopoldne pelje pot po leškem grabnu. Pri mostu ob Tratnikovi hiši zagledam moškega. Stal je obrnjen proti Lešam. Na kraju ceste. Le meter, morda dva pred njim ga spoznam. Sina Garbarjevih staršev z Leš. Ob pozdravu sem opazila, da je duševno odsoten. Lepo opravljeni gospod — rdečih lic in zelo ohranjenega videza, se je ob pozdravu zdrzil. Poskušal je spregovoriti. A usta so ostala tiho, ko da izbira besede.

Še je ostal na robu ceste, ki pelje v leško vas. V vasico njegove mladosti. Človek, ki je preživel težko bolezen, ob kateri je bil že čisto blizu življenjskemu slovesu, le tak zmore vsaj približno dojeti radost in bolečino izseljencev ob vračanju in ponovnem slovesu. Priznati moramo, da vsak ne zna snidenja ali slovesa tako občutiti.

Dobro so urejene pokojnine francoskega rudarstva, ki so bile prislužene ob kdo ve kako težkem delu, misli pa so se vračale v rudarske Leše — kraj mladosti. Lep del te letne

pokoynine ostane v raznih prevaljskih lokalih. Dolfiju ni žal izdatkov. Znanci posedijo z njim. On jim nazdravi: »Da še čujem našo lepo slovensko besedo, ostanite še,« premaguje solze Dolfej, vdovec po Svobovi Johani, nekdanjem dekletu z Leš, ki ji je del mladosti potekel v Ravnjakovi kamrici v družbi moje mame. Jutri odhaja v lepo in udobno urejeni dom neke na Francoskem. Ni mu treba sejati na vigred. Pa on si želi ustvariti nekdanjo srečo mladih let. Poseje fižol. Posadi mu »ran-te«. Lističi na cvetočem fižolu so prav tako zeleni, kot so bili zeleni na Lešah. Nad gredicami zgoraj pa pavri: Pop, Vadrat, Pristav, Rmunk, Prapar, Andrej, Polesnik, Papež, Krsnik, Gutovnik. Krstel pa v sredini. Nad njim pa Rožančevo in Staneče s številnimi gredami. Gredami leških knapov. Po ulici drobni koraki deklet. V vrsti hiše pa dom, tisti zlati dom. Jutri se vrača, za leto dni.

Poznala sem njegove starše. Stanovali so v pritličju stare šole. Kot sneg so jim bili beli lasje v letih 1935—39. Kot leški šolarji smo jih pogosto videvali. Mama je bila suhljata — visoka in še na starost tako lepo zravnana. Beli lasje so ji bili zviti na temenu. Oče je bil močan, tudi visok mož. Prenekatero delo iz njegovih rok smo kupili. Čedne košare je znal splesti.

Višja ko je letnica starosti, težje je slovo od doma. Ob opravkih po »Gučtanu« in Prevaljah me je spremljala podoba dogodka na leški cesti. Kdo ve, v kakšnih mislih smo ga zmotili s prihodom dol z Leš. Se vedno ga vidim stati kraj ceste — njega — Garbarjevega Dolfija. Njegove misli pa so pohitele gor v vasico, v mladostni čas. V tujini biva že blizu 50 let.

Hrup razkošnih mest, lepota v izložbah, razkošje ali skromnost, nič ne more zakriti lepote mladega življenja, pa četudi je sredi mladosti rojstna vas ostala brez kruha. Le enkrat doživete sreče in lepote mladih let se človek spet in spet spominja. In čustva človeka težijo v kraj doživetja — v kraj največjega bogastva, ko sem bil še mlad — zdrav ...

Iz cvetočih rudarskih časov je po leških hišah ostalo marsikaj, kar še danes priča o bogatih knapovskih letih. Sredi leške vasice stoji enonadstropna stavba z nekakšnim zvonikom na strehi. »Frleseimer«, tako so svojčas imenovali to stavbo — ali pa le kakšen prostor v njej. Tu je danes v pritličju trgovina, zgoraj pa šola z dvema razredoma. Pa je v njej mala šola, kuhinja, jedilnica za malčke in za 1. in 2. razred. Tu zgoraj se zberejo mladi h glasbenemu pouku. »Štrajh muzikanti« bi jim rekli v davnih starih časih. Daleč pod Gutovsko domačijo se čuje vadba leške mladine. Včasih ob strunah tudi kdo zapoje ... in klanec do Gutovnika takrat ni več tako strm ... Ob sobi, kjer so glasbene vaje

Urejenost

Na kmetiji

in instrumenti, je sejna soba. Tudi stanovanjski prostori so v tej zgradbi. Na god sv. Barbare so se rudarji zbrali v svojih lepih uniformah. Gumbi so se jim svetili. V rokah so nosili okovane palice — bahavo kovane iz svetleče se kovine. Na prsih pa verižice s tolarji. Rudarski praznik 4. februar so vedno počastili s »parado«.

Po hišicah pa je še marsikje ostalo skrbno zavito in shranjeno kaj srebra, tudi zlata, le zlate kovine je bilo bore malo.

Na lepe čase spominjajo srebrni kovanci, krone, rajniši, finfarji, zeksarji, tolarji... Lukijev Zvonko — sin leškega domačina — zbira star denar.

Lepo v vrstnem redu ima razporejene kovance po letnicah. Celo takšnega datuma kovanec je v njegovem albumu, ki je bil kovan še na »roko«. Tudi tanek zlatnik v velikosti 10 par, le tako čudno tanka kovina je, to je dobil v Šebovju. Mati so ga imeli shranjenega za spomin po svojih starših, a mati so bili rojeni leta 1887.

Zvon na strehi današnje šole je poznaval k šihu. Tu so se tudi zbirali, prej da so odšli na delo.

Sredi te ozke rudarske vasice stoji hišica. Verhnjakova. Že med tistimi dobrimi starimi časi je bila v tej hiši trgovina. Onkraj Volinjaka pa je domačija z imenom Kočan. Kmet je so. Složno živijo s sosesčino — Studenčnikom, Vojakom, Obretanom, Jiežem itd. Tudi nekdanji Kočanovi starši so imeli več otrok. Kmet pa more biti le eden. Tako so se odločili, da bodo nadarjenega sina Jozija dali kaj izučiti. Pri Cimerlu (Zimerlu) na Prevaljah so mu našli mesto. Tu so ga sprejeli v trgovino za vajenca. Svetlolasega in rdečeličnega mladeniča so v trgovini vzljubili. Radi so ga imeli trgovčevi domači in tudi stranke. Še čisto mlad fant je Jozij bil že ves »flauzast«. Pri Cimerlu je ostal do leta 1909. Bilo mu je že 33 let, ko se je poročil z Ano Rajgel. Nevesta je bila iz Kranja. Nevesta Ana je bila dve leti starejša od njega — Jozija.

Na Lešah sta od Verhnjakovih kupila hišo, kjer je že bila trgovina, in začela trgovati. Kočan je bil sin kmeta Kočana med Lešami in Mežico. Verhnjakovi so šli stanovat k Polovšku. Z izkupičkom od hiše pa so izšolali sina Pepija za duhovnika. Šolal se je v Celovcu. Verhnjakova družina je bila zelo blaga. Večkrat so obiskali Pikavačo domačijo — mamin dom. Teh obiskov so se vedno razveselili. Ana in Jozij nista imela svojih otrok. Verica je bila rojena na Jesenicah 15. 10. 1912. leta, kot zadnji otrok Antonu Rajglu. Dva njena brata in sestra so na hitro umrli. V razmaku nekaj mesecev. Mati pa ji je umrla šest tednov po rojstvu. Verjetno zaradi hitre tu-

berkuloze. Oče Anton je bil brat Ane Rajgel. Bil je električar in eden glavnih pri elektrificiranju železniškega predora pri Jesenicah na progi proti Koroški. Ni se več poročil. Zelo lepo je skrbel za svojo hčer in ji zapustil lepo denarno doto. Imel je vedno smisel za humor, enako njegova sestra Ana in tudi Jozij-Kočan. Ko se je začela prva svetovna vojna, sta bila vpoklicana k vojakom — Jozij Kočan in ženin brat Anton. Anton ni bil zadovoljen z rejnico, ki ji je prepustil dete — Verico na Jesenicah. Tako je nato uredil, da je imel dekletce nekaj časa pri sebi pri vojaki. Od tod pa jo je prinesel svoji sestri Ani na Leše, staro 2 leti. Od takrat je bila Verica vedno na Lešah. Le od leta 1941 do 1945 je bila v Tečiču blizu Jagodine (Svetozarevo) v Srbiji. Anton in Jozef sta prvo svetovno vojno preživela.

Kot nadrejenega za časa Avstro-Ogrske so se naši ata tako lepo spominjali Jozija Kočana. Bil je prijeten in šegav človek na italijanski fronti. Verica se je pri Kočanu izučila trgovine. Kočana sto jo imela za svojo in sta ji tudi zapustila vse svoje premoženje.

Se rajši kot teto Ano, ki ji je bila kot mati, je imela Kočana.

Leta 1932 se je omožila s Pavlom Čopom. Čopovi so prišli na Leše 1913. leta. Prišli so z Gorenjske. Čopov oče Anton in Anton Rajgel sta bila dobra prijatelja še z Gorenjske.

Anton Čop je bil na Lešah znan narodnjak in socialist — prvi socialistični župan na Prevaljah po prvi svetovni vojni.

Verica in Pavle sta imela hčerko Jelko. Jelka je sedaj otroška zdravnica v mariborski bolnici.

Ko je šla zadruga v konkurs, sta Pavle in Verica dokupila k hiši še gozd, zemljo, še drugo hišo in še zemlje na Lešah. Kupila sta z boni, ki so jih »knapi« dobivali namesto plače. Več, kot sta dobila plačano, je bilo v knjigi dolgov. Knapi so kupovali na »bukve«. Živel so na upanje. Večkrat še za kruh niso imeli. Veliko jih je bilo brez dela. Za toliko, kot sta Čopova dokupila in še več je bilo v knjigi dolgov, ki jih je izbrisala druga svetovna vojna. Skoraj je ni bilo hiše na Lešah, ki bi ne bila dolžna.

Leta 1941 so Nemci izselili Pavleta z Verico in devetletno Jelko v Srbijo. Premoženje so zaplenili. Drugo svetovno vojno so Kočanova zakonca, Čopov Pavle in Jelka srečno preživeli. Le Verica je vojno komaj preživela po težkem tifusu, ki ga je prebolela v Srbiji zadnja leta okupacije. Po vojni so na Lešah našli opustošeno hišo. Vseposod so iskali svoje stvari. Nekaj so jih dobili nazaj. Verica je ponovno začela delati v združni državni trgovini. Kot trgovka je bila pozneje tudi upokojena. Resno je zbolela pred dobrima dvema letoma in pol, čeprav je bolezen nosila v sebi verjetno že dolgo, kar iz Srbije. Od 12. marca 1977. leta je bila v bolnici v Mariboru in Ljubljani. Med bivanjem v bolnici je njena možganska bolezen postopoma napredovala, vendar se je njeno napredovanje zaustavilo. Umrla je 23. januarja 1978. leta zaradi komplikacij na ožilju, pljučih in srcu. Šele mrtva je bila pripeljana zopet na Leše med svoje sovaščane, ki so se tako lepo poslovili od nje na njenem domu na Lešah in pri sv. Barbari. Prelepo so ji peli v slovo zvonovi leških cerkva.

Lepo jo je sprejela v zimsko belino odeta Koroška.

(po dr. Jelki)

Zakonca Kočan, poročena v letu 1909. Jozij Kočan, rojen 28. 2. 1876. leta, je umrl 8. 2. 1952. leta.

Gospa Ana — »Kočanova frava«, kot smo jo klicali, je bila rojena 5. 7. 1874. leta. Umrla je 1. decembra 1959. leta v visoki starosti — 85 let.

Kočanova zakonca sta preživela lepe jesenske dneve ob ljubljani rejenki Verici in vnučinki Jelki.

Spominjam se, ko so naši rajni mami pripovedovali, da so šli h Kočanu kupit od našega takratnega doma v Kotu — od Krvavca. Bratu Franciju je bilo tri leta in pol, meni pa leto dni. Bilo je spomladi. Dopoldne. Vrata v trgovino so bila odprta. Drugih strank ni bilo. »Frava« Ana so bili sami v trgovini. Postregli so mami. Treba je bilo tudi v naslednji prostor, kjer je bilo skladišče.

Skozi vrata k šoli (stara, po letu 1936 opuščená šola — preurejena v stanovanje) so opazili Kočanovo Verico. Pričakovala je nekoga. Bilo je to deklet sedemnajstih let — mor-da več. Tako lepo je bila opravljená. Kočan-ova »frava« so tudi pogledali za njo. Videti je bilo, kako jo imajo radi. Potem so spet odšli v notranji prostor. Lahkotno priteče Verica in želi streci za pultom. Tam ji pridejo naproti »frava«. Prinesli so napolnjen škrnicelj, v drugi roki pa kuhljo »vievnic«. Verica objame gospo Kočanovo okrog ramen. Rahlo jih stisne k sebi s škrniceljem vred. Dvigne ramena, zajame sapo in izdahne: »Mama, pride«, a povedala je le z ustnicami. Frava so bil precej naglušni. Razumeli so na usta, kogar so bili navajeni. Verica je spustila svojo mam-to in stekla v notranjost stanovanjskih prostorov. Še so gospa Ana postali, obrnjeni za Verico. Mladega dekleta ni bilo več videti, Kočanova gospa pa so se še vedno smehljali. Ganotje mladega dekleta — Verice je obšlo okroglo Kočanova gospo Ano. Ob takšnih trenutkih se človek poda za spomini v svoj krog. Zakaj je le mladost samo enkratna? Dogodki iz vse leške vasice so bili znani Kočanovi hiši. Trgovčeva družina je vedela za vsako rojstvo v vasi. Vedeli so za vsako poroko, prav tako za vsako smrt domačinov.

V to trgovino so prihajali svojci z žalostjo v srcu pa spet oni, ki so si s Kočanovim blagom želeli napraviti veselje. Srečevali so se v blagih časih. Pa zopet v vojnih letih. Kočan-ova družina je poznala učitelje tekom sedemdesetih let. Prej so na Leše prihajali »h nogam« učitelji in duhovniki.

Dobro se spominjam Kočanovih zakoncev. Gospod so nosili kratko brado — koničasto in bolj kratko. Bila je bela. Okrogel podbradek se jim je tresel ob pogostem smehljanju. Bili so gibčni kljub letom in okroglini. Gospa pa so govorili tako tiho. Družabna in šaljiva, pripkupna trgovca sta bila. Z leti pa je od Kočanovih ostala samo Verica za leškim pultom.

Poznala je bolečino mater — bile so to številne leške mame, ki jim je sinove ugonobila kruta druga vojna. S črno ruto je prestopila prag leške trgovine Anica Božank — mlada vdova Gustina Čegovnika — Vilijeva mama, Kretova mama, Kopmajerjeva — Gustijeva mama. Verica jim je sočutno postregla. Tem ženam so se pridružile druge, odete v črnilo. Zadnja leta okupacije se je število črnih rut na leški »gasi« pomnožilo.

Prihajala so sporočila z nemške fronte — »Fermist« in tu pa tam tudi vrnjeni dokumenti. Brat Mirko je bil nekoč na Rožančevem pri uju Mervi. Prav tisti dan so prinesli Krajnčevi Veroniki sporočilo o Nacijevi smrti. Dobri ljudje v sosednjih stanovanjih so komaj oteli življenje Veroniki. Obstalo bi ji bilo srce. Dolgotrajna masaža jo je zopet oživila. In te boleče pošte so se bale mame, pa naj je bil sin na fronti ali pa v »lesu«. In takšna težka sporočila so ponesli v Pristav, k Hermonku, Pa-pežu, Pohlanu na Nove bajte, Ratiju, Srotu, Skrivalniku, k Makiju, Ravnjaku, v Šebovje, k Štajnarjevi babici, takrat so bili na Žerjavljem, k Pludrovim na Leše, k Matvozu, k Čegovniku. Marsikatera hiša je dobila kar po dvoje vojnih udarcev. Drobnege starčka — Žnideršičevega očeta — pa je ubila bomba z letala. V »holcuti« na Novih bajtah pri delu, pri cepljenju drv. Boleče sporočilo je bilo prineseno Knežarjevi mami, na Andrejevo kmetijo, v Čopov dom, h Kretu, Čebulcu, Kopmajerju, Arlu, k Bojniku, Leskovcu, Samcu in zopet k Samcu, k Jelenku, k Prazniku in Šulerju in pa Podkrižniku. Tudi deklet je med imeni mladih Lešanov — Kajžarjeva Julka — Božičeva.

Ponesrečen napad na tovarnjak z rudarji je zadel bolečo rano v Jelenkovo in Skrivalniko-vo družino. Skrbna delavca in očeta sta se po končanem šihu pripeljala na Leše in se zgrudila pod rafalom partizanske roke. Tovarnjak z leškimi rudarji je bil v temi podoben tovarnjaku s policijo.

Petnajstletna Skrivalnikova Mici je operirana na slepiču pričakovala v bolnici obisk mame in atija. Bil je dan po operaciji. Žeja, vročina, bolečine in slabost. Srečanje z ljubečimi starši bolničku ublaži operacijske težave. A Miciju so prinesli tisti dan grozno, bolečo vest.

Nekdo pa, ki je zakrivil Papeževim sinovom izgon v taborišče, je ukrotil tudi tragično usodo Pepki — pozneje Rogački Jožici.

Se vedno jo vidim — v strmini Lagoječega klanca me sreča visoko dekle temnih las in kot mleko bele polti. Živahno, gibčno dekle. Vedno tako okusno in lepo oblečeno. Ob ljubkih kretanjih zibajoče se gube njenega krila. Ljubezen očeta Tonija bi jo bila verjetno obvarovala obupa v težavnem življenju. Oče in ujec Jakij in Tonij sta mlada umrla v taborišču. Pepka, ki so jo Rogački klicali — Jožica, ker je bila pri hiši že sestra z imenom Pepka, je pozneje delala v papirnici na Prevaljah. Most, ki vodi čez Mežo, je morala preiti za vsak šiht. V teži življenjskih tegob jo je šum vode zvalil.

V globinah dravskega jezua je našla rešitev iz trenutnega navala gorja. »Mama — kár v vodo — mama ne,« so povedali ribiči, ko so čuli prošnjo na pol oslepelega devetletnega dekletca Darinke. Samo hip. Dvoje življenj v groznem objemu vrtinca reke Drave, potem pa... Za obe bi se našla rešitev, ko bi obupan človek imel moč potožiti svoje gorje nekemu, samo potožiti...

Razni obupanci, ki so jih rešili, povedo: »Nikoli več — nikoli si ne bi več jemal življenja sam, tako grozna je priprava na smrt v obupu.« Meža pod papirničnim mostom šumi. Ozrem se na tovarno lepenke. Tu notri med številnimi sodalci je potekalo življenje Papežev Pepke — Jožice ob delu. Precej dobrih ljudi poznam iz te »fabrike«, ko bi jim bila zaupala, potožila... V »Ferlescimru« so leške volitve.

Zlate črke na spomeniku je obsijalo vigredno nedeljsko sonce. Tu so vklesana imena padlih partizanov iz leške vasi in bližnje okolice. Tu je seznan umrlih v taboriščih. Seznanja rajnih leških »pobov« z nemške fronte pa ni na spomeniku.

Vsi rajniki rojaki iz te ozke, daleč segajoče vasi so bili mladi. Samo živeti so želeli. Živeti in delati. V ozadju zlatih črk pa vidim skupine mladeničev, ki so z vriskom in pesmijo prišli po slovo v letih 1942 — 43 — 44. Peli so, da so zadržali solze.

Z rdečimi progami posušene krvi zaznamovana telesa so obležala širom domovine in daleč zunaj nje. Prej pa, da so izdahnili, so njihove misli zadnjič pohitele na Leše, v rojstno vasico. V smrtnem boju so misli počasne. Osredotočijo se le na ozek krog. Nič ne ve za posamezne predele leške vasi, ki so umirajočim stopili pred oči in se z ginevajočim življenjem polagoma oddaljili, za vedno...

Te tihe bojzani za sinove in bolečine za izgubljenimi svojci je Verica poznala. Z vsakim je »pomarnava«. Potolažila in ulila novega upanja domačinom Lešanom. Tudi ona je ostala sama z Jelko. Pogled na cesto ob stari šoli, Jelka je razumela. Ta pogled je boleč. Po tej cesti je odšel mož in atek Pavle.

Mnogim materam je ostalo upanje. Še se bo vrnil pogrešani sin. S takšnim upanjem so legale slednjič tudi v — grob.

Verici pa se je vračala Jelka. Drobnost — prikupno dekletce se je vračalo. Najprej z gimnazije. Pozneje se je vračala k mami ob počitnicah. Prvega dohtarja so dale Leše v osemnajstletnem stoletju. Gutovnika in duhovnika Verhnjaka. Dvajseto stoletje nam je podalo Jelko. Kočanovo Jelko.

Komaj je pričela s prakso v slovenjegraški bolnici, že so bolniki povedali: Skočidovski Pepij — poznani čebelar — je bil hudo bolan. Jelka pa je bila dežurna. Ob Pepijevi postelji je obstala in prebila dežurstvo pri njem in spet se je vrnil k svojim čebelicam.

Morda bo rojeno kdaj dete na Lešah, ki bo imelo moč in kot zdravnik možnost premagati novotvorbe v človeškem telesu. Upi, prošnje in goreče želje so ostali neizpolnjeni v družini Pačnik, Skrivalnik, Dretnik in pri mami Verici. Tako kot nekaj »bertar« Gutovnik, tako še danes »dohtarska« veda ni kos vsaki bolezni. Kako revni smo in brez moči, spoznamo, ko nam smrt iztrga iz rok domačega človeka. Spomini uidejo h Kristini mami, kako vroče so si želeli ozdraveti. Vsak se boji smrti, vsak — vsak človek.

Tako je tudi Gregorčevi babici bolezen izpodrinila upanje, tisto edino željo — živeti.

V devetnajstem stoletju so dale Leše Mežiški dolini učiteljca — Karla Doberška. Na pra-

gu 1900. leta je Kot dal profesorja Večka. V dvajsetem stoletju je dal Kot v dolino Meže duhovnika Ocvirkovega Lojzija, s Kota sta odšla dva živinozdravnika Lojzija in Vlado — Lagoječa. Kot je dal tri učiteljice: Makijevo Darko ter Liziko in Lagoječo Urško. Zgornji del Kota je z Lešami tesno povezan. Zanj je na Lešah prvih nekaj razredov šole. Zvonovi svete Ane vabijo ob lepih nedeljah Kotovce, vse, kar le more na noge. V leški vasi pa itak potrka glas zvona na vsake duri.

Kar je mladega, večina vse poroma tja gori pod »lipe ob dveh cerkvicah«. Kako čudovite so lepe nedelje tam gori, spozna človek, ko mu jamejo tegobe let oteževati korak. Ob procesiji po Pristovskem travniku pa se človeku povrne občutek očarljivih trenutkov mladosti. Procesija poklekne, se za nekaj metrov premakne in zopet poklekne. Ob dotiku tal se človek zavč. Bilo je tako lepo držati se mamine roke. Okrog in okrog vse polno znanih obrazov. Množica se je premikala, za hribčkom je pokalo. Pevci so prepevali, ministranti so zvonkljali. Cerkveni vhodi so bili vsi »okrenčljani«. Potem medica, bonboni — ob človeku pa mama, ki bi rada nudila otroku vse, vse, ko bi mogla...

Zopet zvonkljajo. Dotik kolena z zemljo. Roka, ki sem se je oklepala in desetine rok leških mamic že trohniijo... Zdaj so lepe nedelje očarljive, tako čudno lepe za naslednje generacije. Mogočno bučanje zvonov, šest listja in orjaških lipah, vonj bogatih in lepih oblačil in drobne, radovedne očke otročkov.

In zopet se zbudi spomin za okroglih 40 let nazaj.

Ravan okoli cerkve je bila natrpana. Kdo ve, od kod vse so prišli romarji, ko so namevali dvigniti nov zvon v zvonik svete Ane. Med množico sem poznala Marico — Petrejevo. Njena mama nam je šivala, oče je bil pa čevljar. Za Grošljevo in Kočanovo je stala Petrejeva hiša. Danes je tam dom sošolca Kristija in njegove žene Tončke.

Marica je bila tisto lepo nedeljo pokrita z velikim, lepim klobukom, z rdečo rožo na njem. Tudi zvon je bil ves »okrenčljan«. Menda se je z zvonom odpeljal v zvonikovo lino eden Švabovih fantov. Konci debelih štukov so gledali iz line. Spominjam se govorjenja množice krog in krog cerkve, ko se je zvon bližal zvonikovi odprtini. Više ko je bil zvon z mladeničem, glasnejši so postajali ljudje pod njim. Napeto pričakovanje je množici vernikov razgibalo ugibanja, kako bo zvon uspelo postaviti na pravo mesto.

Daleč so že tista leta. Trjančenje novega zvona je potrkalo zdaj na ta dom, zdaj na onega, kjer je ostal vaščan na domu. Včasih se kdo tudi nevoljno obregne, češ »mladi pa ja grejo gor«. S tem je povedano tisto boleče občutje, ko človek ne more več v strmino, srce si še vedno želi tiste lepote, a je organizem preslaboten. Kot členi v verigi življenja smo. Začetek — trajanje — nehanje. Iz tega člena se razpleta nov člen — tako se obnavljajo življenja.

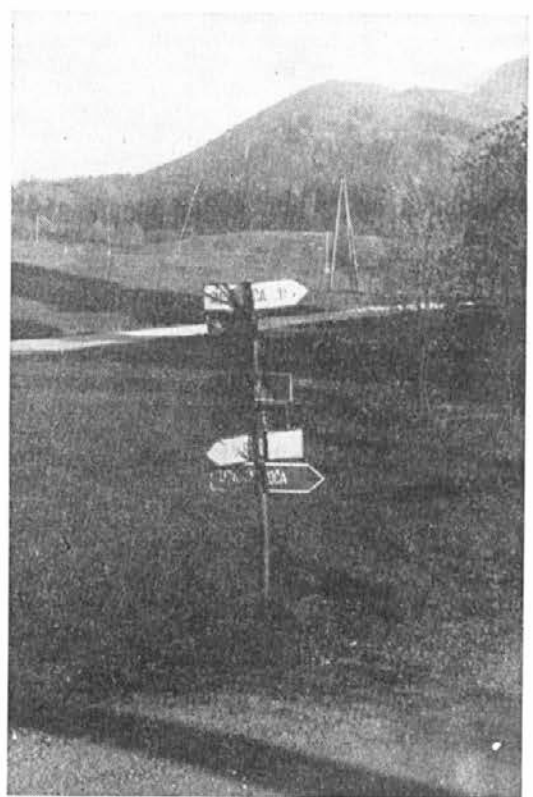
Lipa ob cerkvicah je zopet in zopet ozelela. Fantje, deljeni v dvoje skupin, prvi — oni iz lesa, drugi — z raznih nemških, ruskih, italijanskih front — so se od kraja po vojni radi ravšali med seboj. Mame so jih mirile. Čas je med njimi izbrisal pregrado. Delati, skrbeti za družine, živeti v miru. Iste želje so jih zopet spojile v celoto. Lešani. Domačini ozke dolge vasi, nad njo pa Volinjak z znano legendo. Vile so stanovale v skritih votlinah Volinjaka. Leške cerkvice pa so zidali »Ajdi«. Mož in žena. Zidalo se je oboje cerkev hkrati. Imela sta le eno zidarsko kladivo. Izposojala sta si ga z ene cerkve na drugo, le roko sta stegnili po orodju. Zato stojita cerkvi blizu skupaj. To sta cerkev sv. Ane in cerkev sv. Volbenka. Legendo pripovedujejo iz roda v rod dedki in babice, ali pa tudi starši — svojim otrokom.

Mrak je legel nad tiho rudarsko vas Leše. Okusno opremljeno sobo osvetljuje rahlo zasenčena svetilka. Zunaj je hladen januarski večer. Pramen luči osvetljuje izsušene roke žene domačinke. Pred 77 leti so to dekletce ponesli h krstu na Faro. Iz tega deteta je zrastle dekletce, ki mu je bilo trinajst let, ko je začela prihajati v trgovski lokal na Lešah dveletna Verica k tetki — mamiki Ani. Poznali sta se. Poznata se tudi čustveno.

Opazujem izpite roke mamike — rojene na Novih bajtah. Zdravnica Jelka je prihajala cepiti malčke na Leše. Med drugimi je cepila vnučke tudi tej mamiki. Prvi Jelkini pacienti so že delavci v »fabriki«, nekateri so še vajenci, drugi so pred izpiti, tretji so pripravniki. Bogle za kakšne poklice. Mirna ženička obuja spomine na stare Leše. Nežni roki se kdaj pa kdaj predeneta. Nekoč so bile te roke okrogle. Skušam si ustvariti podobo tega nekdanjega dekleta. V spremstvu priletnega gospoda Siraca odidejo v nekem nedeljskem popoldnevu tri ali štiri dekleta v snažnih svetlih letnih oblekah proti Ravnjaku. Med potjo pa se jim pripeti neprijeten dogodek. Pri Pečniku je bila tista davna leta, od takrat je že šestdesetkrat nastopila v deželi pomlad, cesta oziroma pot mimo hiše speljana pod hišo in hlevi. Pod hlevom se je zbirala gnojnica. Čez to lužo je bila položena deska. Dekleta so pričakali pastirji. Ko so dekleta želela preiti desko čez gnojnico, so nagajivci spustili z gumna v lužo kamen. Lepe obleke so bile poškrabljene z gnojnično brozgo. Razjezeni gospod Sirac je stekel za pobalini, a so se mu oglasili z dimnika.

Siračev oče in dekleta — prijateljice sedemnajstih — osemnajstih let — so se moralno vrtniti. Z leti je pobaline dohitelo spoznanje. Eden od njih že počiva pri Barbari. Bolehna mamika si popravlja toplo ogrinjalo. Bojim se, saj je vstala zaradi mene, da se ne bi prehladila. Soba je prijetno topla. A vendar, saj je prej legla, oslabljeno je njeno srce. Morala bi oditi, da mamika ne bo predolgo pokonci, in rada bi še ostala pri nji. Kar očitam si, kako malo poznam domačine z Leš. Ta sproščenost in lepota ženičkih besed osvoji človeka. Poslušam jo, kako izbira besede, »kako bi rekla«, študira, da ne bi bil nihče prizadet. Kako dobro in globoko ona pozna čustva sovaščanov. S to lepoto njene duše je nekoč odhajala visoka, mlada žena čednega lica z otročkom v naročju. Odhajala je iz rodnih Leš v tujino. Njen pogled se je obračal po domu, kjer zna med časom njenega bivanja v tujini zmanjkati njenih dragih. To rodno vasico je zapuščala, da bi mogla otroku nuditi — kruha.

Kot lastovka v prazno gnezdece se je z družino vrnila na Leše. Dvoje desetletij je rodno vas spremenilo. Zopet nudi kruha domačinom. Marsikje ga celo ostaja. Poslovim se od mamike in mi je kar žal, da nikoli ni bilo tistega »časa«, da bi jo bila bolje spoznala. Hladen veter piha nad vasjo, v notranosti pa mi je toplo. Grejejo me plemenite besede ženičke, ki mi je podala roko.

Naše ogledalo

Tisto roko, s katero je povsod pripravila topel — prikupen dom. Temen je Gutovski breg. Spodaj pa gorijo luči po leških domovih.

Dolga leta sta legali k počitku ta mamika in Verica. Ugasnile so luči. Ljudje so pospali. Misli Verice in te mamike pa so splavale na daljne ceste, po katerih sta odšla moža — očeta. Obe sta zatajili svojo bolečino, da bi obdržali spoštovanje otrokom do očeta. Mnogo noči je bilo prečutih. Ljubeča žena, dobra mama si postavi tisoč vprašanj, na mnoga dolgo ne zna odgovoriti. Razdvojen notranjost. Bolečina. Ob vsem pa ostati mama, gospodinja in žena. »O, Verica je bila dobrega srca, ob Jelkinih odhodih je vedno pripravila zavojček iz svojega gospodinjstva, da ga je Jelka ponesla — atiju.«

O, razumela sem vas, ljuba, dobra mama in babica. Od bolečin prekaljena žena — mama zmore toliko plemenitosti. Žena, ki je ljubila. V ljubezni pa je moč, lepota vseh lepot in prav ljubezen jo napravi notranje še bolj bogato in plemenito tudi, ko ostane — sama.

In nenadoma sredi Gutovskih bregov najdem sled za Aniko — dijakinja na gradu. Tudi v njenem ožjem krogu se je plemenitost kalila z bolečimi izkušnjami. Ljubezen pa bolečino preraste. Začveti nova bilka, požlahtnjena z bogastvom čustvenosti.

Z Brančurnikovega praga je stopila Jelka. Čas zimskih počitnic je. Vrača se domov. Podoba rajneke mame Verice ji bo ostala v spominu za vedno. Tu spodaj pred Brančurnikovo hišo doživi prvi večer, ko je ostala sama. Najraje bi človek na tak večer stekel na »britof«, kjer je mama prav tako prvič ostala čisto sama.

Jelko čaka dom na Lešah. Utrujena je. Napetost popusti. Zdaj bi človek spal, spal, da bi, ko bi se prebudil, nekdo povedal, saj so bile le težke sanje...

Nocoj je mama ne bo ogovorila.

Pa vendar, Jelka odide domov, v dom, kamor se je vračala v zimskih počitnicah. Jelkin dom je ostal to noč osvetljen. Vaščani dobrih src so jo sprejeli in ostali z njo v noč.

Tisti večer pa je ostala prižgana luč tudi na Fari pri Krišanu. Bila je sredo, 25. decembra. Datum pogreba naše mame, ki so pri Kočanu kupovali in pogreb Verice, ki je Kočanovo gospo objela kar s škrcnieljem vred ob veliki radosti, ko je opazila prihajati ljubljenež človeka. Le od maminega pogreba je poteklo že osem let.

Pri teti Jerčki so se zbrali Ravnjakovi. Proslaviti so želeli rojstvo otroka. Fantka so dobili. Prijazna teta na Fari in sorodniki, ki stanujejo po Fari so zalili veselo novico. Že so zgodnji Farčani prižigali luči za odpravo na delo v četrtek jutraj, ko je družba pri Krišanu še od prejšnjega dne proslavljala. Še vedno mlade tetke Lizika, Ivica, Lojzka in Micka so ugibale, kaj bi zloženega in shranjenega izbrale, da bi podarile Francijevi ženi. Po njihovih omarah in predalih je zloženih še mnogo copatkov, nogavičk, kapice, majic in hlače, ob katerih se mama vedno rada ustavi. Ob pogledu nanje na novo oživi spomin na tisto radost ob pričakovanju otroka. Del tiste svoje materinske sreče bodo odstopile Francijevemu fantku. Ravnjakov dom jim je ostal dom, in to tako veliko pomeni človeku, če se v dom vrača brez »šajha«. Poleg vsega pa so izbrali otroku dedičje ime. Bolehnega se počutijo dedi. Dobri otroci skušajo očeta razveseliti. In zopet bo pri Ravnjaku veselo, kot je že bilo...

Jelkini copatki, kapice in majčice pa so zloženi širom območja, ki ga zajema bolnica Maribor. Na dolgem hodniku bolnice postoji drobna ženica v beli zdravniški halji, ko odnaša smrti otetega otročka mama domov. Solze v očeh hvaležnih staršev, to so biseri, ki se potočijo po licih teh, ki so bili srečni, ali so želeli biti srečni. Drobna Jelka jim vrača upanje. Verjetno je na hodniku tudi kdo, ki bi ji rad stisnil roko, to roko, ki bi jo najraje objel, pa si morda ne upa.

Jelka pa bere hvaležnost iz oči.

Drobna je zdravnica Jelka z Leš. Domačini jo imajo radi. Njena dela pa so velika...

Miha Rebernik

Ajnžik

Se res tako malo poznamo

Kdo je Mihael Rebernik s Tolstega vrha?

Na to vprašanje sem dvakrat naletel tiste dni, ko je bil Štekneči Miha nad zemljo. Vprašanju sem se začudil zategadelj, ker sta mi ga postavila dva znanca — domačina.

Kdo je torej ta nepoznani mož? Domačin je od nog do glave. S sedemnajstimi leti je prišel s strojnskih bregov na Štekniho, kjer je bil svojemu očetu zvest in poslušen pastir in hlapec, pa poslušen olcar in furman mogočnega suškega gospoda.

Možej je bil malo naglušen. Zategadelj je prav zanimivo, da je imel posluh za muziko. Bil je samouk. Nategoval je navadne Lubasove mehe, na katere je znal goditi tudi tako, da se je usedel nanje. Kadar se je učil kakšno novo vižo, je na vse lepem pustil delo in potegnil mehe; vstajal je tudi ponoči in vadil. Ni znal veliko viž, vendar dovolj, da je bil za godca doma in v soseski. Na steljerajah, godovanjih, puštnijah ali na kakšni mali ovseti je bil Miha godec. Juckati je mogel kot malokdo.

V cotavi Štekneči bajti — ki bi bila dobra za muzej — je živel zadnjih trideset let. Čudno lep razgled je tod naokoli, saj ti pogled objame vsaj pol Mežiške doline. Tu je živel z borno penzijo, ki jo je delil s svojo drugo ženo. Skromno je živel, zato je bil z vsem zadovoljen.

Nekaj let je delal šihte za zadrugo in dokler je mogel — še lansko leto — je kljub osmim križem pomagal pasti živino na našem skupnem pašniku.

Med nami je vseskozi živel, pa smo ga vendar tako malo poznali! Ne vidimo zanimivih obrazov okoli sebe, ne znamo jih odkriti!?

Škoda!

Rok Gorenšek

V spomin mojstru harmonike

Danes smo pospremili k večnemu počitku in pridružili starim Hotuljcem, ki počivajo na pokopališču pri sv. Marjeti, enega izmed mnogih novih Hotuljcev, če lahko tako rečemo, enega izmed mnogih, ki v zadnjem času prihajajo v Kotlje, da bi tukaj njihov dom, njihov domači kraj, pa tudi kraj njihovega večnega počitka.

Martin Mravljak, ki se je rodil 18. 10. 1892 v Plešivcu pri Šoštanju, bo eden prvih novih Hotuljcev, ki bo s svojim grobom, tu pod našimi košatimi lipami čvrsto povezal novo s starim in staro z novim v novo sodobno hotuljsko sosesko — v nove Kotlje. 86 let bi letos dopolnil Martin Mravljak, če mu ne bi nenadna smrt pretrgala življenje. Med nami je živel zadnja leta, vzljubil je naš kraj — Brdinje — Kotlje — naše ljudi, le mi ga nismo dovolj poznali.

Kot kmečki sin, pozneje pa velenjski rudar, je že od mladih let okušal vsakovrstne težave in trpljenje, pomanjkanje in brezposelnost, posebno v stari Jugoslaviji.

Rajni Martin je preživel dve svetovni vojni, v prvi je bil najprej na ruski fronti ujet, po vrnitvi je prišel na fronto v Italijo in bil zopet ujet. Drugo svetovno vojno pa je preživel kot rudar, kar je ostal tudi po vojni vse do upokojitve.

Hčerka in sin sta se mu preselila k nam na Koroško, kamor ga je zmerom vleklo srce, zato je odšel za njima in se naselil na Brdinjah pri Ladiniku. Tu mu je podnebje prijalo, tudi zdravje se mu je popravilo, počutil se je srečnega.

Imel pa je pokojni Martin že od rojstva, posebno nagnjenje, posebno prirojeno veselje do muzike, do harmonike, igral je harmoniko in klarinet po ovsetih, domačih zabavah in veselicah in še več, pričel je sam od sebe, kot pravi samouk — izdelovati in popravljati harmonike.

Diatonične harmonike so bile njegovo veselje — njegovo življenje. Pred tremi meseci je izdelal poslednjo harmoniko, dve sta ostali nedokončani.

Dragi prijatelji! Prav zares je škoda, da je kruta smrt tako na hitro pretrgala nit življenja možu, ki je v tem našem stehničiranem svetu magnetofonskih trakov, plošč in zvočnikov ljubil in izdeloval harmonike, ki s svojimi blago zvonečimi glasovi razvesele in pomirijo vsako, še tako razvajeno uho in srce.

Ko bomo kje zaslišali glas diatonične harmonike, se vas bomo spomnili — vrisk klarineta nas bo prav tako spomnil na vaš in hvaležni vam bomo, dragi Mravljakov oče. Zato hvala za vse, kar ste v življenju storili! Počivajte v miru v naši in vaši slovenski koroški zemlji!

OBVESTILO SODELAVCEM

Vso gradivo za naslednjo številko Koroškega fužinarja (1/79), ki bo izšla okrog 25. januarja, sprejemamo najkasneje do 15. decembra 1978.

Rokopisov in fotografij ne vračamo!

Ivan Modrej

CERKEV NA URŠLJI GORI

Prav ob slovenski koroško-štajerski deželni meji na nadmorski višini 1696 m stoji romarska cerkev sv. Uršule. Je najvišja cerkev v Sloveniji. S tako odlično lego je stavba z nekaterih strani že od daleč vidna, posebno dobro ob sončnih zahodih iz Mislinjske doline, ko se njen obris jasno odraža od večernega neba.

Skozi zeleni gozd nas vodi strma pot na precej široko planoto. Pred nami stoji zidano znamenje na levi je bila pred vojno hiša, kjer so prenočevali duhovniki starotrške in razbarske župnije, ki so prihajali ob cerkvenih shodih opravljat službo božjo.

Planota se razprostira na vzhodni strani cele gore. Na desni vodi pot na drugo planoto nekaj manjšo od spodnje, na kateri stoji cerkev, ob njej pa sta bili pred vojno še dve hiši za romarje in planince. V zadnji vojni so bile vse hiše požgane. Samo planinski dom je bil po vojni obnovljen, ostale hiše so v razvalinah.

Cerkev je obrnjena z glavnim oltarjem proti vzhodni strani in stoji tako, da je polovica z velikim oltarjem na Štajerskem, drugi del (ladja) pa na Koroškem, deželna meja gre skozi sredino cerkve.

Ves ta del gore se imenuje Plešivec. Za cerkvijo je še nekoliko višji vrh. To je najvišji vrh vse gore, od tod je lep razgled na vse strani. Planota je precej širna. Imenujejo jo »Šisernik«. Pod »Plešivcem« se razprostira »Pager« in vsi trije deli: Pager, Plešivec in Šisernik tvorijo goro sv. Uršule.

Prav zanimiva je zgodovina nastanka te cerkve.

Leta 1570. so se zbrali pri Florijanu Plešivčniku in njegovem sinu Antonu gospodarji od Macigoja do Verneška in Prevolnika. Pohlevno so pritrdili, da bodo sezidali sveti Uršuli hram, da sedem dežel naokoli ne bo na bolj visoki gori take cerkve, menda zadelj pet reči, da bi jih pod plaščem svete Uršule nikoli ne manjkalo: 1. dobrotljivosti, 2. kruha, 3. mošta, 4. volne in 5. ta prave krščanske vere, ki so jo slovenjgraški luteranski purgarji kazili.

Florijan Plešivčnik (ki je bil po besedah škofa Tomaža Hrena »vir pius, et bonus«, magnus benefactor et promotor totius et bonus«, pobožen in dober mož, velik dobrotnik in pospešitelj vsega dela). Sin njegov Antonius, Vincentius Prevolnik, Baltazar Naravnik, Rupertus Schyessernik, Benedictus et Lampertus Mozhilnik et Juri Prevalnik. To so bili sami uršljegorski kmetje.

Spominska knjiga v starotrškem župnišču pri Slovenj Gradcu pripoveduje: Leta 1601. je bil Tomaž Hren, deveti škof ljubljanski, v dobrlevaškem samostanu v Podluni pri novi maši Sebastijana Kelbelna, ki je bil pozneje prošt v istem samostanu.

Ob tej priložnosti je prišel škof skozi trg Guštanj na Plešivec. Ko je škof videl brez vsakega načrta postavljeno zidovje, je ukrenil vse potrebno, da se je dozidala cerkev in dal navodila glede oltarjev. Takratni cerkveni ključar Florjan Plešivčnik je v kratkem času dovršil delo.

Nabrali so v ta namen po raznih darovanjih 500 forintov (goldinarjev).

V nadškofijskem arhivu v Ljubljani in v župnijskem v Starem trgu so se ohranili dragoceni zapiski o tej gradnji cerkve. Cerkev so začeli zidati v božjepotne namene že kmalu po letu 1570. Ljubljanski škof Tomaž Hren, pod katerega sta v cerkvenem pogledu tisti čas spadali vsa Mislinjska in Mežiška dolina, je o tej cerkvi, za katero je bil očitno zagret, sam pisal nekakšno spominsko knjigo. Začel jo je 12. septembra 1599. s svojim življenjskim načelom: (»Terret labor, aspice praemium«).

»Ako te plaši trud, poglej na plačilo«.

Imenovani škof se je rodil leta 1560 v Ljubljani, pokopani je v cerkvi v Gornjem Gradu, kjer ima v cerkvi veliko reliefno nagrobno ploščo.

Leta 1602, na nedeljo, 18. avgusta, je cerkev posvetil in v njej tri oltarje: sv. Uršule, sv. Trojice in device Marije. Čez sedem let, to je leta 1609, pa je škof v tej cerkvi posvetil še štiri oltarje: sv. Križa sredi cerkve, sv. Mihaela, Jerneja in Jurija ter sv. Lenarta. Ko je bil tretjič na gori, je delil zakrament birme (menda cel dan).

Oltarjev sv. Križa, sv. Trojice, sv. Mihaela in Lenarta cerkev sedaj nima več, pač pa sta bila v poznejši dobi postavljena oltarja sv. Jakoba in Matere božje.

»Poslej je začela cerkev sv. Uršule cveteti in rasti in k njej so pritekale iz vseh krajev in dežel neštete množice romarjev,« je zapisal škof v svojo spominsko knjigo in še omenil, da so zvonik prizidali in ga dokončali leta 1614., kar je izvršil mojster Janez Domino Abundio, ki ga je Hren poslal iz Ljubljane, to se morda nanaša na kasneje postavljene zvonik na južni strani, saj je bil zahodni stolp že v prvotnem načrtu in torej ne »prizidan«.

Škof Tomaž Hren je bil eden najvidnejših protireformatorjev. Na razvoj naše umetnosti je imel neposreden vpliv. Stoji na čelu tako imenovane protireformacije, ki je pomembno zgodovinsko razdobje.

Opis cerkve

Velika stavbna gmota, ki jo pokrivajo skodlaste strehe, je vsa nekam zleknjena v širino, sicer pa je v tlorisu precej razgibana, saj se naslanja na izredno široko ladjo, ožji prezbiterij z dvema nižjima prostoroma ob straneh in kar dva zvonika. Vsa iz lomljenega kamenja zidana stavba, ki je zaradi pogostih viharjev na zu-

nanjščini večinoma kar brez ometa, je na prvi pogled gotška, saj ima v prezbiteriju opornike in tudi okna, ki so jih kasneje zgoraj zazidali, so imela šilaste vrhove. Znotraj je stavba prav svojevrsna. S tremi pari močnih šilastih lokov je razdeljena po dolžini v tri ladje, ki so za oko domala enako široke, čeprav je v resnici srednja najširša in južna najožja. Vse tri ladje pokrivajo ravni leseni stropovi iz neometanih podolžnih desk, le s to razliko, da je v srednji ladji ta strop za kakšno dva metra višji od stranskih dveh, tako da spominja to višinsko stopnjevanje na stare romarske in zgodnjegotske bazilike. Seveda tu srednja ladja nikoli ni imela svoje razsvetljave, ker v stenah nad šilastimi loki ni bilo oken in je vse tri ladje že od nekdaj prekrivala enotna dvokapna streha. Zato je cerkev v prostoru le nekakšna »neprava bazilika«. V prezbiterij vodi iz srednje ladje šilast slavolok, ki je zidan in ometan, saj za kamnoseška dela primerne kamna v tej višini ni bilo na pretek. Obok je v prezbiteriju že polkrožno banjast.

Ob vsaki strani spremlja oltarni prostor po ena kapela, kot podaljšek stranskih ladij. Čeprav sta tudi ti dve še obokani s križnimi rebrastimi oboki, je tudi tu prava gotika že zdavnaj umrla.

V primerjavi z arhitekturo je cerkvena oprema razmeroma skromna in tudi maloštevilna. Veliki oltar je sicer dovolj dober izdelek podobarstva in kiparstva s sliko sv. Uršule, ki sprejema pod svoje varstvo predstavnike različnih stanov obojega spola in zato na široko razgrinja svoj plašč, ki ga razpetega drže angeli. V svečano odprtem »tronu« pa se isti ikonografski tip ponovi v reliefni izvedbi.

Zanimiv je oltar v južni kapeli. Izdelan je ves iz kamna, njegovo navidezno preprostost in okrasno motiviko lahko označimo za renesančno.

Tudi oba kamnita oltarja ob stranskih ladjah imata polno renesančnih elementov.

Tretjemu stebri od zahoda proti vzhodu je dozidana kamnita prižnica. Iz cerkve vodijo kamnite stopnice na kor in v nekdanji zvonik. Na južni strani cerkve pa vodijo lesene stopnice v zvonik, ki je bil »prizidan«. V njem visijo trije bronasti zvonovi. Zvonovi imajo latinske in nemške napise. Slovensko se glase: Na velikem zvonu: »Po znamenju križa reši nas naših vragov, Bog naš.« »Delo Gašperja Franchija Ljubljanačana leta Gospodovega 1701.

Pod podobo sv. Uršule stoji: »Sveta Uršula s celo svojo deviško trumo, prosi za nas!« Pri podobi sv. Križa: »Sovražnika s križem vstraša.«

Srednji zvon ima napise: »V početku Marija nisi grešila. Prosi za nas Očeta, katerega sina si rodila.

Delo Gasparja Franchija leta Gospodovega 1705.

Mali zvon ima napis: »V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu, in Bog je bila Beseda.

Skozi ogenj sem tekkel, Luka Mahnič me je ulil«.

Številke so nekoliko nejasno izdelane in kažejo na letnico 1584. Teža zvonov: veliki tehta 30 stotov, srednji 18, mali pa 11 stotov.

Prva in druga svetovna vojna je prizanesla cerkvi in zvonovom, čeprav so v bližini požgali planinski dom in dve hiši za romarje.

Prizanaša ji (v drugačnem smislu) današnji čas, saj se nihče ne zmeni zanjo, ko kriči po popravilu.

V spominsko knjigo, ki so jo leta 1848 začeli pisati v slovenščini in so jo hranili v župnišču v Starem trgu, je vpisan tudi Prešernov prijatelj Anton Oliban, kaplan v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, 24. in 25. julija 1856. Umrl je leta 1860 kot kaplan na Prevaljah. Bil je pesnik in narodni buditelj ter gotovo med prvimi v naših krajih, ki je prebiral Prešernove Poezije.

Ko je bil poznejši škof Slomšek spirital v semenišču v Celovcu, se je 12. septembra 1854 podal iz Mežice v spremstvu vodiča na Uršljo goro. V večernem mraku (spremljevalec se je medtem vrnil) je prišel do kmeta Naravnika, ki pa mu ni mogel dati prenočišča (morda se mu je zdel pregosposki), ampak ga je spremljal še uro hoda daleč na štajersko stran k velikemu planinskemu posestniku Plešivčniku. Kmet si je mislil: »Tam so bolj vajeni gospode.«

Tja sta prišla okoli devetih zvečer.

Tu je bil Slomšek prav po domače postrežen. V skrbeh, da bi zjutraj ne zaspal, je prebedel vso noč v neki starinski sobici! Ko se ga je okoli treh zjutraj loteval spanec, so ga zbudili mlatiči s svojim enoličnim pikapokanjem. Okoli štirih se je oglašil veliki zvon pri sv. Uršuli in iz višave pošiljal jutranji pozdrav v globoke doline. Odpravil se je na pot: Domača dekla mu je bila za vodiča in v cekarju mu je nesla kruh in vino za zajtrk. Ob pol šestih sta bila že pri cerkvi. Slomška je iznenadila lepa planota na vrhu in štiri dobro ohranjena stanovanjska poslopja, zlasti pa velika cerkev.

Cerkovnikov sluga, ki je prebival vse poletje do pozne jeseni na gori, si sam kuhar in živel neprostoovoljno kot puščavnik, ju je sprejel v svoji čumnati in bil vesel, da vidi človeka, ker po cele dneve ni videl nikogar.

Njegova služba je bila vsako jutro zvoniti zoper slabo vreme. Slomšek se je pripravil za mašo. Le tri osebe so bile v cerkvi, Slomšek sam, cerkovnikov sluga in dekla, ki ga je spremila. Po deveti uri se je poslovil od sluge, ki ga je opozoril, da je naslednji dan, 14. septembra glavni shod na gori Oljki. V najhujši vročini (leta 1834 je bilo izredno vroče in suho) je šel peš po samotnih krajih in okoli dveh popoldan prispel v Zavodnje, kjer se je malo okrepčal in nadaljeval pot proti Šoštanjju. Tam je v župnišču prespal.

Razgled raz Uršljo goro je naravnost očarljiv.

Na severno stran vidiš pod seboj dolino Meže s Kotljami, Ravnam, Prevaljami, bolj na desno pa Dravograd.

Od zahoda proti vzhodu se vleče mogočna Dravska dolina, a ravno proti severu se razgrinja lepa in rodovitna Labotska dolina. Sredi doline se belijo zidovi Št. Andraža, nekdanjega sedeža lavantinskih škofov.

Proti zahodu meji na dolino Sviniska planina, na desni pa Kora z vrhom Špiikom. Mursko dolino lahko zasleduješ od začetka do kraja. Med to dolino na spod-

njem koncu in med Dravsko dolino se razprostirajo Slovenske gorice z radgonskimi in ljutomerskimi vinogradi. Ob južnem bregu Dravske doline pa se vzpenja mogočno Pohorje z Veliko in Malo kopo. Pod kopo na zahodni južni strani se razprostira lepa Mislinjska dolina s prijaznim mestom Slovenj Gradcem. Dalje proti vzhodu se vzdiguje Paški Kozjak z Bočem in Donatsko goro in dalje krapinski vrhovi, ki jih še bolj vzhodno zaklepa mogočna Ivanjščica nad lepim Varaždinom. Še bolj na desno od zahoda proti vzhodu se razprostira lepa Savinjska dolina, po kateri se vije kakor srebrn trak bistra Savinja.

Na njenem vzhodnem koncu v daljavi leži starodavno Celje. Čez megleno celjsko okolico proti jugovzhodu blešči mogočni Bohor. Neposredno pod nogami občudovalec velikanskega razgleda vidiš Kamniške in Savinjske Alpe. Če jih gledamo od jugozahoda proti jugovzhodu, zapazimo prvi vrh Ojstrico, najbližje nje kipi v nebo Raduha, za njo je videti Rinko in potem Grintovec, pod Kočno se vidi Smrekovec in Olševa, ki zapira Karavanke. Za temi vrhovi v daljavi proti jugozahodu se pa kaže v svoji veličastnosti poglavar kranjskih snežnikov Triglav. Ako se obrneš proti zahodu, zagledaš mogočni Obir in ravno pred seboj imaš obširno Peco. Na desni zahodni strani pa vidimo bele planine z Velikim Klekom.

Od glavnega mesta Koroške se ti blešči-jo razni zvoniki. Koroška leži pod teboj kakor odprta knjiga.

Posebno dobro vidiš Podjuno z Velikovcem in Pliberkom ter dalje proti Djekšam.

Grenka bol in topla misel spremljata te kraje.

Cerkvi sv. Uršule lahko pripišemo izjemnost: gradili so jo kmetje, ki so imeli svoje domačije na pobočjih gore.

Ali je še kje v Sloveniji romarska pot, da bi se bilo treba povzpeti 1696 m visoko kot na Uršljo goro?

Literatura: Mohorjevi Koledar 1899.

Marjan Zadnikar: Spomeniki cerkvene arhitekture I. knjiga Dr. Fran Kovačič: A. M. Slomšek.

Mojca Potočnik

POPRAVEK

V članku »Više in dalje — podoba koroškega alpinizma«, ki je izšel v letošnji tretji številki Koroškega fužinarja, je bilo precej tiskovnih napak in škratov. Najnerodnejše — te sestavke tudi vsebinsko siromašijo — popravljamo.

3. odstavek: Alpinizem... se je v kratkem času močno razmahnil (ne: razmaknil);

4. odstavek: Vendar se alpinizem... ni razvijal premočrtno, ampak v obliki presihajočega valovanja (ne: nenačrtno);

7. odstavek: ... generacija pred njimi je že prenehala redno plezati (ne: med)

8. odstavek: ... so tudi oni preplezali prve raztežaje... (ne: raztečaje);

10. odstavek: Največ je tedaj dosegla naveza, ki je preplezala Jugov steber (ne: njegov);

11. odstavek: Tehniko plezanja so dodobra osvojili (ne: tehniško plezanje);

12. odstavek: zajeda v Šitih (ne: šitih);

14. odstavek: Karakorum (ne: Karakorun);

17. odstavek: Zanj si morajo pridobiti veliko izkušenj, to pa je mogoče le z rednimi in težkimi vzponi (ne: redkimi);

18. odstavek: ... plezalec povabi v navezo pripravnika (ne: porabi)?

POPRAVEK

Peter Tomazin

NASTANEK IN IZDAJA BOLNICE B-11

Dopolnilo in popravek k prispevku v Koroškem fužinarju, ki je izšel 25. 4. 1978.

V sestavku pod tem naslovom se polno ime glasi: Dobila sva nalogo od Krna — Sava Vertačnika, da kreneva iz Robanovega kota ter najdeva primerno mesto za postavitve objekta bolnice B-11. Od tam smo krenili ne 7. avgusta, ampak 17. avgusta 1944.

Nadalje je tiskarska napaka »Korovski« — pravilno »Kegovski«.

V bolnico sta bila poslana Ivan Levar in Janez Kranjc. Tu je pomota in se pravilno glasi: Ivan Levar in Ferdo Kotnik-Joško, kjer je imenovan Janez Kranjc, je nepravilno.

Ti popravki niso tako bistvene narave in niso vzbudili pozornost kakor sledeča vsebina odstavka: Kljub vsemu pa nam ni bilo jasno, kdo nas je izdal. Šele poznejše informacije so razčistile situacijo. Izdal nas ni Tadej, saj ni bil ujet od Nemcev, ampak njegov brat. Med tem časom pa se je prostovoljno javil Nemcem Anton Jelen, ki je tudi pripeljal Nemce v bolnico.

V navedenem odstavku nisem mislil nikogar žaliti, posebno ne tistih borcev, ki so dali svoje življenje za našo svobodo in ga tudi nisem poznal, da bi karkoli govoril ali pisal o njem, to je o Tadejevem bratu Matiju Kavtičniku-Tomu.

V omenjenem odstavku imenovani Tadejev brat, ki je bil ujet od Nemcev, ni imel nobene zveze z našo bolnico, ampak je slučaj tako nanese, da sem ga na tistem mestu imenoval. Vsem, ki so ga poznali, se oproščam za pomanjkljivo obrazložitev tega stavka.

Izdaja delavski svet Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Breznik, Jože Kert, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Zunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Mariborski tisk, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitenger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kukec, Janez Mrdavšič, Franc Rotar in Ivan Žunko.

Glasilno je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.

Za vsebino člankov s tematiko iz NOB odgovarja občinski odbor ZZB Ravne na Koroškem.

Slike za to številko so prispevali: F. Rotar, F. Kamnik, L. Kos, I. Kušnik, M. Osojnik, Ajnžik, R. Vončina in fotoarhiv uredništva.